

| KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU

| TEOLOGICKÁ FAKULTA KOŠICE

INŠTITÚT CIRKEVNÝCH DEJÍN

NOTIŁÆ HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ

Ružomberok 2012

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*

ročník | *Volume 1, číslo | Issue 1, rok | Year 2012*

vychádza 2x ročne | *Frequency: twice a year*

Hlavný redaktor | *Editor-In-Chief*: doc. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.

Redakčná rada | *Editorial Board*:

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, ThD. – *TF Jihoceska univerzita v Ceských Budejovicích*

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD. – *TF Košice, Katolícka univerzita v Ružomberku*

doc. PhDr. Ivan CHALUPECKÝ – *TF Košice, Katolícka univerzita v Ružomberku*

doc. Dr. Sándor János TÓTH – *Gál Ferenc Hittudományi Főiskola Szeged*

ThDr. Konštantín Daniel BOLEŠ O.Praem., – *Rád premonštrátov – Opátstvo Jasov*

ThDr. Peter BORZA, PhD. – *GTF, Prešovská univerzita v Prešove*

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD. – *Rád premonštrátov – Opátstvo Jasov*

Mons. HELic. Jozef KRIŠTOF – *Segreteria di Stato, Citta del Vaticano*

Mgr. Viliam Štefan DÓCI OP – *Archiv und Bibliothek des Dominikanerkonventes Wien*

Mgr. Peter FEDORČÁK, PhD. – *FF, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*

Výkonný redaktor | *Executive Editor*: ThLic. Tomáš FILIP

Jazykový redaktor slovenského textu | *Slovak text Editor*: Mgr. Helena MOTÝLOVÁ

Jazykový redaktor českého textu | *Czech text Editor*: Mgr. Michal OPATRŇY, Dr. theol.

Jazykový redaktor anglického textu | *English text Editor*: Mgr. Lenka LAPOŠOVÁ

Jazykový redaktor nemeckého textu | *German text Editor*: ThDr. Norbert KOTOWSKI

Technický redaktor | *Technical Editor*: ThLic. Radovan SEKAN

Návrh obálky | *Cover design*: Ján MIŠKO

Adresa vydavateľa | *Adress of Editorial Publisher*:

© 2012 Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku

Námestie Andreja Hlinku 60, 034 01 Ružomberok

web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Adress of Editorial Office*:

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta Košice

Katolícka univerzita v Ružomberku

Hlavná 89, 041 21 Košice

web: www.icd.ktfke.sk

email: icd@ktfke.sk

ISSN 1338-9572

Evidenčné číslo: EV 4697/12

OBSAH | CONTENTS

Na cestu <i>On the way</i>	5
Úvod <i>Editorial</i>	6
Laudatio doc. Ivanovi Chalupeckému k jeho životnému jubileu 80 rokov <i>Laudatio – 80 years jubellee of assoc. prof. Ivan Chalupecky</i>	7
Vzt'ah medzi <i>auctoritas</i> a rozvojom ľudskej spoločnosti (<i>progressio</i>) ..... <i>Relationship between auctoritas and development of human society (progressio)</i> Konštantín Daniel Boleš	9
Genéza plynúceho času – fenomén času pod fragmentárnym drobnohľadom dejín filozofie ..... <i>Genesis of the current time – the pheonomenon of time under scrutiny piecemeal history of philosophy</i> Ján Mičko	19
Realisierung der Abschlüsse des II. vatikanischen konzils durch Josef Hlouch, bischof von Budweis ..... <i>The implementation of the conclusions made by the second vatican council by south bohemian bishop Josef Hlouch</i> Martin Weis	26
Teodoret z Cyru – významná osobnosť východnej cirkvi v 5. storočí ..... <i>Theodoret of Cyrus – the prominent figure of eastern church in the fifth century</i> Wioleta Marchewka	37
List svätého Teodóza, igumena pečerského monastiera, o viere kresťanskej a latinskej..... <i>The message of saint theodosius the abbot of the caves monastery on christian and latin faith</i> Angelus Štefan Kuruc	44
Konfesionálne aspekty etnických konfliktov spojených s Rusínmi na Slovensku v rokoch 1918 – 1939..... <i>Confessional aspects of ethnic conflicts associated with the Ruthenians in Slovakia in 1918-1939</i> Peter Borza	53
Výchova a vzdelávaní budoucích kněží v českobudějovické diecézi v první polovině devatenáctého století..... <i>Spiritual formation and education of future priests in the south bohemian diocese in the 1ST half of the 19TH century</i> Rudolf Svoboda	62

Spravovanie Košickej diecézy v 60-tych rokoch 20. storočia	77
<i>Administration of Diocese of Košice in the 60s of the 20th century</i>	
Tomáš Filip	
Pastoračná starostlivosť pápeža Pia XII. o svetové misie v encyklike Evangelii Præcones.....	89
<i>Pastoral care of pope Pius XII. of world mission in the encyclical evangelii præcones</i>	
Štefan Lenciš	
Tlačené pramene k farskej organizácii Ostrihomskej arcidiecézy 1000 – 1919	
II. kalendária a schematizmy (1766 – 1919).....	99
<i>Printed sources of the parochial organisation of archdiocese of esztergom 1000 – 1919</i>	
<i>II. calendars and schematisms</i>	
Albert Ivan Petreje	
Biskupská knižnica v Košiciach – história, súčasnosť a budúcnosť	111
<i>The Episcopal Library in Kosice – history, present and future</i>	
Andrea Cibuláková	
Ukážka a preklad textu písaného v literárnej forme kuriálnej latinčiny	124
<i>Extract and translation of a text in literary form of curial latin nglický preklad názvu</i>	
Jozef Pira	
Teologická a ikonografická koncepcia hlavného (západného) portálu	
Františkánskeho kostola v Košiciach.....	127
<i>Theological and iconographic conception of the main (western) portal of the franciscan church in Košice</i>	
Miroslava Fuhrman Maretta	
Rozhovor so vzácnym človekom.....	135
<i>Interview with an exquisite person</i>	
Recenzie a kritika.....	139

Množstvo rôznych filozofických a teologických prúdov v priebehu dejín poukazuje na bohatstvo dôsledného a múdreho hľadania pravdy. Toto hľadanie pravdy sa však zakaždým opiera o skúmanie dejín a dejinných súvislostí. Skúmanie dejín pomáha tiež ťahať pomyselnú červenú niť týmto svetom, ktorý je niekedy ohrozený relativizmom a rôznymi ideológiami. Tým často chýba skutočná sloboda a každá skutočnosť tu už nemá žiadne spojitosti, účel a zmysel. Je len súhrnom zákonov, udalostí a prípadov, a teda nepozná históriu v tradičnom zmysle slova, pretože nemá ani minulosť, ani budúcnosť, a tak existuje iba prítomná chvíľa, súčasnosť, v ktorej sa preferuje len skúsenosť, prežívanie, príjemnosť a rozkoš.

Skúmanie dejín zdôrazňuje axiologické kategórie, do ktorých sa od doby staroveku započítava: pravda, dobro a krása. Ako dekan Teologickej fakulty v Košiciach Katolíckej univerzity v Ružomberku sa teším, že sa na našej fakulte rodí nový (v poradí už druhý) vedecký recenzovaný časopis *Notitia historiae ecclesiasticae*, ktorý chce napomáhať pri hľadaní základných hodnôt.

Tým prvým časopisom našej fakulty je *Verba theologica*, ktorý sa momentálne profiluje skôr prísne teologicky. Preto sa príspevky obsahovo venujú systematickej teológii, dejinnému vývoju konkrétnych teologických otázok, biblickej teológii, posvätej liturgii, patristike i úzkemu prepojeniu teológie s filozofiou, literatúrou a sakrálnym umením.

Nový časopis chce prispieť k širšiemu výskumu cirkevných dejín nielen Slovenska, ale aj za jeho hranicami. Je výsledkom tvorby členov fakultného pracoviska Inštitútu cirkevných dejín. Jeho náplňou je systematický vedecký výskum cirkevných dejín bez geografického a chronologického ohraničenia, pričom svoju činnosť zameriava na vedecký výskum v domácich a zahraničných archívoch, knižniciach, múzeách a galériách.

Jedným zo zakladajúcich členov Inštitútu cirkevných dejín je aj doc. PhDr. Ivan Chalupecký, náš dlhoročný pedagóg, ktorý v tomto roku oslavuje svoje 80-tiny. V mene Teologickej fakulty chcem mu preto zaželat' a práve jemu venovat' toto prvé číslo vychádzajúceho časopisu.

prof. ThDr. Cyril Hišem, PhD.
dekan Teologickej fakulty Košice
Katolíckej univerzity v Ružomberku

Vážení čitatelia!

November 1989 priniesol pre Slovensko veľkú nádej a túžbu po podstatných zmenách v celej spoločnosti. V centre pozornosti bol človek, od ktorého sa očakávala zmena jeho myslenia a postojov. Je to zložitý a neľahký proces, ktorého isté výsledky môžeme vidieť už teraz, aj keď na objektívnejšie zhodnotenie novembrových ambícií budeme si musieť ešte počkať.

Faktom však je, že zmena spoločenského života na Slovensku – podobne v mnohých iných krajinách – dala podnet aj k novému a objektívnejšiemu výskumu našich i svetových dejín. Táto zmena priniesla nový priestor aj pre Katolícku cirkev na Slovensku, ktorá sa teraz môže viac a slobodnejšie zamerať na prezentovanie svojej histórie – cirkevných dejín. Do tejto špecifickej práce sa postupne začalo zapájať veľa historikov; vedeckých pracovníkov z rôznych vedeckých inštitútov a ústavov, historikov pôsobiacich na katedrách vysokých škôl, alebo aj mnoho nadšencov histórie. Do širokej oblasti štúdia a bádania histórie osobitne patria aj cirkevné dejiny, ktoré sa však líšia od štúdia dejín Cirkvi. Táto skutočnosť zároveň vytvára aj nutnosť profilácie cirkevných historikov.

K realizácii tejto požiadavky chce v skromnej miere prispieť aj novozaložený Inštitút cirkevných dejín na Teologickej fakulte v Košiciach Katolíckej univerzity v Ružomberku, ktorý Vám ponúka svoje prvé číslo vedeckého recenzovaného časopisu *Notitia historiae ecclesiasticae*.

Jeho cieľom je publikovať vedecké práce z oblasti cirkevných dejín a s nimi súvisiacich vedných disciplín. Obsah časopisu budú tvoriť vedecké články, štúdie, spracované historické pramene v pôvodnej podobe a ich preklady do slovenského jazyka. Ponúka aj uverejňovanie odborných recenzií a anotácií vydaných publikácií, rozhovory s osobnosťami o odborných témach, správy z konferencií a zaujímavých podujatí z oblasti cirkevných dejín. Časopis bude vychádzať dvakrát v roku a jeho tematika nie je časovo ani teritoriálne ohraničená. Príspevky budú publikované prevažne v slovenčine, češtine a angličtine.

Obsah tohto prvého čísla tvoria príspevky cirkevných historikov, ktorí sa vo svojom odbore špecializujú na vybrané témy. Ponúkajú tak čitateľovi možnosť vidieť rozmanitosť a bohatstvo cirkevných dejín nielen na Slovensku, ale aj za jeho hranicami. V časopise nájdeme aj laudatio k životnému jubileu doc. PhDr. Ivana Chalupeckého a rozhovor s ním, nechýba ani ukážka prekladu latinského textu, recenzie a kritika.

Budeme radi, ak tento časopis osloví i ďalších cirkevných historikov a svoje výskumné práce ponúknu aj touto formou pre širšiu bádateľskú obec.

Redakcia

LAUDATIO DOC. IVANOVI CHALUPECKÉMU K JEHO ŽIVOTNÉMU JUBILEU 80 ROKOV | LAUDATIO – 80 YEARS JUBELLEE OF ASSOC. PROF. IVAN CHALUPECKY

Foto: Tomáš Tarčák

Dovoľte mi na úvod osobnú spomienku. Keď som sa v roku 1993 vrátil z mojich rímskych štúdií späť do vlasti, začal som na želanie vtedajšieho spišského biskupa Mons. Františka Tondru vyučovať Starý zákon v Kňazskom seminári v Spišskej Kapitule. Bol som v tejto oblasti začiatočníkom a všetko, vrátane školy a Spiša, bolo pre mňa tak trochu nové. V tomto období sa v mojom okolí pohybovalo niekoľko vzácných duší, medzi ktoré dnes zaraďujem aj pána doc. Chalupeckého, ktorého profesionálny prístup k svojej odbornosti i duchovný a kultúrny život a pohľad na svet mi vtedy neskutočne pomohli.

Naše stretnutia odvtedy boli viac-menej sporadické, ale jedna naliehavosť – odporovaná aj od neho – sa v nich vždy objavovala. Naliehavosť odvieť dobrú prácu vedenú nielen ohromnou históriou a krásou našej krajiny, ale aj naliehavosť vyplývajúcu z kresťanskej udalosti, ktorú spoločne zdieľame z podnetov Ducha a z pokory, ku ktorej život v Duchu vedie.

„Naša krajina je krajinou Janka Hraška“ – takáto veta, ktorá u nás doma tu i tam odznie, je nielen rozprávkovou metaforou, ale tak trochu aj nelichotivým konštatovaním našich pomerov i našej naoko zdanlivej malosti a schopnosti utiahnuť sa. Napriek tomu v sebe všetci nosíme aj ten dojem, že táto maličká stredoeurópska krajina, stratená uprostred svojich veľkých susedov, je poskladaná z neuveriteľného fluida svojich pamiatok a jej obyvateľov, ich zvykov a nádherných tradícií, zo svojich dediniek a mestečiek, ktoré bezo zvyšku majú spoločného menovateľa, a tým je kostolná stavba s vežou, alebo hrad na kopci, či zanedbaná kúria v ešte zanedbanejšom parku, a to všetko s predĺhou históriou tak pestrou, ako máločo. Tento duchovný zážitok, ktorý umožňuje táto krajina, je podložený známym faktom, ktorý si v budúcom roku Slovensko so všetkou úctou pripomenie. Je to 1150. výročie príchodu kresťanskej misie sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu a k našim predkom. Málo spomínaným faktom tejto misie je to, že obaja bratia priniesli na naše územie nielen kresťanstvo, ale aj jazyk, liturgiu a knihy, to znamená kultúru v tom najširšom slova zmysle. Tento fakt je o to vzácnejší, že kým iné národy v Európe – Nemci, Francúzi alebo Angličania – len postupne pokresťančovali svoju kultúru, u nás kresťanstvo a kultúra majú svoj spoločný počiatok, čo nás prinajmenšom robí výnimočnými členmi kresťanského európskeho domu a čo mení aj hore zmienenú metaforu o nás ako o krajine Janka Hraška. Dovoľte mi povedať, že v doc. Chalupeckom som tak trochu vždy videl tento spojený ideál zapáleného laika, archivára a historika, a zároveň kultúrneho kresťana, ktorý na rozdiel od iných – aj

kolegov – nezabudol, kde a v čom má tento národ svoje korene, kultúru a historickú pamäť. Predovšetkým za toto svedectvo a martýrstvo mu pri životnom jubileu treba zo srdca poďakovať.

To ma zároveň vedie aj k druhému konštatovaniu. Pre svoje kresťanské názory a presvedčenie nedokončil svoje stredoškolské štúdiá, neskôr chvíľu sedel vo väzení, potom sa pretĺkal v kameňolome, v bani i na vojenskej službe, kým neskončil v levočskom archíve, kde konečne zbadal to, k čomu bol predurčený a čomu zasvätil zvyšok svojho života až do dnešných dní. Bola to práca s historickými archívmi a v širšom slova zmysle so slovenskou históriou. V jeho podaní to však bol zvláštny pohľad na dejiny. Tie totiž predchádzajúca historiografia za komunizmu chápala príliš ideologicky a formálne, takže sa tento pohľad na históriu stal viac-menej suchým kronikárskym štýlom práce, kde sa úloha historickej pamäte obmedzila na strohé fakty, často poznačené dezinformáciou, ideologickým prikrášením a odsúdené na formálne uchopenie neschopné prebudit' skutočný historický záujem o život a jeho pozadie. Pre nový typ historiografie bol preto potrebný aj iný typ historickej pamäte, ktorý by nebol chápaný len ako „kronika víťazov“, ale v ktorom by sa pracovalo aj so zabudnutými, zanedbanými faktami, s takpovediac „kronikou obetí“ a všetkým tým, čím človek v jednotlivých obdobiach skutočne žije. Tak sa záujem doc. Chalupeckého nasmeroval na stáročia historického vývoja Spiša a jeho osobností, ako aj širšieho kontextu Slovenska a jeho dávnej histórie, práve týmto, podľa mňa fascinujúcim a novým spôsobom. Na toto bol potrebný tento nový pohľad na dejiny, čiže už nie pohľad „zvysoka“, ale pohľad z „výšky“. Pretože pohľad „zvysoka“ nie je iste to isté, ako pohľad z „výšky“. Ten totiž predpokladá nie nadradenosť a vysokú mienku o sebe samom, ale naopak, pokoru, ktorou treba túto „výšku“ dosiahnuť. K tomu, aby človek videl seba a dejiny z „výšky“, nestačí vystúpiť na zvonice farského kostola alebo na mestskú radnicu. Ako by mohol človek pozerat' na všetko z „výšky“, keby si nezachoval neskazený charakter a životnú odvahu? A ako by mohol vidieť dejiny a život tak komplexne, keby sám túto „výšku“ nedobyl a nedosiahol ju ako pravdu života? A dá sa vôbec táto „výška“ a životná i odborná pravda dosiahnuť bez konfrontácie a roztržky s tým nižším, nedostatočným, len kronikárskym, a teda zredukovaným?

Docent Chalupecký je svojím odborným pohľadom a svojím neuveriteľným ľudským príbehom svedkom toho, že ak má byť naša ľudská výška skutočne dosiahnutá a nielen vymyslená, musí byť aj roztržka s tým nižším skutočne prežitá a bolestne trpená.

Chcem mu preto v mene svojom i v mene mojich kolegov z našej Katolíckej univerzity, ktorú – podobne ako kardinál Korec, prof. Hanus i mnohí ďalší katolícki intelektuáli po celom Slovensku – aj on pripravoval, poďakovať nielen za jeho vynikajúcu odbornú prácu, ale aj za jeho životné postoje a charakter, ktoré nám ostatným pomohli žiť a rásť.

Ad multos felicissimusque annos – pán docent!

V Košiciach 16. marca 2012

prof. PaedDr. ThDr. Jozef Leščinský, PhD.

VZŤAH MEDZI AUCTORITAS A ROZVOJOM ĽUDSKEJ SPOLOČNOSTI (*PROGRESSIO*)

Konštantín Daniel Bolesš

RELATIONSHIP BETWEEN AUCTORITAS AND DEVELOPMENT OF HUMAN
SOCIETY (*PROGRESSIO*)

Abstract: The authority issue is raised because of a certain contradiction between its real meaning and its real evaluation in the time of scientific and technical progress. In case of authority the keyword is not „respect” but „knowledge” and that is the sensible reason for the authority. On the basis of the philosophic and theological analysis of primary sources from the field of Topic, the meaning of the authority seems to be in pointing out knowledge which cannot be verified right away (science) or sometimes not at all (theology).

Keywords: Authority. Knowledge from faith (fides). Progress. Proof. Rational knowledge (ratio). Testimony. True information.

Úvod

Žijeme v dobe technického pokroku, kedy, ako hovorí pápež Benedikt XVI., veda sa akýmsi novým spôsobom spojila s potrebami človeka a jeho úžitkom.¹ Tým sa v nemalej miere podieľa na jeho prosperite i kvalite života. Pripomíname si výročia narodenia alebo úmrtia osobností, ktorým vďačíme za mnohé objavy. Predsa aj dnes zakusujeme, že kríza autority je spojená buď s jej kritickým prijímaním alebo neprijatím. Nie je to protirečenie? Čo je vlastne autorita? Nie sú osobnosti a objavitelia takou autoritou? Otázkou autority a jej vzťahu k pokroku sa chceme podrobne zaoberať v tejto analýze, a to návratom k prameňom na jednej strane a filozofickým rozborom na strane druhej. Ako súvisí navzájom autorita a pokrok?

1. Auctoritas – „záruka“ pravdivosti údajov

Dnes sa u teológov vo všeobecnosti chápe autorita ako istý druh „úcty“, „vážnosti“ osoby či inštitúcie. Tá „...dovoľuje, uveriť ich (osobe alebo inštitúcii) výpovedi bez nejakého ďalšieho kritického skúmania pravdivosti takejto výpovede, prípadne riadiť sa ich pokynmi bez toho, aby sa

¹ „...nova ratione scientia coniunguntur et usus...“ - Encyklika *Spe salvi sumus* Benedikt XVI., art. 16. - http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20071130_spe-salvi_lt.html.

dokazovala závažnosť či príkladnosť takýchto pokynov...“² Odvolávajú sa pritom na antickú Topiku.

Otcom Topiky je Aristoteles. V Topike je v podstate reč o argumentácii a je to náuka o nachádzaní dôvodov kvôli objasňovaniu akejkoľvek veci. Tieto dôvody sa hľadajú na istom „mieste“, pod ktorým chápal Aristoteles vety obsahovo v sebe zahŕňajúce všeobecne platné zákonitosti.³ Lang, ktorý sa podrobne zaoberal Aristotelovým učením o miestach, po grécky τόποι, odkiaľ je i názov tejto náuky, vychádzal z diela Organon. Aristoteles rozlišoval pri akosti argumentov (*qualitas*), či je to, čo sa tvrdí, isto pravdivé *αληθων* – *verum*, alebo či je to pravdepodobné *ενδοξων* – *probabile*, alebo nakoniec, či je to iba zdanlivo pravdepodobné *φαινομενων ενδοξων*. Učil teda, že argumentácia môže byť buď na základe istých a pravdivých východísk, vtedy je *αποδειξις*, (apodiktická argumentácia). Buď sa berú dôvody na základe všeobecne platných zákonitostí, ale v spojitosti s pravdepodobnými tvrdeniami, vtedy sa jedná o argumentáciu *διαλεκτος*, (dialektická argumentácia). Nakoniec tento slávny filozof učí ešte o jednom druhu argumentácie a to, keď sa uvádzajú zdanlivo pravdepodobné dôvody. V tomto prípade hovoríme o argumentácii *εριστικος*, akejsi argumentácii v „hádkе“, „spore“, ktorú Lang pomenoval ako sofistickú.⁴ Neskôr, podľa Langa, T. M. Cicero Aristotelove τόποι, do latiny preložené ako *loci*, vysvetľoval čo do významu odlišne, hoci Aristotela citoval.⁵ Cicero podľa Langa nechápal Aristotelove *loci* ako hotové vety vhodné do sylogizmu, ale skôr ako slová a heslá či pojmy, z ktorých ešte len treba poskladať takéto vety. Čo však treba na tomto mieste podotknúť je, že podľa Langa by Cicerovým nepochopením τόποι mal hlavný ich význam upadnúť do zabudnutia. Tým významom je mať naporiadzi už hotové výroky do dialektického sylogizmu či argumentácie.⁶

Možno povedať, že i napriek snahám Boetia zosúladiť Aristotela s Cicerom, sa táto náuka stala počas celého stredoveku iba opakovaním troch spomenutých autorov, pričom s príchodom humanizmu Rudolf Agricola poukázal vo svojom výklade *loci* na ich úlohu „databázy“ výrazov a hesiel. To sa nakoniec v teológii stalo podkladom pre *loci communes*, teda pre pomôcku pri zbieraní vedomostí a ich systematizovaní do zrozumiteľných a obzvlášť prehľadných celkov na ďalšie využitie v praxi ako pramennú bázu. Až Cano odlíšil tieto *loci* od *loci communes* a vracajúc sa k Aristotelovi predložil náuku o *loci theologici* podobne ako Aristoteles a jeho žiaci používali *loci dialectici*.⁷

Vrátiac sa na chvíľu k Cicerovi si však všimnime inú vec. Nás bude skôr zaujímať *auctoritas* a ani tak nebude dôležité rozlišovanie významu *loci*, skôr určenie ich „súradníc“.

---

² „...Unter Autorität versteht man seit der antiken Topik das Ansehen einer Person (oder auch einer Institution), das es erlaubt, ihren Aussagen ohne weitere kritische Prüfung ihrer Wahrheit Glauben zu schenken bzw. ihren Handlungsanweisungen ohne weiteren Aufweis ihrer Verbindlichkeit oder Vorbildlichkeit Folge zu leisten...“ – *Lexikon für Theologie und Kirche*. 1 Band. (Verlag Herder) 2006,³ s. 1298.

³ LANG, Albert. *Die loci theologici des Melchior Cano und die Methode des dogmatischen Beweises*. (Verlag J. Kösel & F. Pustet, Komm.-Ges.) München 1925, s. 56 – 57; „...disciplinam inveniendorum argumentorum...“ – CICERO, Marcus Tullius. *Topica ad Trebatium*, c. 1.

⁴ Sú tri spôsoby ako veci zdôvodňovať. Lang s odvolávkou na Aristotela i presnou jeho citáciou poukazuje na trojaký spôsob argumentácie. Buď sa jedná o zdôvodnenie na základe „...inneren, notwendigen Gründen geführt oder, aus nur probablen Sätzen erstellt wird, oder mit falschen Scheingründen arbeitet, ergibt sich ein streng schließendes: das apodiktische Verfahren, oder (...) nur Wahrscheinlichkeit erzielendes: das dialektische Verfahren oder ein irreführendes: das sophistische Verfahren.“ – LANG, Albert. *Die loci theologici*, s. 56.

⁵ LANG, Albert. *Die loci theologici*, s. 57.

⁶ LANG, Albert. *Die loci theologici*, s. 57-58.

⁷ LANG, Albert. *Die loci theologici*, s. 57-67.

Pretože pri skúmaní, či sú to výroky alebo slová, sa nám zdá, že v tomto prípade ide skôr o východzí materiál *loci* ako o *loci* samotné. Ak sa jedná o sídliská dôkazov (*sedes argumentorum*), skôr nás zaujíma, kde takéto sídliská možno nájsť, a nie aké to je, čo sa tam nachádza. Keď porovnávame Cicera s Canom, môžeme vidieť pri ich lokalizácii aj istú podobnosť i odlišnosť.

Cicero rozlišoval, odvolávajúc sa na Aristotela, že buď je argumentácia postavená na tom, či samotné dôvody „...*súvisia priamo s vecou, o ktorú ide, alebo sa preberajú zvonku, odinakia!*...“.⁸ Pravdou teda je, ako nájdeme u Cicera,⁹ že existujú i také dôvody, ktoré nás vedú k spoliehaniu sa na svedectvo osoby, nie na dôkaz vedy, ktorej objektivita sa nedá spochybnit'.¹⁰ Keďže, ako píše, „...*ke hodnovernosti sa požaduje auctoritas!*...“, potom nemôže akákoľvek osoba dať toto svedectvo.¹¹ Takže jedna oblasť je poznanie človeka „vedy“, druhou oblasťou je poznanie človeka „svedectva“.

Melchior Cano (†1560), ktorý po vzore Aristotela spracoval tému *loci*, vo svojom pojednaní *De locis theologicis*¹² však vnímal oblasť vedy v zmysle poznania človeka ako celku – *ratio* oproti poznaniu Boha – *auctoritas*.¹³ Tieto odlišné pohľady však v otázke *auctoritas* pomáhajú rozlíšiť jednu jej podstatnú známku – dôvody „zvonku“. Kľúčovým slovom tu ostáva svedectvo – *testimonium*. Podstatnou bude podľa tohto chápania taká situácia, kedy si človek vlastne ani nemôže „preverit“, či je pravda, čo vraví druhý z titulu *auctoritas* a ani reálne spochybnit', či je to správne, čo káže druhá stránka na základe *auctoritas*, lebo ani nie je možné si to reálne overiť, že opak je pravdou. Dôvod je ten, že svedectvu sa dá verit' alebo nie, ale nie dokazovať či nedokazovať. Zrejme preto sa Topika akoby zamerala iba na dialektický spôsob argumentácie, ktorá však, ako bolo vyššie uvedené, je iba jedna z troch spôsobov argumentácie, o ktorých učil Aristoteles.

Ak by platilo, že úloha *auctoritas* by spočívala v tom, že by nahrádzala zrejmosť v poznaní, ako to scholastici nazývali *per evidentiam*, potom je to vlastne akási „náhrada“ pri poznávaní človeka v prípade, kedy nie je zřejmé, či nejaká vec existuje, alebo nie. Prípadne nie je zřejmé, a tým dokázateľné, že v súvislosti s nejakou konkrétnou vecou sa dá spájať nejaká vlastnosť či nejaké jej prejavy. To, na čo sa človek pýta, už presahuje jeho možnosti a nedá sa to „ukázať“, a teda ani dokázať. Celá váha argumentácie stojí na hodnovernosti osoby a logike dôvodov. V teológii to v podstate tvorí základnú poznanie z viery, kedy tou *auctoritas* je Boh, ako to učí Cano. V bežnom živote, sledujúc Cicera, mal by to byť každý človek, ktorý kvôli vážnym dôvodom je hoden dôvery, takže sa na neho dá spoľahnúť. Z toho nakoniec vyplýva, že v teológii sa chápe autorita ako váženosť

⁸ „...*Sed ex his locis in quibus argumenta inclusa sunt, alii in eo ipso de quo agitur haerent, alii assumuntur extrinsecus. In ipso tum ex toto, tum ex partibus eius, tum ex nota, tum ex eis rebus quae quodam modo affectae sunt ad id de quo quaeritur. Extrinsecus autem ea ducuntur quae absunt longaeque disiuncta sunt!*...“ - CICERO, Marcus Tullius. *Topica ad Trebatium*, c. 8.

⁹ Na žiadosť C. Trebatia objasňuje pojem i význam Aristotelových *Topoi* – *locus* ako miesta dôvodov pri zdôvodňovaní pravdivosti či nepravdivosti nejakých tvrdení. Cicero podáva výklad *loci* ako sídla dôvodov – *argumentorum sedes* a dôvod – *argumentum* ako spôsob ukázať na istú dôveryhodnosť o nejakjej veci v prípade pochybnosti o nej – *ratio – rei dubiae facit fidem*. - CICERO, Marcus Tullius. *Topica ad Trebatium*, c. 7.

¹⁰ „...*Haec ergo argumentatio, quae dicitur artis expertis, in testimonio posita est. Testimonium autem nunc dicimus omne quod ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem!*...“ - CICERO, Marcus Tullius. *Topica*, c. 72.

¹¹ „...*Persona autem non qualiscumque est testimonii pondus habet; ad fidem enim faciendam auctoritas quaeritur!*...“ a pritom rozlišuje na autoritu, ktorú tvorí *natura* a *tempus*. - CICERO, Marcus Tullius. *Topica*, c. 73.

¹² CANO, Melchior. *De locis theologicis*. In: SERRY, Jacques Hyacinthe. *Melchioris Cani episcopi Canariensis ex Ordine praedicatorum Opera in hac primam editione clarius divisa et praefatione instar Prologi galeati illustrata*. Bassani 1746; LANG, Albert. *Die loci theologici*, s. 75.

¹³ CANO, Melchior. *De locis theologicis*, lib. I, c. 1., s. 1.

„hodnovernej osoby“ či „hodnovernej inštitúcie“, alebo úcta voči nim v tom zmysle, že ich úlohou je poskytnúť človekovi pravdivú informáciu vo chvíli, kedy si ju on sám nemôže buď momentálne, alebo vôbec preveriť.

2. *Auctoritas* – „prameň“ pravdivých údajov

Z doteraz povedaného je *auctoritas* významným činiteľom pri získavaní poznatkov v prípade, keď človek pre istú „ohraničenosť“ nie je v stave sa posunúť ďalej v poznaní. Tento posun samozrejme nepochybne prispieva k zdokonaľovaniu človeka, ale i spoločnosti, v ktorej žije. Problém však nastáva vtedy, keď si uvedomíme, že pri zdôvodňovaní hrá oblasť *auctoritas* rozličnú úlohu v teológii a v ostatných vedách. Kým vo vedách – okrem teológie – je miesto *auctoritas* najslabším, v teológii je základom. Takto aj Aquinský citujúc Boetia zdôvodňoval, keď riešil otázku, či teologická veda používa argumenty, alebo nie. Teológia – podobne ako iné vedy – nedokazuje svoje princípy, ktorými sú články viery, ale z nich vyvodzuje závery. Miesto *auctoritas* však, ako vysvetľuje Aquinský, je vo vedách, ktoré sa zakladajú na ľudskom poznaní, „najslabšie“, ale v teológii je to iné, lebo tu nehrá úlohu *auctoritas* ľudská, ale božská.¹⁴ Otázka *auctoritas* v teológii vlastne ani nie je problémom, ale čo potom ostatné vedy? Na druhej strane vedy (ako sú filozofia či história) by sa iste nezaobišli bez *auctoritas*.

Jedna z axiém o ľudskom poznaní hovorí, že *intellectus non quiescit nisi in evidentia*, čo by sme mohli voľne preložiť – ľudský rozum si neodpočívne, kým neuvidí (pravdu). Vtedy dochádza k poznaniu pravdy, keď ju môže vnímať, vidieť. Z teológie vieme, že Boh a pravda o ňom, o čom iba počujeme, a tak veríme, raz bude pre nás viditeľná tak, ako to je – zrejme *evidens*. Dôjde pritom ku zdokonaleniu ľudskej poznávacej schopnosti samým Bohom, tzv. *visio beatifica*. Človek pozdvihnutý mocou Boha bude môcť nazerať na Boha, a tak i vnímať realitu, o ktorej predtým počul vo viere. Medzi stavom, kedy človek síce vie o nejakej veci, no tým, že ju nevidel a nezažil, po počutí si ju začne sám predstavovať, a stavom, kedy ju už vidí, bude dozaista rozdiel. Otázkou je; od čoho bude závisieť zhoda predstavy z prvého stavu a pohľadu z toho druhého? Rečou filozofie od toho, aké známky – *notae*¹⁵ rozum dostane, aby si z nich „vyskladal“ obraz, a to podľa vecí, ktoré sú mu už známe a pochopiteľné. V tomto prípade jedná sa o istý druh pripodobňovania, tzv. *analogia*. Obraz, ktorý vznikne *per analogiam*, je natoľko pravdivý, nakoľko *auctoritas* poskytne dostatok pravdivých údajov. Ak si tiež uvedomíme, že v tomto prípade adresát aj odosielateľ sú ľuďmi, potom o čo bude vpredu ten, ktorý hovorí v mene *auctoritas*, pred tým, ktorý ho počúva, keď ani jeden to, o čom sa v teológii rozpráva, nevidel? Musí preto existovať nejaký prvok v tomto procese poznávania, ktorý človeku s *auctoritas* dáva „náskok“ a tomu druhému nový poznatok. Tu však už je jasné, že úloha *auctoritas* nebude spočívať iba v úcte, ale pre proces poznávania bude predstavovať istý zdroj údajov, ktoré sa momentálne „zatiaľ“ alebo „vôbec“ nedajú u adresáta preveriť.

Tiež bude musieť vzniknúť u adresáta nejaká súvislosť (*convenientia*) medzi tým, čo už vie a medzi tým, čo sa momentálne dozvedá ako niečo „nové“. Ináč sa nedá

¹⁴ AQUINSKY, Thomas. *Summa theologiae* diligenter emendata De Rubéis, Billuart et aliorum notis selectis ornata. tom. I., Taurini 1932, p. I., q.1., art. VIII. ad 2.

¹⁵ Vo filozofii sa jedná o pomenovanie vecí. Nemôžeme vec jasne poznať a ani ju pomenovať, ak nemáme o nej jasnú predstavu. Tá však stojí na známkach (*notae*), na základe ktorých, pri ich dostatočnom množstve, možno konkrétne vec aspoň odlišiť od ostatných. – LIBERATOR, Matheus. *Institutiones philosophicae* – logica et metaphysica generalis. vol. I., Romae 8 1855, s. 35.

zabezpečiť, že bude konať rozumne, to znamená odôvodnene. Musí nejakým spôsobom spojiť v logickej návaznosti to, čo už vie a uznáva s tým, čo počuje. V teológii pri *auctoritas* – Boh stačí uviesť, že Boh sa nemýli a ani neklame. Jedná sa o prípade citovania z Písma. No v prípade *auctoritas* – človek, takto jednoznačne sa to tvrdiť nedá. Ak niekto vykladá stať z Písma, ktorá nie je tak jasná (*obscura*), musí byť preto nejaká súvislosť medzi realitou, ktorá je adresátom poznaná už ako istá a tou, ktorú oznamuje *auctoritas*, ale adresát ju spoznáva ako „novú“, alebo prípadne do istej miery „rozšírenú“. Musí preto existovať dôvod si myslieť, že *auctoritas* v danom prípade naozaj pozná vec, o ktorej niečo tvrdí alebo popiera, hoci to nevie dokázať. V tomto prípade môže platiť len jedna zákonitosť, princíp neprotirečivosti. Buď to vie, alebo nevie. Ak to vie, odkiaľ sa to mohla osoba či inštitúcia dozvedieť? Ako zdôvodňuje Cano, človekovi odborníkovi sa v jeho odbore o veciach, ktoré oznamuje, verí. Ak hovorí filozof o filozofii, právnik o práve, verí sa im zo strany ľudí, ktorí sa chcú niečo dozvedieť z toho odboru, ale nie je to ich odbor. Jediný, kto môže preukázať pravdivosť či nepravdivosť výpovede filozofa, bude druhý filozof. Nijaká veda nemôže stáť na jednotlivcovi, ale na skupine ľudí, ktorí ju rozvíjajú.

Preto „náskok“, ktorý bude mať *auctoritas* a bude prameniť z poznania o veci, nebude spočívať v prvom rade na jej váženosti, ale bude vyplývať z jej možnosti čerpať údaje zo zdroja, ktorým nemôže byť nič iné, ako nejaká veda či ucelený systém vedomostí v istej oblasti ľudského poznania.

Zdá sa, že popri všetkých snahách pripísať pokrok ľudskej schopnosti poznávať z dôvodu hľadania pravdy a bezprostredného skúmania vecí – ľudský um, existuje ešte iný spôsob nachádzania pravdy. Je ním pravdivé slovo ako nositeľ myšlienky. V tomto prípade sa už nejedná iba o odborníka ako znalca, ktorý sa vyzná v nejakej vede a má značné vedomosti, ale o učiteľa, ktorý je schopný to isté naučiť aj druhých.

Ak dnes existujú odborníci, prečo by neexistovali i predtým? Ak dnes sú učitelia, prečo by nemali pôsobiť i v dávnych dobách? Existuje však v minulosti nejaký príklad na *auctoritas*?

3. *Auctoritas a progressio v starovekom mýte o Prometeovi*

Dôvod, pre ktorý siahame po starovekých mýtoch je ten, na ktorý upozorňuje Aristoteles, keď učí, že „...od predkov sme získali na spôsob bájky poznanie, že bohovia sú a sú pôvodcami všetkého, ale ostatné sú naozaj iba bájky...“.¹⁶ Táto odvážna veta nás núti uvažovať nad možnosťou, že ak mýty veľmi priťahované básnikmi boli inšpirujúce aj pre filozofov, u ktorých nešlo o krásu slova, ale o podstatu vecí, potom musia niesť v sebe nejaký odkaz, ktorý je nadčasový. V súvislosti s pokrokom nájdeme mýtus o Prometeovi.

Podľa verzie, ktorú nájdeme u Platóna, v časoch, kedy žili bohovia, ale smrteľníci ešte nejstvovali, vytvorili bohovia smrteľných tvorov v podzemí zo zeme a z ohňa. Keď ich chceli vypustiť na svetlo, prikázali Prometeovi a Epimeteovi, aby ich vyzdobili a udelili im rozličné schopnosti, každému podľa potreby. Epimeteus však poprosil Prometea, aby iba jemu samému dovolil každého z tvorov uschnúť v rozličných vlastnostiach a on nech pritom dáva pozor. Potom, keď Prometeus privolil, Epimeteus začal nadeľovať každému z tvorov isté schopnosti a vlastnosti, ktoré sú potrebné pre

¹⁶ AQUINATUS, Thomas. *In Aristotelis Stagiritae libros IV. nonnullos commentaria*. Parisiis 1875, s. 214.

život. Jedným dal silu, ale nedal im rýchlosť, lebo tú dal menším, slabším. Jedných vyzbrojil, iným, ktorí nemali výzbroj, dal inú schopnosť, aby sa vedeli ubrániť. Maličkým tvorom dal možnosť lietať alebo skryť sa pod zemou. Tak rad-radom všetkým niečo udelil, ale tak, aby nik nikomu nemohol uškodiť. Prispôbil aj prostredie, aby v ňom mohli žiť a každému dal i prirodzené možnosti obrany a útočísk. Myslel i na potravu, takže jedni sa začali živiť rastlinami, iní ich zasa požírali, ale tieto mali iba malý počet potomkov, kým prvá skupina ich mala viac. Keďže Epimeteus bol neskúsený, nerozumne porozdával všetkým všetko, iba človek ostal bez výstroje, nahý a slabý. Deň, kedy mal byť človek vydaný na svetlo, sa blížil a Prometheus hľadal možnosť, ako človeka dobre pripraviť pre život. Tak ukradol Vulkanovi a Minerve múdrosť z rozličných druhov remesiel a umení (την εντεχων σοφιαν – *artificiosam sapientiam*) spolu s ohňom. Človek tak dostal všetko, čo potreboval pre život, aby sa uživil, ale múdrosť na spolužitie (την πολιτικην – *civilem sapientiam*) nemal. Preto Prometeovi bolo zakázané vstúpiť do hradu, v ktorom býval Jupiter. Vinou Epimetea, ako sa povráva, kradol, a preto bol Prometheus potrestaný. Akonáhle sa človek stal skrze múdrosť účastným božského života, začal si cítiť bohov a stavať im oltáre. Začal rozprávať, našiel si obživu i odev a žil roztrúsený po krajine. Ale divá zver ľudí hubila, lebo sa im nevedeli ubrániť. Nemali ešte múdrosť spolužitia, v ktorej je i spôsob vedenia vojny. Preto začali stavať mestá, ale nemali múdrosť spolužitia, a preto vznikali medzi nimi rozbroje a začali sa hubiť navzájom. Zeus nechcel, aby vyhynul ľudský rod, poslal teda Merkúra, aby im daroval poctivosť (αιδως – *verecundiam*) a spravodlivosť (δικην – *justitiam*). Ony držia mesto pospolu, v jednote a sú jeho ozdobou, lebo vytvárajú priateľstvo. Potom sa opýtal Merkúr boha Dia, ako má porozdeľovať tieto dary; či tak ako majú i ostatné, že kde-tu niekto má nadanie a poslúži ostatným, ktorí ho nemajú, alebo má dať každému. Zeus odpovedal, že každému nech nadelí zo spravodlivosti a poctivosti, lebo nemôžu existovať mestá, kde by v nich bolo iba zopár takých, čo by boli poctiví a spravodliví. Tak bol bohom stanovený zákon, že ak niekto nie je poctivý a spravodlivý, nech je vyhubený, lebo je akoby morovou nákazou pre mesto.¹⁷

Využitie mýtov však v staroveku nebolo v záujme iba filozofov. Skôr by mali byť prví básnici, ktorí začali využívať obsah mýtov pre svoje diela.¹⁸ Nie je našou úlohou prvenstvo používania mýtov rozoberať, stačí ukázať, že sa mýty značne využívali vo filozofii i v poézii. Za zmienku stojí uviesť v súvislosti s mýtom o Prometeovi i výklad zo strany básnikov. V ich verzii (Heziodos) by sa mal príbeh o Prometeovi udiť taktó: Keď sa zišli bohovia a ľudia na rozhovoroch, titan Prometheus priniesol obeť bohu Diovi. Ponúkol ho však takým spôsobom, že na jednu stranu položil mäso z býka a na druhú kosti, ktoré pozakrýval lojom. Obidve potom prikryl kožou. Zeus si myslel, že pod lojom bude mäso, vybral si preto túto možnosť. Keď však zistil, že ho titan Prometheus podviedol, nahneval sa. Po čase, keď Zeus odobral ľuďom oheň, čím ich uvrhol do trápenia, Prometheus v dutej palici odobral z ohňa, ktorý horel na hrade, kde sídlil Zeus. To bolo už druhýkrát, čo ho Prometheus oklamal. Zeus však Prometea potrestal tak, že

¹⁷ Platonis quae extant opera. Ed. Fridericus Astius, zv. I., Lipsiae 1819, s. 33-35.

¹⁸ EKKER, Arnold. *Protagorae apud Platonem fabula de Prometheo et generis humani ad humanitatem progressionem*. Traiecti ad Rhenum 1822, s. 2.

http://books.google.sk/books?id=Yn4UAAAAQAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

nechal vytvorit' krásnu Pandoru a poslal ju ako dar ľuďom. Epimeteus, hoci varovaný Prometeom, aby nič neprijímal od boha, lebo tušil, že Zeus strojí niečo zlé, nedbal a prijal Pandoru ako dar. Ona tým, že otvorila svoju skrinku, stala sa strojkyňou všetkých nešťastí, ktoré stíhajú smrteľníkov. No nádej, ktorá bola na dne skrinky, Pandora ukryla. Podľa Ekkeru básnici najlepšie vystihli zmysel tohto mýtu, lebo v tomto príbehu sa vyjadruje schopnosť človeka hľadať a nájsť (*inventio*), schopnosť byť šikovným a tak trochu si pomáhať aj fantáziou i klamstvom, čo patrí do mladistvého veku človeka. Mladý človek vie trochu i veci zveličovať a nebrať vážne nebezpečenstvá, lebo je hnaný dopredu silou túžby objavovať nové veci.¹⁹ Táto predstava, ako píše Ekker, je logickým následkom vývoja človeka. Človek sa prirodzene vyvíja od diel'at'a až po starobu. Tak i ľudstvo, v tomto prípade národ Grékov, by mal mať svoju mladosť, v ktorej vznikli i tieto mýty. Ak ich chce niekto vierohodne vysvetľovať, mal by sa preto riadiť jednoduchosťou (*simplicitas*), v ktorej mýtus vznikol. Zdá sa, že táto jednoduchosť a nevyspelosť je jedno a to isté. Kvôli úplnosti treba dodať, že podľa názoru Ekkeru,²⁰ filozofi tým, že „prisposobovali“ mýty svojim morálno – dogmatickým naučeniam, ich vlastne v podstate zmenili.

Pre nás je dôležité jedno. Ak si všimneme myšlienkovú líniu a dôraz, na čo kladú autori na jednej i druhej strane, vývoj ľudstva by sa mal podľa básnikov uberať v smere od jednoduchosti k akejsi väčšej spätosti s prírodou. Bol by to reálny stupeň, na ktorom stojaci človek je hnaný túžbou po poznaní a tá vedie človeka pustiť sa cestou hľadania, aby ju naplnil hoci aj za cenu útrap. Titan Prometeus tu predstavuje vzor pre človeka, ako hľadať nové a nové možnosti, a tak sa vzťahuje v silu pred „tvárou“ inej sily, ktorá je väčšia než on sám – boh (Zeus). Podľa filozofov by sa cesta k rozvoju človečenstva mala uberať nie v súperení s bohmi, ale na ich príkaz. Potom titan Prometeus by mal byť vzorom pre človeka skôr ako učiteľ, než nejaký rebel či revolucionár. To, čo tu chceme zdôrazniť, je, že v jednom i druhom prípade podiel na vývoji človeka nemá človek zo seba, ale prichádza to „zvonku“. V jednom i druhom prípade sa v mýte objavuje postava titana, ktorý nie je človek, ale človekovi pomáha. Čo je v skutočnosti tým „titanským“, čo posúva človeka vpred? Ak je to túžba hľadať, kde je záruka, že človek nájde, čo hľadá? A ak je záruka, potom podľa čoho bude človek vedieť, že to, po čom túži, a to, čo nájde, je to isté?²¹

4. Podstatná súvislosť medzi *auctoritas* a *progressio*.

Z doteraz uvedených údajov si možno všimnúť, že otázka ľudského pokroku nie je ničím novým. U Grékov to bola umnosť človeka spojená so zručnosťou – *την εντεχνον σοφίαν*. Jej používanie sa spája s ohňom a s titanom Prometeom. Podľa gréckych mýtov, a tým i gréckej filozofie a poézie, sa pokrok človeka spája s niečím nadľudským – titanským. Čo to vlastne je?

Z filozofie vieme, že na vznik akejkoľvek veci (*res*) je potrebná súčinnosť štyroch druhov príčiny (*causa*). Dva pôsobia „zvnútra“ veci a dva „zvonku“. V prvom prípade sa

¹⁹ EKKER, Arnold. *Protagorae* c. d., s. 4.

²⁰ „...Ex hac igitur simplicitate quum Graeca Mythologia orta sit et ubivis huius originis vestigia referat, nemini sane dubium erat, quin ex eadem illa simplicitate antiquae fabulae explicari quoque debeant...“ - EKKER, Arnold. *Protagorae*, s. 9.

²¹ Túto otázku mi evokuje výrok Benedikta XVI. keď učí, že človek hľadajúci štastie vlastne ani nevie, čo je to, čo hľadá. Nemá s tým skúsenosť, iba vie, že to musí existovať. Dôvod je ten, že „...id quod scimus non id solum quod quaerimus...“ - to, čo poznáme, nie je totožné s tým, čo hľadáme. – Encyklika *Spe salvi sumus*, art. 11.

jedná o príčiny, ktoré v prípade materiálnych vecí predstavujú jednak prvok materiálny – z čoho bude vec tvorená, jednak prvok formálny – ako vec bude vyzerat'. V druhom prípade sa bude jednať o činiteľa, ktorý je akoby prameň či východisko pre vznikajúcu vec a o dôvod, prečo by mala táto vec existovať. Vo filozofickej terminológii hovoríme o materiálnej (*causa materialis*) a formálnej príčine (*causa formalis*) v prvom prípade a o účinnej (*causa efficiens*) a cieľovej príčine (*causa finalis*) v druhom.²² Nakoľko pokrok – *progressio* je realita, ktorá je dielom človeka, jej strojcom je človek. Ľudské úsilie bude tým prostredím, v ktorom vznikne pokrok. Je to vnútorný zdroj (*intrinsicum*), ktorý bude v tomto prípade pôsobiť ako po stránke materiálnej, tak i formálnej na vznik pokroku. Avšak na vznik akejkoľvek veci je potrebný i vonkajší vplyv. V tomto prípade sa jedná o účinnú a účelovú príčinu. Tie musia pôsobiť zvonku (*extrinsecum*). Človek ich musí prijať „zvonku“. Keďže činnosť človeka je činnosť bytia rozumom obdareného (*ens rationale*), potom i pokrok musí nieť tento znak, lebo účinok berie svoju základnú stavebnú zložku z príčiny. Čo bude v tomto prípade *causa efficiens*?

Musí to byť niečo, za pomoci ktorého pochádza existencia, a tým i podstata pokroku ako taká.²³ Jedná sa o *actio*. Pod tým sa chápe činnosť, pohyb (*motus*) mohutností, ktorá účinne pôsobí – *potentia operativa*. Skutočnosť *actio* zodpovedá *passio*. To znamená, že ak pôsobí nejaká sila na nejaký predmet, účinok sa musí nejakým spôsobom prejaviť. Toto je *passio*, teda schopnosť prijať pôsobenie zvonku. V podstate jedno i druhé sú vecne (*re*) to isté, jedná sa o jeden a ten istý úkon či dej, ale líšia sa uhlom pohľadu (*ratione*). Keď je reč o pohybe (*motus*), rozlišujeme rozličné typy, dva sú zvlášť dôležité – *imanens* a *transiens*. V prvom prípade sa bytie samo uberá k dokonalosti (myslenie), v druhom jedno bytie druhé vedie k dokonalosti (učenie). Podľa toho, koľko je druhov pohybov, ktoré je schopná urobiť *potentia operativa*, toľko existuje aj druhov *actionis*. Ak uvažujeme o pokroku, musíme hľadať to „niečo“, čo spôsobuje u človeka, že sa začne aktívne podieľať na zdokonaľovaní seba samého. Hľadáme východiskový bod *actio*, ktorého koncovým je človek, ktorý sa zdokonaľuje – *passio*.

Ak má byť schopnosť myslieť na jednej strane tou zložkou v rade príčin, ktorá je pôsobiaca vo vnútri (*intrinsicum*), musí byť aj príčina pôsobiaca „zvonku“ (*extrinsecum*) v priamej súvislosti s myslením. Tu vzniká niekoľko spodobovaní v slove *imanens*. Totiž i vplyv „zvonku“ ako kategória príčiny môže byť – *imanens*, v zmysle vnútorný i ľudská činnosť je – *imanens*, v zmysle sebazdokonaľovania. Tiež príčina, ktorá pôsobí „zvonku“, môže byť – *potentia operativa* i činnosť ľudského rozumu má túto schopnosť. Toto však prinajmenšom nasvedčuje, že pokrok je nutne spojený s ľudským myslením. Dôvod je ten, že kým účinná príčina vo všeobecnosti *actione sua*, teda vlastným pričinením vytvára uskutočnenie vznikajúcej veci, potom pokrok nemôže zapríčiniť „niečo“, ale „niekto“. Inými slovami, ak pokrok v človeku je účinkom a odvíja sa v oblasti myslenia, potom i príčina musí sa začať v myslení. Pokrok ako účinok, ktorý sa uskutočňuje v ľudskom bytí, teda rozumom obdarenej bytosti, nemôže byť dielom príčiny, ktorá je nižšieho rádu ako je človek. Nemôže sa jednať iba o zmyslovú prirodzenosť (živočích), či dokonca neživú. O účinnej príčine z pohľadu jej rôznorodosti existujú čo do celkového rozsahu

²² REINSTADLER, Sebastian. *Elementa philosophiae scholasticae*. vol. I., (Herder Typ. Editores Pontificii) Friburgi Brisgoviae^{11 et 12} 1923, s. 366-367.

²³ „...*principium quod actione sua producit esse novae rei...*“ - REINSTADLER, Sebastian. *Elementa philosophiae scholasticae*, s. 367.

dva druhy – *prima* a *secunda*. Prvou je Boh a druhou je stvorenie. Takže tou účinnou príčinou bude buď Boh, alebo iná rozumom obdarená bytosť.²⁴

Tu možno využiť poznatky z ontológie o rozlišovaní príčin, a to v prípade účinnej príčiny z pohľadu *influxus* (vplyv), *effectus* (účinek), *propinquitatis* (blížkosť), *quantitatis influxus* (akosť vplyvu) a *similitudinis* (podobnosť).²⁵ Po prvé sa jedná o vplyv, na základe ktorého činiteľ spôsobuje existenciu nového bytia. Buď je tento vplyv „priamy – hlavný“ – *principalis*, alebo „skrže niečo“ – *instrumentalis*. Tak ako sochár, keď tvorí sochu. On je hlavný aktér a kladivo či iné pomôcky sú nástrojmi. Boh alebo človek, ak má pôsobiť v rozumovej oblasti, musí pracovať s myšlienkami (*idea*). Rozdiel v pôsobení príčiny je z hľadiska hlavného autorstva – *principalis* a nástroja – *instrumentalis* ten, že kým v prvom prípade pôsobí príčina vlastnou silou, v druhom prípade využíva silu druhej príčiny – nástroja. Po druhé z pohľadu *effectus*, teda samotného účinku, sa rozlišuje, či nastal účinok pôsobením sily prirodzene, alebo ako vedľajší účinok. V prípade rozumových bytí sa rozlišuje, či účinok bol priamo chcený, alebo nebol priamo chcený, ale sa stal na základe *coincidentiae*. Tú vytvára samotné nastavenie účinnej príčiny (napr. zručný sochár – nielen sochár), alebo sa zbehnú naraz viaceré príčiny (inšpirácia a zručný sochár, alebo zručný sochár a hľadanie inšpirácie).²⁶ Takisto sa rozlišuje, či ide o bezprostrednú príčinu v rade príčin – *proxima*, či vzdialenú – *remota*. Priamou príčinou, ak berieme do úvahy rozlišovanie medzi prvou a druhou príčinou, bol by človek. Vzdialenou, napr. anjel alebo duch ako taký. Čo sa týka akostí vplyvu, je buď celkový vplyv (*totalis*), že príčina pôsobí celkom na vznik danej skutočnosti, alebo čiastočný (*partialis*), a teda účinne pôsobia viaceré príčiny a každá má istý podiel na vzniku účinku.

Potom pokrok by bol principiálne uskutočnený myšliacou bytosťou, z pohľadu príbuznosti (*propinquitatis*) bol by to človek, z pohľadu akosti vplyvu (*quantitatis influxus*) buď jeden alebo viacero osôb, teda nejaká osobnosť či celá škola. Z hľadiska účinku (*effectus*) zdá sa, že pokrok je chcený a nakoniec s hľadiska podobnosti (*similitudinis*) je buď *univoca causa*, teda príčina a účinok je tej istej podstaty, alebo *aequivoca* podstatou sa líšia. Tá potvrdzuje tú skutočnosť, že príčinou ľudského pokroku je človek.

Z celkovej analýzy na základe poznatkov z ontológie o príčinách a zvlášť o účinnej príčine prichádzame k záveru, že tak z hľadiska vnútorných príčin – materiálnej i formálnej, ako i z hľadiska vonkajších príčin – účinnej a cieľovej, tou príčinou je skupina jednotlivcov, alebo spoločnosť. Pokrok nemôže tvoriť jednotlivec sám. Avšak ak účinnou príčinou čo do nástroja má byť myšlienka, potom výmena myšlienok znakmi bude spôsob, ako sa pokrok bude môcť vzbudiť. Takže sa týmto dostávame k osobe alebo osobám, ktorá/é odovzdáva/jú a osobám, ktoré prijímajú myšlienku. Nie je to nič iné, ako vzťah *auctoritas* a človek (celá spoločnosť), ktorý dostáva od *auctoritas* impulz, a tým sa spustí proces jeho vlastného zdokonaľovania.

Záver

Medzi autoritou a pokrokom je podstatný súvis, jedna skutočnosť bez druhej prakticky nejestvuje. Krízu autority nachádzame v akomsi zúženom ponímaní pojmu autority. Problém, ktorý vnímame, je neúplný obsah pojmu autorita, ktorý sa zdá, že sa obmedzuje

²⁴ REINSTADLER, Sebastian. *Elementa philosophiae scholasticae*, s. 366.

²⁵ REINSTADLER, Sebastian. *Elementa philosophiae scholasticae*, s. 370-373.

²⁶ REINSTADLER, Sebastian. *Elementa philosophiae scholasticae*, s. 370-372.

iba na jeden aspekt – aspekt úcty. Ostáva však nepovšimnutý iný aspekt – zdroj poznania. Jedná sa síce o pravdivé údaje, ale v danej chvíli nedokázateľné, a preto sa človek musí do istej doby spoliehať, že je to tak. Faktorom pre uverenie vo chvíli počutia o novej veci je nadviazanie na doterajšie poznanie – logická súvislosť (*convenientia*) a verifikáciou je stav poznania, kedy viera končí, lebo nastupuje videnie veci tak ako je, skúsenosť (*experientia*). Preto ponechávame tento kľúčový pojem v jeho pôvodnom znení – *auctoritas*, aby sme podčiarkli jej dva základné prvky – „váženosť“ a „poznanie“.

Auctoritas – je teda úcta a váženosť osoby či úradu, ktorá dáva veriť jej náuke vo chvíli, kedy si to človek nemôže ináč overiť. Dôvodom, prečo veriť takejto osobe alebo úradu, ostáva chápanie vnútorných súvislostí medzi tým, čo už vieme, s tým, čo sa hovorí – *convenientia* a uvedomenie si, že v danej oblasti je tento subjekt znalým (*scientia*) a participuje na informáciách z istého zdroja poznania (napr. tradícia). *Auctoritas* spúšťa i sprevádza pokrok ľudskej spoločnosti – *progressio*.

Adresa autora:

ThDr. Konštantín Daniel Boleš O.Praem.
Rehoľný dom premonštrátov
Kláštor premonštrátov 166, 044 23 Jasov
e-mail: danielb.posta@gmail.com

GENÉZA PLYNÚCEHO ČASU – FENOMÉN ČASU POD FRAGMENTÁRNYM DROBNOHLADOM DEJÍN FILOZOFIE

Ján Mičko

GENESIS OF THE CURRENT TIME – THE PHENOMENON OF TIME UNDER SCRUTINY PIECEMEAL HISTORY OF PHILOSOPHY

Abstract: The article is composed of two parts and discusses different philosophical conceptions of time. The first part called “the philosophical origins of time” focuses on the general original awareness of temporal context. Even Homo sapiens was aware of the existence of days, Aristotle named time and thus it got into the Greek cosmogony which pointed to the eternity of time. The second section was entitled “the past, the present and the future” – these concepts of time we distinguish as starting points for definitions of time, which resulted in different definitions of time by Emmanuel Kant, St. Augustine and Martin Heidegger. The article also deals with the question of eternity. In conclusion, the contribution of the text is a brief reflection upon a possible general definition of time.

Keywords: Chronos. Eternity. Philosophy. Time.

O histórii ako vede o dejinách sa už toho popísalo mnoho. Bola objasňovaná a definovaná z rôznych aspektov, uhlov pohľadov a optík. Pre tento príspevok však bude dôležité niečo úplne iné. Nezameriame sa na jej striktný definičný rámec, ale skôr na fakt, ktorý sa snaží zachytiť. Predmetom nášho skúmania bude fenomén času,¹ v ktorom sa dejinné udalosti odohrávajú. Práve túto kategóriu sa vyššie spomenutá veda snaží uchopiť, aby na jeho základe mohla následne popísať udalosti, ktoré sa odohrali v priebehu skúmaného časového obdobia. Na problém času môžeme nazerať cez prizmy rôznych vedeckých disciplín. Pokiaľ sa jedná o vedeckú klasifikáciu času, rozlišujeme niekoľko dimenzií časovosti; čas fyzický,² historický,³ biologický,⁴ filozofický, teologický, psychologický, dokonca magický.⁵ Zameriame sa však na základné filozofické koncepcie času tak, ako nám ich sprostredkovali samotní predstavitelia jednotlivých historických

¹ BRUGGER, Walter. *Filozofický slovník*. Praha : Naše vojsko, 1994, s. 91.

² BRUGGER, Walter. *Filozofický slovník*. Praha : Naše vojsko, 1994, s. 91.

³ Čas, ktorý je konštituovaný súhrnom osobných, profánnych a medziľudských okamihov. Náprotivkom je tzv. Pračas, čas ktorý neplynie, pretože neparticipuje na profánnom časovom trvaní. ELIADE, Mircea. *Posvätné a profánné*. Praha : Česká křesťanská akademie, 1994, s. 62.

⁴ KUČERKOVÁ, Miroslava. *Slovník základných pojmu*. Praha : Fortuna, 1999, s. 17.

⁵ Napr. Prechodom rovníka dochádzalo na plachtenci k zvláštnym premenám časových rovin. ECO, Umberto. *Ostrov věrajšeho dňa*. Praha : Argo, 2001, s. 354.

období. Oboznámime sa s filozofickou históriou času, reflektovanou vybranými filozofmi.

Expozícia problému

I. Filozofické počiatky času

Existuje veľké množstvo rozmanitých definícií času, ktoré však majú jedného spoločného menovateľa – stotožňujú čas s dobou. Pre názornosť si predstavíme niektoré z nich. Jedným zo základných filozofických ponímaní času je jeho vnímanie ako miery zmeny vyjadrovanej pomocou termínov „skôr – neskôr“, alebo „pred – potom“. O čosi zložitejšie pôsobí chápanie času ako miery prejavov existencie bytia, ktorý má ontologický charakter.⁶

V prvom prípade je teda čas „*spôsob trvania*,⁷ môže byť však vnímaný aj ako doba, ktorá *uplynie medzi dvoma momentmi*.“⁸ Akési pravidelné uvedomovanie si trvania časových okamihov je možné sledovať už v období praveku u najstarších typov ľudských bytostí, patriacich k druhu *Homo sapiens*, ktoré sú v záujme prežitia nútené uvedomovať si pravidelné striedanie dňa a noci. V podstate sa jednalo o striedavý pohyb svetla a tmy. Tento postreh potvrdzuje o niekoľko tisíc rokov neskôr aj klasický grécky filozof *Aristoteles*, pre ktorého *bez pohybu nie je čas*.⁹ Čas – *Chronos* – teda pozostával z materiálneho a formálneho aspektu, ktoré predstavovali už spomenutý pohyb, ktorý by neexistoval *bez počítajúcej duše*,¹⁰ t.j. bez subjektu¹¹ – formálneho aspektu času, ktorý si uvedomuje už spomenuté prírodné zákonitosti, reflektuje ich, a na ich základe dokáže sledovať tento neustále prebiehajúci pohyb. Preferuje teda čas fyzický,¹² predstavujúci (v kontexte Aristotelovho myslenia)¹³ mieru pohybu od skoršieho k neskoršiemu,¹⁴ následnosť pohybu,¹⁵ ktorý je zároveň vzťahom *potenciálneho a reálneho*.¹⁶ *Aristoteles* (rovnako ako neskôr *Newton*) veril v absolútny¹⁷ (nekonečný) čas.¹⁸ Čo bolo primárnou príčinou začlenenia časovej kategórie do kontextu gréckeho klasického myslenia?

Zmienku o čase, o jeho existencii možno objaviť už v predsokratovských zmiešaných teogóniách, kde *Ferekydes zo Syru* už v 6. storočí pred Kr. konkrétne poukazuje

⁶ Napr. Heideggerova ontologická koncepcia, ktorú si sprístupníme v závere príspevku.

⁷ KUČERKOVÁ, Miroslava. *Slovník základních pojmu*. Praha : Fortuna, 1999, s. 17.

⁸ DUROZOI, Gérard – ROUSSEL, André. *Filozofický slovník*. Praha : Ewa edition, 1994, s. 48.

⁹ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filosofie*. Praha : Portál, 2004, s. 87.

¹⁰ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filosofie*. Praha : Portál, 2004, s. 87.

¹¹ Istá podobnosť s Heideggerovou koncepciou: Kde je bytie, tam je čas. HEIDEGGER Martin. *Bytí a čas*. Praha : Oikoymenh, 2002, s. 42.

¹² Okrem fyzického času rozlišuje tri aspekty času: psychologický, ontologický i epistemologický. BRUGGER, Walter. *Filozofický slovník*. Praha : Naše vojsko, 1994, s. 92.

¹³ *Aristotela* (ale aj *Platóna*, kde samotný dialóg *Faidón* autenticky reprodukoval pytagorejskú zmes eschatologického učenia o osude duše a následne bol venovaný pytagorejskému spoločenstvu vo *Fliunte*) ovplyvnili pytagorejci, predovšetkým *Akúsmaty* – „počuté veci“, ústne podávané výroky –, ktoré uchoval *Porfýrios* –, kde podľa *Aristoxena* väčšinu svojich etických náuk prevzal *Pytagoras* od delfskej kňažky *Themistoklei*. *Akúsmaty* sa delia do troch skupín: prvá charakterizuje to, čím vec je, druhá vymedzuje to, čo má nejakú vlastnosť v najvyššom stupni a tretia to, čo je potrebné činiť, alebo nečiniť. KIRK, S. Geoffrey – RAVEN, E. John – SCHOFIELD, Malcolm. *Předsókratovští filosofové – Dějiny filosofie sv. 1*. Praha : Oikoymenh, 2004, s. 279-310.

¹⁴ KUČERKOVÁ, Miroslava. *Slovník základních pojmu*. Praha : Fortuna, 1999, s. 17.

¹⁵ BRUGGER, Walter. *Filozofický slovník*. Praha : Naše vojsko, 1994, s. 92.

¹⁶ KUČERKOVÁ, Miroslava. *Slovník základních pojmu*. Praha : Fortuna, 1999, s. 17.

¹⁷ HAWKING, W. Stephen. *Stručná historie času*. Praha : Argo, 2007, s. 30.

¹⁸ Na *Aristotelove* tvrdenia nadviazal aj *Tomáš Akvinský*, akurát odmietol jeho tvrdenie o existencii „nekonečného času“.

na skutočnosť, že *Zas, Chronos a Chthonia*¹⁹ tu boli vždy.²⁰ Táto informácia z *Ferekydesovej teogónie* je pre naše skúmanie zaujímavá aj z toho dôvodu, lebo dokazuje, že čas – *Chronos* – nebol stvorený (napr. *creatio ex nihilo*) ani zrodený, ale že tu existoval odjakživa. Jednoducho tu bol. Touto svojou prítomnosťou predstavoval silné, stabilné božstvo²¹ nemenného charakteru zasahujúce do života pozemšťanov, ktorým vládol neobmedzene. Človek sa v podstate nemohol brániť, stal sa hračkou v rukách času.

Existovala možnosť vymanenia archaického človeka z objatia času? V archaickom Grécku takáto možnosť nebola možná, avšak v istých dňoch, v kultúrach monoteistických náboženstiev sa táto udalosť odohrávala pravidelne. Každý rok sa opakovalo stvorenie sveta. V Koráne sa upozorňuje na túto skutočnosť týmito slovami: „*Alláh je ten, ktorý uskutočnil Stvorenie, teda ho opakuje.*“ (Súra 4,4).²² *Eliade* túto udalosť nazýva periodicitou stvorení²³ a ide dokonca ešte ďalej, keď poukazuje na syntézu kresťanských a pohanských predstáv, podľa ktorých v období okolo Nového roka (v priebehu dvanástich dní *medzi Vianocami a sviatkom Troch kráľov*) sa mŕtvi vracajú k svojim rodinám ako *živí mŕtvi*, a práve v tejto spomínanej udalosti je vyjadrená nádej, že *zrušenie času je možné* (práve v spomenutom okamihu), *keď je svet zničený a znovu tvorený*.²⁴ Môžu teda dúfať, že sa zaradia do reálneho života, *pretože sa pripravuje nové stvorenie*.²⁵ *Eliade*, citujúc *Efraima Sýrskeho*,²⁶ poukazuje na vzkriesenie tiel a duší na sviatok Vzkriesenia Pána a dodáva: „*Preto tiež tam, kde je rozšírená viera vo vzkriesenie tela, je známe, že k tomuto vzkrieseniu dôjde na začiatku roka, to znamená na začiatku novej éry.*“²⁷ Na druhej strane si uvedomuje aj iný, závažnejší rozmer diferencie času, jeho rozdelenie na sakrálny a profánny. K netradičným udalostiam dochádzalo najčastejšie v čase sakrálnom. Účastníci sviatkov²⁸ vystupujú zo svojho historického času a stávajú sa súčasťou mystickej udalosti, čím vstupujú do prebiehajúceho *pračasu*, ktorý je stále ten, ktorý náleží večnosti.²⁹

Práve toto ničenie a znovustvorenie sveta predstavuje istú paralelu s textom spomínanej súry a poukazuje aj na možnosť zastavenia času a následného opakovania dejín. Dôsledkom nami citovaného konkrétneho prípadu je fakt, že *mŕtvi sa môžu vrátiť, pretože sú odstránené všetky priebrady medzi mŕtvymi a živými*, (historický) čas je (akoby) vyradený (z činnosti), *oni sa tak môžu vrátiť a stať sa súčasníkmi živých*.³⁰ Neobjavuje sa pri tejto príležitosti obnovenie prvotného chaosu typického pre grécke archaické kozmogónie? Ak sa poruší konkrétny fungujúci poriadok, nenastane stav, ktorý zodpovedal situácii pred stvorením všetkého? Nenastane opäť prvotný *Chaos*, o ktorom vo svojej kozmogónii hovoril *Hesiodos*?³¹ Aj keď vravíme o rôznych svetoch a kultúrach, predsa len spomenuté

¹⁹ Zeus, Čas a Zem, gr.

²⁰ *Zas, Chronos a Chthonia* tri prvopočiatky ... a Chronos vytvoril zo svojho semena oheň, vietor [alebo dych] a vodu... KIRK, S. Geoffrey – RAVEN, E. John – SCHOFIELD, Malcolm. *Předsókratovští filosofové – Dějiny filosofie sv. 1*. Praha : Oikoymenh, 2004, s. 77.

²¹ v Hesiodovej kozmogónii predstavoval Krona, otca bohov.

²² MUHAMAD. *Korán*. Praha : Academia, 2001, s. 65.

²³ ELIADE, Mircea. *Mýtus večného návratu*. Praha : Oikoymenh, 1993, s. 45.

²⁴ ELIADE, Mircea. *Mýtus večného návratu*. Praha : Oikoymenh, 1993, s. 45.

²⁵ ELIADE, Mircea. *Mýtus večného návratu*. Praha : Oikoymenh, 1993, s. 45.

²⁶ EFRAIM SÝRSKY. *Hymnus I, 1*. In. ELIADE. Mircea. *Mýtus večného návratu*. Praha : Oikoymenh, 1993, s. 45.

²⁷ ELIADE, Mircea. *Mýtus večného návratu*. Praha : Oikoymenh, 1993, s. 45.

²⁸ Napr. Vianoc.

²⁹ ELIADE, Mircea. *Posvätné a profánny*. Praha : Česká křesťanská akademie, 1994, s. 62.

³⁰ ELIADE, Mircea. *Mýtus večného návratu*. Praha : Oikoymenh, 1993, s. 45.

³¹ KIRK, S. Geoffrey – RAVEN, E. John – SCHOFIELD, Malcolm. *Předsókratovští filosofové – Dějiny filosofie sv. 1*. Praha : Oikoymenh, 2004, s. 77.

teologické systémy spája myšlienka kontinuálneho návratu času, akási nová potencia realizácie človeka, určitá paradigma – dopracovali sme sa k *mýtu večného návratu*³² – kde *nič nie je nové, všetko tu už bolo* –, objavili sme cyklickosť času. A jedine s pomocou tohto akcidentu času sa podarí reflektujúcemu subjektu zvíťaziť nad *pračasom*, vyhrať nad *Chronovou* mocou.

II. Minulé, prítomné, budúce – trvajúce časové formy

Proti takejto perspektíve nazerania by určite protestoval *Immanuel Kant*, ktorý vychádzajúc z pojmu imaginárneho času vytvoreného Newtonom,³³ pokladal túto kategóriu spolu s priestorom za apriórnu formu.³⁴ Podľa Kanta³⁵ je čas chápaný z hľadiska „*časujúceho subjektu*“³⁶ a bez tohto formálneho subjektu v zmysle *Descartesovho* subjekto-objektového rozštiepenia³⁷ by nemohol existovať žiaden čas, dokonca ani jeho pojem. V praxi by to teda znamenalo, že *Chronos* by nad človekom, ktorý by ho (či už vedome, alebo nevedome) nereflektoval, nemohol mať žiadnu moc.

Rovnako ako sa priestor vyznačuje súvzťažnosťou v rozpriestranenosti, vyznačuje sa aj čas postupnosťou – následnosťami sukcesí – v trvaní, čo znamená súvislé rozprestrenie času z minulosti cez prítomnosť do budúcnosti.³⁸ Táto diferencia³⁹ patrí medzi najprehľadnejšie, nie je závislá na žiadnom pôsobení bohov, či opakujúcich sa stvorení pri striedaní rokov a v neposlednom rade sa môže postaviť ako opozitum k vyššie spomínanému cyklickému chápaniu. Kontinuálne sme sa dopracovali k linearite času, ktorú si v nasledujúcom texte objasníme. Jej základným aspektom je postupný chronologický triumvirát; minulosť – prítomnosť – budúcnosť, ktorý pri teologickom chápaní času vyústí do večnosti.

Minulé je to, čo už v podstate neexistuje, ale čo sa veľmi často uchováva objektívne, vo svojom pôsobení, alebo subjektívne, v pamäti.⁴⁰ *Prítomné* je niečo, čo leží medzi minulosťou a budúcnosťou – to, čo je teraz.⁴¹ *Za budúce* považujeme veci alebo udalosti, ktoré sa ešte nestali, ale čoskoro nastanú a ktoré bývajú často predvídané v očakávaní.⁴²

³² Pytagorejská a stoická teória, že veci sa vracajú presne podobné minulým, po uplynutí mnoho tisíc rokov. DUROZOI, Gérard – ROUSSEL, André. *Filozofický slovník*. Praha : Ewa edition, 1994, s. 313.

³³ Čas meraný pomocou imaginárnych čísel. Nie je charakteristický pre filozofické nazeranie času. V súčasnosti sa imaginárna koncepcia času využíva najmä v niektorých kvantových teóriách gravitácie, alebo napr. v kauzálnych teóriách vektora času, entropných teóriách vektora času, evolučných teóriách a pod. BRUGGER, Walter. *Filozofický slovník*. Praha : Naše vojsko, 1994, s. 92; HAWKING, W. Stephen. *Stručná historie času*. Praha : Argo, 2007, s. 192.

³⁴ KANT, Immanuel. *Kritika čistého rozumu*. Praha : Oikoymenh, 2001, s. 34.

Apriórne – *apriori*, sú tie prvky poznania (napr. sudy, pojmy, intuícia), ktoré nie sú závislé na skúsenosti. Opak predstavujú *a posteriori*, ktoré na zmyslovej skúsenosti závisia, alebo sú od nej odvodené. DUROZOI, Gérard – ROUSSEL, André. *Filozofický slovník*. Praha : Ewa edition, 1994, s. 15.

³⁵ Rovnaký názor zastávajú aj Husserl s Heideggerom.

³⁶ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filozofie*. Praha : Portál, 2004, s. 87.

³⁷ Subjektovo-objektové rozštiepenie predstavuje stav, keď si uvedomujúci subjekt – človek (Ja) – uvedomuje seba samého, kde sa tento samouvedomujúci subjekt presúva do pozície uvedomovaného - objektu (Ja sám myslím seba). V podstate ide o realizáciu premisy *Cogito ergo sum*.

³⁸ BRUGGER, Walter. *Filozofický slovník*. Praha : Naše vojsko, 1994, s. 91

³⁹ Proti ktorej vystupuje Aristoteles i Newton, podľa ktorých je čas úplne oddelený od priestoru. HAWKING, W. Stephen. *Stručná historie času*, s. 30.

⁴⁰ BRUGGER, Walter. *Filozofický slovník*. Praha : Naše vojsko, 1994, s. 91.

⁴¹ BRUGGER, Walter. *Filozofický slovník*. Praha : Naše vojsko, 1994, s. 91.

⁴² BRUGGER, Walter. *Filozofický slovník*. Praha : Naše vojsko, 1994, s. 91.

Túto skutočnosť zaujímavo komentuje sv. Augustín, ktorý vo svojich Vyznaniach o prítomnosti, minulosti a budúcnosti hovorí týmito slovami: „Tak tu je potrebné jasne zistiť, že neexistuje ani budúcnosť, ani minulosť, a nemôžeme vo vlastnom zmysle slova tvrdiť, že existuje trojitý čas, totiž minulosť, prítomnosť a budúcnosť. Nanajvýš by sa dalo povedať, že existujú tri časy, totiž prítomnosť minulého, prítomnosť prítomného a prítomnosť budúceho. (...), pretože z minulého je prítomná spomienka,⁴³ z prítomného bezprostredné videnie, z budúceho očakávanie.“⁴⁴ Augustín jasne vymedzuje jediný čas – prítomnosť. V nej sa ostatné časy zbiehajú. Dimenzia prítomnosti sa vinie celými dejinami a zasahuje všetkých ľudí. Toto prežívané zoradovanie momentov – samotná linearita – sa nedá vysvetliť, t.j. synteticky, systematicky vykonštruovať z iných zrozumiteľných momentov,⁴⁵ pretože obsahovú náplň tohoto lineárne plynúceho času dodávajú práve jeho jednotlivé zložky: bytia – ľudia – žijúci v tomto neustále ubiehajúcom čase. Bez tejto existenciálno-esenciálnej výplne by sa čas úplne zrútil, stratil, obsahovo vyprázdnil. A prázdny čas nemôže existovať práve tak, ako prázdny priestor.⁴⁶ Čas nemôže existovať skôr, než by existovali telesá,⁴⁷ ani vtedy, ak by za istých okolností prestali telesá existovať.⁴⁸ Spôsobuje to totiž dynamika zmien založená na trvaniach materiálnych substancií, bez ktorých by čas nemohol existovať.⁴⁹ Pre Augustína je charakteristická ešte jedna črta – vnímal čas vo vzťahu k večnosti, k Bohu Stvoriteľovi, vzťahoval ho k času kozmickému.⁵⁰ U neho dochádza k miernej dominancii teologickej koncepcie času⁵¹ voči jeho filozofickému vymedzeniu, a tak môžeme názorne sledovať, ako sa jednotlivé časové koncepcie prelínajú. Avšak koncepcia večnosti nie je doménou iba kresťanských mysliteľov či filozofov, nakoľko zmienky o nej nachádzame už u nekresťanských mysliteľov, napr. u pytagorejcov, Platóna, či Plotína.⁵²

Časové členenie na minulosť, prítomnosť a budúcnosť reflektuje aj nemecký ontológ 20. storočia *Martin Heidegger* vo svojom najvýznamnejšom, no nedokončenom

⁴³ Podobným spôsobom nazerá aj prof. Leščinský, keď o ubiehajúcom čase píše toto: „Pretože náš život (myslíme si) sa odohráva na dopredu danej a jasnej časovej línii – minulosť, prítomnosť, budúcnosť. Ale je to naozaj tak? Možno nejestvujú tri apriori dané časy, ale len jedna konkrétna prítomnosť, v ktorej je minulosť prežívaná ako prítomná spomienka, prítomnosť ako bezprostredné videnie a budúcnosť ako neustále prítomná nádej.“ MIČKO, Janko. *Ako ustrážiť prítomnosť*. Bratislava : VSSS, 2011, obal knihy.

⁴⁴ SV. AUGUSTÍN. *Vyznania*. Bratislava : LÚČ, 1997, s. 333.

⁴⁵ RAHNER, Karl – VORGRIMMER, Herbert. *Teologický slovník*. Praha : Zvon, 1996, s. 54.

⁴⁶ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filozofie*. Praha : Portál, 2004, s. 88; KANT Immanuel. *Kritika čistého rozumu*. Praha : Oikoymenh, 2001, s. 39.

⁴⁷ Pod tento pojem prihradzujeme aj živé sústavy – rastliny, živočíchy, človeka.

⁴⁸ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do filozofie*. Praha : Portál, 2004, s. 88.

⁴⁹ KANT, Immanuel. *Kritika čistého rozumu*. Praha : Oikoymenh, 2001, s. 38.

⁵⁰ Večnosť sa chápe ako nekonečné trvanie, čas lineárne ubiehajúci bez počiatku a konca. Pojem večnosti definuje Brugger vo *Filozofickom slovníku* ako trvanie, alebo sebaidentitu nejakého bytia, ktorá neobsahuje nielen začiatok a koniec, ale ani nepodlieha nijakej zmene, alebo progresu. Podľa Boethia večnosť prináleží jedine Bohu, pretože iba on môže byť vo svojej plnosti stále prítomným, úplným vlastnením neobmedzeného života. BRUGGER, Walter. *Filozofický slovník*. Praha : Naše vojsko, 1994, s. 91; DUROZOI, Gérard – ROUSSEL, André. *Filozofický slovník*. Praha : Ewa edition, 1994, s. 313; OLŠOVSKÝ, Jiří. *Slovník filozofických pojmu současnosti*. Český Těšín : Erika, 1999, s. 24.

⁵¹ Pre teologické chápanie času je príznačné jeho delenie na *chronos* (biologický čas) a *kairos* (požehnaný čas – čas milostí, dotyk Božej prítomnosti), ktorý plynie „inak“ než *chronos*.

⁵² Podľa Platóna je čas len pohyblivý obraz nehybnej večnosti. Plotínos už nie je taký sofistický a priamo odkazuje ku bohu = Jedno: „Večnosť je ukazujúci sa boh, neobmedzený život. Večnosť zotráva v Jednom a je naplnenou prirodzenosťou. Podieľame sa na večnosti, aj keď žijeme v čase.“ PLATÓN. *Timaios*. Praha : Oikoymenh, 1996, s. 41; PLOTÍNOS. *Věčnost, čas a duch*. Praha : Rezek, 1993, s. 69.

diele *Bytie a čas*. Filozof chápe čas vo vzťahu k *pobytu*.⁵³ Bytie je časové, je vlastne časom samým.⁵⁴ Čo je čas sa ukáže až po konfrontácii bytia s prítomnosťou. Až po *vrhnutí pobytu*⁵⁵ do prítomnosti sa začínajú odkrývať ďalšie dimenzie času. Bytie minulosti sa pokúša Heidegger vymedziť primárnou otázkou: „*Čo je minulé bytie samo? Čo je nadchádzajúce a čo samo nadchádzanie?*“⁵⁶ Podľa mysliteľa sa iba cestou takto položených otázok dá nájsť východisko z bludiska klasických apórií, na základe ktorých *môže čas existovať iba v (ontologicky) nevyjasnenom subjekte*.⁵⁷ Zároveň sa začína ukazovať, že prítomnosť nie je niečím vyšším, či nadradeným, ale je niečím, čo má rovnakú váhu ako minulosť a budúcnosť. *Extatická jednota časovosti, to znamená jednota onoho mimo seba vo vytrženiach budúcnosti, bývalosti a prítomnosti je podmienkou možnosti súcna, ktoré existuje ako svoje „tu“*.⁵⁸ Pobyť je *presvetlený* (jasný, otvorený), ale pred *časovou interpretáciou* (časovým vymedzením) bol určený ako *starosť*.⁵⁹ Aj základná štruktúra ľudského života má časový charakter a taktiež dejiny – *bytie dejinného* je založené v časovosti času.⁶⁰ V časovosti sa k sebe približujú všetky tri dimenzionálne časové zložky (minulosť, prítomnosť a budúcnosť), a tak sa vytvára jeho jednota.⁶¹ Existenciálna otvorenosť ľudského času vytvára dejinnosť a dejiny vo svojej časovosti sú základnou štruktúrou ľudskej skutočnosti, pričom netreba zabúdať na subjekt – človeka –, zdroj každého času.⁶²

Nech už je čas zložkou akéhokoľvek systému (cyklického, či lineárneho), nech je spolu s priestorom súčasťou akejkoľvek formy (apriórnej, či aposteriórnej), najdôležitejšia je skutočnosť vychádzajúca z idey, že neodmysliteľnou súčasťou plyúceho času je subjekt. Človek poskytujúci obsahovú štruktúru, ktorý v jeho plynutí pretvára svet. Žije, pracuje, ontologicky ho vyplňa, zhodnocuje, charakterizuje, pretvára, nepretržite systematicky aktualizuje. Cez prizmu histórie sa snaží chápať minulosť, uvedomuje si prítomnosť a očakáva príchod budúceho. Platí však nasledovné: Nikdy sa neprestane naň spytovať, neprestane hľadať jeho podstatu. Bude nachádzať formy, formulovať definície, opätovne ich aktualizovať, dotvárať, redefinovať a následne opätovne revidovať. Vynasnaží sa celostne uchopiť „*Čas*“.

Pokusy absolvuje mnohokrát, ale stále s rovnakým výsledkom – nikdy nebude spokojný. Jeho nespokojnosť pramení z jedného prostého dôvodu: univerzálna definícia času, ktorú tak precízne koncipuje, nejestvuje. Napokon, pod tlakom najrôznejších

⁵³ Heidegger nazýva existenciu človeka tu-bytie, pobyť (Dasein). Predpokladá človeka, ktorý vyrástol z neporozumenia i z priemerného porozumenia bytiu a dostal sa do užšieho, živého kontaktu s ním. LETZ, Ján. *Metafyzika a ontológia. (Príspevok k tvorbe kreačno – evolučnej ontológie)*. Bratislava. 1993, s. 151; CORETH, E. – EHLEN, P. – HAEFFNER, G. – RICKEN, F. *Filosofie 20. storočia*. Olomouc : Nakladateľství Olomouc, 2006, s. 25.

⁵⁴ Pre lepšie pochopenie tohto vzťahu Heidegger zaviedol pojem časovosť. Je to fenomén vyjadrujúci časový charakter ľudského bytia, existenciálnu otvorenosť ľudského bytia času, jeho časovým intervalom. OLŠOVSKÝ, Jiří. *Slovník filosofických pojmů současnosti*. Český Těšín : Erika, 1999, s. 24.

⁵⁵ Po narodení človeka. HEIDEGGER, Martin. *Byť a čas*. Praha : Oikoymenh, 2002, s. 132.

⁵⁶ CORETH, E. – EHLEN, P. – HAEFFNER, G. – RICKEN, F. *Filosofie 20. storočia*, s. 36.

⁵⁷ CORETH, E. – EHLEN, P. – HAEFFNER, G. – RICKEN, F. *Filosofie 20. storočia*, s. 26.

⁵⁸ Heidegger v hojnej miere využíva neologizmy - napr. bývalosť = minulosť. Extatická jednota času je podmienkou možnej existencie súcna, v budúcnosti, minulosti a prítomnosti (a to aj v prípade, keď je budúcnosť nejasná) s jeho vlastným ontologickým naplnením a časovým harmonogramom. HEIDEGGER, Martin. *Byť a čas*. Praha : Oikoymenh, 2002, s. 390.

⁵⁹ HEIDEGGER, Martin. *Byť a čas*. Praha : Oikoymenh, 2002, s. 132.

⁶⁰ OLŠOVSKÝ, Jiří. *Slovník filosofických pojmů současnosti*. Český Těšín : Erika, 1999, s. 25.

⁶¹ OLŠOVSKÝ, Jiří. *Slovník filosofických pojmů současnosti*. Český Těšín : Erika, 1999, s. 25.

⁶² OLŠOVSKÝ, Jiří. *Slovník filosofických pojmů současnosti*. Český Těšín : Erika, 1999, s. 25.

okolností, mu neostane nič iné, iba súhlasne pritakat' bystrému postrehu sv. Augustína a pustiť sa do opätovného hľadania (obsahu skúmaného pojmu) strateného času.⁶³

Adresa autora:

PhDr. ThLic. Ján Mičko

interný doktorand:

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

externý doktorand:

FF TU v Trnave

e-mail: micko.jan@centrum.sk

---

⁶³ „Čo je teda čas? Ak sa ma na to nikto nepýta, tak to viem, ak to mám niekomu vysvetliť, tak to neviem. Predsa však plný sebadôvery tvrdím, že viem, že by nebola žiadna minulosť, ak by neplynul čas, a žiadna budúcnosť, keby sa nič neblížilo, a žiadna prítomnosť, keby nič nebolo prítomné.“ SV. AUGUSTÍN. *Významia*. Bratislava : LÚČ, 1997, s. 327.

REALISIERUNG DER ABSCHLÜSSE DES II. VATIKANISCHEN KONZILS DURCH JOSEF HLOUCH, BISCHOF VON BUDWEIS

Martin Weis

THE IMPLEMENTATION OF THE CONCLUSIONS MADE BY THE SECOND VATICAN COUNCIL BY SOUTH BOHEMIAN BISHOP JOSEF HLOUCH

Abstract: This year several notable anniversaries will be commemorated. From ecclesiastical point of view it is the opening of The Second Vatican Council which was held exactly 50 years ago. From regional point of view this year marks the 110th anniversary of birth and the 40th anniversary of death of Bishop Josef Hlouch from the South of Bohemia. In the Internet discussions and forums there often appears a shocking opinion that it was good that during the council the majority of Czech bishops had been interned for they could not become infected with the spirit of "conciliar modernism". One of the people thus "protected" from the "harmful effect of the council" was Bishop Josef Hlouch from České Budějovice. On the basis of archive documents, the study works out all these issues. It describes Josef Hlouch's great effort for realization of the conclusions of The Second Vatican Council after his comeback from internment to the diocese in České Budějovice.

Keywords: Archive documents. Bishop Josef Hlouch. Ecclesiastical history. Diocese of České Budějovice. The Second Vatican Council.

Einleitend

In diesem Jahr erinnern wir uns an einige bedeutende Jubiläen. Von der Sicht der ganzen Kirche ist es die Einleitung des II. Vatikanischen Konzils, von dessen Eröffnung in November dieses Jahres schon 50 Jahre vergehen. Es ist wohl nicht notwendig ausführlich zu erwähnen, dass dieses ökumenische Konzil zweifellos eines der bedeutendsten Ereignisse im Leben der katholischen Kirche während des 20. Jahrhunderts war.¹ Von der Sicht der regionalen Geschichte muss angeführt werden,

¹ Es gibt eine unzählige Menge von Monographien, die sich der Problematik des II. Vatikanischen Konzils widmen und nur ihre Liste würde den Platz, der für diese Studie bestimmt wurde, sehr überschreiten. Deswegen führe ich an dieser Stelle nur diejenigen an, die mit dem Thema dieser Studie eng zusammenhängen und die meistens vor zehn Jahren herausgegeben wurden, und zwar im Zusammenhang mit dem 40. Jahrestag der Eröffnung des Konzils. In der ersten Linie geht es um die Monographie: OPATRŇÝ, Aleš. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. Kostelní Vydří : Verlag Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 300; Weiter muss ich die Sammelschrift von Studien: FIÁLA, Petr (ed.). *Koncil a česká společnost. Historické, politické a teologické aspekty přijímání II. vatikánského koncilu v Čechách a na Moravě*. Brno, CDK, 2002, s. 186; Die slowakische Problematik behandelt die Monographie: JURKO, Jozef. *Druhý vatikánsky koncil a Slovensko*. Bens : Bardéjov, 1999, s. 276.

Von den neueren Monographien kann man auf das Buch aufmerksam machen: OPATRŇÝ, Michal. *Charita jako místo evangelizace* : České Budějovice, TF JU, 2010, s. 58 – 84, wo sich der Autor außer anderem auch einer

dass wir uns in diesem Jahr auch den 110. Jahrestag der Geburt und den 40. Jahrestag des Todes des Bischofs von Budweis Josef Hlouch gedenken. In den Internet-Diskussionen von verschiedenen Foren taucht relativ oft die schockierende Behauptung auf, dass es de facto gut war, als in der Zeit des Konzils die meisten tschechischen Bischöfe interniert waren, denn sie konnten sich so „mit dem Geist des konziliaren Modernismus nicht anstecken“. Unter denen, die so vor dem „verderblichen Wirken des Konzils geschützt“ wurden, wird auch der Bischof von Budweis, Josef Hlouch erwähnt. In dieser Studie will ich also auf Grund der archivalen Dokumente der südböhmischen Region zeigen, wie sich – gerade im Gegenteil – der Bischof von Budweis, Josef Hlouch bemühte, nach seiner Rückkehr aus der Internation in die Diözese möglichst weit die Beschlüsse der Konzildokumente zu realisieren.

Die Quellen

Die wertvollste Quelle der Informationen zu der von uns erforschten Problematik bringen die Archive, in denen Materialien der Staatsangestellten unserer südböhmischen Region aufbewahrt werden, die in Befugnis die sog. Überwachung des Staates über die Kirchen hatten. Die Materialien über ihre Tätigkeit sind im Regionalen Staatsarchiv in Třeboň und teilweise auch in den Bezirksarchiven aufbewahrt. Im dem regionalen Archiv handelt es sich vor allem um den Fonds des Südböhmischen Kreis-Nationaausschusses (Jč KNV) Budweis. Diese archivarischen Materialien dokumentieren die Jahre während der Veranstaltung des II. Vatikanischen Konzils gut und auch die Jahre des Versuchs um die Reform der kommunistischen Regierung durch das Regime – des sog. Sozialismus mit dem menschlichen Antlitz, also der Jahre 1968 – 1969, als manches von den Beschlüssen des Konzils im Leben der katholischen Kirche im Südböhmen realisiert werden konnte. Das Regionale Staatsarchiv in Třeboň beinhaltet auch einen sehr reichen Fonds, der aus der Tätigkeit der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei in Südböhmen entstand. Für unsere historische Forschung sind besonders die Protokolle der Sitzungen der gewählten Organe des Kreissausschutzes von Bedeutung, denn in den behandelten Problemen spiegelt sich außer anderem auch die kirchlich politische Situation im Kreis. Zu unserem Thema wurden besonders die Bestandteile erforscht, die als „Kreiskonferenzen“ und „Kreisaktivitäten der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei“ bezeichnet wurden, die uns viele wertvolle Archivalien für die Dokumentation der sog. „Problematik der Religiosität“ in Südböhmen geboten haben. Bei der Untersuchung dieser Materialien stoßen wir oft auf „kompromittierendes Material“, wie z.B. persönliches Zeugnis der Geistlichen, Kaderbeurteilung usw. Es ist notwendig wahrzunehmen, dass eine der Hauptaufgaben der staatlichen Angestellten war, solche Materialien zu gewinnen und oft haben sie „geholfen, sie zu formulieren“, damit sie besonders farbig und bedeutend klingen. Dadurch hat auch der entsprechende Staatsangestellte seine Unentbehrlichkeit und seine Verdienste bei den Vorgesetzten

---

ausführlichen Analyse der ausgewählten Konzildokumente und der an sie anschließenden Dokumente von der Sicht der Evangelisierung widmet.

Von den Studien erlaube ich mir auf die tschechische Übersetzung eines bedeutenden Artikels von Kardinal DULLESE, Avery. *Druhý vatikánský koncil – mýtus a realita*. Diesen Text, der aufgrund der Vorträge des Kardinals im Oktober 2002 in Loyols Universität in New Orleans und Georgetown Universität in Washington D.C. entstand, veröffentlichte die führende tschechische theologische Zeitschrift *Teologické texty* im Jahre 2003 in ihrer ersten Nummer.

gezeigt. Sicher können wir diese Materialien nicht für hundertprozentig objektiv halten. Trotzdem können wir sie nicht meiden, denn sie dokumentieren die Bosheit dieser Zeit und die Heimtücke des herrschenden kommunistischen Regimes.

Querschnitt durch das Leben des Bischofs Josef Hlouch

Der neunte Bischof von Budweis Josef Hlouch wurde am 26. März 1902 in Lipník bei Třebíč (Trebtsch) geboren. Nach dem Absolvieren des Knabenseminars in Kroměříž (Kremsier) ist er 1922 in das Priesterseminar in Olomouc (Olmütz) eingetreten. Zum Priester wurde er am 5. Juli 1926 von Erzbischof Prečan geweiht. Als Neupriester wurde er nach Spálov (Slapow) geschickt, und noch in demselben Jahr im September nach Kladky (Kladek) bei Prostějov (Prosnitz) und im Dezember als Administrator nach Jesenec (Jessenetz). Im Jahre 1934 wurde er zum Doktor der Theologie promoviert und bald nach seiner Promotion habilitierte er sich im Fach der Pastoraltheologie als Dozent. Während der nazistischen Besatzung zeichnete er sich besonders als mutiger Prediger und Exerzitator aus und schon am 1. Oktober 1945 wurde er zum ordentlichen Professor genannt. Im Sommer 1947 wurde er vom Papst Pius XII. zum Bischof von Budweis ernannt. In sein Amt ist Bischof Hlouch am Sonntag den 7. September 1947 getreten und unglaublich schnell nach seinem Eintritt in die Diözese hat er Herzen von allen Menschen gewonnen, der Katholiken und auch der Ungläubigen. Er hat nämlich kein Milieu gemieden und hat auch Fabriken, Schulen, Konzertsäle und Fußballstadions besucht. Auf dem Fußballstadion hat er sogar auf Wunsch der Sportler auch den ersten Ehrenstoß gemacht. Bald wurde er zu einer Persönlichkeit, ohne sie keine bedeutende politische oder gesellschaftliche Veranstaltung organisiert wurde. Leider, nicht lange nach den tragischen Ereignissen im Februar 1948 wurde es von dem kommunistischen Regime dem Bischof Josef Hlouch nicht gegönnt, die Aufgabe des Hirten der Diözese zu erfüllen. Zuerst wurde er im Gebäude der Bischofsresidenz interniert, von der Umgebung isoliert und später von der Diözese entfernt. Aber auch in der Zeit der Trennung vom seiner Herde hat Bischof Hlouch seine Diözese nicht vergessen, wie es auch das innige Gedicht „Milion duší“ (Million von Seelen) oder das Meditationsbuch für jeden Tag „Minutěnka“ (Minutchen) beweisen. Am 9. Juni 1968 ist er wieder in sein Amt getreten und hat begonnen tüchtig zu arbeiten. Bischof Hlouch konzentrierte seine Seelsorge nicht nur auf seine Bischofsstadt und auf die Erneuerung der Kathedrale im Geiste der Dokumente des II. Vatikanischen Konzils, sondern er hat unermüdlich auch die entferntesten Pfarreien seiner Diözese besucht, um hier zu predigen, firmen und vor allem die Menschen zu größerer Aktivität im religiösen Leben zu ermutigen. Während der sog. Normalisierung hat das kranke Herz des Bischofs Hlouch den immer größeren Druck der Vertreter der Staatsverwaltung, namentlich des damaligen kirchlichen Kreissekretärs Drozdek, nicht ausgehalten. Bischof Josef Hlouch ist im Ruf eines Heiligen am Samstag den 10. Juni 1972 in den frühen Stunden gestorben. Noch gegen vorigen Abend am Fest des Heiligsten Herzens Jesu zelebrierte er die heilige Messe in der Budweiser Kirche des Göttlichen Herzens des Herrn. Wie es das Archivmaterial belegt, ist Bischof Hlouch, der durch einen nichtblutigen Märtyrertod in Folge eines erschöpfenden Verhörs gestorben ist, wurde sehr oft als ein harter Klassenfeind bezeichnet. Josef Hlouch wurde aber unsterblich, nicht als Politiker, sondern dank seiner

riesigen Liebe zu dem ihm anvertrauten Volk, was bis heute auch sein Zitat aus seinem Vermächtnis ausdrückt: „*Ich trage Euch alle in meinem Herzen in die Ewigkeit*“.

Tschechische katholische Hierarchie in der Zeit des Konzils

Aus Böhmen und Mähren durfte an allen Tagungen des Konzils nur ein einziger Bischof teilnehmen, und zwar František Tomášek, der auf das Konzil als Administrator in Moravská Hůzová (Böhmisch Hause) gekommen ist und der im Jahre 1965 als apostolischer Administrator der Prager Diözese zurückgekommen ist.² Die meisten Bischöfe der damaligen Tschechoslowakei durften auf das Konzil nicht kommen, denn sie wurden zwanghaft seiner Ämter enthoben und in Internation geworfen.³ Eine Schrift vom Kultus- und Schulwesenministerium belegt, dass während der Tagungen des Konzils strenge Sicherheitsmaßnahmen getroffen wurden, damit die internierten Bischöfe auf Konzil nicht kommen können, zum Beispiel durch Reisen über die Staaten des sozialistischen Blocks: „*Sehr geehrter Genosse, zum III. Teil des Vatikanischen Konzils in Rom im Zeitraum von 14. 9. bis 20. 11. d. J. wurden alle Bischöfe aus der Tschechoslowakischen sozialistischen Republik eingeladen. In die offizielle Delegation wurden jedoch nicht die Bischöfe eingereicht, die nicht in der geistlichen Seelsorge sind (d.h. diejenigen, die ihre kirchlichen Funktionen nicht ausüben). Es ist wahrscheinlich, dass sich diese Bischöfe bemühen werden, die Möglichkeiten des erweiterten Tourismus zu nützen, und dass sie wollen werden, aus der CSSR als Touristen zu reisen – zu fingierten Besuchen der Bekannten, oder auf eine ähnliche Weise. Es ist nicht ausgeschlossen, dass sie sich bemühen werden, über volks-demokratische Staaten zu reisen. Wir ersuchen Sie also, dass Sie mit zuständigen Organen der Kreisverwaltung des Innenministeriums solche Maßnahme verhandeln, dass den Bischöfen, die in Ihrem Kreis untergebracht sind, keine Zustimmung zu irgendwelchem Ausreisen außerhalb des Gebietes der CSSR erteilt wird. Das Ausreisen der offiziellen Delegation auf das Konzil wird zentral gesichert...*“⁴

² Kirchengeschichtler Jaroslav Polc führt in diesem Zusammenhang seine authentischen Erinnerungen: „*Im Jahre 1962 ist František Tomášek zur Tagung des Konzils gekommen, als ich mich dort auf den Doktorat in Theologie vorbereitet habe. Gemeinsam mit ihm sind Bischöfe aus der Slowakei gekommen - A. Lazík und E. Nesecký. Wir haben den Bischof gefragt, wie wir uns zu den Priestern aus der Friedensbewegung verhalten sollten, die Vorgänger des späteren Pacem in terris war. František Tomášek war damals Seelsorger in Moravská Hůzová und zuerst hat er uns vor ihren „Sekretären“ gewarnt, die mit ihnen in einer großen Menge gekommen waren. Sie alle waren Mitarbeiter der staatlichen Geheimpolizei (StB). Er hat uns erzählt, dass sie ihm auf dem Flughafen einen alten grünen Hut mit Quasten gegeben, später haben wir festgestellt, dass der Hut dem Bischof Pícha einmal gehörte. Er hat auch einen Blechpektorale erhalten, das Bischofskreuz, das ihm geliebt wurde, und auch irgendeinen Römischen Mantel, dessen Ursprung es nicht gelungen ist, zu entdecken. Ein gewisser Beamte aus dem Staatsamt für kirchliche Angelegenheiten hat ihn noch auf dem Flugplatz ermahnt, dass „er sich ordentlich verhalten soll, und dass es ausschließlich von ihm abhängt, ob er zurück als Bischof oder Pfarrer aus Moravská Hůzová kommt...“ Das Interview von Petr Radosta mit Mons. Jaroslav Polc „*Moderní církevní historie*“ („*Moderner Kirchengeschichtler*“) in: Lidová demokracie vom 19.11. 1993, s. 5.*

³ Eine Ausnahme bildete der Prager Erzbischof Josef Beran, nachdem er zum Kardinal ernannt worden war, bekam er von den staatlichen Organen die Bewilligung nach Rom zu reisen damit, dass er aber nie mehr zurück in die Tschechoslowakei kehren darf. Zu seiner Person kann man die Monographie von POLC, V. Jaroslav konsultieren: *Kardinál Josef Beran*. Praha : Vyšehrad, 2008, s. 267; Andere Bischöfe: Kajetán Matoušek, Prager Weihbischof, Karel Skoupý, Bischof von Brünn, Josef Hlouch, Bischof von Budweis, Štěpán Trochta, Bischof von Leitmeritz, kehrten in ihre Funktionen erst nach 1968 zurück. Bischöfe Karel Otčenášek und Josef Hlad durften auch nicht im Zeitraum des „Prager Frühlings“ ihre Ämter offiziell übernehmen. Vgl. BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Primasové katolické církve : země střední Evropy v čase komunismu*. Brno : CDK, 2010, s. 212.

⁴ Staatliches Gebietsarchiv (Im weiteren SOA) SOA Třeboň, Fonds JěKNV České Budějovice (Budweis), Sekretariat für Kirchenangelegenheiten 1959 – 1977, Karton Nr. 11, Sig. 460. Regelung des Kultus- und Schulwesenministeriums vom 26. 8. 1964 unter der Nr. 015651/64, signiertes Original wurde zu Händen des Vorsitzenden des Kreisnationalausschusses in Budweis geschickt. Nach den handschriftlichen Bemerkungen auf der Rückseite des Dokumentes am 31. 8. 1964 übernahm die ganze Angelegenheit zum Erledigen der Kreis-Kirchensekretär Drozdek, der die angeführte Angelegenheit am 1. 9. 1962 mit dem Sicherheitsreferenten Genosse Šrámek verhandelte.

Die internierten Würdenträger konnten über die Tagungen des Konzils nur das erfahren, was als „heiße Neuigkeit“ ein Besuch brachte, der am meisten aus den Nachrichten des ausländischen Rundfunks schöpfte, oder was trotz der strengen Zensur die heimische tschechoslowakische Presse senden ließ.⁵ In diesem Zusammenhang muss erwähnt werden, dass die Druckschrift mit der höchsten Auflage damals Rudé právo war, was eine Zeitung war, die von der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei herausgegeben wurde. Die Kommunisten haben sich in ihrem ideologischen Kampf gegen die Religion immer bemüht, auf Religionen und Kirchen als rückschrittliche Angelegenheiten hinzuweisen. Deswegen konnten die Informationen über Aggiornamento und die Reaktion der repräsentativen Versammlung der Vertreter der katholischen Kirche auf die heiklen gegenwärtigen Fragen von weltweiter Bedeutung auf den Seiten von Rudé právo nicht veröffentlicht werden und das Konzil selbst wurde als etwas Unbedeutendes geschätzt. Wenn wir die Seiten von Rudé právo aus dem Zeitraum des Konzils durchblättern, dann stellen wir fest, dass der Problematik des Konzils nur kleine Artikel oder Presseberichte innen des Blattes gewidmet wurden. Wenn in Rudé právo schon ein längerer Artikel veröffentlicht wurde, dann ausschließlich zum Thema des Friedens in der Welt, oder die Kritik einiger Mitglieder des Konzils, die sich bemüht haben, dass sich das Konzil gegenüber dem Kommunismus negativ abgrenzt. Die zweite am meisten gelesene Zeitung in dieser Zeit war die Zeitung der Tschechoslowakischen Volkspartei (ČSL) – Lidová demokracie. In diesem Tagesblatt wurde zum Unterschied vom Rudé právo, angesichts der überwiegend christlichen Mitgliederbasis der Partei den konziliaren Sitzungen eine viel größere Aufmerksamkeit gewidmet, auch wenn auch hier handelte sich in manchen Fällen um ideologisch dem Regime loyale Artikel – besonders wenn sie Werke des traurig berühmten dem Regime loyalen katholischen Priester Josef Plojhar waren.⁶ Wie aber zum Beispiel das Protokoll der sog. Friedens-Vikariatskonferenz in Tábor dokumentiert, wurden die Verhandlungen des Konzils von der staatlichen Macht sehr sorgfältig beobachtet und besonders einzelne Beiträge der Emigranten einer sehr strengen Kritik unterzogen. Die dem kommunistischen Regime loyalen Priester, die an dieser „Friedenssitzung“ teilnahmen, die inhaltlich den politischen Aktiven der kommunistischen Partei sehr ähnlich war, verurteilten sehr scharf das Auftreten der Bischöfe Hnilica und Rusňák: *„Kanoniker Trdla: ... Es ist jetzt der Zustand der Verhandlungen. Keine Seite darf schießen, man muss wenigstens Neutralität einhalten. Die Neutralität haben die Emigranten und Kardinal Beran verletzt. Wir können jedoch vor Hnilica und auch nach Hnilica atmen. Hnilica ist ein Jesuit, Rusňák wurde in Rom geweiht, sie flüchteten gegen 1955. Unter Johannes XXIII. konnten sie nicht zum Wort kommen. Erst unter Paul VI. änderte sich die Linie.*

---

⁵ In den Amtsdruckschriften der Diözese – Rundbriefen und ihren Beilagen und in der theologischen Zeitschrift Duchovní pastýř (Geistlicher Seelsorger) schrieb man besonders über die liturgischen Änderungen, weil sie am markantesten waren und „die Öffentlichkeit hatte sie vor den Augen“.

⁶ Josef Plojhar (2. 3. 1902 - 5. 11. 1981) war tschechischer römisch-katholischer Priester und Politiker, der mit der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei kollaborierte und nach 1948 zu den Hauptpersonen der Tschechoslowakischen Volkspartei als loyalem Bestandteil des kommunistischen Regimes gehörte. In den Jahren 1948-1968 war er tschechoslowakischer Minister für Gesundheitswesen. Außerdem war er Repräsentant verschiedener, von den Kommunisten initiiertes „katholischer“ Organisationen. Zu seiner Person und Problematik der Zeit kann man z.B. die bewanderte Monographie konsultieren: BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989 (Katholische Kirche in der Tschechoslowakei 1945-1989)*. Brno : CDK, 2007.

Erst vorletztes Jahr haben sie den Bischofsmandat erhalten und damit begannen sie auf dem Konzil aufzutreten. Hnilica hat im Namen der eingesperrten Bischöfe gesprochen, aber dazu hatte er kein Recht.“⁷

Auf diese „Schlagworte“ des Kapitelvikars schloss mit einem im Voraus vorbereiteten Beitrag ein anderer Geistlicher an, der seine Befürchtungen äußerte, dass die Verhandlungen auf dem Konzil schließlich der Grund der Verschlechterung der guten Beziehungen zwischen dem Staat und der Kirche in der Tschechoslowakei sein könnten: *„Zu der Bewertung habe ich Einwände. Im wessen Namen haben sie gesprochen? Im Namen der eingekerkerten Bischöfe. Sie haben dazu kein Recht gehabt. Sie haben taktlos und unvorsichtig gehandelt, es wird einen negativen Widerhall haben...“⁸*

Nach einigen weiteren Beiträgen der „loyalen“ Geistlichen, die im ähnlichen kritischen Geist gegen das Geschehen auf dem Konzil aufgetreten sind, hat die ganze Tagung der Kreis- Kirchensekretär mit den folgenden Worten abgeschlossen, die die Heuchelei und Falschheit der damaligen Repräsentanten der staatlichen Macht gegenüber der katholischen Kirche in unserer Heimat dokumentieren: *„Nach der Verhandlung mit Vatikan konnten auf das Konzil auch Herren außer der bischöflichen Sitze zugelassen werden. Die Vertreter von Vatikan haben sich nach Durchstudieren unserer Kirchengesetze gewundert, was unsere Herren Bischöfe gebindert hat, den Eid der Republik abzulegen. Beran hat gesagt, dass es im Widerspruch mit seinem Gewissen wäre. Die Regierung hat sich negativ geäußert, dass die Bischöfe in ihre Sitze nicht zurückkehren sollen. Sie hat aber keine Einwände, dass die Kapitelvikare zu Bischöfen ernannt werden. Es wäre von uns unmoralisch, dass wir die Herren Kapitelvikare, Kanoniker und Vikare über Bord werfen. Nicht alles, was aus Vatikan kommt, ist für die Menschheit und Frieden nützlich...“⁹*

Charakteristik der Zeit des „Prager Frühlings“ im Licht der Dokumente

Der Prager Frühling gehörte zweifellos zu einem der bedeutendsten Zeiträume unserer nationalen Geschichte des 20. Jahrhunderts. In den Tagen 14. und 15. Mai 1968 fand auf Velehrad die Gründungsversammlung des Werkes der konziliaren Erneuerung. Die Situation nach der Maiversammlung auf Velehrad dokumentiert z.B. der Situationsbericht vom 1. Juli 1968, die der kirchliche Bezirksekretär in Prachatice (Prachatitz) Josef Dragoun dem kirchlichen Kreissekretär in Budweis geschickt hat: *„Die Situation auf Grund der Januar- und Maibeschlüsse des Zentralkomitees der Kommunistischen Partei hat einen Wandel in den Reihen der Geistlichen mitgebracht. Vor allem hat sich bei allen Priestern eine ungewöhnliche Nervosität und Distanz von der bisherigen Tätigkeit gezeigt und dagegen ist bei ihnen eine außergewöhnliche Aktivität bei den religiösen Zeremonien und bei dem Handeln mit den Gläubigen zu*

---

⁷ Staatliches Bezirksarchiv (Im weiteren SOKA) SOKA Tábor, Fonds ONV Tábor, Karton Nr. 597, Satz: Vikariatskonferenzen, Handschrift, Orig., sign.

Es handelt sich um ein Protokoll von der Vikariatssitzung der katholischen Geistlichen des Vikariats Tabor, die am 24. 11. 1965 im Hotel Jordan in Tabor stattfand. Es waren 15 Priester anwesend, 7 entschuldigt. Als Gäste sin im Protokoll angeführt: Regierungsbeauftragte im Konsistorium, kirchlicher Kreissekretär, kirchlicher Bezirksekekräter und der Kapitelvikar.

⁸ SOKA Tábor, Fond ONV Tábor, Karton Nr. 597, Satz: Vikariatskonferenzen, Handschrift, Orig. sign. Protokoll von der Friedens - Vikariatssitzung der katholischen Geistlichen des Vikariats Tabor, die am 24. 11. 1965 in Tabor stattfand.

⁹ SOKA Tábor, Fonds ONV Tábor, Karton Nr. 597, Satz: Vikariatskonferenzen, Handschrift, Orig. sign. Protokoll von der Friedens - Vikariatssitzung der katholischen Geistlichen des Vikariats Tabor, die am 24. 11. 1965 in Tabor stattfand.

beobachten. (...) Eine außerordentliche Aktivität zeigen die Gläubigen, die es mit unserem Regime nicht ehrlich gedacht haben und bei denen sein Verhältnis zu ihm nur anscheinend war. (...) Nach der Versammlung auf Velehrad und nach der Beratung mit Bischof Hlouch hat sich die Aktivität der Geistlichen im Bezirk verdoppelt. Vor allem wird eine außerordentliche Pflege den Gottesdiensten gewidmet...“¹⁰

Weiter beschreibt der Kirchensekretär Dragoun die Vikariatskonferenz in Prachatitz am 30.5.1968, an der das Hauptpunkt des Programms der Bericht von Velehrad war. Außer dem, dass die Delegierten die Tatsache der Organisierung einer Petition auf Velehrad angesichts der Abberufung des Kreis- Kirchensekretärs Leo Drozdek erwähnt haben, haben sie allen anwesenden Geistlichen ans Herz gelegt, dass sie Pfarrräte gründen sollen.¹¹ Die Problematik des Kirchenlebens und die Beziehung der neuen sich gegenüber der katholischen Kirche demokratisierenden Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei dokumentiert auch gut das folgende Auftreten auf der außerordentlichen Kreiskonferenz der Kommunistischen Partei am 6. Juli 1968 in Budweis, wo Genosse Lešnář, Mitglied des „wiedergeborenen“ Vorstandes des Kreisausschusses der Kommunistischen Partei über die Notwendigkeit „der ideologischen Wachheit“ gegenüber der Kirche gesprochen hat: *„Zu einer bedeutenden Bewegung kam es auch in den Kirchen, besonders in der katholischen Kirche. Unsere Beziehung zu den Gläubigen muss darin ehrlich sein, dass sie ihren Glauben voll bekennen und an den Gottesdiensten teil nehmen dürfen, dass sie sich an dem öffentlichen Leben teilnehmen können und so engagieren, wie jeder andere Bürger. Wenn unser Zutritt zu den Gläubigen nicht auf dieser Weise sein sollte, werden sie notwendig die Unterstützung von anderen politischen Kräften gewinnen. Auf anderer Seite müssen wir auch unsere Forderungen gegenüber der Kirche formulieren. Wir müssen uns vor allem bemühen, dass sie in das unmittelbare politische Leben nicht eingreifen. Das setzt auch voraus, dass sich keine Organisationsgrundlage für die Arbeit mit den Jugendlichen bildet, z.B. eine Erneuerung des katholischen Junák. Wir Kommunisten verheimlichen nicht, dass wir Interesse haben, dass besonders in den Schulen die Jugend zu sozialistischen Ideen der wissenschaftlichen Weltanschauung geführt werden soll. Die Freiheit der religiösen Bekenntung bedeutet jedoch auch die Freiheit der atheistischen Propaganda. Es geht sicher nicht darum, ein falsches Verhältnis zu den Gläubigen zu pflegen, aber es geht darum, die Unwissenschaftlichkeit der religiösen Ideologie in der ganzen Tätigkeit der atheistischen Propaganda zu widerlegen.“¹²*

Die Zeit der politischen Lockerung in unserer Heimat dauerte jedoch nicht lange. Es kam die Zeit der sog. Normalisierung und damit auch die Rückkehr zu der „alten Ordnung“, was die Beziehung des Staates und der Kirche betrifft. In der Zeit der Normalisierung begann in der Beziehung der staatlichen Macht zu der katholischen Kirche gewisse Verstärkung der staatlichen Aufsicht über das Kirchenleben und wie die Archivmaterialien beweisen, ein heftiger Kampf um „die Seele des Bürgers“ und ihre Weltanschauung. Die Dokumente des II. Vatikanischen Konzils haben auch die kommunistische staatliche Macht missbraucht, als sie – sich mit dem Dokument „Pacem in terris“ beschirmend – bildete, so wie in den fünfziger Jahren auch in den Jahren der

---

¹⁰ SOA Třeboň, Fonds JčKNV, Kulturabteilung, Zuwachsnummer 14/91, Karton Nr.6, Satz des Situationsberichtes für das Jahr 1968, der Situationsbericht OCT Prachatitz vom 1. 7. 1968, Originál signier.

¹¹ SOA Třeboň, Fonds JčKNV, Kulturabteilung, Zuwachsnummer 14/91, Karton Nr.6, Satz des Situationsberichtes für das Jahr 1968, der Situationsbericht OCT Prachatitz vom 1. 7. 1968, Originál signiert.

¹² SOA Třeboň, Fonds Jč KV KSČ České Budějovice (1928) 1945-1990, Faszikel Nr. 7, Signatur I/141, außerordentliche Kreiskonferenz der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei 1968, Satz Diskussionsbeiträge, Maschenschrift, Protokoll der Konferenz.

antretenden Normalisierung, eine Organisation von „loyalen Geistlichen“, die das Priestertum teilen sollen hat und einen Keil zwischen die Geistlichen und ihren Bischof. In Budweis fand am 9. September 1971 die konstituierende Tagung der Kreisorganisation Pacem in Terris. Von der gesamten Zahl der 170 Geistlichen wurden auf die konstituierende Kreistagung 120 Priester eingeladen. Die Einladungen haben z.B. die Geistlichen nicht bekommen, die im Jahre 1968 die Auflösung der Friedensbewegung der katholischen Geistlichen durchgesetzt haben. Bischof Hlouch und Vikar Malý haben auf die schriftliche Einladung nicht reagiert. Vor der konstituierenden Tagung hat sich der persönliche Sekretär von Bischof Hlouch, PhDr. Miloslav Vlk bemüht, die Geistlichen telefonisch und durch persönliche Besuche zu beeinflussen, damit sie an der Sitzung nicht teilnehmen. Von den eingeladenen kamen 44 und 20 haben sich entschuldigt. Die Anmeldung haben 39 Priester eingereicht. Der Archivfonds nähert uns den Bericht über die Gründung der Priesterorganisation Pacem in Terris in der südböhmischen Region: *„Im Juli d.J. beschloss der Sekretariat der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei über die Konstitution der nationalen und Kreisorgane einer neuen Priesterorganisation. Diese Organe sollen vor dem Termin der Erklärung der allgemeinen Wahlen konstituiert werden. An der konstituierenden Sitzung am 31. 8. 1971 in Prag nahmen 18 Geistliche aus dem Südböhmischen Kreis teil. (...) Aus unserem Kreis sind 5 Geistliche Mitglieder des Zentralkomitees der SKd PiT ČSR und zwei sind Mitglieder seines Vorstandes. (...) Unmittelbar nach der konstituierenden Sitzung in Prag traf sich am 2. September im Kreis- Nationalausschuss der Kreis- Vorbereitungsausschuss, der schon seit November 1970 gearbeitet hat. Dem Vorbereitungsausschuss wurde der Vorschlag auf die Berufung der konstituierenden Kreissitzung mit einem ähnlichen Programm wie in Prag vorgelegt. Unterschiedlich war die Einstellung zum Auswahl der Geistlichen in die Priesterorganisation. Der Vorbereitungsausschuss ging auf unseren Vorschlag ein, dass man die maximale Zahl der Geistlichen einladen soll und dass man die Auswahl streng differenziert durchführen soll. Aus der Einladung waren in der ersten Linie die Geistlichen ausgeschlossen, die in der Vergangenheit für staatsfeindliche Tätigkeit bestraft wurden. Weiter diejenigen, die im Jahre 1968/1969 auf der antisozialistischen Plattform standen, und nicht zuletzt die Funktionäre und aktive Mitglieder des Werkes der konziliaren Erneuerung (...) Es ist sicher nicht uninteressant, dass die differenzierte Einstellung gewisse Nervosität und Aufregung unter den Geistlichen hervorrief, aber auch im bischöflichen Konsistorium, wo ein Rummel wie im Jahr 1968 herrschte. Die Nichteingeladenen haben ihre Befürchtungen geäußert, was mit ihnen geschehen wird, dass sie nicht einmal eingeladen wurden (...) Die neu gebildete Organisation wird maximale moralische, finanzielle und politische Hilfe der Staatsverwaltung brauchen. Die Arbeit mit SKD PiT stellen wir uns als Arbeit mit dem Beratungsorgan vom kirchlichen Kreissekretär mit dem Ziel, die Differenzierung innerhalb der katholischen Kirche zu vertiefen...“¹³*

Von dem Jahr 1971 bis 1975 erhöhte sich die Zahl auf 77, was fast eine Hälfte des Priestertums der Diözese darstellte. Seit 1979 sank allmählich die Zahl der Mitglieder in der Kreisorganisation, vom allem durch Absterben. An der Konferenz PiT am 24. Oktober 1984 nahmen schon nur 30 Mitglieder teil. Man kann feststellen, dass im Zeitraum der Normalisierung und in den nachfolgenden Jahren kam zu einer Verstärkung der staatlichen Überwachung der katholischen Kirche, aber es ist nicht mehr gelungen, die Verhältnisse der fünfziger Jahren zu erreichen. Die Kirche hatte schon ihre Erfahrungen

---

¹³ SOA Třeboň, Fonds JéKNV, Sekretariat für kirchliche Angelegenheiten 1965-1976, Zuwachsnummer 1/95, Karton č. 2, Signatur 463, Bericht über die Konstituierung der Priesterorganisation Pacem in Terris im Südböhmischen Kreis am 9. 9.1971, Abschrift – der sog. Durchschlag, nicht signiert.

mit dem kommunistischen Regime und auch trotz einzelner Versagungen bewährte sie sich als Ganze im Widertand gegen die Totalität.¹⁴

Die Bestrebungen des Bischofs Josef Hlouch um Realisierung der Konzildokumente

Im Jahre 1968 durften die internierten Bischöfe an die Spitzen ihrer Diözesen zurückkehren, die Staatsverwaltung in Verhandlungen mit der Kirche haben neue Beamte übernommen, die dem Dialog geneigt waren und aus den Spitzenpositionen sowohl der staatlichen als auch der kirchlichen Verwaltung wurden die in den vergangenen Jahren kompromittierten Leute entfernt. Am 9. Juni 1968 trat bei einem feierlichen Gottesdienst im Dom von Budweis in sein Amt Bischof Josef Hlouch ein. Die Begrüßung war sehr feierlich und mit der Bischofsintronisierung im Jahre 1947 vergleichbar. In seiner Eintrittsbotschaft vom 29. Juni 1968, die den Priestern der Diözese gewidmet wurde, dankt er für die Opfer und Treue der vergangenen Jahre, aber er mahnt sie zugleich zu einer mehr intensiven Arbeit bei Verwendung von neuen Formen der Seelsorge, so, wie es der II. Vatikanische Konzil feststellt: „Das Konzil bestimmt uns eine ideale Sicht auf die Gläubigen. Sie sind keine Untertanen, sondern Menschen, der Liebe anvertraut. Familienangehörige. Sie sind verpflichtet uns zu helfen, wir sind verpflichtet, ihre Ratschläge anzunehmen. Deswegen – seien wir nicht einsam. Bilden wir in jeder Pfarrei möglichst bald Pfarrräte...“¹⁵ Bischof Hlouch begann sofort nach seiner Rückkehr das Werk der Erneuerung der Diözese und des religiösen Lebens im Geist des Konzils. So hat er z.B. gleich in der Diözese die Organisation des Werkes der konziliaren Erneuerung gegründet, an der Spitze deren er selbst stand und als nahe Mitarbeiter hat er der Kirche treue und tief ergebene Geistliche gewählt. Jedem ermöglichte er den Besuch des Ordinariats und so sicherte er den unmittelbaren Kontakt mit den Gläubigen der Diözese. Es wurde auch aus den Vertretern der Laien der Pastoralrat der Diözese errichtet, der zum Hilfsorgan des Bischofs Hlouch bei der Lösung von wichtigen Problemen des Lebens der Diözese wurde. Im Geist der Dokumente des Konzils verwirklichte Bischof Josef Hlouch auch eine große Renovierung der Nikolauskathedrale, damit sie zum Vorbild der Gestaltung des liturgischen Raumes aller Kirchen der Diözese wird. Die Archivmaterialien, im regionalen Staatsarchiv in Třeboň belegen, dass die Feinde der Kirche auch in diesem Zeitraum der politischen Lockerung „nicht geschlafen haben“ und dass sie die Renovierung der Kathedrale sehr kritisch wahrgenommen haben. Trotz aller Schwierigkeiten hat es aber dem Diözesanbischof und seinem Arbeitsteam gelungen, im Dom einen modernen liturgischen Raum zu gestalten, der zum Vorbild für Gestaltung aller katholischen Kirchen der Budweiser Diözese wurde. Am besten dokumentiert diese Problematik den schriftlichen Bebericht des kirchlichen Bezirkssekretärs in Budweis, in der er die sog. kirchliche Politik des Staates im Bezirk Budweis in den Jahren 1968 – 1969 bewertet. Dieser Bericht wurde im Jahre 1970 erarbeitet und auf 16 Seiten einer dichten Maschinenschrift setzt sich der kirchliche Bezirkssekretär mit der Problematik der Krisisentwicklung in der Partei und im Staat auseinander, die – wie er selbst anführt – die Folge hatte, dass er in den inkriminierten Jahren ganz von allen verlassen wurde und ihm zur Hilfe nur „die Jungen von der Sicherheit“

---

¹⁴ Ausführlicher zu dieser Problematik – siehe die Monographie: WEIS, Martin. *Svědectví dokumentů. (Zeugnis der Dokumente)*. České Budějovice : Jih, 2009, s. 332.

¹⁵ Archiv des Autoren (Im weiteren AA) Transskription der Magnetophonaufnahme der Rede des Bischofs von Budweis Josef Hlouch vom 29. Juni 1968.

blieben. Was die Renovierung der Kathedrale betrifft, die traf nur laute Kritik:¹⁶ Bischof Hlouch trug die große Mangel an Priestern in der Seelsorge sehr schwer und deswegen ermahnte er alle Priester außerhalb des geistlichen Dienstes, dass sie die Bestellung in der Seelsorge, eventuell die Tilgung der Strafen aus der vergangenen Jahren ersuchen sollen, auf deren Grund sie den öffentlichen geistlichen Dienst verlassen mussten. Wie es aus den Archivadokumenten folgt, kümmerte sich Bischof Hlouch mit väterlicher Sorge um diese Priester, die in die Pfarreien zurückkehrten.¹⁷ Bischof Hlouch konzentrierte seine Pflege nicht nur auf seine bischöfliche Sitzstadt, sondern er besuchte unermüdlich auch die entferntesten Pfarreien seiner Diözese, um hier zu predigen, firmen und vor allem die Menschen zu größerer Aktivität im religiösen Leben in den Intenzen der Dokumente des II. Vatikanischen Konzils zu ermutigen.

Abschließend

Die Tatsache, dass der Budweiser Bischof Josef Hlouch in irgendeinem „ultrakonservativen Gewächshaus“ nicht geschlossen blieb, sondern er richtete seine Aufmerksamkeit besonders auf die Zusammenarbeit mit den katholischen Laien hin, beweist auch das Auftreten des Kreishauptmannes des Köpers der staatlichen Sicherheit Pohanka auf der Kreiskonferenz der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei in Budweis 1972. Pohanka nahm die Aktivierung der Laien durch den Bischof als eine große Gefahr und als „eine neue Taktik des Vatikans“ wahr: *„Es wurde hier über die Kirche gesprochen. Es geht dabei um viele Tatsachen, dort können wir, Genossen, nicht die Pfarrer sehen, das ist nämlich ein großer Irrtum, wenn wir hinter der Kirche nur Priester sehen würden. Ich meine, dass sie immer mehr beginnen, die Erfahrungen zu benutzen, die die römisch katholische Kirche in Frankreich gebraucht hat, die Laienapostolate und die Menschen. Die Menschen – die Laien, die in Fabriken, Institutionen arbeiten und dort sie die Interessen der römisch katholischen Kirche realisieren. Es ist kein Zufall, dass der verstorbene Bischof Hlouch – Gott hab ihn selig, wie man sagt – die Treffen nicht mit den Priestern hatte. Sondern mit der Intelligenz in unserem Südböhmischen Kreis. Und es waren keine Treffen, dass er ihnen irgendwelche Geschenke gebracht hätte, ein Cinzano oder etwas Ähnliches. Es waren politische Sachen, die dort diskutiert und verhandelt wurden. Dadurch wird die Politik des Vatikans realisiert. Nicht durch einen alten Nussknacker, der schon nachdient, in irgendeinem Pfarrhaus. Also, Genossen, wir müssen vorsichtig sein...“*¹⁸

Ich vermute, dass diese Worte des Archivadokumentes und die anderen oben angeführten Daten klar belegen, dass der im Ruf der Heiligkeit verstorbene Budweiser Bischof Josef Hlouch die Beschlüsse des II. Vatikanischen Konzils angenommen hat und dass er versuchte, sie in allen möglichen Bemühungen zu Gunsten des ihm anvertrauten Volkes zu realisieren.

---

¹⁶ SOA Třeboň, Fonds Jč KNV, Kulturabteilung, Zuwachsnummer 14/91, Karton Nr. 9, Gesamtbewertung der kirchlichen Situation im Bezirk Budweis, Original, Maschinenschrift, signiert, ohne Datum der Ausfertigung und Absendens, nach Einreihung des Satzes wahrscheinlich vom Frühling 1970.

¹⁷ Archiv des Bistums Budweis, Fonds Personalía, Karton: Verstorbene Priester, Satz: Škopek Karel. Brief des Bischofs Hlouch an P. Karel Škopek: *„Stellen Sie das Ersuchen um Bestellung in der Seelsorge, stellen Sie fest, wobin sie möchten. Zu w.H. Bruder? Und wäre dort die entsprechende Beschäftigung? + Josef, Bischof“* Brief vom 20.9.1968, Nr. 338/68 – Ord.. – Konzept – Handschrift, Orig. Sign.

¹⁸ SOA Třeboň, Fonds Jč KV KSC, Faszikel Nr. 43, Signatur I/141, Plenum Jč KV KSC Jahr 1972, Maschinenschrift.

Adresa autora:

prof. PaedDr. ThLic. Martin Weis, ThD.

Südböhmische Universität, Theologische Fakultät

Kněžská 8 CZ-370 01, České Budějovice (Budweis), Tschechische Republik

e-mail: weis@tf.jcu.cz

TEODORET Z CYRU – VÝZNAMNÁ OSOBNOSŤ VÝCHODNEJ CIRKVI V 5. STOROČÍ

Wioleta Marchewka

THEODORET OF CYRUS – THE PROMINENT FIGURE OF EASTERN CHURCH IN THE FIFTH CENTURY

Abstract: The aim of the article is to describe life and work of Theodoret, Bishop of Cyrus. He was an influential author of the 5th century. Theodoret aimed primarily at exegetical as well as historical, polemic, and dogmatic works, sermons, and letters. Drawing on his biography and legacy, this masterpiece demonstrates how interesting Theodoret truly was. Studying Theodoret might cast new light on some of the present-day misunderstandings of the 5th century religious conflicts. The essay may also help to make clear the Nestorian Controversy and offers better understanding of the ecclesiastical spirit in those times.

Keywords: Antioch. Chalcedon. The Nestorian Controversy. Cyrus. Ephesus. The Eastern Church. The 5th century. Syrian Antioch. Theodoret. Theology.

Úvod

Teodoret z Cyru, nazývaný tiež „Augustín východu“, patrí pre súčasného čitateľa, historikov, ale aj teológov, ktorí sa zaoberajú problematikou Východnej cirkvi v 5. storočí, medzi zaujímavé osobnosti. Iste nie je taký známy ako veľké osobnosti starovekého kresťanstva, napríklad Ambróz, Augustín, Cyril Alexandrijský či Ján Chryzostom. Ako podotkol vo svojom článku o tejto výnimočnej osobe Marcin Karas; „*Theodoret je po celý čas málo známa osobnosť v súčasnej kultúre i náučnej literatúre.*“¹ Na druhej strane bol biskup z Cyru jedným z najplodnejších spisovateľov prenikavých komentárov Svätého písma v 5. storočí, čo naznačuje, že je to osobnosť nie menej hodná úvahy a určite si zaslúži väčší záujem z našej strany. Mojm zámernom bude priblížiť čitateľovi postavu tohto veľkého cirkevného otca Východu. Moja práca nevyčerpá celú problematiku zviazanú s touto osobnosťou. Ide o skromný pokus ukázať (v skrátenej podobe) život i tvorbu tejto veľkej postavy 5. storočia.²

¹ KARAS, Marcin. Teodoret z Cyru, slawny czy zapomniany? In *Filomata* 1995, č. 425/426, s. 97-104.

² Zainteresovaným odporúčam detailné spracovania, napríklad: RADOŹYCJI, Jan. *Úvod*. In TEODORET Z CYRU. *Listy*. Warszawa : IW PAX, 1987, s. 5 - 27; KALINKOWSKI, Stanisław. *Úvod*. In TEODORET Z CYRU. *Leczenie*

Detstvo a mladosť

Informácií týkajúcich sa detstva a skorej mladosti Teodoretta nie je veľa. Čerpáme ich hlavne z jeho listov a diela *História mníchov*. Žiaľ, nedisponujeme historickou biografiou zaoberajúcou sa životom Teodoretta. V tejto súvislosti sa tu nachádza len krátka poznámka z 5. storočia Gennadiusza z Marsylii, *De viris illustribus*, 90.³ Teodoret sa narodil okolo roku 393 v Antiochii, v zámožnej kresťanskej rodine pochádzajúcej zo Sýrie.⁴ Rodičia Teodoretta dlho nemohli mať deti, preto dali dieťaťu meno Teodoret, čo znamená *daný od Boba*.⁵ Ako budúci biskup Cyru si spomenul na to, že ho rodičia ešte pred príchodom na svet zasvätili Bohu.⁶ Mená jeho rodičov sú neznáme. Známe je len to, že to boli veriaci ľudia. Na základe niekoľkých spomínaných udalostí môžeme povedať, že chlapčenské roky Teodoretta boli poznačené kresťanským duchom jeho matky, s ktorou spoločne navštevoval pustovníkov žijúcich v okolí Antiochie.⁷ V detstve rozprával sýrskym jazykom.⁸ Nepoznáme však žiadne jeho diela v tomto jazyku (je možné, že sa nezachovali do dnešných čias). Pravdepodobne sa tento jazyk používal pri kázaní v okolí miest, kde sa rozprávalo sýrskym jazykom.⁹ Nepoznáme učiteľa mladého Teodoretta, no jeho znalosti o klasickej kultúre svedčia o jeho svedomitom štúdiu.¹⁰ Taktiež mal znalosti o obsahu a duchu Svätého písma,¹¹ čo bolo (ako sa zdá) charakteristickým rysom jeho osobnosti.¹²

Okolo roku 413 opustil rodný dom a odišiel do jedného z kláštorov v Nicerii v Sýrii, v blízkosti Apamei, ktorej biskupom bol vtedajší Polychronius, brat Teodora z Mopsuestii.¹³ Vďaka tomu spoznal mladý Teodoret prúd antiochijskej školy, ktorý v tom čase prežíval svoj zlatý vek. Teologické myslenie Teodoretta bolo ovplyvnené myslením takých osobností, akými boli Teodor z Mopsuestii a Ján Chryzostom.¹⁴ Aj tak si však zachoval svoju originalitu.¹⁵

---

chorób hellenizmu. Warszawa : IW PAX 1981, s. 5 - 15; KARAS, Marcin. Elementy autobiograficzne w „Listach” i „Historii mnichów syryjskich” Teodoret z Cyru (časť I a II) In *Filomata*, 1995, č. 427, s. 186 - 200 a 1995, č. 431/432, s.318 - 327; CAVALCANTI, Elena. heslo: *Teodoretto di Ciro*, In NDPAC(Nuovo Dizionario patristico e di antichità cristiane.Genova – Milano : 2008, Casa Editrice Marietti S.p.A., s. 3717 - 5716 Casale Monferato 2008), Genova – Milano : 2008, Casa Editrice Marietti S.p.A., s. 5233-5237; AZÉMA, Yvan. *Théodoret de Cyr*, In Dictionnaire de Spiritualité. Paris : 1990, Beauchesne, č. 15, s. 418 – 435 ; Pásztori - Kupán, István. *Theodoret of Cyrus*. New York : Routledge, 2006, s. 1-269.

³ RADOŹYCKI, Jan. *Úvod*. In THEODORET Z CYRU. *Leczenie chorób hellenizmu*, s. 5.

⁴ Táto informácia nie je presná, ale udávajú ju väčší bádatelia; Porov. RADOŹYCKI, Jan. *Úvod*. In THEODORET Z CYRU. *Listy*, s. 5, poznámka 2.

⁵ BARON, Arkadiusz. *Úvod*. In THEODORET Z CYRU. *Komentarz do listów Pawłowych do Tesaloniczan, Tymoteusza, Tytusa, Filemona i Hebrajczyków*. Kraków : WAM, 2001, s. 7.

⁶ THEODORET Z CYRU. *Listy 81*, s. 153.

⁷ RADOŹYCKI, Jan. *Listy*, s. 7.

⁸ RADOŹYCKI, Jan. *Listy*, s. 5.

⁹ RADOŹYCKI, Jan. *Listy*, s. 6, poznámka 6.

¹⁰ O jeho znalostiach o klasickej kultúre pojednávajú napríklad: KARAS, Marcin. Teodoret z Cyru, slávny czy zapomniany? In *Filomata*, 1995, č. 425/426, s. 97 -104; KARAS, Marcin. Rola Platona w apologii Teodoretta z Cyru. In *Filomata*, 1996, č. 435/436, s. 179 - 182; KALINKOWSKI, Stanisław. *Leczenie chorób hellenizmu*, s. 5.

¹¹ Už v mladom veku bol Teodoret lektorom v kostole a nahlas čítal zo Svätého písma.

¹² RADOŹYCKI, Jan. *Listy*, s. 7.

¹³ RADOŹYCKI, Jan. *Listy*, s. 9.

¹⁴ BARON, Arkadiusz. *Komentarz do listów Pawłowych do Tesaloniczan, Tymoteusza, Tytusa, Filemona i Hebrajczyków*, s. 8.

¹⁵ Nepotvrdená tradícia hovorí, že Nestórius a Jan z Antiochie boli „kolegami zo štúdia” Teodoretta; HALTON, Thomas. *Introduction*. In THEODORET OF CYRUS. *On Divine Providence*. New York : Newman Press, 1988, s. 1.

Pôsobenie na biskupskom stolci

V roku 423 bol Teodoret povolaný za biskupa neveľkého, málo významného mestečka v severnej Sýrii – Cyru.¹⁶ Hodnosť biskupa prijal nechcene.¹⁷ Tento úrad bol totiž proti spôsobu života, ktorý si on vybral. Mal rád pokoj a intelektuálnu prácu, no záväzky, ktoré mal ako biskup, boli preňho zaťažujúce.¹⁸ Aj napriek tomu svoje záväzky plnil horlivo. Jeho pastierske poslanie malo charakter ohromnej starostlivosti o ľudí, ktorí mu boli zverení. Teodoret nedbal len o duchovnú sféru. Ako to vychádza z jeho listov, staral sa aj o záujmy mesta i celej diecézy. Vďaka tomu jeho osoba prinášala zisk mestu aj ľuďom, ktorí v ňom žili. V liste 81 sa môžeme dočítať: „*Z kostolných peňazí som pre všetkých vybudoval galérie a dva veľké mosty, tiež som rozmýšľal o kúpeľoch.*“¹⁹ Z listu XVIII. sa zasa dozvedáme o tom, ako sa biskup Cyru postavil za obyvateľov okolia, aby neplatili vysoké dane.²⁰ V tom čase sám bol verný spôsobu života, ktorý si predtým vybral. V liste *Do Nomosa*, konzula, sa môžeme dočítať: „*Od nikoho som neprijal ani oblečenie, žiaden z mojich domovníkov nezobral ani jeden bochník chleba, ani jedno vajce. Okrem žobráckeho oblečenia, ktoré mám na sebe, nechcem nič viac.*“²¹ Svoju starostlivosť preukazoval tiež prostredníctvom návštev kláštorov a farností, ktoré spravoval. Hoci diecéza Cyr nebola veľká, okrem ekonomických problémov mala aj doktrínálne problémy. Aj keď to pre biskupa nebolo ľahké, obracal pohanov i heretikov k viere.²²

Nestoriánsky spor

Okolo roku 430 sa Teodoret dostal do tzv. nestoriánskeho sporu. Hlavným problémom vtedajšieho kresťanského Východu bola polemika o tom, ako sa spájajú v Kristovi božská a ľudská prirodzenosť.²³ Okolo tohto sporu existovalo mnoho diskusií a teologických debát. Na tieto diskusie mala veľký vplyv rivalita medzi dvoma hlavnými patriarchátmi – Alexandriou a Konštantínopolom. Ďalej do tohto sporu prispelo aj odlišné myslenie dvoch teologických škôl; alexandrijskej a antiochijskej.

Spor nabral veľkú intenzitu v roku 428, kedy sa stal biskupom Konštantínopolu Nestórius.²⁴ Prikláňal sa (podobne ako iní členovia antiochijskej školy) ku koncepcii dvoch prirodzeností v Kristovi. Avšak tvrdil, že nie je možné povedať, že v čase múk trpelo Slovo. Uvažoval, že titul Márie – Matky Boha (Theotokos) nie je úplne správny. On

---

¹⁶ Cyr (Kyrros)-neveľké mesto ležiace v severnej Sýrii, v doline Eufratu, meno dostalo po svojom zakladateľovi, perzskom kráľovi Cyrusovi. Veľmi rýchlo došlo k pôvodnému označeniu, o čom môže svedčiť fakt, že mohli vyrábať peniaze. V časoch Tybéria Cyr bolo nedobytným mestom. Bolo obsadené silnou rímskou armádou, ktorá strážila pokojnú provinciu hraničiacu s kráľovstvom Kommagene. V roku 72 Vespasián včlenil Kommagene do Rímskeho impéria. V návaznosti na spomínanú udalosť, Cyr stratil svoj strategický význam a začal upadať. V čase, keď Teodoret dostal hodnosť biskupa, mesto malo časy slávy už za sebou. KALINKOWSKI, Stanisław. *Leczenie chorób helenizmu*, s. 5-6.

¹⁷ Ako sám spomína: „*Po čase, strávenom v kláštore pred poverením do tejto úlohy biskupa, proti mojej vôli vybrali ma na tento úrad*“; TEODORET Z CYRU. *Listy 81*, s. 153-154.

¹⁸ TEODORET Z CYRU. *Listy XVIII*, s. 47.

¹⁹ TEODORET Z CYRU. *Listy 81*, s. 154.

²⁰ TEODORET Z CYRU. *Listy XVIII*, s. 47.

²¹ TEODORET Z CYRU. *Listy 81*, s. 154.

²² TEODORET Z CYRU. *Listy 81*, 83, 89, 113.

²³ Pre zaujímavosť odporúčam dielo KELLY, John. N. D. *Początki doktryny chrześcijańskiej*. Warszawa : IW PAX, 1988.

²⁴ Nestórius sa narodil v roku 381 v perzskej rodine, bol mníchom a kaplánom v Antiochii. V roku 428 cisár Teodózius II. ho vymenoval za biskupa Konštantínopola. Vďaka jeho náuke o kristológii vyhlásili nad ním kľiatbu (431), taktiež ho zbavili úradu biskupa. Cisár ho poslal do kláštora a on odišiel do vyhnanstva do Oasis v Egypte, kde zomrel nie skôr ako v roku 451. ALTANER, Berthold. – STUIBER, Alfred. *Patrologia*. Warszawa : IW PAX, 1990, s. 451.

jej dával titul Matka Krista (Christotokos). Proti tomuto názoru vystúpil biskup Alexandrie Cyril.²⁵ Teodoret sa ocitol v strede týchto sporov, keď Cyril poslal Nestóriovi list dňa 30. novembra 430. Neskôr Nestorius poslal tento list Jánovi z Antiochie, ktorý sa dozvedel z listu o apolinaristickom obsahu²⁶ a poveril Teodoreta z Cyru a Andrea zo Samozmaty, aby dokázali, že tvrdenia alexandrijského biskupa nie sú dôveryhodné.²⁷ Teodoret napísal na obranu Nestória námietku *Reprehensio XII anatematismorum Cyrilli*. V tom čase Nestória na koncile biskupov v Efeze 22. júna 431 odsúdili a vylúčili z úradu, nečakajúc na Antiochijčanov. To presvedčilo Antiochijčanov (medzi nimi bol aj Teodoret z Cyru), aby na samostatnej synode neuznali to, čo v Efeze ustanovili a zároveň, aby neuznávali anatematizmus Cyrila a vyhlásili kľiatbu nad Cyrilom a Memmonom, biskupom v Efeze. Kvôli tejto situácii napísal Teodoret päť kníh proti Cyrilovi *Pentalogos*.²⁸

Obidve strany chceli pomaly nájsť zhodu a začali hľadať kompromisy. Antiochijčania sa zhodli na zbavení úradu Nestória (jedine Teodoret sa na tom nezhodol). „*Zhoda medzi Jánom z Antiochie a Cyrilom bola vďaka „Formule zjednotenia“ z roku 433. Formula bola vypracovaná asi po spolupráci Teodoreta, ktorý sa zhoduje s Cyrilom v rokoch 436-437.*“²⁹ Tí, ktorí popierali Nestória, neprijali túto formulu tak či tak.³⁰

Zdalo sa, že únia, založená v roku 443, dá Cirkvi pokoj.³¹ Avšak už v roku 446 kristologické spory znovu ožili, pretože objavila sa nová heréza s názvom monofyzitizmus.³² Na čele vyznávačov tejto doktríny bol Eutyches, archimendrita kláštora v Konštantínopole. Dostal na svoju stranu ženu cisára Eudokia aj samého cisára Teodózia II.. Teodoret vystúpil proti tomu v diele *Žobrák (Eranistes)*. V roku 448 bol Eutyches prekliaty na synode v Konštantínopole. Celý spor nabral politický význam a postavenie Teodoreta sa na prekvapenie zhoršilo.³³ Cisár Teodózius v spojení s touto situáciou zvolal synodu v Efeze (449), na ktorej sa Teodoretovi nedovolili zúčastniť. Tomuto zhromaždeniu predsedal Dioskur, ktorý bol biskupom v Alexandrii (Dioskur nebol naklonený Teodoretovi). Eutyches bol na synode rehabilitovaný, Teodoret bol prekliaty a donútili ho odísť do kláštora. V tom istom roku však Lev Veľký zvolal do Ríma synodu, ktorá odsúdila³⁴ Efez, čo sa nazývalo *latroncinum*. Podľa toho nosí názov „*Efezský rozbroj*“.

Nepredvídaná smrť cisára Teodózia v roku 450 sa pričínila o to, že Teodoret sa mohol vrátiť z vyhnanstva. Nový cisár Marción chcel tieto spory ukončiť, preto zvolal

---

²⁵ RADOŹYCKI, Jan. *Listy*, s. 16.

²⁶ Apolinaristi sa nazývali po biskupovi Apolinárovi. Kládli dôraz na božskosť Krista, zmenšovali jeho človečenstvo. Preto tvrdili, že miesto rozumnej duše v Kristovi (nous) zaujalo Slovo; MASSON, Hervé. *Slovník herezji w Kościele katolickim*. Katowice : Książnica, 2007, s. 68.

²⁷ BARON, Arkadiusz. *Komentarz do listów Pawłowych do Tesaloniczan, Tymoteusza, Tytusa, Filemona i Hebrajczyków*, s. 10.

²⁸ Dielo sa nezachovalo; BARON, Arkadiusz. *Komentarz do listów Pawłowych do Tesaloniczan, Tymoteusza, Tytusa, Filemona i Hebrajczyków*, s. 10.

²⁹ BARON, Arkadiusz. *Komentarz do listów Pawłowych do Tesaloniczan, Tymoteusza, Tytusa, Filemona i Hebrajczyków*, s. 10.

³⁰ Dodnes existuje samostatný nestoriánsky kostol v Kurdystanie a prihraničných provinciách; Porov. MASSON, Hervé. *Slovník herezji w Kościele katolickim*, s. 233-235.

³¹ Formula zjednotenia bola kompromisom, ale žiadna zo strán nebola tomu naklonená. Cyril na jednej strane chcel zhodu, na druhej strane napísal dielo proti Diodorovi i Teodorovi. Teodoret mu odpovedal listom *Pro Diodoro et Teodoro*; BARON, Arkadiusz. *Komentarz do listów Pawłowych do Tesaloniczan, Tymoteusza, Tytusa, Filemona i Hebrajczyków*, s. 11.

³² Monofyzitizmus – heréza, ktorá pojednáva o tom, že Ježiš Kristus mal iba jednu prirodzenosť. Toto tvrdenie bolo uznané za heretické na Chalcedónskom koncile (451); MASSON, Hervé. *Slovník herezji w Kościele katolickim*, s. 225.

³³ RADOŹYCKI, Jan. *Listy*, s. 17.

³⁴ BARON, Arkadiusz. *Komentarz do listów Pawłowych do Tesaloniczan, Tymoteusza, Tytusa, Filemona i Hebrajczyków*, s. 11.

v roku 451 koncil v Nicei. Bol to jeden z najväčších koncilov v staroveku, ktorý bol potom presunutý do Chalcedónu, kde sa uskutočnil dňa 8. októbra 451. Rehabilitovali na ňom Teodoret z Cyru s tým, že neskôr musel prekliat' Nestória, čo bolo preňho ťažké.³⁵ Celá zložitá situácia okolo Cirkvi v tom čase, s ktorou mal Teodoret dočinenia, žiadala od neho diplomatické a apologetické schopnosti.³⁶

Nemáme ďalšie poznatky o jeho živote, nepoznáme ani dátum jeho smrti, no pravdepodobne zomrel medzi rokmi 457 a 466.³⁷

Literárna tvorba Teodoreta

Teodoret radíme k najplodnejším a najvýznamnejším spisovateľom Východnej cirkvi. Poznal diela klasickej literatúry (poznal Homéra, Platóna, Demostenesa, Herodota, Hesióda, Aristotela, Plotyna, Plutarcha, Porfíria).³⁸ Písal jednoducho, jasne a používal peknú gréčtinu. Jeho diela môžeme rozdeliť do piatich skupín: exegetické, apologetické, dogmaticko-polemické, historické a listy.

Prvou skupinou sú exegetické diela,³⁹ ktoré sa zaraďujú medzi najkrajšie v antiochijskej škole.⁴⁰ Vo svojej exegéze Teodoret používal metódu „Zlatého streda“ a unikál „doslovnosti“ Teodora z Mopsuestii. Používal preto alegóriu a typológiu. Zaujímavé je, že Teodoret je jediným autorom kresťanských starovekých komentárov, ktoré môžeme čítať dodnes bez žiadnej úpravy.⁴¹ Máme komentáre v dvojakej forme. Prvá má charakter objasnenia ťažkých textov a je písaná formou otázky a odpovede. Patria k nim: *Komentár do kníh Pentateuchu (Quaestiones in Octateuchum, PG⁴² 80, 75-528) a Komentár do kníh Kráľovských a Kroník (Quaestiones in libros Regnorum et Paralipomenom PG 80, 527-858). Komentár do Knihy kroník má v zásade súvislý charakter. Zaujímavé je to, že Teodoret je jediným otcom, ktorý napísal komentár do Knihy kroník.*⁴³

Druhou formou sú komentáre, ktoré majú súvislý charakter, ako *Komentár do Knihy žalmov (Interpretatio in Psalmos PG 80, 857-1998 i PG 84, 19-32)*. V úvode Teodoret ukazuje svoju exegetickú metódu. Píše, že poznal skoršie komentáre tohto diela. Sám by ale chcel uniknúť z krajnosti s cieľom, že všetko, čo patrí do histórie, on vysvetlí zhodne s historickými zásadami.⁴⁴ V komentároch *Piesne piesní (Interpretatio in Canticum Canticorum PG 81, 27-214)* odmietol interpretácie Teodora z Mopsuestii a nasledoval Origena. Interpretuje lásku snúbenca a snúbenice ako postavu lásky Krista k Cirkvi. Teodoret tiež komentoval prorocké knihy: *Komentár k dvanástim menším prorokom (Interpretatio in duodecim Prophetas minores PG 81, 1545-1988). Komentár ku knihe Daniel (Interpretatio in Daniele PG 81, 1255C-1546A). Komentár ku knihe Izaiáš (Interpretatio in Isaiam PG 81, 215-494.)*

³⁵ STAROWIEYSKI, Marek. *Sobory Kościoła niepodzielonego*. Tarnów : Biblos, 1994, s. 73.

³⁶ BARON, Arkadiusz. *Komentarz do listów Pawłowych do Tesaloniczan, Tymoteusza, Tytusa, Filemona i Hebrajczyków*, s. 11.

³⁷ BARON, Arkadiusz. *Komentarz do listów Pawłowych do Tesaloniczan, Tymoteusza, Tytusa, Filemona i Hebrajczyków*, s. 12, poznámka 26.

³⁸ Pozri poznámku 11.

³⁹ Okolo exegézy Teodoreta z Cyru pojednáva SIMONETTI, Manilo. *Między dosłownością a alegorią*. Kraków : WAM, 2000, s. 193-204.

⁴⁰ Detailnú analýzu komentárov Teodoreta podáva vo svojom diele GUINOT, Jean – Noël. *L'exégèse de Teodoret de Cyr*. Paris : Beauchesne, 1995, s. 644-665.

⁴¹ BARON, Arkadiusz. *Komentarz do listów Pawłowych do Tesaloniczan, Tymoteusza, Tytusa, Filemona i Hebrajczyków*, s. 14, poznámka 32.

⁴² MIGNE, Jacques Paul. *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*. Paris 1857-1866.

⁴³ BARON, Arkadiusz. *Komentarz do listów Pawłowych do Tesaloniczan, Tymoteusza, Tytusa, Filemona i Hebrajczyków*, s. 60.

⁴⁴ BARON, Arkadiusz. *Komentarz do listów Pawłowych do Tesaloniczan, Tymoteusza, Tytusa, Filemona i Hebrajczyków*, s. 58.

Komentár ku knihe Jeremiáš (Interpretatio in Jeremiam PG 81, 495-806). Obsahuje tiež knihy Barucha a Lamentácie. Jediným celým zachovaným exegetickým dielom, ktoré sa týka Nového zákona, je *Komentár do 14 listov sv. Pavla (Interpretatio in quatuordecim epistolas s. Pauli PG 82, 35-877)*. Tento komentár má spojitý charakter a jeho zameraním je objasnenie textu postupne, názor za názorom. Avšak autora najviac v tomto komentári zaujímala otázka dogmy a histórie.⁴⁵

Druhú skupinu tvoria apologetické diela. Zo štyroch diel sa zachovali len dve. *Liečenie chorôb helenizmu (Graecorum affectionum curatio PG 83, 78 3-1152)*. Je to posledná kresťanská apológia kresťanského staroveku. Taktiež sa zachovala do dnešných čias v celku. Dielo *Reči o Božej ochrane (De providentia orationes decem PG 83, 556-774)* bolo adresované antiochijskej inteligencii. Má skôr apologetický charakter. Diela *Proti mágom (Ad quaestias magorum)* a *Proti židom (Contra Iudaeos)* sú stratené.

Tretiu skupinu tvoria dogmaticko-polemické diela. Medzi nimi je i dielo: *Odpovede na anatematizmy Cyrila Alexandrijského (Reprehensio XII anathematismorum Cyrilli PG 76, 385-452)*. Toto dielo bolo odsúdené na koncile v roku 553. Jeho originál sa nezachoval, text sa nachádza v odpovediach Cyrila. Iným dielom, ktoré bolo napísané v zväzku s polemikou vedenou proti Cyrilovi a skutočnostiam v Efeze, bolo dielo napísané pravdepodobne v roku 431 v piatich knihách. Bolo tiež odsúdené na piatom koncile v roku 553 a dostalo pseudonym *Pentalogus* (PG 48, 1067-1076, PG 84, 65-88). Zachovalo sa v gréckych a latinských úryvkoch. Elementy polemiky proti Cyrilovi môžeme hľadať v diele *O svätej a oživujúcej Trojici (De sancta et vivifica Trinitate PG 75, 1147-1190)*. Boli zachované sprostredkované v dielach Cyrila Alexandrijského. Spisy boli pôvodne v jednom diele, ktoré nesie názov *O teológii a Božom vtelení* a bolo napísané pred rokom 430. Najdôležitejšie dogmatické dielo Teodoreta, napísané v roku 447, je *Žobrák, alebo mnohotvárnny (Eranistes seu Polymorphus PG 83, 27-336)*. Dielo je zložené zo štyroch kníh a prvé tri majú formu dialógu medzi veriacim ortodoxným človekom a žobrákom (monofyzitizmus). Štvrtá kniha je zhrnutím prvých troch kníh vo forme 40 sylogizmov. Dielo je významné a unikátne, nakoľko je v ňom 238 citátov pochádzajúcich z 88 patristických prameňov. V diele *Odpovede na otázky ortodoxného (Quaestiones et responsiones ad orthodoxos PG 6, 1249-1400)* sa autor dotýka 146 problémov o historickom, exegetickom, morálnom a dogmatickom charaktere. Posledné dielo, ktoré bude uvedené, je *Výklad ortodoxnej viery (Expositio rectae fidei PG 6, 1208-1240)*. Patrilo medzi prvé teologické syntézy, ktoré boli vyskúšané pred koncilom v Efeze. Štvrtú skupinu diel tvoria diela historické. K nim patrí dielo *Dejiny svätých mníchov*, tiež nazývané *Bobumilá história alebo asketický život*, alebo *História mníchov*, či *História Božej milosti (Historia religiosa seu ascetica vivendi ratio PG 82, 1283-1496)*, ako aj dielo *O vtelení Pána (De incarnatione Domini PG 7, 1420-1478)*, ktoré síce vzniklo okolo roku 444, no pravdepodobne ho v roku 449 doplnili o rozpravu *O nadprirodzenej láske (Oratio de divina et sancta caritate PG 82, 1497-1522)*. V tridsiatich kapitolách opisuje osoby 30 mníchov a 3 mnišky z okolia Antiochie. Spomínané osoby Teodoret v prevažnej časti poznal osobne. Najznámejší je životopis Simeona Stĺpnika (kapitola 26). Zakončenie nesie názov *O Božej láske*. V tomto zakončení autor oslavuje veľkosť Božej lásky, ktorá navádza ľudí k hrdinským činom. Ďalším dielom sú *Dejiny cirkvi (Historia ecclesiastica PG*

⁴⁵ Zainteresovaným odporúčam: BARON, Arkadiusz. *Komentarz do listów Pawłowych do Tesaloniczan, Tymoteusza, Tytusa, Filemona i Hebrajczyków*, s. 5-98; GUINOT, Jean – Noël. *L' exégèse de Theodore de Cyr*, s. 644-665.

82, 881-1280A), ktoré sú zhrnuté v piatich knihách a týka sa rokov 324 až 428. Vo veľkej časti sa v ňom hovorí o ariánskych sporoch. Autor tu opisuje antiheretický a apologetický smer. Hoci má v sebe veľa nejasností, na druhej strane cituje mnoho dokumentov (listy zo synody, cisárske dekréty), vďaka čomu má dielo väčší význam. Historici tu môžu vidieť mnoho dokumentov, ktoré nie sú nikde zaznamenané. Tretím dielom je *Skratka histórie herézy* (*Haereticarum fabularum compendium* PG 83, 335-556) v piatich knihách. V prvých štyroch opisuje dejinné herézy od Šimona Maga cez Nestória a Eutycha. V piatej knihe podáva systematický výklad viery a morálky. Nazýva sa *Skratka božských dogiem* (*Divinorum decretorum epitome*). Ide o dôležité dielo pre historikov dogmatiky. Významnú časť jeho diel tvoria jeho listy.⁴⁶ Sú bohatým historickým prameňom a epistografickou pamiatkou staroveku.⁴⁷ Do dnešných čias sa zachovalo 232 listov, čo je menej než polovica (z 500), ktoré boli poznané ešte v 14. storočí cez Nicefora Kallistosa. Ich adresátmi boli medzi inými aj významné dvorné osobnosti, vysokí cisárski úradníci (por. listy XIX, 41-46, 57-58), či predstavitelia Cirkvi (por. listy 113, XV, XX, 11, 31, 47, 60). V listoch sa autor javí ako človek s veľkým charakterom, poctivosťou a spravodlivosťou, a teda vďaka listom môžeme tiež poznať charakter autora. Teodoret charakterizuje pobožnosť, hlboká viera v Božiu ochranu a láska k pravde.

Záver

V tomto krátkom článku nie je možné ukázať na celý fenomén Teodoret. Nech všetko, na čo sme poukázali, život a jeho diela, ktoré sme mohli v tomto článku spomenúť, stane sa motiváciou pre ďalšie štúdium, pre bližšie poznanie tejto významnej osobnosti histórie 5. storočia. Tiež nech napomôže porozumieť sporom, ktoré mali svoje miesto v tom čase na Východe. Záverom môjho článku nech sú slová Tillemonta, ktorý o ňom povedal: „*Robil svoju biskupskú službu pravdivo prostredníctvom apoštolských prác, ktoré sa zakončili dobre, ako to zvyčajne Bob dáva pastierom rozumným a verným. Nemá nič viac svätého ani nič pokornejšieho, ani šľachetnejšieho ako načúvania, ktoré dokazuje v utrpeniach.*“⁴⁸

Adresa autorky:

Mgr. Wioleta Marchewka
interná doktorandka
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
ul. Kanonicza 25, 31-002 Kraków
e-mail: wiolap.83@interia.pl

⁴⁶ Pre zaujímavosť odporúčam dielo: AZÉMA, Yvan. *Théodoret de Cyr d'après correspondance*. Paris 1952; TEODORET Z CYRU. *Listy*.

⁴⁷ Listy Teodoret sú medzi inými vo vydaniach: PG 83, 1173-1409, AZÉMA, Yvan. SCh (Sources chrétiennes, Paris 1941nn (druhý, následný)) 40 (1955); SCh 98 (1964); SCh 111 (1965).

⁴⁸ RADOŹYCKI, Jan. *Listy*, s. 24, poznámka 52.

LIST SVÄTÉHO TEODÓZA, IGUMENA PEČERSKÉHO MONASTIERA, O VIERE KREŠŤANSKEJ A LATINSKEJ

Angelus Štefan Kuruc

THE MESSAGE OF SAINT THEODOSIUS THE ABBOT OF THE CAVES MONASTERY ON CHRISTIAN AND LATIN FAITH

Abstract: Theodosius of Kiev (+1074) was one of the first abbots of the Cave Monastery and one of the greatest orthodox ideologues in Kievan Rus in the 2nd half of 11th century. Theodosius actively participated in the political events in the 1060s and 1070s in the Kiev state e.g. in the fight for throne among the sons of Grand Duke Yaroslav the Wise. Authorship of Theodosius is subscribed to more than twenty works. However, according to researchers, he can only be considered the author of two messages, eight precepts and a couple of prayers.

He defended the need of spiritual control of the Church over the secular power. In his Message to Prince Izjaslav Yaroslavovich in the matter of Christian and Latin faith Theodosius constantly acts as a spiritual mentor and leader of a secular ruler. After all, real purpose of a secular ruler is only to be the defender of the Christian faith. It is a characteristic component of the works of Theodosius that he dramatically rejects every other faith, especially Roman-catholic. In a Letter to Izjaslav Yaroslavovich he passionately criticizes „Latin heresy“ and he formulates theological and ritual accuses against „Latinism“.

Keywords: The Caves Monastery. Christianity. Faith. Izjaslav Yaroslavovich. Kievan Rus. Orthodox Church. Roman Catholic Church. St. Theodosius. The 11th century.

1. Autor spisu Teodóz Pečerský

Teodóz¹ sa narodil okolo roku 1036 v zámožnej rodine v meste Vasilijev (Васильев) pri Kyjeve.² Medzi rokmi 1055-1056 prijal mníšsky postrih³ v Kyjeve.⁴ Stal sa jedným zo zakladateľov Kyjevsko-pečerskej lavry a aj jej druhým igumenom (1062). Zúčastňoval sa aj politického života (zápas kniežat Svjatopolka a Izjaslava o kyjevský stolec). Základnými prameňmi k jeho životu je jeho Životopis (Житие Феодосия Печерского), napísaný

¹ Преподобный Феодосий Печерский. V *Slove* sa sám nazýva Федос.

² ГОЛУБИНСКИЙ, Евгений Евсигневич. *История русской церкви. 1. Период первый, Киевский или домонгольский.* Москва 1997, s. 574. (reprint z roku 1901)

³ Mníšsky postrih (постриг монашеский) je obrad zasvätenia sa v mníštvu, pri ktorom kandidát skladá doživotné sľuby. V súčasnosti existujú tri stupne: rjasofor (рясофор), malá schima (мантия) a veľká schima (схи́ма). Názov je odvodený od obradu odstrihnutia časti vlasov (пострижение волос).

⁴ *Житие Феодосия Печерского* In: *Библиотека литературы Древней Руси. 1. XI-XII века.* Санкт-Петербург: Наука 2004, s. 356.

Nestorom v 80. rokoch 11. storočia,⁵ potom Povest' dávných liet (*Повесть временных лет*)⁶ a Kyjevsko-pečerský paterik.⁷

Pripisuje sa mu okolo 20 diel, ale hodnovernosť jeho autorstva je preukázateľná len v prípade dvoch listov, ôsmich poučení a jednej modlitby. Ide o listy kniežat'u Izjaslavovi o nedeli (*Въпрошание Изяславлє князя, сына Ярославля, внука Володимеря, игумена Феодосья Печерьскаго монастыря*) a list tomu istému kniežat'u o viere kresťanskej a latinskej, napísané okolo roku 1069 (*Слово⁸ святого Феодосья, игуме[на] Печерьскаго монастыря, о вере крестьяньской и о латыньской*).⁹

Zomrel v roku 1074, podľa tradície vo veku 66 rokov. V Pravoslávnej cirkvi sa spomína 16. (3.)¹⁰ mája, 27. (14.) augusta – Prenesenie pozostatkov, 10. septembra (28. augusta) spomienka Soboru prepodobných otcov Kyjevsko-pečerských, odpočívajúcich vo vzdialených jaskyniach a 15. (2.) septembra – spolu so sv. Antonom Pečerským a tiež v 2. nedeľu Veľkého pôstu – Sobor Kyjevsko-pečerských prepodobných otcov. Katolíci Byzantského obradu si ho uctievali¹¹ 3. mája (Odchod do večnosti nášho prep. otca Teodóza, igumena Pečerského), monastiera a 14. augusta (Prenesenie úct. pozostatkov nášho prep. otca Teodóza, pečerského igumena).¹²

2. Okolnosti vzniku spisu

Prvé významné dôsledky schizmy medzi východnou a západnou cirkvou v roku 1054 na život Kyjevskej Rusi sú badateľné až v 12. storočí. Dovtedy mala Rus dobré vzťahy s latinskou cirkvou¹³ a rozkol brala len ako lokálnu byzantskú záležitosť. Ukazuje sa, že schizma roku 1054 nespôsobila hneď zmenu vo vzťahoch s katolíkmi na Rusi, preto nemožno presne určiť moment, keď sa začalo oddelenie Rusi od Ríma, nakoľko sa to dialo postupne, nepozorovane, pričom jediným jeho motívom bola hierarchická závislosť

⁵ Jeho najstaršia verzia (12. stor.) sa zachovala v rukopisnej zbierke v Uspenskom zborníku. Ide o zborník rukopisov z Uspenského chrámu moskovského Kremľa z 12.-13. storočia. *Успенский сборник XII—XIII вв.* Москва: Наука 1971.

⁶ Povest' dávných liet je jedno zo základných diel stredovekej ruskej a slovanskej literatúry a historiografie, najstarší známy letopis na území Kyjevskej Rusi. Je nazvaný podľa incipitu (prvých slov textu). Pre mnohých historikov je základným prameňom, z ktorého čerpajú informácie o príslušnom období. Opisuje predovšetkým dejiny Kyjevskej Rusi zhruba pre obdobie 850 - 1110, ako aj pôvod Slovanov a pozvanie Varjagov. Autorom je podľa tradície ruský mních pečerského kláštora v Kyjeve a hagiograf Nestor, ale jeho autorstvo nie je isté. Existujú tri redakcie letopisu. Prvá redakcia (1110 - 1113) z Pečerského kláštora (možno od Nestora) sa zachovala len v skrátanom prepise z rokov 1113 - 1116. Druhá redakcia je tzv. Silvestrovo spracovanie z roku 1116. Táto sa neskôr stala základom pre mnohé ďalšie letopisy. Táto verzia je zachovaná v Lavrentijskom letopise (*Лаврентьевская летопись*). Tretia redakcia z roku 1118 opisuje udalosti až do roku 1117. Letopis je známy pod menom Ipatievsky letopis (*Ипатьевская летопись*).

⁷ Zbierka životopisov najvýznamnejších mníchov Kyjevsko-Pečerského kláštora (Pečerskej Lavry), zostavenom v 13. storočí.

⁸ Okrem výrazu *slovo* sa vyskytuje v odpisoch aj výraz *послание*, t. j. list, posolstvo, epištola.

⁹ V ruskom preklade najnovšie publikované v ПЕЛЕВИН, Юрий Александрович: *Библиотека литературы Древней Руси*. I. XI—XII века. Санкт-Петербург: Наука 1997, s. 447-449. Neúplný text v *Послание Феодосия Печерского к киевскому князю Изяславу Ярославичу о вере христианской и латинской* In: *Древнерусская литература : хрестоматия*. Москва: Наука 2005, s. 42-43.

¹⁰ podľa juliánskeho kalendára.

¹¹ Teodóz Pečerský, prepodobný : 3. máj, 14. august. In ČÍŽEK, Antonín: *Synaxár . Životy svätých*. Prešov: Petra 1998, s. 227-229.

Uspenie Prepodobného otca nášho, Teodozija, igumena Kyjevsko - Pečerského kláštora a zakladateľa ruského rehoľníckeho spoločného života. In: TRUCH, Andrej Josafát Gregor: *Život svätých : Duchovné čítanie pre slovenských gréckokatolíckych veriacich na každý deň kalendárneho roka*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003, s. 715-718.

¹² *Liturgický poriadok na cirkevný rok 2010-2011 a Schematismus Prešovskej metropolie*. Prešov 2010.

¹³ FRÖLICH, Roland. *Dva tisíce let dějin církve*. Praha : Vyšehrad 1999, s. 70.

ruskej cirkvi od Byzancie. Je ale pravdou, že už od 11. storočia sa na Rusi objavuje aj istá antilatinská polemika. Nepriateľskú klímu voči Rímu prinášali na Rus najmä grécki mnísi a metropoliti.

Zaoberali sa prevažne obradovými a disciplinárnymi odlišnosťami, preto sa táto polemika stávala pre kyjevské prostredie pochopiteľnejšia. Je charakteristické, že už v rozprávaní z Povesti dávných liet¹⁴ o krste sv. Vladimíra sa za hlavné „herézy“ latiníkov¹⁵ považujú používanie nekvaseného chleba pri Eucharistii, nedostatočná úcta k ikonám a iné obradové osobitosti.¹⁶ Aj v gréckych protilatinských polemikách, ktoré prenikli na Rus, prevládajú na prvom mieste obradové odlišnosti.¹⁷ V polemickej literatúre sa na Rusi orientovali na problematiku, ktorá im bola viac pochopiteľná (vo vzťahu k úrovni teologického poznania) a blízka praktickému životu na Rusi¹⁸ To všetko sa prejavuje aj v Teodózovom spise. Okrem toho je v liste v podstate vyložená celá schéma správania sa kniežaťa v spoločnosti, princípy jeho vzťahu k pravoslávii a iným konfesiam. Teodóz bol presvedčený, že kyjevské knieža má byť nielen pravoslávny, ale aj obrancom pravoslávnej viery, propagátorom viery. Je badateľná istá etnická tolerancia za predpokladu privilegovaného postavenia pravoslávia.¹⁹

Dôvodom vzniku Teodózovho listu, okrem všeobecnej cirkevnej situácie po roku 1054, bola pravdepodobne konkrétna historická udalosť. Podľa Povesti dávných liet v roku 1068 Izjaslav spolu s bratmi Svjatoslavom a Vsevolodom²⁰ vyšli do boja proti Polovcom.²¹ V predvečer bitky sa však dostali do sporu a postavili sa proti sebe, v dôsledku čoho ich Polovci porazili. Izjaslav sa po prehratej bitke vrátil do Kyjeva, kde ho ľudové zhromaždenie – вече²² – požiadalo o zbrane a kone, aby sa mohli vydať proti Polovcom. Izjaslav odmietol. Vtedy vypuklo v Kyjeve povstanie. Izjaslav utiekol do Poľska a s poľskou pomocou sa mu podarilo za sedem mesiacov vrátiť sa do Kyjeva.²³ Z uvedeného dôvodu sa Slovo svätého Teodóza, igumena Pečorského monastiera, o viere kresťanskej a latinskej datuje do roku 1068, alebo krátko po tomto roku.

¹⁴ Povest' dávných liet alebo Nestorova kronika (Nestorov letopis, Nestorov Letopis ruský, Prvý letopis ruský, Kyjevský letopis, Staroruská kronika; po rusky: Повесть временных лет, Первоначальная летопись) je jedno zo základných diel stredovekej ruskej a slovanskej literatúry a historiografie, najstarší známy letopis na území Kyjevskej Rusi. Je nazvaný podľa incipitu (prvých slov textu). Pre mnohých historikov je základným prameňom, z ktorého čerpajú informácie o príslušnom období. Autorom je podľa tradície ruský mních pečorského kláštora v Kyjeve a hagiograf Nestor. Toto meno bolo každopádne dopísané do textu v 13. storočí, preto autorstvo Nestora nie je isté. Opisuje predovšetkým dejiny Kyjevskej Rusi zhruba pre obdobie 850 - 1110, ako aj pôvod Slovanov a pozvanie Varjagov.

¹⁵ Príslušník latinskej, t.j. západnej cirkvi. Ekvivalent výrazu латининъ, používaného u Teodža, alebo neskorších variantov латинянин, латинец.

¹⁶ *Повесть временных лет*. I-II. Москва – Ленинград: Издательство Академии Наук СССР 1950, s. 61, 79-80.

¹⁷ Pozri monografiu ПОПОВ, Андрей Николаевич. *Историко-литературный обзор древнерусских полемических сочинений против латинян (XI-XV вв.)*. Москва 1875.

¹⁸ МЕЙЕНДОРФ, Иван Феофилович. *Византия и Московская Русь* 1. kap [online] Dostupné na internete: < http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Meyen/01.php >.

¹⁹ ЛЕЙСТ, Олег Эрнестович. *История политических и правовых учений*. Москва: Зерцало 2006, s. 120-121.

²⁰ Synovia Jaroslava I. Múdreho: Izjaslav Jaroslavič, novgorodské knieža v rokoch 1052 - 1054 a knieža Kyjevskej Rusi v rokoch 1054 - 1068, 1069 - 1073 a 1077 - 1078; Svjatoslav II. Jaroslavič, knieža Kyjevskej Rusi v rokoch 1073 - 1076; Vsevolod I. Jaroslavič, knieža Kyjevskej Rusi v rokoch 1076 - 1077 a 1078 - 1093.

²¹ Polovci (Kumáni) - turkojazyční kočovníci, boli západné kmene Kypčakov; mnohí autori považujú názov Polovci (Kumáni) len za alternatívne označenie pre všetkých Kypčakov. Na začiatku 11. stor. časť Polovcov prenikla do Čiernomoria a na severný Kaukaz, neskôr aj do strednej a južnej Európy (Bulharsko, Krym), zvyšok ostal v Čiernomorí. V 13. stor. tzv. bieli Kumáni ušli pred Tatármi do Uhorska, kde ich aj s vládcom Kutenom prijal Belo IV. a usadil medzi Dunajom a Tisou.

²² Веќе (вече, zo slovanského вѣтъ-рада) – ľudové zhromaždenie na Rusi do vzniku ranofeudálneho štátu

²³ ЛЕЙСТ, Олег Эрнестович. *История политических и правовых учений*. Москва: Зерцало 2006, s. 119.

3. Preklad Slova svätého Teodóza, igumena Pečerského monastiera,²⁴ o viere kresťanskej a latinskej

Ja, Teodóz, úbohý mních, som sluhom presvätej Trojice, Otca i Syna i Svätého Ducha; zrodený som bol v čistej a pravovernej viere, vychovaný pravoverným otcom a kresťanskou matkou dobre a v zákone, ktorí ma učili nasledovať dobrý zákon a pravoverné mravy, neprípájať sa k latinskej viere, ani sa nepridrižat' ich zvykov, vyhýbať sa ich prijímaniu a každej ich náuky, hnusiť sa ich mravov a chrániť (sa ich), nedávať im svoje dcéry a nebrat' si ich,²⁵ ani sa s nimi zbratať, ani sa im klaňať, ani ich bozkať, ani jest' s nimi z jednej nádoby, alebo piť, ani ich pokrm neprijímať. Im však, ak od nás pre Boha prosia jedlo alebo nápoj, dať jest' a piť, ale z ich vlastnej nádoby. Ak nebudú mať nádobu, dať aj vo svojej, ale potom, umyjúc ju, pomodliť sa nad ňou. To preto, lebo nesprávne veria a nečisto žijú: jedia so psami a mačkami,²⁶ pijú svoj moč,²⁷ jedia korytnačky a divé kone, aj osly, aj zadusené, aj zdochliny, aj mäso z medveďa, aj mäso a chvost bobra.²⁸

Cez pôst dovoľujú jest' mäso v utorok prvého pôstneho týždňa.²⁹ Ich mnísi jedia sadlo (loj), postia sa v sobotu a po pôste večer jedia mlieko a vajcia. A za hriechy neprosia odpustenie od Boha, ale kňazi ich odpúšťajú za poplatok.³⁰ Ich kňazi sa neženia so

²⁴ Monastier (rus. монастырь, povogr. μοναστήριον) je označenie pre kresťanský kláštor východného obradu – pravoslávny alebo gréckokatolícky. Najväčšie a najvýznamnejšie monastiere môžu získať titul lavry. Malé komunity, v ktorých žije len starec a jeho dvaja či traja žiaci, sa označujú pôvodne gréckym slovom skít. Pravidlá spoločného života v monastiery sú zapísané v typikone.

²⁵ V panovníckom rode sa však toto upozornenie nebralo príliš vážne ani pred Teodózom, ani po ňom. Sám Jaroslav Múdry bol ženatý po druhý raz s Irenou (od roku 1019; jej pôvodné meno bolo Ingigerd), dcérou švédskeho kráľa Olafa III. Skottkonunga (995 – 1024). Jeho syn Vladimír, knieža novgorodské a haličské, bol ženatý s Odou, dcérou grófa Leopolda Stade, ďalšie deti: veľké knieža kyjevské Izjaslav (1054-1073) mal za ženu Gertrúdu, dcéru poľského kráľa Mieška II. (1025 – 1034), černigovské knieža a neskôr veľké knieža kyjevské Svjatoslav (1073 – 1076) bol ženatý s Ethelerou, dcérou grófa z Ditmarshen. Jaroslavova dcéra Alžbeta sa vydala najprv za nórskeho kráľa Haralda III. Sigurdssona (1015 – 1066), ďalšia dcéra Anastázia sa vydala za uhorského kráľa Ondreja I. (1046 – 1060). Jaroslavova sestra Dobronega bola ženou poľského vládcu Kazimíra Obnoviteľa (1034-1058), syna Mieška II.. Kyjevská Rus nadviazala vzťahy aj s Francúzskom, kde významnú úlohu zohral sobáš kráľa Henricha I. (1031 – 1060) s dcérou Jaroslava Múdreho Annou. Vladimír Monomach (1113 – 1125) bol ženatý s dcérou anglického kráľa Haralda II., knieža Mstislav I. (1125 – 1132) s Kristínou, dcérou švédskeho kráľa Ingeho Ingemunda I. Boje (1066 – 1110), dcéra veľkého kniežata Svjatoslaka Zblislava si zobrala za muža poľského vládcu Boleslava Krivoústeho (1102 – 1139). KUMOR, Boleslaw. *Problem jedności Kościoła na Rusi z Kościołem katolickim do końca XII wieku*. In: *Teologia i kultura duchowa starej Rusi*. Lublin: KUL 1993, s. 129-131.

²⁶ Citované tvrdenie, že latiníci „jedia so psami a mačkami“ a ostatné obvinenia na ich adresu, majú analógiu aj v iných súdobých protilatinských polemikách. V spise *Стыжание с латиноу* je jasnejšie vysvetlenie: *Иже ядят съ псы въ единомъ съсудѣ, сами ядыше, а избытокъ поставляютъ псыомъ, да положуть, и потомъ пакы сами ядятъ (Jedia so psami z jednej nádoby; jedia, zvyšok dávajú vyližať psom, a znova jedia)*. БЕНЕШЕВИЧ, Владимир Николаевич. *Древнеславянская кормчая XIV титулов без толкований*. 2. София, 1987, s. 276-280. Preklad A. J. Karpova do súčasnej ruštiny v *Златоструй. Древняя Русь. X—XIII вв.* Москва: Молодая гвардия 1990, s. 140-145.

²⁷ V gréckych spisoch sa nachádzajú aj tvrdenia o tom, že latiníci pijú moč a jedia isté nevhodné jedlá, aj keď sa nekonkretizujú. Podobné jedlá sa však spomínajú v gréckom spise, ktorého slovanský preklad pod názvom *О фрягах и прочих латинах* bol na Rusi známy. (Фряги – staroruský názov Talianov, zvlášť benátskych a janovských kupcov, žijúcich na Rusi).

²⁸ Vo väčšine gréckych protilatinských polemických spisov sa uvádza, že latiníci jedia udusené zvieratá. V spise *О фрягах и прочих латинах* je podobný zoznam „nepripustných“ jedál.

²⁹ V cirkvách byzantského obradu, na rozdiel od latinskej cirkvi, sa Veľký pôst (Svätá Štyridsiatnica, rus. Святая Четыредесятница) začína pondelkom po Sygorôstnej nedeli (Čistým pondelkom, rus. Чистый понедельник, gr. Καθαρά Δευτέρα).

³⁰ Možno sa myslí prax odpustkov. Pod vplyvom íroškotskej praxe pokánia na západe sa stanovilo, že za určitý hriech bol určený určitý skutok pokánia. Dokonca skutky pokánia mohli byť zmiernené alebo nahradené aj peňažnou almužnou. Tento vývoj v 11. storočí pokračoval v podobe odpustkov. Odpustky boli najprv chápané ako odpustenie časného trestu na základe skutkov kajúcnosti (napr. púte, návštevy kostola). Koncom 11. a začiatkom 12. storočia pápeži udeľovali odpustky tým, ktorí sa zúčastňovali krížiacckých výprav, alebo na ne finančne prispeli. V gréckych polemických spisoch je odpustkom venovaná zvláštna pozornosť.

zákonnou manželkou,³¹ ale majú deti so slúžkami a bez prekážky slúžia. Ich biskupi si vydržiavajú konkubíny a chodia do vojny.³²

Slúžia s oblátkami (nekvaseným chlebom).³³ Ikony nebozkajú, ani pozostatky svätých.³⁴ Ale kríž bozkajú: ležiac ho zobrazia na zemi, a keď vstanú, šliapu ho nohami.³⁵ Mŕtvych kladú nohami na západ, s rukami pozdĺž tela a nie so zloženými na hrudi.³⁶ Ak sa ženia, berú si dvaja bratia dve sestry. Krstia jedným ponorením, a my troma. Keď my krstíme, pomazeme olejom a krizmou (myrom), a oni sypú krštenému do úst soľ.³⁷ Nedávajú deťom mená svätých, ale aké meno dajú dieťaťu rodičia, takým ho pokrstia.³⁸ A ešte nazývajú Ducha Svätého vychádzajúcim z Otca i Syna.³⁹ My však nehovoríme, že aj zo Syna. U nich je ešte mnoho iného, čo je zlé, nesprávne a zvrátené; ich viera je plná záhuby; a veci, ktoré ani židia nerobia, oni robia, mnohokrát upadajúc do sabeliánskeho bludu.⁴⁰

Mne môj otec povedal: Ty však, dieťa, chráň sa bludárov a všetkých ich skutkov, aby aj naša zem sa nenaplnila ľuďmi tej zlej viery.⁴¹ Svoju dušu zachráni tí, ktorí žijú

³¹ Ide o celibát. Že celibát bol, zdá sa, v tej dobe často porušovaný, dokazuje aj to, že Lev IX. (1049-1054) zvolal 11 synod, na ktorých prísne odsudzoval kňazov, ktorí žili so ženami. Podobne Viktor II. (1055-1057) na synode vo Florencii odsudzuje život kňazov v konkubínate, čo následne potvrdzuje i Alexander II. (1061-1073). TIMKO, Pavol *Dejiny pápežov*. Banská Bystrica : Náklad J. Havelku 1944, s. 187-193.

Podobne píše Michal I. Kerullarios: *K tomu ešte zakazujú manželstvo kňazov, t. j. tých, čo majú manželky, neprípúšťajú ku kňazskej dôstojnosti a chcú svätých len slobodných* (К тому же, они еще запрещают брак иереев, то есть имеющих жен не допускают до священнического достоинства, но желают посвящать безбрачных) *Послание Святейшего Патриарха Константинопольского Михаила Курулария Блаженнейшему Патриарху Антиохийскому Петру (1054 г.)* [online] Dostupné na internete: < <http://www.vertograd.ru/2001-09-71/tradition.html> >. Preklad L. A. Gerda do ruštiny.

³² Obvinenie vo veci účasti biskupov vo vojne je jasnejšie vo svetle slovanského prekladu spomenutého listu Michala Kerullaria: *ich biskupi...chodiac do boja, poškrvňujú si ruky krvou a proti sebe robujú duše* (И, выходя на сражения, пятнают свои руки кровью, и против себя возбуждают души...)

³³ Ide o používanie nekvaseného chleba pri Eucharistii v latinskej cirkvi.

³⁴ U Michala Kerullaria: *A neuctievajú pozostatky svätých a niektorí ani ikony...* (И не поклоняются они мощам святых, а некоторые из них - даже и святым иконам) .

³⁵ Podrobnejšie v spise *O фрягах и прочих латинах*, v pôvodine gréckom texte. publikovaná v HERGENRÖTHER, Joseph (ed.). *Monumenta graeca ad Photium, ejusque historiam pertinentia*. Regensburg, 1869, s. 62 -71. Staroruská verzia (z 13. storočia) publikovaná paralelne s gréckym textom v ПОПОВ А. *Историко-литературный обзор древнерусских полемических сочинений против латинян (XI—XV вв.)*. Москва 1875, s. 68-79.

³⁶ Podobne v spise *O фрягах и прочих латинах*. ПОПОВ, Андрей Николаевич. *Историко-литературный обзор древне-русских полемических сочинений против латинян. (XI-XV вв.)* Москва 1875, 65.

³⁷ Aj toto, zdá sa, má pôvod u Kerullaria: Ako nám niektorí tvrdili, že oni, konajúc božský krst, krstia krstencov jedným ponorením, vyzývajú Otca i Syna i Ducha Svätého, a pritom ústa pokrstených naplňajú soľou. (Как некоторые нас уверяли, они, совершая божественное крещение, крестят крещаемых во едино погружение, призывая имя Отца и Сына и Святаго Духа и, при том, уста крещаемых наполняя солью). Ide o súčasť krstného ritu do vydania nového Ordo baptisimi po II. vatikánskom koncile v latinskej cirkvi : Tunc (sacerdos) pollice et indice accipit de iso sale, et immittit in os catechumeni, dicens: N, accipe sal sapientiae: propitiatio sit tibi in vitam aeternam. Amen. *Rituale Romanum. Ordo baptisimi adultorum.*

³⁸ Toto tvrdenie sa nachádza v mnohých antilatinských polemikách. ПОПОВ, Андрей Николаевич. *Историко-литературный обзор древне-русских полемических сочинений против латинян. (XI-XV вв.)* Москва 1875, s. 196. Dialo sa to však aj na Rusi, napr. sestra Jaroslava Múdreho (978 – 1054) sa volala Dobronega a z jeho detí - Vladimír (+1052), Izjaslav (+1078), Sviatoslav II. (+1076), Vsevolod I. (+1093), Vjačeslav (+1057), Igor, Alžbeta, Anastázia, Anna – mali mená po svätcoch len dcéry a syn Vjačeslav (Václav), keďže dátum kanonizácie sv. Vladimíra je neznámy (11.-12. stor.).

³⁹ Ide o známy spor o Filiogue.

⁴⁰ Sabelianizmus sa vyskytoval v rokoch 195-400. V princípe spočívala heréza v popieraní toho, že Otec, Syn a Duch Svätý sú samostatné osoby Sv. Trojice. Namiesto toho tvrdil, že sú to modality, aspekty, energie, fázy či služby jednej božskej osoby. Túto herézu priniesol rímsky kňaz Sabelius, podľa ktorého má aj meno, ale aj niekoľko ďalších mien, ktoré zdôrazňujú jej rôzne aspekty - monarchianizmus, modalizmus, patripasianizmus. Sabelia exkomunikoval pápež Kalistus I. a jeho učenie bolo odmietnuté na prvých koncilioch v Nicei Konštantínopole, Efeze a Chalcedone.

⁴¹ Na Rusi, v čase vzniku spisu a ešte niekoľko desaťročí po ňom, sú doložené katolícke kostoly a spoločenstvá veriacich. Išlo o komunity príst'ahovaných kupcov. V Lavrentijevskom letopise sa k roku 1154 uvádza, že pri

v pravovernej viere. Lebo niet inej, lepšej viery, ako je naša, jediná, čistá a svätá naša pravoslávna viera. Tí, čo žijú v tejto viere, zachránia sa od hriechov a vyhnú sa večným mukám a vo večnom živote budú mať so svätými účasť na nekonečnej radosi. A tí, čo sú v inej viere – či latinskej, či saracénskej, či arménskej –, neužijú večný život a nebudú mať účasť so svätými.

Nepatrí sa, diet'a, chváliť cudziu vieru. Ak niekto chváli cudziu vieru, stáva sa rúhačom haniacim vlastnú vieru. Ak niekto začne neustále chváliť aj svoju vieru, aj cudziu, taký sa stáva dvojvercom a je blízko ku bludu. Ty sa, diet'a, chráň takého konania a nepripájaj sa k takým, ale utekaj od nich, ako môžeš, a len neustále chváľ svoju vieru, venujúc sa v nej dobrým skutkom.

Almužnou sa zľutuj nielen nad tými, čo sú tvojej viery, ale aj nad cudzími. Či uvidíš nahého alebo hladného, zimou alebo nešťastím trpiaceho, či to bude žid alebo saracén, alebo Bulhar,⁴² alebo bludár, alebo latiník či pohan – nad každým sa zľutuj a pomôž mu z nešťastia ako môžeš a neprídeš o odmenu od Boha. Veď Boh sa teraz aj sám stará ako o pohanov, tak aj o kresťanov. Pohanov a inovercov Boh ochraňuje v tomto čase, ale v budúcom veku prídu o odmenu. Ale my, čo žijeme v pravoslávnej viere a sme tu Bohom chránení, v budúcom veku budeme spasení naším Pánom Ježišom Kristom. Otec mi povedal: Diet'a, aj keby ti prišlo za túto svätú vieru kvôli Bohu umrieť, neopušť túto pravú vieru, ale s odvahou zomri za Kristovu vieru. Lebo svätí, povedal, umreli za vieru a teraz žijú v Kristovi. A ty, diet'a, ak uvidíš, že sa nejakí inoverci s pravoslávnymi prú (sporia) klamom im neznalým, chciac odvrátiť od pravej viery, vtedy ty, ktorý máš poznanie, neskrývaj ho v sebe, ale pomôž pravoverným proti bludárom. Ak im pomôžeš, to akoby si ovcu zachránil od levej tlamy. Ak budeš mlčať, to akoby si ich vzal Kristovi a dal satanovi, lebo on naučil bludárov ich bludnej viere.

Ak ti povie ten, čo sa prie: Aj tú aj tú vieru dal Boh, ty, diet'a, odpovedz: Ty bludár, považuješ Boha za dvojverca? Či si nepočul, prekliaty a skazený zlou vierou, že Písmo hovorí: jeden Boh, jedna viera, jeden krst?⁴³ A Pán povedal: treba nám splniť celú vôľu, a až keď vyplnil všetko, nevystúpil do neba a neposlal učeníkov kázať? Ty však, čo si sa toľko rokov po kázaní apoštolov pridržiaval pravej viery, obrátil si sa k zlej viere podľa satanskej náuky. Či ste nepočuli Pavla, ktorý hovorí: keby vám aj anjel z neba zvestoval to,

---

útoku Polovcov na Perejaslavľ bol zničený katolícky chrám a Nikonovský letopis k roku 1174 poukazuje na existenciu katolíckej komunity v Kyjeve. V Novgorode existoval katolícky kostol sv. Olafa, postavený gotlandskými kupcami (existoval do 14. storočia). Katolícky kostol sv. Petra existoval v Toržku, neďaleko Novgorodu ešte v 13. storočí. ДРЕМЛЮГ, Антон Игоревич: *О католическом влиянии на Древней Руси*. In *Герценовские чтения 1998. Актуальные проблемы социальных наук*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский христианский университет 1998, s. 239-241. РЫБИНА Елена Александровна. *Готский раскол*. In *Археологические. изучение Новгорода*. Москва 1978, s. 79-85. ТИХОМИРОВ, Михаил Николаевич : *Древнерусские города*. Москва : Государственное издательство политической литературы 1956, s. 115.

⁴² Ide buď o bogomilov alebo o povolžských Bulharov. Bogomilstvo bolo heretické hnutie v pravosláví. Založil ho v 10. stor. kňaz Bogomil. Vyvinulo sa z manicheizmu 3. storočia. Bogomilstvo zakorenilo medzi Bulharmi a krížiacke výpravy ho preniesli na Západ, kde sa udomácnilo ako katarstvo. Bogomil, zakladateľ tejto herézy, bol vidieckym kňazom v Bulharsku v 10. storočí. Jeho meno, ktoré znamená „milujúci Boha“, bolo pravdepodobne pseudonymom.

Povolžskí Bulhari – protobulharský kmeň, obývajúci Povolžské Bulharsko- štát vo východnej časti európskej časti Ruska v povodí stredného toku Volgy a dolného toku Kamy od prvej polovice 10. storočia do roku 1241. Hlavným mestom bol Bolgar. Protobulhari v roku 695 prijali islam a jeho kultúru. Mesto patrilo medzi najvyššie oblasti vtedajšej východnej Európy. V roku 1241 si ho podmanili Mongoli.

⁴³ Jeden je Pán, jedna viera, jeden krst. (Ef 4,5).

čo sme vám nezvestovali my, nech je prekliaty?⁴⁴ A vy ste odvrhli apoštolské príkazy a náuku svätých otcov a prijali ste nespravodlivú náuku a zvrátenú vieru, plnú záhuby. Kvôli tomu ste boli od nás odvrhnutí. Kvôli tomu nemôžeme mať s vami spoločenstvo, ani s vami pristupovať k Božským tajomstvám,⁴⁵ ani oni s nami, ani my s nimi, pretože s mŕtvym telom slúžite, vzývajúc mŕtveho Pána. A my konáme službu so živým telom samotného Pána, vidiac ho živého a sediaceho po pravici Otca, ktorý príde znova súdiť živých i mŕtvych. Ale vy, latiníci, ste mŕtvi, mŕtvu obeť prinášate. Nám však prinášajúcim živému Bohu živú obeť – čistú a nepoškvrnenú –, patrí dosiahnuť večný život. Lebo tak je napísané: každý dostane odplatu podľa svojich skutkov v Kristovi.⁴⁶

Príloha

Originálny text podľa vydania *Библиотека литературы Древней Руси 1. XI–XII века*. Санкт-Петербург: Наука 1997, s. 434-456. (Поучения и молитва Феодосия Печерского). Dielo má 13 zväzkov, vychádzalo postupne od roku 1997 do roku 2005 v redakcii D. S. Lichačeva a jeho spolupracovníkov. Spisy Teodóza Pečerského sa nachádzajú v 1. diele.

Азъ, Федось, худый мнихъ, рабъ есмь пресвятой Троицѣ, Отца и Сына и Святаго Духа, въ чистѣй и въ правовѣрнѣй вѣрѣ роженъ есмь и въспитанъ добрѣ въ законѣ правовѣрнымъ отцемъ и матерью християною, наказывающа мя добру закону и норовмъ правовѣрныхъ послѣдовати, вѣрѣ же латиньской не прилучатися, ни обычая ихъ държати, и комькания ихъ бѣгати, и всякого ученья ихъ не слушати, и всего ихъ обычая и норова гнушати и блюстися, своихъ же дѣчерѣй не даяти за нѣ, ни поймаите у нихъ, ни брататися с ними, ни поклонитися, ни цѣловати его, ни с нимъ въ одиномъ съсудѣ ясти, ни пити, ни борошна ихъ приимати. Тѣмъ же паки у насъ просящомъ Бога дѣля ясти и пити, дати имъ ясти и пити, нѣ въ своихъ съсудехъ. Аще ли не буде съсудау нихъ, да въ своемъ дати и потомъ, измывъши же, сътворити молитва. Занеже неправо вѣруют и нечисто живутъ: ядятъ съ псы и съ кошкымаи, пьютъ бо свой съчь и ядятъ жѣлвы, и дикѣи кони, и осьлы, и удавленину, и мертвѣчину, и медвѣдину, и бобровину, и хвостъ бобровый ядятъ. Въ говѣнѣ и мяса пуцають първоѣ недѣлѣ поста въ вторникъ И чърьнци ихъ ядятъ лой и въ субботу постятъ и, постившеса, вечеръ ядятъ молоко и яйця. А сьгрѣшениемъ не от Бога просятъ прощения, нѣ пращаютъ попове ихъ по дару. А попове ихъ не женятъ законною женою, нѣ съ робами дѣтей добываюче и служатъ невзбранно. И пискупи ихъ наложьницъ държати и на войну ходять. И опрѣснокомъ служатъ. И иконъ не цѣлуютъ, ни святыхъ мощей. И крестъ цѣлуютъ, лежаще, написавше на земли, а въставше, попирають ногами. Мертвеча же кладуть на западъ ногами, а рудѣ положить, а не на персьхъ. Женящеса у нихъ поймають двѣ сестреницѣ. А крещатся въ одино погруженъе, а мы въ три. Мы же,

⁴⁴ Ale keby sme vám hlásali my alebo aj anjel z neba iné evanjelium, ako sme vám hlásali, nech je prekliaty! (Gal 1,8)

⁴⁵ Myslí sa liturgia Eucharistie, alebo sama Eucharistia (pozri Svätá Božská liturgia nášho svätého otca Jána Zlatoústeho).

⁴⁶ Нѣа, придѣмъ чоскоро а moja odplata so mnou; odmením každého podľa jeho skutkov (Zjv 22, 12).

крещающагося, мажемся мѣромъ и масломъ, а они соль сыплютъ крещаемому въ ротъ. Имени же не нарицають святаго, нѣ како прозовуть родители, в то имя и крестятъ. Се же пакы глаголють и Духа Святаго исходящаго от Отца и от Сына. Мы же не глаголемъ: от Сына. И ина многа суть яже въ тѣхъ злая и неправая и развращеная, и погыбели полна вѣра ихъ и делеса ихъ; егоже ни жидове творять, то они творять, много же и въ Савьску ересь вѣстають.

Мнѣ же рече отецъ: Ты же, чадо, блюди кривовѣрныхъ и всѣхъ ихъ дѣла, занеже исполнилася и наша земля злая тоя вѣры людий. Да кто спасая и спасеть свою душу, въ правовѣрнѣй вѣрѣ жива. И нѣсть бо иная вѣры, лучшии, якоже наша едина чистая и честная и святая си вѣра правовѣрная. Сею вѣрою живуци и грѣховъ избыти, и муки вѣчныя гонезнути, и жизни вѣчнѣй причастникомъ быти и бес конца съ святыми радоватися. А сущему въ иной вѣрѣ — ли в латиньской, ли въ арменьской, ли въ срачиньской — нѣсть видѣти жизни вѣчныя, ни части съ святыми.

Не подобаетъ же хвалити чуждѣ вѣры. Аще ли хвалитъ кто чуждою вѣрою, то обрѣтается свою вѣру хуля. Аще ли начьнетъ непрѣстанно хвалити и свою и чуждою, то обрѣтается таковой двовѣрье держа и близъ есть ереси. Ты же, чадо, такихъ дѣяний блюди, ни присвоися к нимъ, нѣ бѣгай от нихъ, якоже можеша, и свою вѣру едина непрѣстанно хвали, подвизаяся въ ней добрыми дѣлами.

Милостынею же милуй, не токмо своя вѣры, нѣ и чужоя. Аще ли видиши нага, ли голодна, ли зимою, ли бѣдою одержима, аще ти будетъ ли жидовинъ, ли сорочининъ, ли болгаринъ, ли еретикъ, ли латининъ, ли от поганыхъ, — всякого помилуй и от бѣды избави, якоже можеша, и мзды от Бога не погрѣшиши. Богъ бо и самъ нынѣ набѣдитъ поганя, якоже и крестьяныя. Поганымъ же и иновѣрнымъ въ семь вѣцѣ попечение от Бога, въ будущемъ же чюжи будутъ добрыя дѣтели. Мы же, живуци въ правовѣрнѣй вѣрѣ, и сдѣ есмы набѣдими Богомъ, и въ будущемъ вѣцѣ спасаеми Господемъ нашимъ Исусъ Христомъ.

Рече ми отецъ: Чадо, аще ти ся лучить по вѣрѣ сей святѣй Господа ради умрети, то с дерзновеньемъ не останися правыя сея вѣры, нѣ умри за Христову вѣру. И святии бо, — рече, — по вѣрѣ умроша, да и живи суть по Христѣ. Ты же, чадо, аще узриши нѣкыя иновѣрныя, съ вѣрными прю дѣюща и прѣльстию хотяща отвести от правыя вѣры, невѣжамъ сущемъ вѣрнымъ, ты же, вѣдѣние имы, и не скрый въ собѣ, нѣ помози правовѣрнымъ на кривовѣрныя. И аще имъ поможеши, то яко овця избавиши от устѣ лвовъ. Аще ли умолчиши то яко отемъ у Христа, прѣдаеши ихъ сотонѣ, тѣ бо естъ кривовѣрныя кривѣй вѣрѣ научилъ.

И аще ти речеть прѣць: Сию вѣру и ону Богъ далъ естъ, ты же, чадо, рци: То ты, кривовѣрне, мниши ли Бога двовѣрна! Не слыши ли, оканье и развращене злою вѣрою, Писанье тако глаголетъ: Единъ Богъ, едина вѣра, едино крещенье, и Господь рече: Тако бо лѣпо естъ намъ исполнити волю, да сее все исполнивъ, толи възнесеса, а ученикы посла на проповѣданье. Ты по проповѣдании апостольствѣмъ толико лѣтъ дѣржавъ правую вѣру, свратилъ еси на зловѣрье по научению сотонину. Не слышите ли Павла глаголюща: Аще и ангель пришеде съ небесе

благовѣстити вамъ не якоже мы благовѣстихомъ, да будетъ проклятъ. Вы же отринувше проповѣдание апостольское и святыхъ отецъ исправления, приясте неправедное ученье и вѣру развращену и исполнену многыя погыбели. Того ради и от нас бысте отвѣржени. Да того ради и намъ с вами недостойтъ сужатия имѣти, ни къ Божьствнамъ Тайнамъ обще с вами намъ не приступати, ни вамъ к нашей службѣ, ни намъ къ вашей, занеже мертвымъ тѣломъ служите, акы мертва Господа мняще. А мы службу творимъ живымъ тѣломъ, самого Господа жива видяще и одесную Отця сѣдяща, и пакы придетъ судить живымъ и мертвымъ. Вы же есте, о латинине, мрътви иже мрътву жертву съдѣваете. Намъ живу Богу живу жрътву чисту и непорочну приносяще, животь вѣчный обрѣсти. Тако бо и писано есть: Въздасться комуждо по дѣломъ ихъ о Христѣ.

Adresa autora:

ThDr. Angelus Štefan Kuruc O. Praem., PhD.

Rehoľný dom premonštrátov

Hlavná 67, 040 01 Košice

e-mail: stefan.kuruc@gmail.com

KONFESIONÁLNE ASPEKTY ETNICKÝCH KONFLIKTOV SPOJENÝCH S RUSÍNMI NA SLOVENSKU V ROKOCH 1918 – 1939

Peter Borza

CONFESIONAL ASPECTS OF ETHNIC CONFLICTS ASSOCIATED WITH THE RUTHENIANS IN SLOVAKIA IN 1918-1939

Abstract: Most serious ethnic conflicts in connection with the Ruthenians are noticeable all over the 1st half of the 20th century in political determination of frontiers between Slovakia and Ruthenia. Evidence of these conflicts is hidden under the complicated process that preceded and they were shown up in confessional and political relations. On the surface the disputes between the Greek Catholic Church and the Eastern Orthodox Church were also ethnic conflicts with the participation of the Czechs, Slovaks, Hungarians and Ruthenians.

Keywords: Ethnic conflicts. Ruthenians. The Eastern Orthodox Church. The Greek Catholic Church.

Úvod

Postavenie Rusínov na území Slovenska po vzniku ČSR sa významnou mierou líšilo od ich postavenia na Podkarpatskej Rusi, kde boli štátotvorným národom podobne ako Česi v Čechách a na Morave, alebo Slováci na Slovensku. Na území Slovenska však zostali iba národnostnou menšinou, keďže nezískali žiadnu politickú ani administratívnu autonómiu. Československá ústava z roku 1921 im síce zabezpečovala možnosť používania materinského jazyka vo verejnom styku, v tlači aj na školách v obciach, kde tvorili dvadsať a viac percent obyvateľstva, ale zavedenie týchto práv do praxe narážalo na mnohé ťažkosti. Rusínski predstavitelia sa preto v snahe o získanie lepšieho postavenia snažili dosiahnuť posunutie dočasnej hranice Podkarpatskej Rusi smerom do vnútrozemia Slovenska. Oblasti severného Spiša, Šarišskej a Zemplínskej župy sa podľa podkarpatských politikov mali stať súčasťou autonómnej Podkarpatskej Rusi, voči čomu sa spoločne postavili slovenskí politici, ktorí naopak dokazovali, že územie vrátane až po Užhorod, by malo pripadnúť Slovensku.

Otázky zjednotenia s Podkarpatskou Rusou sa navonok prejavili v politických a konfesionálnych konfliktoch, ktoré nachádzali svoju odozvu v podobe polemík Rusínov a Slovákov v záležitostiach politickej lojality, školstva, výsledkov sčítania obyvateľstva a v nemalej miere boli badateľné aj v konfesionálnej oblasti. Náboženská príslušnosť Rusínov bola úzko prepojená s problémom národnej identity, preto aj konfesionálny

konflikt, prebiehajúci v medzivojnovom období medzi Gréckokatolíckou cirkvou a pravoslávny hnutím, niesol v sebe známky etnického konfliktu prinajmenšom v tom, že tichá podpora pravoslávia zo strany československej vlády mala oslabiť postavenie Gréckokatolíckej cirkvi. Tá bola významnou reprezentantkou Rusínov a predstavovala dôležitý prvok zachovania identity Rusínov, ktorí sa s ňou stotožňovali. Oslabenie jej postavenia znamenalo aj oslabenie vplyvu Rusínov na území Slovenska.¹

Problematika slovensko-rusínskej hraničnej čiary čo do rozsahu sa najviditeľnejšie prejavila v konfesionálnom konflikte medzi Gréckokatolíckou cirkvou a pravoslávny hnutím, prejavila sa aj v oblasti gréckokatolíckeho školstva a s tým súvisiacimi sčítaniami ľudu v rokoch 1921 a 1930.

Rusíni na Slovensku v rokoch 1918 - 1939

Podľa sčítania obyvateľstva v roku 1910 žilo na Slovensku 96 528 Rusínov, t.j. 3,4 % obyvateľstva Slovenska a 21,6 % z celkového počtu Rusínov v Uhorsku, ktorých podľa úradnej štatistiky bolo 446 846. Rusíni na Slovensku žili v ťažkých podmienkach, keďže obývali najmä jeho severovýchodnú časť, ktorá patrila k najmenej rozvinutým oblastiam Uhorska. Vyznačovala sa veľkou prevahou zaostalého poľnohospodárstva a priemyselnú základňu tvorilo len niekoľko drobných podnikov na ťažbu a spracovanie dreva, na výrobu dreveného uhlia, ako aj malé mlyny a liehovary. V roku 1910 pracovalo v poľnohospodárstve 89,3 % ekonomicky aktívnych Rusínov, kým priemysel, doprava a obchod z nich zamestnávali spolu iba 3,7 %. K tomu sa pridružila relatívna preľudnenosť a ďalšie ekonomické, geografické a demografické faktory, ktoré generovali vyst'ahovalectvo rusínskeho obyvateľstva severovýchodného Slovenska, najmä do USA a Kanady. Uvedenému stavu plne zodpovedala sociálna štruktúra obyvateľstva, charakter politického života v regióne, ale aj vývoj národného povedomia.²

Po vzniku Československa (ČSR) sa v roku 1919 uskutočnilo predbežné sčítanie obyvateľstva, v ktorom sa k Rusínom prihlásilo 81 332 obyvateľov. Pred riadnym sčítaním v roku 1921 bolo rusínske obyvateľstvo zadefinované do spoločnej väčšej skupiny ruského obyvateľstva (skupina veľkoruského, ukrajinského a karpatoruského obyvateľstva), k čomu došlo aj vplyvom silnejšej ruskej emigrácie do ČSR. Následne sa v riadnom cenzu roku 1921 prihlásilo k danej skupine 85 628 obyvateľov. V roku 1930 sčítanie obyvateľstva vykazovalo 91 079 Rusínov, ale v závere existencie ČSR – počas mimoriadneho sčítania v roku 1938 – sa k Rusínom prihlásilo len 69 106 obyvateľov Slovenska. Na Slovensku mali Rusíni väčšinu len v troch severovýchodných okresoch – vo Vyšnom Svidníku (Svidník), v Medzilaborciach a Snine. Vysoký podiel zmieneného obyvateľstva vykazoval aj okres Stropkov a výraznejšie sa rusínske prostredie nachádzalo aj v oblasti severného Spiša a v Šariši, najmä v okresoch Spišská Stará Ves, Levoča, Bradejov a Lipany. V menšej miere do 20 % sa sledované obyvateľstvo nachádzalo na strednom a južnom Zemplíne, ako aj v západnej časti Užskej župy v okresoch Michalovce, Sobrance, Sečovce a v Turnianskom okrese.³

¹ MAGOCSI, Paul Robert. *Rusíni na Slovensku*. Prešov : Rusínska obroda, 1994, s. 156.

² KONEČNÝ, Stanislav. Rusíni na Slovensku a rozpad Rakúsko-Uhorska. In ŠVORC, Peter – HRABUĽOVÁ, EUBICA (ed.). *Stredo európske národy na križovatke novodobých dejín 1848 – 1918*. Prešov – Bratislava – Wien, 1999, s. 290-291.

³ ŠPROCHA, Branislav – TIŠLIAR, Pavol. *Štruktúry obyvateľstva Slovenska v rokoch 1919 – 1940*. Bratislava : INFOSAT, 2009, s. 99, 124-125.

Výrazné rozdielne výsledky jednotlivých cenzov svedčia o istých nejasnostiach obyvateľstva vo veci svojej národnostnej príslušnosti. Ak na Podkarpatskej Rusi rusínske obyvateľstvo riešilo otázku národnostnej príslušnosti a malo sa rozhodnúť medzi rusínskou a ukrajinskou etnicitou, na severovýchodnom Slovensku mu situáciu komplikovala možnosť prihlásiť sa aj k slovenskej národnosti. Výsledkom bolo, že v sčítaniach obyvateľstva počas existencie ČSR si neraz takmer celé dediny menili svoju národnosť – zo slovenskej na rusínsku a naopak. Zložitosť situácie vyjadril v roku 1925 etnograf Jan Húsek v knihe *Národopisná hranice medzi Slovákmi a Karpatorusy*, v ktorej sklamané skonštatoval, že stanoviť presnú hranicu medzi Slovákmi a Rusínmi je vlastne neuskutočniteľná úloha. Postavenie Rusínov v novom štáte komplikovala aj nejednotnosť, keď sa etnikum delilo do dvoch alebo aj troch skupín. Jedna časť sa identifikovala ako Rusíni, druhá ako Ukrajinci a tretia ako Rusi. Tieto kultúrne, ideové a politické zápasy oslabovali celú komunitu a znižovali jej šance na presadenie oprávnených požiadaviek na riadenie vlastného života, národného vývinu a územia s autonómnym štatútom.⁴

Na politickej scéne ČSR sa vytýčené ciele Rusínov snažili dosiahnuť viaceré politické strany, medzi ktorými mala na východnom Slovensku dominantné postavenie *Ruská národná strana* založená v roku 1919. Jej najvýznamnejším predstaviteľom od roku 1923 bol Antonij Beskid, gubernátor Podkarpatskej Rusi. Cieľom tejto strany bolo zjednotiť „ruský“ ľud na východnom Slovensku do pevnej organizácie, pričom sa mala stať jeho jediným reprezentantom. Ambiciózny cieľ sa strane nikdy nepodarilo uskutočniť. *Ruská národná strana* úzko spolupracovala s *Československou národno-demokratickou stranou*, bola fakticky jej filiálkou, i keď formálne bola samostatnou politickou stranou. Najväčší úspech dosiahla v parlamentných voľbách roku 1929, keď v prešovskom volebnom kraji získala 17 tisíc hlasov, ale nikdy nezískala poslanecký mandát. Ďalšími politickými stranami, ktoré sa snažili hájiť záujmy rusínskeho obyvateľstva, boli: *Karpatoruská strana pracujúceho ľudu maloroľníkov a bezzemkov*, *Autonómny poľnohospodársky zväz*, *Ruská nacionálno-autonómna strana*, *Kresťansko-ľudová strana* a napokon *Združenie ruských poľnohospodárov Republikánskej strany*, ktoré bolo súčasťou Agrárnej strany a medzi rusínskym obyvateľstvom východného Slovenska malo najvýraznejšie pozície. Agrárna strana, vtedy kľúčová strana vládnej koalície v medzivojnovom Československu, ovládala viaceré nástroje ekonomickej politiky a moci i značnú časť administratívy. Zabezpečila si najväčší politický vplyv na východnom Slovensku, vrátane regiónov, kde žilo rusínske obyvateľstvo. Podľa výsledkov volieb v rokoch 1929 a 1935 bola v prešovskom volebnom kraji najsilnejšou politickou stranou. Združenie ruských poľnohospodárov malo vďaka tomu svojich zástupcov v poslaneckej snemovni, kde ho zastupovali v rokoch 1929 – 1935 J. Kaliňák a v rokoch 1935 - 1939 P. Židovský.⁵

Vystřbovalectvo do USA a jeho politické dôsledky v Československu

V 19. storočí prebiehali vo vzťahu k Rusínom na území Slovenska dva vzájomne sa prelínajúce procesy. Časť Rusínov sa vplyvom násilnej maďarizácie odnárodňovala, asimilovala s Maďarmi alebo Slovákmi a súčasne vplyvom hospodársky zaostaleho

⁴ ŠVORC, Peter. Rusíni v období ČSR a Slovenského štátu. In DULEBA, Alexander et al. (ed.). *Rusíni – história, súčasnosť a perspektívy*. Bratislava : Združenie inteligencie Rusínov Slovenska, 2006, s. 22-24.

⁵ LIPTÁK, Eubomír. *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava : ARCHA, 1992, s. 204-210.

prostredia veľká časť Rusínov odchádzala za prácou do USA. Dve emigračné vlny, trvajúce od druhej polovice 19. storočia do začiatku prvej svetovej vojny v rokoch 1870 - 1914, spôsobili, že na území USA sa vytvorila veľká komunita gréckokatolíkov pochádzajúcich z Európy v počte 262 500 veriacich. Prevažne pochádzali z Uhorska, pričom k východnému obradu sa najhorlivejšie hlásili Rusíni. V snahe o zachovanie svojej identity si Rusíni v novom prostredí viac-menej uvedomovali príslušnosť k svojej cirkvi. Dané obdobie charakterizoval nárast národného povedomia, pričom u Rusínov národné povedomie splyvalo s konfesiou. Zo strany amerických katolíckych biskupov neprichádzala adekvátne reakcia a k združenej komunite sa postavili odmietavo.⁶

Negatívne postoje americkej katolíckej hierarchie, ale aj mlčanie Svätej stolice vytvorilo podmienky, ktoré mnohých veriacich viedli k prestupu do obradovo a tradíciou podobnej pravoslávnej cirkvi. Konfesionálny prestupový proces v USA, spojený s návratom niektorých emigrantov do vlasti, nadobudol dôležitý význam pre rozvoj pravoslávneho hnutia na Slovensku už koncom 19. a začiatkom 20. storočia. Vplyv emigrantov na domáce pomery mal stúpajúcu tendenciu, badateľnú najmä v ekonomickej, ale aj politickej, kultúrnej a náboženskej oblasti. Vypelá americká spoločnosť ovplyvňovala emigrantov, ktorí si v záujme zachovania národnej identity zakladali rôzne spolky alebo združenia, vydávali noviny i časopisy a utvárali aj vlastné náboženské obce. Tieto faktory postupne vplývali aj na pomery domovského Slovenska. Rusínski a slovenskí emigranti posielali alebo prinášali na Slovensko okrem financií aj množstvo novín, časopisov a kníh, ktoré okrem pravoslavia propagovali idey slobody. Uhorská vláda si uvedomovala ich silnejúci vplyv na pomery v Uhorsku. Znepokojovali ju pokrokové myšlienky nachádzajúce živnú pôdu vo sfére politickej, národnostnej, ale aj náboženskej. Prirodzene voči takýmto vplyvom vláda zasahovala, prívržencov sledovala a činnosť emigrantov prísne kontrolovala, čím tlmila aj pravoslávne hnutie.⁷

Zánik Rakúsko-Uhorska a vznik Československa priniesol aj zmenu spoločensko-náboženských podmienok. Vláda v novom demokratickom štáte už nekládla pravoslaviu aj ostatným menšinovým náboženstvám žiadne prekážky a v zmysle svojho antikatólického postoja im dokonca vyjadrovala podporu. Tolerovala všetky aktivity prívržencov pravoslavia a vyhovelá ich požiadavkám. Na vznik pravoslávneho hnutia malo pritom vplyv viacero aspektov. Okrem už spomínaných návratcov z Ameriky, bola to aj prítomnosť Cárskej armády na východe Slovenska počas bojov prvej svetovej vojny, ako aj skúsenosti veriacich s ruskými vojenskými zajatcami. V prospech pravoslavia vyznievala aj prítomnosť ruských emigrantov, ktorí sa tešili podpore Československej vlády. Vláda týmto utečencom pred boľševickým režimom otvorene prejavovala svoju priazeň, a keďže jedným z hlavných prejavov ich „ruskosti“ bolo práve pravoslávne náboženstvo, nepriamo tým získalo podporu aj pravoslávie. Rusíni emigranti sa usadili na východnom Slovensku v obci Ladomirová, kde založili pravoslávny kláštor a jeho súčasťou bola aj tlačiareň, vydávajúca pravoslaviu naklonenú literatúru.⁸ Z najznámejších periodík, vydávaných v Ladomirovej, možno spomenúť *Pravoslávny kalendár* (1924 – 1944), noviny

⁶ ZUGGER, Christopher. História Byzantskej katolíckej cirkvi v USA. In *Theologos*, 2004, roč. 5, č. 2, s. 8.

⁷ DANILÁK, Michal. Ukrajinci východného Slovenska na začiatku 20. storočia. In *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae. História III. – spoločenskovedný zborník*. Prešov : Filozofická fakulta UPJŠ v Prešove, 1994, s. 103.

⁸ POTÁŠ, Marián. *Dar lásky. Spomienky na biskupa Pavla Gajdiča, OSBM*, Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001, s. 43-44.

Pravoslavnaja Karpatskaja Rus (1928 – 1934, od roku 1934 pod názvom *Pravoslavnaja Rus*) a *Detstvo v Chryste* (od roku 1935). Miestna tlačiareň svojím významom presiahla hranice Československa a stala sa významným typografickým a vydavateľským centrom Ruskej pravoslávnej cirkvi v zahraničí.⁹

Štátnopolitické zmeny, spojené so vznikom ČSR, postavili rusínsku hierarchiu Gréckokatolíckej cirkvi do nepriaznivého svetla pred novou vládou. Príčin bolo viacero, ale najväčšou bola jej viditeľná spätosť so starým režimom, ktorá sa prejavila v pomäťarčení vrcholných predstaviteľov Prešovského a Mukačevského gréckokatolíckeho biskupstva, ako aj nižšieho kléru. Veriaci po oslobodení od maďarských pánov a žandárov len ťažko nachádzali stratenú dôveru vo svojich odnárodných kňazoch. Prírodzene túto situáciu využívali pravoslávni agitátori, ktorí z tohto dôvodu gréckokatolícke náboženstvo nazývali náboženstvom maďarským a razili heslo „*čo umiatsky kňaz, to Maďar*“ a zároveň kňazov vyhlásili za zradcov a vrahov slovanstva. Podporu pri agitácii poskytli aj českí úradníci, keď protirímskymi frázami dokazovali, že rusínske obyvateľstvo sa národne obrodí iba vtedy, ak sa odvráti od „maďarskej“ viery a prestúpi na pravoslávie. Rusí emigranti obhajovali propagáciu rusofilskej orientácie pri národnom obrození Rusínov prezentovaním pravoslávia ako charakteristického znaku ruskosti a nerozlučného duchovného zväzku, ktorý spája Rusínov s bratmi na východe. Populárnym sa stalo heslo: „*Preč s Rímom, našou matkou je Rusko, naša zem je ruská, naša viera je ruská, pravoslávna*“.¹⁰

Nedá sa poprieť zapojenie sa duchovenstva Prešovského a Mukačevského biskupstva do maďarizačných aktivít Uhorska, ale nemožno tento jav medzi duchovenstvom zovšeobecňovať. Napokon to dosvedčuje priklonenie sa väčšiny gréckokatolíckeho kléru na Slovensku či Podkarpatskej Rusi k novému štátoprávnenému usporiadaniu Československej republiky, nie k Maďarsku.

Napätia medzi Slováckmi a Rusínmi

Príslušníci slovenského a rusínskeho etnika boli v Uhorsku koncom 19. a začiatkom 20. storočia vystavení násilnej maďarizácii, čo viedlo k ich vzájomnej spolupráci. Dochádzalo však aj k odnárodnovaniu Rusínov, ktorí sa asimilovali s Maďarmi alebo Slováckmi. Po vzniku ČSR sa v rusínsko-slovenských vzťahoch objavil nový prvok. Namiesto dovtedajšej spolupráce a vzájomnej podpory vznikali trenice medzi politickými činiteľmi oboch etník. Predmetom sporu boli predovšetkým otázky ustanovenia administratívnej hranice medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou ako autonómnou súčasťou štátu, otázka škôl a s nimi súvisiace sčítania obyvateľstva. Rusínski predstavitelia vyjadrili svoju nespokojnosť s rozdelením „ich“ územia medzi Slovensko a Podkarpatskú Rus. Slováci sa na Slovensku po vzniku ČSR stali štátotvorným národom a Rusínom zostala len pozícia národnostnej menšiny, na rozdiel od ich štátotvorného postavenia na Podkarpatskej Rusi. Preto rusínska reprezentácia prišla s návrhom upraviť administratívnu hranicu medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou, čím by došlo

⁹ HARBUEOVÁ, Ľubica. Politická emigrácia z Ruska a východné Slovensko. In HARBUEOVÁ, Ľubica et al. (ed.). *Ruská a ukrajinská emigrácia na východnom Slovensku v rokoch 1919 – 1945*. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2006, s. 18.

¹⁰ MAGOČIJ, Paul Robert. *Formovanie národnej samosvidomosti : Podkarpatska Rus (1848 – 1948)*. Užhorod : Polička „Karpatskoho kraja“, 1994, s. 112.

k posunu krajinskej hranice až na severný Spiš k rieke Poprad, kde sa končilo rusínske osídlenie. Slovenská strana nemohla túto požiadavku akceptovať a svoje odmietavé stanovisko argumentovala dokázateľnou slovenskou historickosťou tohto územia, výrazným menšinovým postavením rusínského etnika a tiež nekompaktnosťou rusínskeho osídlenia.¹¹

Na začiatku 20. rokov 20. storočia vystriedalo dlhodobé priateľstvo a vzájomnú úctu medzi Slováckmi a Rusínmi rozčarovanie z vývoja vzájomných vzťahov. Postoj slovenských úradov k Rusínom charakterizovala nedôvera vyvolaná obavou z možného narušenia integrity územia Slovenska. Slováci videli v rusínskom hnutí snahu o rozšírenie územia Podkarpatskej Rusi o územie severovýchodného Slovenska – maďarskú iredentu, ktorá predpokladala, že v budúcnosti získa územie Podkarpatskej Rusi, a preto sa rôznymi spôsobmi snažila pre ňu nadobudnúť čo najviac územia, ktoré by sa neskôr stalo súčasťou Maďarska. Slovenská politika však nevnímala Rusínov ako nepriateľov alebo súperov, v pozadí vzájomného napätia pozorovala vplyv Maďarska. Naproti tomu Rusíni ponímali vzniknuté problémy komplexnejšie, keď popri územnej požiadavke poukazovali aj na slovenské nerešpektovanie ich národných požiadaviek v oblasti školstva, vzdelania a cirkvi. Teda v otázkach, ktoré sú pre národ najpodstatnejšie.¹²

Po vzniku ČSR medzi Rusínmi prevládla rusínskonárodná orientácia vyznávajúca svojbytnosť rusínskeho národa, ktorej podstatným znakom bola príslušnosť ku Gréckokatolíckej cirkvi. Táto cirkev mala pre Rusínov oddávna výsostné postavenie, gréckokatolícky biskup bol chápaný ako ich najvyšší predstaviteľ a v minulosti často vystupoval ako ich jediný ochranca. Keďže aj posun hraníc smerom na západ mal sa realizovať v súlade s rozšírením Gréckokatolíckej cirkvi, ktorú navyše tvorili príslušníci obidvoch etník, konflikty sa preniesli aj na jej pôdu. Pred súpisom obyvateľstva v roku 1921 sa medzi rusínskymi a slovenskými činiteľmi rozprúdila ostrá polemika ako súčasť agitácie.

Jej krajné polohy možno zhrnúť do dvoch protikladných tvrdení: *Čo gréckokatolíck, to Rusín!*, ktoré hlásali viacerí rusínski agitátori, na slovenskej strane bolo zase počuť aj tvrdenie: *Tu niet žiadnych Rusínov ani Rusnákov, sú iba Slováci gréckokatolíckeho náboženstva*. V tomto duchu vyznel aj leták vydaný zemplínskym županom Michalom Slávikom. Pritom všetci, ktorí agitovali za „ruskú“ národnosť, boli označení za „maďarónov“.¹³

Výsledky sčítania obyvateľstva v roku 1921 napokon potvrdili argumenty slovenskej strany, keď sa v okresoch severovýchodného Slovenska k Rusínom prihlásilo 73 878 a na celom Slovensku 85 628 obyvateľov. Československý parlament v roku 1928 zdanlivo vyriešil spor o krajinskú hranicu medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou zachovaním doterajšej „dočasnej“ hranice, čo upravil zákonom, ktorým sa ČSR rozdelila na štyri územia – krajiny: Čechy, Morava a Sliezko, Slovensko a Podkarpatská Rus.¹⁴

¹¹ CORANIČ, Jaroslav – GALAJDA, Daniel. Národnostná otázka v Gréckokatolíckom cirkevnom školstve na Slovensku v rokoch 1918 – 1945. In *Dejiny cirkevného gréckokatolíckeho školstva na Slovensku*, Prešov : GTF PU, 2009, s. 158-159.

¹² ŠVORC, Peter. *Krajinská hranica medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou (1919 – 1939)*. Prešov : Universum, 2003, s. 281.

¹³ VANAT, Ivan. *Narysy novitňoj istoriji ukrainciv Schidnojii Slovaččyny I. (1918 – 1938)*, Prešov : SPN, 1990, s. 106-109; Tiež MAGOCSI, Paul Robert. *Rusíni na Slovensku*. Prešov : Rusínska obroda, 1994, s. 158.

¹⁴ CORANIČ, Jaroslav. Národnostná otázka v Gréckokatolíckom cirkevnom školstve na Slovensku v rokoch 1918 – 1938. In CORANIČ, Jaroslav – ŠTURÁK, Peter (ed.). *Dejiny cirkevného gréckokatolíckeho školstva na Slovensku I*. Prešov : GTF PU, 2008, s. 54.

Revízia krajinskej hranice, na strane rusínskej reprezentácie, bola aj naďalej súčasťou politickej agendy. Koncom 20. rokov a v 30. rokoch rusínski politici stále razantnejšie žiadali posunúť hranicu na západ. Svoje požiadavky sa snažili presadiť aj zapojením medzinárodných inštitúcií, pričom touto činnosťou do istej miery destabilizovali obyvateľov severovýchodného Slovenska. Spomínané aktivity zároveň nútili Slovákov, aby sa vyjadrili k otázke svojho územia.

Ešte počas agitácie pred sčítaním obyvateľstva v roku 1921 došlo vo vnútri Gréckokatolíckej cirkvi k spusteniu dvoch procesov. Rusínski predstavitelia sa usilovali rozvíjať školský systém výučby v národnom rusínskom jazyku na cirkevných a ľudových školách. Slovenskí predstavitelia sa zasa snažili o založenie gréckokatolíckeho biskupstva pre Slovákov. Zo slovenskej strany bola zvlášť aktívna Slovenská liga, ktorá v roku 1935 predložila memorandum s požiadavkou zriadenia slovenského gréckokatolíckeho biskupstva a učiteľského ústavu.¹⁵

Slovensko-rusínske napätie, vyplývajúce z určenia krajinskej hranice, sa navonok prejavilo v oblasti školstva a zasahovalo aj do diania v Gréckokatolíckej cirkvi. V druhej polovici 20. rokov došlo zo strany štátu k neuznaniu absolventov gréckokatolíckeho Učiteľského ústavu v Prešove za riadnych učiteľov na gréckokatolíckych ľudových školách so slovenským vyučovacím jazykom a ich následnému schváleniu iba za „výpomocné“ sily s poukázaním platu iba na desať mesiacov a nezapočítaním takto odpracovaných rokov do dôchodku. Mnoho absolventov, napriek intervenciám prešovského biskupa Pavla Petra Gojdiča, zostalo bez zamestnania. Situácia sa vyostřila v súvislosti s nedostatkom kantorov v gréckokatolíckych farnostiach. V Gréckokatolíckej cirkvi totiž funkcia učiteľa zahrňovala aj funkciu kantora, pričom prípravu kantorov takmer výlučne zabezpečovala Učiteľská akadémia v Prešove. Absolventi iných škôl, ktorí síce mali kvalifikáciu pre vyučovací jazyk „československý“, väčšinou neboli spôsobilí pre kantorskú službu v gréckokatolíckych chrámoch. Vznikla paradoxná situácia, keď učelia, ktorí z hľadiska cirkvi a veriacich boli spôsobilí vykonávať učiteľsko-kantorskú funkciu, nedostali od štátu povolenie a boli nezamestnaní. Na druhej strane kvalifikovaní učelia boli pre kantorskú službu nesúci. Preto začiatkom 30. rokov 20. storočia viacero gréckokatolíckych obcí požiadalo štátne orgány o zmenu vyučovacieho jazyka v ľudových školách zo slovenského na „ruský“. Následne bola v roku 1931 zmena povolená osemnástim ľudovým školám. Začal sa proces, ktorý v priebehu nasledujúcich rokov nabral hromadný charakter a bol podporovaný z najvyšších miest gréckokatolíckeho biskupstva.¹⁶

Prešovský biskup P. P. Gojdič túto aktivitu pokladal nielen za svoju arcipastiersku povinnosť, ale aj za povinnosť národnú a patriotickú. Vo viacerých reakciách na daný nevyhovujúci stav vyjadril svoje stanovisko proti odnárodňovaniu Rusínov, pričom konštatoval podobnosť postavenia Rusínov k postaveniu Slovákov počas maďarizácie. Bránil právo Rusínov na vlastné školy. Napísal niekoľko listov prezidentovi republiky

---

¹⁵ Nešlo o založenie nového biskupstva, ale o vymenovanie slovenského biskupa na prešovský biskupský stolec a o pripojenie k Prešovskej diecéze všetkých farností Mukačevskej diecézy, ktoré sa nachádzali na území Slovenska. LETZ, Róbert. Postavenie gréckokatolíkov slovenskej národnosti v rokoch 1918 – 1950. In DORUEA, Ján (ed.). *Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodenia po súčasnosť*. Bratislava, 2000, s. 111.

¹⁶ CORANIČ, Jaroslav. Národnostná otázka v gréckokatolíckom cirkevnom školstve na Slovensku v rokoch 1918 – 1938. In CORANIČ, Jaroslav – ŠTURÁK, Peter (ed.). *Dejiny cirkevného gréckokatolíckeho školstva na Slovensku I*. Prešov : GTF PU, 2008, s. 56-58.

T. G. Masarykovi a iným inštitúciám, v ktorých žiadal uplatnenie zásady: *Do ruského sela naležíť ruska škola*.¹⁷ Usiloval sa o kultúrne povznesenie Rusínov. Mal azda najväčšiu zásluhu na založení Ruského gréckokatolíckeho gymnázia v Prešove v roku 1936. Jeho oprávnenému úsiliu nemožno nič vyčítať, ale výklad termínu *ruský* spôsoboval nemalo problémov. Stotožňoval sa nielen s rusínskou národnosťou, ale aj s konfesijnou príslušnosťou ku Gréckokatolíckej cirkvi. V mnohých obciach sa pritom viacerí gréckokatolíci hlásili k *ruskému* náboženstvu, nie však už k *ruskej* národnosti, a tak si vo svojich obciach žiadali slovenskú školu.¹⁸

Gréckokatolíkom – Slovákom vyšla na pomoc Slovenská liga na Slovensku, založená v októbri 1920 v Bratislave. Jej cieľom bola všestranná pomoc slovenskému ľudu na poli národnom, kultúrnom a duchovnom. V užšom zmysle sa starala o kultúrne aj materiálne potreby Slovákov, hlavne tam, kde žili spoločne s národnostnými menšinami. Slovenská liga vnímala úsilie rusínskej reprezentácie o výmenu reči na niektorých školách zo slovenskej na *ruskú* z iného zorného uhla, keď v tom videla „porušovanie“ gréckokatolíkov – Slovákov a snahu promaďarských síl o pripojenie východného Slovenska k Maďarsku hneď potom, ako by sa zväčšilo rusínske územie – teda Podkarpatská Rus. Slovenská liga sa kategoricky postavila proti revízii hraníc doma i v zahraničí a jasne sa postavila za oddelenie príslušnosti ku Gréckokatolíckej cirkvi od príslušnosti k rusínskej národnosti. Predstavitelia Slovenskej ligy sa tak postavili na stranu gréckokatolíkov – Slovákov.¹⁹

Diskusie i spory medzi oboma táborami gréckokatolíkov najintenzívnejšie prebiehali v 30. rokoch 20. storočia, keď aj pronárodné organizácie a publicistika prejavovali najväčší záujem o etnické pomery v Gréckokatolíckej cirkvi. Okrem náboženskej literatúry v rusínčine, ruštine a maďarčine začali vychádzať náboženské texty a príručky aj po slovensky, napríklad v roku 1933 preklad časti liturgie sv. Jána Zlatoústeho a v roku 1937 Katechizmus pre slovenské gréckokatolícke deti. Kultúrna renesancia popri pozitívach zrodila problém presadzovania vlastnej identity, ktorý sa výrazne prejavil po rozpade ČSR a vzniku 1. Slovenskej republiky v roku 1939.

Záver

Najzávažnejšie etnické konflikty na Slovensku prvej polovice 20. storočia v súvislosti s Rusínmi sú badateľné v politickej oblasti určenia krajinskej hranice Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Vonkajšie prejavy sú však zastreté zložitými procesmi, ktoré sa navzájom prelínajú a prejavujú v konfesionalnej aj politickej oblasti. Navonok konfesionalne spory Gréckokatolíckej cirkvi s pravoslávnyim hnutím boli zároveň aj etnickým konfliktom, na ktorom sa rôznou mierou zúčastňovali Česi, Slováci, Maďari a Rusíni. Nepriama podpora pravoslávia československou vládou bola vedená obavou z revízie hraníc v prospech Maďarska. Prejavila sa aj obmedzeniami v gréckokatolíckom školstve a úsilím o oslabenie pozície Rusínov na úkor Gréckokatolíckej cirkvi. Dôležitú úlohu zohrávali aj sčítania obyvateľstva, ktoré mali potvrdiť prevahu Slovákov. Pôvodne

¹⁷ LETZ, Róbert. Postavenie gréckokatolíkov slovenskej národnosti v rokoch 1918 – 1950. In DORUEA, Ján (ed.). *Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodenia po súčasnosť*. Bratislava 2000, s. 107.

¹⁸ BARNOVSKÝ, Michal. Biskup Pavel Peter Gojdič a jeho doba. In BIRČÁK, Ján (ed.). *Slovo episkopa Gojdiča*. Prešov : LANA, 2004, s. 230.

¹⁹ KOVAL, Peter. Jan Húsek, Ján Ruman a Andrej Dudáš – tri pohľady na slovenský etnický priestor na severovýchode Slovenska v 1. polovici 20. storočia. In *Annales Historici Presovienses*, vol. 8/2008, s. 163–167.

dobré vzájomné vzťahy oboch etníc sa postupne narušili a ich zhoršenie posilnila aj zlá ekonomická situácia rusínskeho obyvateľstva, ktoré strácalo dôveru v oficiálne správne orgány Československa.

Adresa autora:

ThDr. Peter Borza, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity

Ul. biskupa Gajdiča 2, 080 01 Prešov

e-mail: peter.borza@unipo.sk

VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ BUDOUČÍCH KNĚŽÍ V ČESKOBUDĚJOVICKÉ DIECÉZI V PRVNÍ POLOVINĚ DEVATENÁCTÉHO STOLETÍ

Rudolf Svoboda

SPIRITUAL FORMATION AND EDUCATION OF FUTURE PRIESTS IN THE SOUTH BOHEMIAN DIOCESE IN THE 1ST HALF OF THE 19TH CENTURY

Abstract: The study deals with a topic of spiritual formation and education of potential priests in České Budějovice in the 1st half of the 19th century. This period is closely connected with life and work of Arnošt Konstantin Růžička, who was the second Bishop of České Budějovice in 1815-1845. The content is based on the results of research carried out on the basis of sources kept in the Czech and Vatican archives. The study reveals that Růžička made his greatest effort to ensure junior priests. That is why he took a great care of the episcopal priest seminar in České Budějovice. Education also belonged to one of the most important fields of his activities.

Keywords: Arnošt Konstantin Růžička. Bishop. České Budějovice. Education. Spiritual formation. The 19th century.

Několik slov úvodem

Tato krátká studie se zabývá tématem výchovy, resp. spirituální formace, a vzdělávání budoucích kněží v českobudějovické diecézi v první polovině devatenáctého století. V této souvislosti se zaměřuje zejména na dobu působení druhého českobudějovického biskupa Arnošta Konstantina Růžičky, tj. na léta 1815-1845.¹

Obecně se dá říci, že systém školství v Růžičkově době – a konkrétně i v českobudějovické diecézi – je výsledkem osvícenských reforem a josefinistické státní praxe v této oblasti. Již před jeho nástupem do úřadu existovala v jižních Čechách hierarchicky organizovaná veřejná školská správa, jejímž prostřednictvím stát uplatňoval svůj vliv na školy všech stupňů.² Tento vliv však byl uplatňován v součinnosti s katolickou církví, která měla na starosti dohled nad fungováním nižšího školství,³

¹ V poslední době byla k Růžičkově životě a dílu vydána monografie SVOBODA, Rudolf. *Arnošt Konstantin Růžička – Josefínista na českobudějovickém biskupském stolci*. České Budějovice : Jih, 2011.

² NOVOTNÝ, Miroslav. *Školství na jihu Čech v době Josefa Vlastimila Kamaryta*. In KREJČA, František – PODLEŠÁK, Jan. (ed.). *Josef Vlastimil Kamaryt. Život - dílo – doba*. České Budějovice – Velešín, 2008, s. 41.

³ NOVOTNÝ, Miroslav. *Školství na jihu Čech v době Josefa Vlastimila Kamaryta*, s. 42-44.

podobně působila i ve školství sekundárním, do kterého patřila zejména gymnázia.⁴ Nejinak tomu bylo i u vyššího školství. V letech 1803 a 1804 vznikly v Českých Budějovicích, které byly krajským městem, dvě vyšší školy – filosofické lyceum a teologické učiliště s biskupským kněžským seminářem – a to přímo z iniciativy prvního českobudějovického biskupa Jana Prokopa Schaaffgotsche.⁵ Jednalo o první a na dlouhou dobu jediné představitele vyššího školství na jihu Čech. Vysoká škola univerzitního typu se zde až do dvacátého století nenacházela.

Počátky biskupského kněžského semináře za biskupa Jana Prokopa Schaaffgotsche

V tomto příspěvku ponecháme stranou našeho zájmu filosofické lyceum a budeme se věnovat pouze biskupskému kněžskému semináři, který byl zároveň zmíněným teologickým učilištěm. Je pouze třeba podotknout, že studium na filosofickém lyceu bylo předpokladem pro studium na teologickém učilišti.⁶

Biskupský kněžský seminář,⁷ respektive diecézní teologické učiliště,⁸ bylo založeno na základě císařského dekretu ze 7. dubna 1803. Studium bylo zahájeno

⁴ V Růžičkově době byla v jižních Čechách gymnázia tři – v Písku, Jindřichově Hradci a v Českých Budějovicích. Srov. NOVOTNÝ, Miroslav. *Školství na jihu Čech*, s. 46-47; NOVOTNÝ, Miroslav. *Českobudějovické piaristické gymnázium a utváření vrstvy moderní inteligence na jihu Čech (1762-1848)*. In *Město a intelektuálové od středověku do roku 1848*. Documenta Pragensia 27, 2008, s. 938; NOVOTNÝ, Miroslav. *Antonín Jaroslav Puchmajer a jižní Čechy*. In VYČIČILO, Jaroslav – VIKTORA, Viktor. (eds.). *Naše beslo jeden jazyk bud'*, sv. 1, Plzeň – Radnice : Studijní a vědecká knihovna plzeňského kraje – Spolek divadelních ochotníků v Radnici, 2001, s. 119.

⁵ NOVOTNÝ, Miroslav. *Školství na jihu Čech*, s. 48; NOVOTNÝ, Miroslav. *Českobudějovické piaristické gymnázium*, s. 950; SVOBODA, Rudolf. *Jan Prokop Schaaffgotsche – první biskup českobudějovický*. Brno : L. Marek, 2009, s. 182-207.

⁶ BLIŽŇÁKOVÁ, Martina. *Filosofické lyceum v Českých Budějovicích 1803-1848*. České Budějovice, 2000, diplomová práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Historický ústav. Vedoucí práce Miroslav Novotný. Zde viz s. 49; NOVOTNÝ, Miroslav a kol. *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech od středověkých počátků do současnosti*. České Budějovice : Jihočeská univerzita, 2006, s. 97-100, 102.

⁷ Rád bych také podotkl, že o problematice semináře pojednává v různých souvislostech poměrně velký počet autorů. V posledních letech se tématem vzniku semináře a jeho existenci v první polovině devatenáctého století zabýval Tomáš Veber, v souvislosti se vznikem vyššího školství na jihu Čech Miroslav Novotný a v kontextu působení prvního českobudějovického biskupa Rudolf Svoboda. Viz TRAJER, Johann. *Historisch-statistische Beschreibung der Diocese Budweis*, Budweis: F. Zdarssa, 1862; RODLER, Anton. *Das bischöfliche Priesterseminar in Böhm. Budweis 1804 – 1892*, rukopis uložený ve Státním oblastním archivu (dále jen SOA) Třeboň, Biskupský kněžský seminář a diecézní teologický institut České Budějovice, 1804-1950 (dále jen BKS), kart. 30, sign. IV/A/1c; ZSCHOKKE, Hermann. *Die theologische Studien und Anstalten der katholischen Kirche in Österreich*. Wien, 1894; MARDETSCHLÄGER, Franz. *Kurz gefasste Geschichte des Bistums und der Diocese Budweis zur Jubiläumsfeier ihres hundertjährigen Bestehens*. Budweis : Franz Mardetschläger, 1885; DVOŘÁK, Ladislav. *Biskupský seminář v Českých Budějovicích. 1804-1905*. České Budějovice 1905; KADLEC, Jaroslav. *Českobudějovická diecéze*. České Budějovice : Sdružení Jana Nepomuka Neumana - Setkání, 1995; VEBER, Tomáš. *Českobudějovický biskupský kněžský seminář a diecézní teologický institut v letech 1803-1850*. České Budějovice, 2003, diplomová práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Historický ústav. Vedoucí práce Miroslav Novotný; NOVOTNÝ, Miroslav. *Dějiny vyššího školství*; SVOBODA, Rudolf. *Jan Prokop Schaaffgotsche – první biskup českobudějovický*. Problematika semináře je samozřejmě zmiňovaná ještě v množství drobnějších studií. Samozřejmě nelze opomenout ani archívni prameny uložené ve fondu Biskupský kněžský seminář ve Státním oblastním archivu v Třeboni. Viz SOA Třeboň, BKS.

⁸ Pro upřesnění používání pojmů seminář a teologické učiliště bych rád řekl následující: Českobudějovický seminář a instituce podobného typu je možné ještě nazývat právě souhrnným termínem teologické učiliště – theologische Lehranstalt. Tento výraz zahrnuje seminář – jinými slovy alumnát, tak i teologický institut, jakožto „vyšší teologickou školu“. Slovy Tomáše Vebera je možné říci, že institut formuje rozum, alumnát pak duši a ducha studentů: „Rozdíl mezi slovy seminář, institut, alumnát je užitečně podrobně vysvětlit, také proto, že užíváme slova seminář pro označení celého vzdělávacího zařízení. Institut je ta část ústavu, která má jako svou hlavní náplň vzdělávání, předávání nových vědomostí. Synonymem pro tuto část je – ovšem s výhradami – slovo škola. Alumnát je buď – úžeji chápáno – místo duchovní formace a zároveň budova, ubytovávající alumny (studenty pobírající zvláštní stipendium z náboženské matice, tzv. alumnatikum). Tito alumny se zde stravují, mají zajištěn noceľ, společně studují a modlí se. Alumnát však může být chápán také jen ve významu „abytovna“. To v případě tzv. šlechtických alumnátů, kdy si pobyt v takovém ústavu bradí studenti z vlastních prostředků. I zde

4. listopadu 1804.⁹ Od počátku bydlelo v seminární budově v dnešní Kněžské ulici v centru biskupského města České Budějovice třicet alumnů.¹⁰ Ostatní studenti byli buď stipendisté,¹¹ ubytovaní po domech měšťanů, nebo bohatší studenti, kteří si studium platili sami. Seminář sloužil jako příbytek ještě čtyřem profesorům, z nichž jeden byl představeným této instituce – rektorem. Kapacita alumnátu byla však již od počátku považována za nedostačující, takže zde pro budoucnost zůstávala velká výzva tento stav změnit. V prvním roce existence studovalo na českobudějovickém teologickém učilišti celkem 105 studentů ve třech ročnících, z toho do prvního ročníku nastupovalo 35 adeptů. Dva ze tří ročníků přešly do Českých Budějovic z Prahy. Studovali zde Češi i Němci, protože v oblasti jižních Čech vedle sebe již po staletí žili lidé obou národností.¹²

Protože měl českobudějovický biskupský kněžský seminář povahu církevní vysoké školy, zatímco teologické fakulty byly státní, stát nad ním vykonával dozor jen nepřímou: kontroloval studijní katalogy, seznamy studentů a profesorů. Schvaloval také finanční výdaje, protože provoz semináře byl ze značné části hrazen z prostředků státního náboženského fondu.¹³

Samotný vnitřní chod semináře upravovala statuta. Dobré statutární zázemí bylo předpokladem zejména účinné duchovní formace. Statuta samotná tvořila jakýsi základní zákoník semináře v širším slova smyslu – včetně teologického institutu, tj. upravovala život každého konkrétního jednotlivce, jeho vztah k představeným, ke kolegům a k okolí.¹⁴

První statuta vydal biskup Schaaffgotsche v roce 1804.¹⁵ Vnitřně jsou rozčleněna do šesti kapitol, které následují po krátkém úvodu. Názvy kapitol jsou: *De Susceptione ad Seminarium*, *De Pietatis Exercitiis*, *De Morum Honestate et Cultura ac Disciplina Domestica observanda*, *De Studiis et Exercitiis Litterariis*, *De Ordine Diurno* a *De Directione Seminarii*.

---

jsou samozřejmě jistým způsobem formování, vztah k instituci je však o něco volnější. Do alumnátu mohli být přijímáni také jak stipendisté, tak také ti, kteří si studium hradili. V Českých Budějovicích alumnát byl umístěn v budově institutu (a dá se říci, že i naopak – institut byl v budově alumnátu). Tridentský koncil totiž vznesl požadavek na formaci kněží právě v takto uspořádaných ústavech. Alumnát pak byl zřízen právě jen pro omezený počet vybraných stipendistů, kteří pobírali výše zmíněné alumnaticum z náboženského fondu. Ostatní stipendisté a ti, kteří si studium hradili z vlastních prostředků, do alumnátu přijati nebyli, mimo jiné též z kapacitních důvodů.“ VEBER, Tomáš. *Českobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 34-35, citace s. 34.

⁹ Podrobný popis události lze nalézt v práci DVORÁK, Ladislav. *Biskupský kněžský seminář*, s. 34. Dvořák neuvádí, z jakého zdroje přitom čerpal.

¹⁰ Jednalo se o tehdy dvoupodlažní budovu původně kapucínského konventu, ve které v současné době sídlí Teologická fakulta Jihočeské univerzity.

¹¹ Stipendistů bylo nejprve stejně jako alumnů, tedy třicet. Od roku 1806 byl však počet stipendistů zvýšen na 45. Např. roku 1804 tak v semináři studovalo asi 45 studentů na vlastní náklady. DVORÁK, Ladislav. *Biskupský kněžský seminář*, s. 46 nn.

¹² NOVOTNÝ, Miroslav. *Dějiny vyššího školství*, s. 110-111; VEBER, Tomáš. *Českobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 35-36.

¹³ NOVOTNÝ, Miroslav. *Dějiny vyššího školství*, s. 111.

¹⁴ VEBER, Tomáš. *Českobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 47; NOVOTNÝ, Miroslav. *Dějiny vyššího školství*, s. 115.

¹⁵ Vydány byly 3. listopadu 1804, tedy den předtím, než byl na teologickém učilišti zahájen první akademický rok. V originálním znění mají název *Instructio pro Seminario et Lyceo Auctoritate et munificentia Augustissimi Caesaris in Eppli Nostra Civitate Budvicensi erecta*. Viz SOA Třeboň, BKS, Statuta semináře a instrukce pro jeho představené, 1804-1938, inv. č. 31, sign. II a 1, kart. 1. Pravděpodobně později byla statuta přepsána podle originálního textu a svázána do knihy, na jejichž předních stranách se nalézá kromě biskupského znaku nadpis, který ještě více vystihuje její obsah: *Statuta pro Seminario et Lyceo Boëmo-Budvic. sub felicissimis Auspiciis Reverendissimi ac Illustrissimi Domini Iohannis Procopii Proto-Episcopi Boëmo-Budvic. Schaaffgotsche dicti S.R.I. Comitibus Liberi Baronis de Kynast er Greiffenstein erecto. Anno MDCCCIV*. Viz SOA Třeboň, BKS, kniha 1. Původní název je uveden až za tímto na následující straně.

Obsahem těchto kapitol jsem se podrobněji zabýval v knize *Jan Prokop Schaaffgotsche – První biskup českobudějovický*, takže nyní již jen stručně:¹⁶

První kapitola popisuje podmínky vstupu do semináře, pro který bylo třeba sepsat žádost rektorovi semináře, předložit osvědčení o absolvování filosofických nebo teologických studií, osvědčení o dobrých mravech od kněze farnosti, ze které pocházel, a potvrzení o zdravotní způsobilosti. V případě neschopnosti platit studium musel uchazeč ještě předložit potvrzení o chudobě.¹⁷

Ve druhé se podrobně uvádí, jaká by měla být úroveň zbožnosti kandidáta kněžství a jakým způsobem bude tato zbožnost v semináři posilována. V první řadě je zdůrazňována nutnost neustálého cvičení se ve zbožnosti, což se týká všech, kteří navštěvují teologický institut, ať již žijí v semináři, nebo mimo něj. Očekává se od nich zejména horoucí zbožnost ve vztahu k Bohu, ve vztahu k lidem nejvyšší laskavost, milostivost, shovívavost, ve vztahu k sobě disciplína, trpělivost a sebezapření. Požaduje se neustálé cvičení ve všech křesťanských ctnostech. U kandidátů kněžství by se tyto ctnosti měly projevat v celé jejich bytosti, v gestech i v chůzi. Celý jejich život by měl být životem pravého křesťana.¹⁸ Ve cvičení zbožnosti zaujímají přední místa modlitba a meditace. Vysoko je hodnocena především společná modlitba. Alumnové žijící v semináři se měli společně modlit ráno, večer, před obědem a před večerí.¹⁹ Ve všedních dnech se měli všichni frekventanti semináře scházet na společné mši v seminárním kostele, o nedělích a svátcích v katedrálním kostele. Stejně tak se měli scházet k modlitbě nešpor.²⁰ Opět pro všechny existovala povinnost jít každý měsíc ke zpovědi a ke svatému přijímání.²¹ Pro cvičení se ve zbožnosti byly doporučovány přísně vybírané modlitební a asketické knihy. Přímo povolené byly: *Moralia sv. Bazila*, *De Sacerdotio sv. Jana Chrystostoma*, *Augustinův Enchiridion*, *Instrumentum Pastorum sv. Karla Boromejského*, *Philothea sv. Františka Saleského* a díla *Muratoriho*, *Scupula* a *Tomáše Kempenského*. Vlastní knihy mohli seminaristé číst až po schválení rektorem.²²

Třetí kapitola statut byla věnována disciplinárním záležitostem studentů, jejich mravům a chování v semináři i mimo něj. Zachovávání disciplíny měl na starosti rektor. Hlavním cílem bylo, aby si seminaristé osvojili čistou mysl, nevinné srdce, horoucí lásku k Bohu, disciplínu, moudrost, vážnost, sebezapírání, zdravé umrtvování a další křesťanské a obecné ctnosti. Hlavním vzorem má být Kristus Ukřížovaný, jehož mají napodobovat.²³ Spolu pak mají žít studenti v přátelské harmonii. Všichni mají jít příkladem, nikdo se nemá vyvyšovat.²⁴ Dobré mravy je třeba ukazovat i navenek, tudíž bylo přikázáno nosit vždy talár, resp. sutanu, a to zvláště při pobytu mimo budovu semináře. Seminaristům byla předepsána i tonzura. Přísně bylo zakázáno nosit moderní oblečení a účesy. Na

¹⁶ SVOBODA, Rudolf. *Jan Prokop Schaaffgotsche*, s. 189-198.

¹⁷ SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. II.

¹⁸ SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. II., odst. 1.

¹⁹ SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. II., odst. 2.

²⁰ SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. II, odst. 3.

²¹ SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. II, odst. 4.

²² SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. II, odst. 5. Na jiném místě statut je řečeno, že u koho budou nalezeny nedovolené knihy, bude vyloučen. Kromě výše zmíněných povolených knih mohl student číst Písmo svaté.

Zaznívá zde také názor, že alumnus nemá číst mnoho knih, ale k jeho správné formaci přispěje, když bude číst pouze ty správné, vybrané knihy. SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kapitola IV, odst. 8 a 9.

²³ SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. III, odst. 1.

²⁴ SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. III, odst. 2.

zachovávaní pořádku v budově semináře měl rektorovi pomáhat dohlížet studijní prefekt, podobně měl být jmenován inspektor pro kleriky bydlicí mimo seminář.²⁵ Ve statutech je dále uvedeno množství detailně rozvedených příkazů a zákazů, kterými měly být dobré mravy seminaristů zaručeny.²⁶ V případě překročení stanovených pravidel následoval nejprve rozhovor mezi čtyřma očima a napomenutí rektorem, při opakovaném provinění veřejné napomenutí a trest od rektora. Pokud se toto vše minulo účinkem, měl být informován biskup, který mohl rozhodnout o vyloučení viníka.²⁷

Studijní záležitosti jsou řešeny ve čtvrté kapitole. Jsou zde přesně vymezeny povinnosti studentů navštěvovat přednášky, opakování, praktická cvičení a čtení z vybraných knih – vše s cílem přípravy na řádný výkon kněžského povolání.²⁸ V prvním roce měl student absolvovat církevní dějiny, biblickou archeologii, úvod do Starého a Nového zákona a hermeneutiku; ve druhém roce dogmatiku, soukromé a veřejné právo; ve třetím roce morální teologii, pastorální teologii a katechetiku.²⁹ Výuka řeckého a hebrejského jazyka byla dobrovolná a mohli ji absolvovat jen studenti s výborným prospěchem směřující k doktorátu.³⁰ Docházku studentů dlících mimo seminární budovu měli v první instanci kontrolovat profesori, dále rektor a inspektor semináře.³¹ Předepsán byl i způsob studia: Kromě pozorného naslouchání přednášek si studenti měli dělat jejich zápisy, popřípadě pořizovat opisy potřebných knih. Pravidelně se měly konat opakovací hodiny s profesory a staršími žáky.³² Semestrální zkoušky měly být vykonávány podle předpisů stanovených císařským univerzitním řádem. První semestrální zkoušky byly naplánovány na půli března, závěrečné zkoušky na konec srpna nebo na počátek září, konat se měly v přítomnosti biskupa nebo jím určeného zástupce. Studenti se na tyto zkoušky museli řádně zapsat.³³ Alumni a posluchači třetího ročníku měli v neděli a o svátcích pravidelně nacvičovat čtení mše a zpěv gregoriánského chorálu. V prvním semestru posledního ročníku se měli učit modlit breviář, celebrovat mši a udělovat svátosti manželství, křest a poslední pomazání. V druhém semestru měli absolvovat cvičení v katechezi a v kázání, a také se naučit zpovídat. Pro ty, kdo nebydleli v semináři, měla probíhat ve výše vyznačeném čase pravidelná cvičení v přednáškových sálech

²⁵ SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. III, odst. 3-5.

²⁶ Žádný z alumnů nesměl chybět na společných duchovních cvičeních a výuce, výjimku uděloval pouze rektor ze závažných důvodů. Odchod alumna z budovy semináře byl možný jen na povolení rektora. Pod hrozbou přísného trestu bylo zakázáno navštěvovat hostince a další veřejné budovy v době, kterou měli alumnové dovoleno trávit mimo seminář. Alumnus měl přísně zakázáno přenocovat mimo seminář, stejně tak nesměl mimo seminář ani jíst – pokud mu nebyla udělena výjimka od rektora. Alumnové měli zachovávat mlčení zejména v době vyučování, jídla a v době modliteb. Dobré chování a ticho bylo nařizováno zachovávat i při pohybu po budově semináře. Alumnové měli přísný zákaz navštěvovat dormitorium během dne i po jídle, měli se stále pohybovat ve společných místnostech. Při společných vycházkách v čase rekreace platil přísný zákaz opustit skupinu. Chování studentů k sobě navzájem mělo být takové, aby nezavdali příčinu ke skandálu. Platil přísný zákaz jíst mimo čas vyhrazený hlavním jídlům, bylo zakázáno stěžovat si veřejně na kvalitu jídla a velikost porcí. Pouze v případě nemoci alumna platil trochu mírnější režim. V případě nutnosti mohl být přivolán lékař nebo nařizována zvláštní dieta. SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. III, odst. 6-16.

²⁷ SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. III, odst. 18. Ovšem kvůli kázeňským přestupkům odcházeli studenti jen zřídka. Většinou odeslí proto, že nezvládli některé zkoušky, a to ani opakovaně. VEBER, Tomáš. *Českokobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 47; NOVOTNÝ, Miroslav. *Dějiny vyššího školství*, s. 115.

²⁸ SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. IV, odst. 1.

²⁹ SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. IV, odst. 2.

³⁰ SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. IV, odst. 3.

³¹ SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. IV, odst. 4.

³² SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. IV, odst. 5 a 6.

³³ SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. IV, odst. 7.

v přítomnosti rektora a profesora pastorálky, kteří je měli opravovat. Velký důraz byl kladen na praktické katechetické dovednosti, které měly být přezkoumány profesorem katechetiky. Značný důraz byl kladen také na znalost Starého a Nového zákona, proto bylo nařízeno pravidelné čtení a výklad Písma v neděli a o svátcích profesorem hermeneutiky.³⁴

V páté kapitole byl stanoven denní řád alumnů, který se plně týkal těch, kteří bydleli v budově semináře a ovlivňoval částečně i denní řád studentů, kteří v budově semináře nebydleli.³⁵ Ustanovení byla různá pro dny, kdy se konalo vyučování,³⁶ pro sváteční dny a neděle,³⁷ pro dny určené k odpočinku³⁸ nebo pro dny určené ke zpovídání.³⁹ Obecně se dá říci, že byl řád velmi přísný, zvláště ve dnech, kdy se konaly přednášky.

Poslední kapitola statut se věnuje vedení semináře. Obsahuje instrukce pro rektora, který v jeho čele zastupoval biskupa. Biskup, jako nejvyšší ordinář diecéze, byl nejvyšším direktorem semináře a teologického studia. Statuta ukládají rektorovi povinnost informovat každý měsíc biskupa o dění v semináři. Měl také vést záznamy o vlastnostech, životě a plnění úkolů svých podřízených i studentů – a tyto charakteristiky ukládat do biskupského archivu. Díky těmto záznamům pak biskup měl mít podklad pro rozhodnutí, zda dotyčným udělit či neudělit svěcení či jestli mohou či nemohou pokračovat ve studiu.

---

³⁴ SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap IV, odst. 10.

³⁵ SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. V, odst. 1; a také kap. VI.

³⁶ Program všedního dne byl předepsán následovně: V pět hodin jsou alumnové probuzeni úderem zvonu. Přesně o patnáct minut později se všichni shromažďují ve studovně nazývané *museum* k modlitbám. Po jejich skončení následuje od půl sedmé do půl osmé studium. V půl osmé se všichni studenti teologického institutu účastní společné mše. Po jejím skončení se společně pomodlí pětkrát Otčenáš a pětkrát Zdravas, collecta za císaře, resp. zakladatele semináře – *Augustissimo Fundatore* – a na závěr obdrží požehnání ciboriem. Poté odchází na veřejné přednášky, které se konají v *museu* od osmé do desáté hodiny. Od deseti do půl dvanácté následuje čtení z Písma svatého. Oběd má být podáván ve dvanáct hodin – jednalo se o první jídlo dne. Nemá trvat déle než tři čtvrtě hodiny. Po obědě následuje krátká rekreace. Již v půl druhé odpoledne začala příprava na přednášky, které trvají do čtyř hodin. Od půl páté do čtvrt na sedm večer má být prostor ke studiu. Ve čtvrt na sedm začíná čtvrt hodinová četba Tomáše Kempenského. Půlhodina do večere, která začíná v sedm hodin, je určena k opakování. Večere samotná nemá trvat déle než půl hodiny. Po jejím skončení se mají alumnové přesunout do hlavních sálů, aby si odpočinuli četbou. V půl deváté oznámí hlas zvonu začátek nešpor, při kterých je doporučováno zamyšlení se nad vlastními vinami. Po nešporách má být ještě přečteno téma meditace na příští den. Ulehnout ke spánku mohli každý podle svého uvážení, ovšem v dormitoriu musel zachovávat přísné ticho. SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. V, odst. 2.

³⁷ O nedělích a svátcích byl předepsán do půl osmé ráno stejný řád jako pro všední dny. Od půl osmé do osmi hodin měl mít profesor hermeneutiky výklad Písma svatého. V devět hodin začínala mše v katedrále, které se měli povinně zúčastnit všichni studenti institutu. Po mši se všichni společně odebrali zpět do semináře, kde měla od jedenácti hodin začít veřejná přednáška. Oběd začínal jako obvykle úderem poledne. Po rekreaci následovala mezi druhou a třetí hodinou cvičení ve zpěvu gregoriánského chorálu. Ve tři hodiny se měli všichni studenti odebrat do seminárního kostela na modlitby litaní, po jejichž skončení měli obdržet požehnání. Mezi čtvrtou a šestou hodinou odpolední byl čas určený ke studiu. Od šesté hodiny až do večere podávané v obvyklém čase bylo vyhrazeno místo na četbu dokumentů tridentského koncilu nebo jiné duchovní literatury. Počínaje večerí se řád neliší od všedních dnů. SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. V, odst. 4.

³⁸ Pro dny určené k odpočinku byl stanoven mírnější řád: Do osmi hodin ráno měl být stejný jako ve všední dny. Mezi osmou a desátou hodinou dopolední měla následovat opakování v sálech semináře. Mezi desátou a půl dvanáctou měl být čas na studium, v půl dvanácté následovalo půlhodinové předčítání z Písma svatého. Po obědě následovala rekreace až do dvou hodin odpoledne, kdy alumnové hromadně odcházeli na dvouhodinovou procházku. Ve čtyři hodiny se měli vrátit zpět do seminární budovy. Po návratu měli do půl šesté volno, ve kterém se neměli věnovat studiu. V půl šesté mělo začít hodinové cvičení v ritech. Od půl sedmé do sedmi hodin měl být čten Tomáš Kempenský. Počínaje časem večere byl předepsán stejný program jako ve všední dny. SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. V, odst. 3.

³⁹ Ve dnech určených pro zpovídání platila speciální pravidla. Tehdy se měli všichni studenti institutu shromáždit v učebnách, aby se připravili na zpověď. Společná příprava a samotná zpovídání mělo trvat až do večere. SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. V, odst. 5.

Rektor měl mimo jiné na starosti i ekonomickou stránku fungování semináře a jeho další povinností bylo předkládat pravidelně tuto agendu ke kontrole. Statuta rovněž vymezovala povinnosti služebního personálu v počtu tří až pěti lidí. Tato kapitola statut také určuje kompetence prefekta semináře, o kterém hovoří jako o studijním prefektovi, a jeho vztah k alumnům – jeho úkolem měl být dohled v oblasti víry a mravů, zdůrazňován je zejména potřebný láskyplný vztah ke studentům, má jim být otcem, přítelem i učitelem.⁴⁰

Biskupský kněžský seminář v čase Arnošta Konstantina Růžičky

V čase, kdy se Růžička ujal biskupského úřadu, již měl seminář za sebou první desetiletí své existence. Podle nedávné zprávy z generální vizitace, kterou sepsal jeho předchůdce Jan Prokop Schaaffgotsche (1811), bylo jeho fungování v relativním pořádku.⁴¹ Přesto se některé věci ani po více než deseti letech stále nedařilo optimalizovat. Asi nejpalcivějším problémem byla skutečnost, že většina frekventantů teologických studií nebydlela v seminární budově, tudíž jejich formace nemohla být až tak důsledná. Jednopatrová budova semináře nepostačovala prostorově a na přestavbu nebyly peníze. Mimo seminář musela bydlet i část profesorů. Zatím také ještě nebyl jmenován člověk do funkce prefekta, o které se hovoří ve statutách, protože nebylo, jak jej zaplatit – vyřešit tento problém se podařilo až díky finančnímu odkazu biskupa Schaaffgotsche zesnulém v roce 1813.⁴² Kromě toho byl v roce 1814 stávající tříletý studijní plán rozšířen na čtyřletý, což mimo jiné znamenalo nemalé organizační změny v procesu výuky. Změnila se totiž nejen skladba předmětů, ale i počet profesorů se zvýšil ze čtyř na šest. Nejednoduchost tohoto procesu dokazuje i skutečnost, že plné zavedení čtyřletého studijního plánu do výuky se v českobudějovickém semináři podařilo až ve školním roce 1818/1819.⁴³ Toto všechno měl Růžička „na stole“ k akutnímu řešení.⁴⁴

Jedním z jeho prvních kroků ve vztahu k semináři, jímž řešil jednu z výše pojmenovaných potřeb, bylo zřízení postu seminárního prefekta, který ustanovil zvláštním dekretem v roce 1815. Prvním prefektem se stal Vojtěch Lidmanský, vysvěcený právě v roce 1815, který tuto funkci v semináři zastával v letech 1816-1821.⁴⁵

⁴⁰ SOA Třeboň, BKS, kniha 1, kap. VI.

⁴¹ Zmínky o vizitaci semináře viz SOA Třeboň, Biskupský archiv České Budějovice (dále BA ČB), Matrika biskupských prací – Matrica seu Liber functionum episcopatum, 1786-1852, inv. č. 17, kniha 17. Zpráva z generální vizitace viz. SOA Třeboň, BA ČB, Zpráva biskupa zemskému guberniu o stavu diecéze, 1811, sign. II/1/b/7, kart. 10; dále HUBER, Kurt Augustin. *Der Budweiser bischofliche Visitationsbericht von 1811/12*. In HUBER, Kurt Augustin (ed.). *Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen – Mähren – Schlesien 7, Festschrift zur zweiten Säkularfeier des Bistums Budweis 1785-1985*. Königstein im Taunus : Inst. für Kirchengeschichte von Böhmen-Mähren-Schlesien, 1985, s. 66-88; SVOBODA, Rudolf. *Jan Prokop Schaaffgotsche*, s. 204-207.

⁴² Na zřízení tohoto místa byla určena třetina jeho odkazu, tj. necelě 4 tisíce zlatých. SVOBODA, Rudolf. *Jan Prokop Schaaffgotsche*, s. 247-248.

⁴³ NOVOTNÝ, Miroslav. *Českobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 39-40.

⁴⁴ SVOBODA, Rudolf. *Arnošt Konstantin Růžička*, s. 140-141.

⁴⁵ Po Lidmanském působil za Růžičkova episkopátu ve funkci prefekta ještě osm lidí: František Linhart 1821-1826, Franz Nitsch 1826-1831, Josef Körbl 1831-1834, Jan Mařík 1835-1836, Jan Šavel 1836-1837, Matěj Leitl 1837-1842, František Jöchel 1842-1843, Emanuel Mardetschläger 1844-1848. Srov. VEBER, Tomáš. *Českobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 48, 56-60; DVOŘÁK, Ladislav. *Biskupský kněžský seminář*, s. 44; NOVOTNÝ, Miroslav. *Dějiny vyššího školství*, s. 113. Kvůli možným nesrovnalostem, které se nachází porůznu v literatuře, konstatují, že teprve po Růžičkově smrti se z prefektského úřadu stal úřad vicerektorský – nazývaný tak až od roku 1864. Až roku 1845 byl zřízen post spirituála semináře, který do té doby neexistoval. Viz kupř. DVOŘÁK, Ladislav. *Biskupský kněžský seminář*, s. 40-41.

Pravidla pro život stipendistů i řadových studentů ubytovaných mimo budovu semináře Růžička sepsal v nedochovaném nařízení ze 4. listopadu 1817.⁴⁶ Avšak zcela zásadním dokumentem pro chod semináře byla nová statuta povolena dekretem dvorské kanceláře 21. února 1822.⁴⁷ Rozdělena byla do osmi kapitol, respektive hlav, ve kterých je podrobně pojednáno o jednotlivých oblastech života semináře.⁴⁸ Mají následující názvy: *De animi sensis, quibus studeant Seminariorum Alumni; De seria ac ordinata applicatione ad studia et ad cognitiones sibi comparandas; De animi ad officia religionis efformandi studio; De recto modo in recreationibus servando; De recto modo agendi erga Superiores; De recto modo agendi erga collegas; De recto modo agendi erga famulitium; De recto agendi modo cum cognatis et notis laicis*. Následuje ještě *Conclusio* a pak *Ordo domesticus et Ordo diurnus*.

Již ze základního srovnání nových statut se statuty z roku 1804 je patrné, že Růžička hodlal vtisknout formaci duchovních jinou podobu než jeho předchůdce. Statuta již neřeší studijní záležitosti, které byly určovány z vnějšku dvorskou studijní komisí. Působí jednoznačně laskavějším dojmem, protože z nich zmizela Schaaffgotschova pověstná jansenistická přísnost.⁴⁹ Jejich text byl natolik propracovaný a nadčasový, že platil s minimálními změnami v průběhu episkopátů následujících pěti českobudějovických biskupů. Pouze biskup Jan Velerían Jirsík (1851-1883) považoval za nutné na jejich základě vydat roku 1875 tzv. Domácí statuta, která upřesňovala povinnosti představených semináře. K přepracování Růžičkových statut došlo až za biskupa Šimona Bárty (1920-1940).⁵⁰

Ve statutech položil Růžička hlavní důraz na to, co by si měli seminaristé jako budoucí kněží osvojit a jací by měli být, jak by se měli chovat k ostatním lidem – k představeným, ke kolegům v duchovní službě i sobě v budoucnu svěřeným věřícím: Duchovní mají být příkladem pro ostatní, inspirovat je k ctnostnému životu, ke kterému by měli směřovat dodržováním zákona i zdokonalováním mravů. Růžička dále píše, že kněží jsou Kristovi pomocníci, kteří mají pracovat na jeho díle. Mají žít střídme, spravedlivě a odmítat bezbožnost. Měli by si být vědomi svého výjimečného postavení, ale na druhou stranu by neměli usilovat o světskou slávu nebo pocty, které bývají s postavením duchovního často spojeny. Před takovými pokušeními je třeba se obrnit neustálými modlitbami. Mezi hlavní úkoly duchovního patří hlásání křesťanského učení a udělování svátostí. Toto by si měl osvojit již seminarista a právě k tomuto účelu byla sepsána statuta. Růžička výslovně zdůrazňuje, že v semináři nejde jen o studium, kterým se povznášá intelekt, ale také o to, aby duše seminaristy byla v průběhu zde strávených let cvičena ve ctnostech. Právě zde by se mělo zjistit, zda je dotyčný hoden být knězem, a proto má být pod dohledem zkušených a učených mužů. Vnitřní duchovní stav by se pak měl projevat i navenek, a to v celé osobě – v postojích, gestech i mluvě. Je si vědom, že tento úkol není jednoduchou záležitostí, a proto musí budoucí kněz obrnit svou duši v boji proti svodům světa velkou statečností. Pro zdůraznění svých slov cituje Janovo evangelium, list Korintským, sv. Jana Zlatoústého, sv. Ambrože a sv. Augustina.⁵¹

⁴⁶ VEBER, Tomáš. *Českobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 48.

⁴⁷ *Leges seminarum episcopalis Bohemo-Budvicensis*, SOA Třeboň, BKS, kniha 2 (dále jen *Leges*).

⁴⁸ VEBER, Tomáš. *Českobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 49.

⁴⁹ SVOBODA, Rudolf. *Jan Prokop Schaaffgotsche*, s. 263-267.

⁵⁰ Kupř. DVORÁK, Ladislav. *Biskupský kněžský seminář*, s. 49.

⁵¹ *Leges*, Caput I, s. 1-7, *Conclusio*, s. 39-40.

V průběhu studia by měli seminaristé číst díla vhodných autorů, popřípadě si porizovat jejich opisy. Avšak striktně zakazuje číst knihy oficiálně nepovolené představenými semináře – doslova knihy, které vedou ke zkáze mravů.⁵² K četbě doporučuje zejména církevní Otce, popřípadě literaturu předkládanou k četbě vyučujícími.⁵³ Dále považuje za velmi důležité, aby se kladl důraz na řádné chování seminaristů při všem, co budou vykonávat v semináři i mimo něj. Při veškerém dění musí jít ostatním příkladem. Osvojení si řádného chování má být zárukou, že se v budoucnu jako kněží nedopustí ničeho, co by vzbudilo pohoršení u lidí. Měli by se zdokonalovat v duchovních cvičeních, přičemž za nejdůležitější považuje, aby si osvojili lásku ke Kristu a k lidem. Na správné chování seminaristů má dohlížet vedení semináře. Seminaristé by měli často chodit ke zpovědi a přijímat eucharistii, aby tak pečovali o čistotu svých duší.⁵⁴

Velmi zásadní rozdíl oproti statutům ze Schaaffgotschovy éry je vidět v přístupu k volnému času studentů. Stará statuta sice znala dny věnované odpočinku, avšak chápání volného času měla silně omezené. Růžička vyjadřuje přesvědčení, že má-li si seminarista uchovat zdravé tělo a ducha, musí zachovávat období odpočinku. Jako náplň odpočinku doporučuje četbu historických, ale také poetických, gramatických nebo modlitebních knih. Dovoluje také, aby se konala setkání studentů, při kterých si budou opakovat učební látku, popřípadě se budou věnovat jiným ušlechtilým činnostem, které dovolí představení semináře. Doporučuje také konání vycházek, avšak pod přísným dohledem představených – seminaristé musí být vždy řádně oblečení, není možné, aby mimo seminář jedli a pili. Ve volném čase přísně zakazuje hrát karetní hry, či jiné hry o peníze.⁵⁵

Část statut je věnována vedení semináře, které tvoří v první řadě biskup, kterému se zodpovídá rektor, jemuž je k ruce prefekt. Rektor s prefektem dohlíží každodenně na alumny, vedou o nich písemné záznamy a podávají podrobné a pravidelné zprávy biskupovi, respektive biskupské konzistoři.⁵⁶

Růžička dále hovoří o tom, že seminář je v malém měřítku obrazem církve, proto zdůrazňuje, že by všichni v něm dlící lidé měli mít jednu duši a jedno srdce v Bohu.⁵⁷ Každý seminarista má nejen jít ostatním příkladem v jednání i v mravech, ale také má pomáhat těm, kteří potřebují pomoc, zejména při studiu. Vyzývá je k tomu, aby byli všichni seminaristé bez ohledu na věk a ročník studia přáteli nejen v semináři, ale též až jednou opustí jeho zdi a budou sloužit v duchovní správě.⁵⁸ Speciální pozornost věnuje chování k lidem, kteří jsou určeni ke službě v semináři. Přísně zakazuje, aby se k nim seminaristé chovali nadřazeně nebo k nim promlouvali nevhodnými slovy. Takové chování považuje za naprosto nevhodné učedníků Ježíše Krista.⁵⁹

Statuta v neposlední řadě upravují také vztah seminaristů k laikům. Růžička dovoluje seminaristům hovořit se členy rodiny nebo s váženými lidmi, se kterými je poji přátelství. Vztahy k rodině a k přátelům hodnotí velmi vysoko. Avšak také zdůrazňuje – s odkazem na Písmo – že budoucí kněz by měl pamatovat na Ježíšova slova, že jej není

---

⁵² Leges, Caput II, s. 8.

⁵³ Leges, Caput II, s. 8-12.

⁵⁴ Leges, Caput III, s. 12-16.

⁵⁵ Leges, Caput IV, s. 16-21.

⁵⁶ Leges, Caput V, s. 21-26.

⁵⁷ Leges, Caput VI, s. 26-27.

⁵⁸ Leges, Caput VI, s. 26-29.

⁵⁹ Leges, Caput VII, s. 29-32.

hoden nikdo, kdo jej nemiluje více než otce nebo matku. S laiky by měl seminarista hovořit vždy klidně a příkladně, být připraven pomoci. Tato obecně formulovaná povolení byla pevně svázána s konkrétními příkazy: Pro seminaristy platilo pravidlo, že nesměli na vycházkách mimo seminář mluvit s žádnou osobou opačného pohlaví. Stejně tak nebylo dovoleno navštěvovat hostince nebo jiné domy špatné pověsti. V určený čas se museli vrátit do semináře a v semináři zachovávat v daný čas mlčení. Pod přísným trestem bylo zakázáno opustit budovu semináře. S dovolením rektora bylo možné hovořit s matkou nebo sestrou, ovšem pouze u seminárního vchodu a pod dohledem. Muži mohli v době určené k odpočinku do semináře dokonce vstoupit a hovořit se seminaristy – samozřejmě po souhlasu rektora.⁶⁰

Výše zmíněné předpisy se odráží v denním řádu (*ordo diurnus*), který byl součástí nových statut. Podobně, jako ve starých statutech, bylo i zde stanoveno prakticky hodinu po hodině, co přesně a za jakým účelem mají seminaristé vykonávat.⁶¹ Hlavním rozdílem bylo, že seminaristé měli více volna, a to zejména o nedělích a o svátcích.⁶²

Jak vyplývá ze statut, biskup pověřoval výkonem běžného provozu semináře rektora, kterého vybíral z profesorského sboru. V Růžičkově době zastávali rektorskou funkci postupně čtyři lidé: Josef Novák (1804-1818), Vojtěch Benedikt Juhn (1818-1826), Václav Šembera (1826-1827) a Jan Körner (1827-1848).⁶³ Růžička nedohlížel na seminář

---

⁶⁰ Leges, Caput VIII, s. 33-38.

⁶¹ Všední den i ve svátek se vstávalo v pět hodin. V půl šesté začínala liturgie hodin. Od šesti hodin byla sloužena mše svatá. Od půl sedmé do tříčtvrté na osm se konala výuka. Po krátké přestávce následovala od osmi do deseti hodin kolegia, při kterých jednotliví vyučující vysvětlovali a opakovali vyloženou látku. Kdo neopakoval, musel zachovávat ticho a věnovat se soukromým studiím v muzeu. Od deseti do půl jedenácté měli studenti půl hodiny volna. Od půl jedenácté do dvanácti hodin byl druhý studijní blok. V poledne bylo první jídlo dne. Seminární prefekt předstoupil před přítomné, aby přednesl modlitbu. Děkuvzdání pronášeli všichni společně na závěr oběda. Bylo zakázáno přinášet do refektáře vlastní jídlo či nádoby. Nesměly se zde číst knihy ani přednášky. Stížnosti na špatné jídlo bylo třeba oznámit prefektovi, který o tom poreferoval rektorovi semináře. Po obědě měli seminaristé delší volno, které mohli strávit přípravami na sobotu či neděli, popřípadě se přátelsky bavit. Poté bylo dáno znamení zvonem, aby se všichni zúšili ke čtení breviáře, které trvalo do dvou hodin. Od dvou do čtyř probíhalo opakování – korepetice se studenty, byla vysvětlována látka z druhého bloku výuky. Studenti posledního ročníku se měli věnovat mezi patnáctou a šestnáctou hodinou studiu mešního řádu, kterého se mohli účastnit také studenti ostatních ročníků. Poslední blok výuky probíhal mezi půl pátou a půl sedmou odpolední, do sedmé hodiny pak následovalo krátké opakování. Poté byla večere trvající do půl osmé. V půl osmé se všichni odebrali do museí. Nesměli si sem přinést nic, co by nesloužilo ke studiu. Do půl deváté byl čas na odpočinek. V půl deváté večer začala poslední denní hodinka – hora vespertina, tj. večerní čtení breviáře s modlitbou a rozjímáním. Nebylo dovoleno rozmlouvat se sousedem či chodit po ložnici, aby tím ostatní nebyli rušeni. Zakázány byly také noční – a samozřejmě i denní – návštěvy v ložnici, zejména večer byla zakázána hra v karty a jiné hazardní hry. Nad dodržováním pravidel bděl seminární prefekt. Srov. Leges, Ordo domesticus et Ordo diurnus, s. 41-46.

⁶² Průběh neděle se řídil zvláštními pravidly. Od osmi hodin do tří čtvrté na devět ráno se četl a rozebíral úryvek z Písma. Poté se všichni společně odebrali do kostela v doprovodu prefekta. Od devíti hodin začala mše. Akolyté byli pověřeni ministrováním. Mimo seminář bydlící studenti, kteří již byli akolyty, se měli scházet v muzeu patnáct minut před začátkem mše, na kterou odcházeli spolu s ostatními seminaristy. Další pevně daný čas byl od půl čtvrté odpoledne, kdy se konala modlitba litaní a chvalozpěvů. Jinak bylo ten den volno, které bylo využíváno k odpočinku a vycházkám. Pohyb mimo seminář měl pevně daná pravidla, zejména se týkala chování a vzezření seminaristů. Museli chodit vždy v taláru opásaném cingulem, jako pokrývka hlavy byl doporučen klobouk. Dbát se mělo na čistotu těla i oděvu, zvláště při nedělních bohoslužbách. Srov. Leges, Ordo domesticus et Ordo diurnus, s. 46-51.

Je zajímavé, nakolik je tento denní řád podobný tomu, který byl kdysi předepsán pro generální semináře. Zde Růžička rozhodně nezapřel svoji životní zkušenost, protože byl v mládí rektorem generálního semináře ve Lvově. Viz SVOBODA, Rudolf. *Arnošt Konstantin Růžička*, s. 62-77.

⁶³ Rektorské místo bylo nejprve nehonoranované, teprve od roku 1841 bylo toto místo obdařeno platem 200 zl. ročně při zachování všech ostatních profesorských výhod, jako bylo bydlení v semináři, strava, otop, světlo a posluhování. Co se týče rektorských povinností, zůstaly prakticky na takové úrovni, jak je popisují

sám, ale diecézním dohlížitelem na tuto instituci jmenoval jednoho ze svých nejbližších spolupracovníků, Jana Geitha.⁶⁴ Růžičkovo zapojení do života semináře však rozhodně nebylo pouze formální. První Růžičkův životopisec Franz Mardetschläger vydává svědectví o tom, že se pravidelně účastnil ročních zkoušek studentů. Zvláště proslulé a srdečné prý byly jeho promluvy k nově vysvěceným kněžím. Získávání kněžského dorostu považoval za osobní záležitost všech duchovních v diecézi.⁶⁵ Na seminář nezapomněl ani ve své závěti.⁶⁶

Předpokladem úspěšného studia a správné duchovní formace byl nejen výběr rektora a prefekta, ale samozřejmě i odborná a osobnostní kvalita profesorů. V průběhu svého episkopátu Růžička dosti často využíval možnost jmenovat na posty profesorů absolventy českobudějovického semináře. Dá se tak říci, že si seminář vychovával své budoucí profesory sám. Tento systém měl výhodu v tom, že vlastní odchovanci se velmi dobře vyznali jak ve fungování seminární instituce, tak i v chodu diecéze. Historik Tomáš Veber poukazuje na relativně nízký věk profesorů při jejich nástupu do profesorských funkcí, který byl podle jeho názoru jistou zárukou kontinuity, protože profesorský sbor nebylo třeba často obměňovat. Také vedl i k určité otevřenosti novým podnětům projevující se kupř. v jejich poměru k volnočasovým aktivitám seminaristů, jako například k divadlu.⁶⁷ Domníváme se, že pro Růžičku bylo primární především zajištění kontinuity, zatímco otevřenost novým věcem, vyvěrající spíše z osobních zálib profesorů, byla až „sekundárním produktem“ – pravděpodobně i dosti nečekaným, kterému však pootevřel dveře sám Růžička ve svých statutech.⁶⁸ Při zabezpečování vhodných profesorů přišla na řadu také spolupráce s dvěma nejvýznamnějšími řeholními společenstvími v diecézi – cisterciáky a piaristy.⁶⁹

Jak již bylo naznačeno výše, v čase Růžičkova nástupu do biskupské funkce již na teologickém učilišti probíhalo vyučování ve čtyřech ročnících.⁷⁰ V prvním ročníku se studovala *Historia ecclesiastica*, *Antiquitates sacrae*, *Introductio in novum et vetus Testamentum et dialectica*; ve druhém ročníku *Hermeneutica*, *Ius canonicum et educationis scientia*; ve třetím ročníku *Theologia moralis et dogmatica*; a konečně ve

---

Schaaffgotschova statuta. Srov. DVORÁK, Ladislav. *Biskupský kněžský seminář*, s. 40-41; NOVOTNÝ, Miroslav. *Dějiny vyššího školství*, s. 111.

⁶⁴ Zmínka o této funkci se nalézá kromě diecézních katalogů také na náhrobním kameni, který je vsazen do vnější zdi presbyterni části českobudějovického staroměstského kostela sv. Jana Křtitele a sv. Prokopa. O nejen formálním Geithově zapojení do života semináře svědčí i nadace pro podporu chudých studentů semináře, založená v roce 1842, tzv. Dompropst Johann Geithsche Stiftung, která plnila svůj účel ještě na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Srov. LADENBAUER, Willibald. *Das Soziale Wirken der katholischen Kirche in der Diözese Budweis (Königreich Böhmen) von Dr. P. Willibald Ladenbauer*. Wein : Commissions-Verlag von Maner a Co., 1899. (= *Das Soziale Wirken der Katholischen Kirche in Oesterreich. Im Auftrage der Leo-Gesellschaft und mit Unterstützung von Mitarbeitern herausgegeben von Prof. Dr. Franz M. Schingler*, IX. Band: Diözese Budweis), s. 175.

⁶⁵ MARDETSCHLÄGER, Franz, *Kurzgefasste Geschichte*, s. 20.

⁶⁶ SVOBODA, Rudolf. Arnošt Konstantin Růžička, s. 178-187.

⁶⁷ Tomáš Veber také konstatuje, že do roku 1848 se v semináři vystřídalo pouhých 25 profesorů. Srov. VEBER, Tomáš. *Českobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 37.

⁶⁸ Leges, Caput IV.

⁶⁹ NOVOTNÝ, Miroslav. *Dějiny vyššího školství*, s. 112.

⁷⁰ Předměty v tříletém studiu, tj. do roku 1815, viz výše Schaaffgotschova statuta z roku 1804. Latinský přehled viz kupř. DVORÁK, Ladislav. *Biskupský kněžský seminář*, s. 49.

čtvrtém ročníku Theologia pastoralis, Catechetica et rationalis oeconomia. Účast na výuce biblických jazyků byla dobrovolná.⁷¹

Počtem studijních ročníků a s tím souvisejícím nárůstem počtu předmětů byl dán i počet profesorů, který se zvýšil ze čtyř na šest již v roce 1814, od roku 1816 dokonce na sedm.⁷² Mezi klíčové profesorské osobnosti ve sledovaných letech patřili zejména Josef Novák, Vojtěch Benedikt Juhn a Jan Körner.⁷³

Přestože již od roku 1811 existovalo nařízení Dvorské duchovní komise o sjednocení výuky na teologických učilištích podle všeobecného studijního plánu, který počítal pouze se schválenými učebnicemi, existovala ještě na počátku Růžičkova episkopátu relativní volnost v používání učebních pomůcek a učebnic.⁷⁴ Pro některé předměty bylo schváleno učebnic či učebních textů hned několik, vyučující si mohl dokonce vytvořit vlastní učební text, který však musel nejprve poslat úřadům ke schválení. Kupříkladu pastorální teologie mohla být vyučována podle knihy Franze Giftschütze, později Jiljího Chládky či Václava Stacha.⁷⁵ Církevní právo bylo vyučováno povětšinou jako součást kurzu morální teologie nebo historie, samostatnou učebnicí v semináři nemělo. Starý a Nový zákon na tom byl podobně, v rámci těchto kurzů se již objevovaly poznatky z biblické archeologie a biblické geografie. Dogmatika patřila spolu s dějinami a exegetikou k jádru výuky. Stála na půdorysu daném výnosy Tridentina. Vyučována byla podle osvědčených kompendií. U pedagogiky se názvy učebnic nezachovaly. Katechetika měla závazný text v *Religionslehrbuch* Jacoba Frinta vydané ve Vídni roku 1806.⁷⁶

V průběhu Růžičkova episkopátu se samozřejmě vyvíjely i počty zde studujících mladých mužů. Zatím nejpodrobnější výzkum počtu studentů teologického institutu ve sledovaných letech provedl na základě dochovaných pramenů Tomáš Veber: Jejich počet v letech 1815-1845 málokdy výrazněji klesal. Ladislav Dvořák, s jehož údaji Veber srovnává ty své, uvádí, že zejména v třicátých letech bylo potřeba přísnějším a pečlivějším výběrem omezovat počet kandidátů, aby se pro příští roky počty seminaristů snížily. Podle všeho však existoval zvláště v posledních letech Růžičkova biskupského působení vzestupný trend v počtu uchazečů o bohosloví.⁷⁷ Právě i zvyšující se počet kandidátů kněžství nadále zdůrazňoval potřebu zajištění vhodného místa k jejich společné formaci.⁷⁸

⁷¹ DVOŘÁK, Ladislav. *Biskupský kněžský seminář*, s. 50; česky viz kupř. NOVOTNÝ, Miroslav. *Dějiny vyššího školství*, s. 112-113.

⁷² Přesné datace změn na profesorských postech uvádí již Ladislav Dvořák ve své knize *Biskupský kněžský seminář v Českých Budějovicích* (s. 51-55). Tyto údaje z větší části převzal a v drobnostech doplnil Jaroslav Kadlec ve stati věnované kněžskému semináři, která tvoří čtvrtou kapitolu knihy *Českokobudějovická diecéze* (s. 79-83). Na základě podrobného výzkumu pramenů některá data upřesnil v poslední době Tomáš Veber, proto se přidržím jeho časových zařazení.

⁷³ BLIŽŇÁKOVÁ, Martina. *Filosofické lyceum v Českých Budějovicích 1803-1848*, s. 68; VEBER, Tomáš. *Českokobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 38, 48, 53-58, 62-67; DVOŘÁK, Ladislav. *Biskupský kněžský seminář*, s. 42 nebo NOVOTNÝ, Miroslav. *Dějiny vyššího školství*, s. 113-114; KADLEC, Jaroslav. *Českokobudějovická diecéze*, s. 68;

⁷⁴ VEBER, Tomáš. *Českokobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 50-51.

⁷⁵ O pastorální teologii a jejich počátcích KRIŠŤAN, Alois. *Počátky pastorální teologie*. Praha : Triton, 2004. V této knize se nachází podrobná bibliografie k tématu. Srov. také VEBER, Tomáš. *Českokobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 50-51.

⁷⁶ VEBER, Tomáš. *Českokobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 50-52, NOVOTNÝ, Miroslav. *Dějiny vyššího školství*, s. 112.

⁷⁷ V roce 1815 – 111 studentů; 1816 – 93 studentů; 1817 – 96 studentů; 1818 – 113 studentů; 1819 – 107 studentů; 1820 – 89 studentů; 1821 – 90 studentů; 1822 – 101 studentů; 1823 – 102 studentů; 1824 – 110 studentů; 1825 – 118 studentů; 1826 – 129 studentů; 1827 – 158 studentů; 1828 – 180 studentů; 1829 – 201 studentů; 1830 – 208 studentů; 1831 – 192 studentů; 1832 – 180 studentů; 1833 – 143 studentů; 1834 – 125 studentů; 1835 – 118 studentů; 1836 – 120 studentů; 1837 – 124 studentů; 1838 – 120 studentů; 1839 – 126 studentů; 1840 – 133

Jak již bylo zmíněno, prostorové podmínky pro studium a formaci budoucích duchovních byly po většinu Růžičkova episkopátu nevalné. V jednopatrové seminární budově se veškeré přednášky konaly ve třech posluchárnách a pro sto až sto padesát studentů sloužila jediná studovna – tzv. museum. Seminaristé, kteří byli ubytováni v semináři, měli v patře pokoje s více lůžky, tzv. dormitoria. Stravování seminaristů probíhalo rovněž v budově semináře, a to ve společné jídelně. K technické vybavenosti semináře je konečně nutné připočíst knihovnu, ovšem ta se zrodila až na počátku dvacátých let devatenáctého století.⁷⁹ Pak zde byl trvalý problém s finančním zajištěním alumnů. Ještě ze Schaaffgotschovy doby existovalo v semináři plné zaopatření pro 30 alumnů. Dalších 45 získávalo roční stipendium. Oněch 30 míst placených z náboženského fondu vlastně odpovídalo kapacitě seminární budovy. Ladislav Dvořák uvádí, že zejména po zvýšení počtu let studia ze tří let na čtyři byli pro pobyt v budově semináře vybíráni pouze ti „nejchudší a nejbodnější kandidáti ze všech čtyř ročníků“.⁸⁰

Růžičkův záměr vyřešit prostorové problémy v budově semináře i otázku mimo seminář dlících studentů byl do značné míry akcelerován nařízením dekretu dvorské studijní komise z 31. března 1825, podle kterého měli být všichni adepti kněžství s platností od následujícího ročníku vzdělávání na teologickém učilišti své mateřské diecéze. Pro českobudějovickou diecézi to znamenalo problém, protože do této doby měla možnost posílat relativně vysoký počet svých seminaristů do jiných diecézí. Toto nařízení ve svém důsledku znamenalo praktické zdvojnásobení počtu uchazečů o studium: v ročníku 1824/1825 bylo 24 přijatých studentů, o rok později 44 přijatých studentů. Mimo to přišel od dvorské studijní komise v roce 1826 zákaz studia na vlastní náklady (Privatstudium), protože se snažila přinutit biskupy, aby byli všichni studenti teologie vychováni i ubytováni v semináři. Růžička na to zareagoval ještě intenzivnějším úsilím o získání dotace na rozšíření a přestavbu budovy, ovšem zatím nebylo v náboženské matici dostatek prostředků, takže k ní došlo až o dvacet let později. Mezitím přišlo ještě další nařízení z 30. července 1840, že v semináři mají mít zdarma svůj byt všichni profesori. Do té doby totiž bylo v seminární budově místo pouze pro tři profesory, ostatní bydleli porůznu ve městě v privátních bytech.⁸¹

Přestože Růžička se kvůli nedostatku prostředků nemohl pustit do přestavby seminární budovy, podařilo se najít prostředky k úpravám seminárního kostela sv. Anny. V letech 1815-1816 došlo k jeho vnější klasicistní úpravě – získal nový štít, členěný pilastry a zakončený trianglovým frontonem. Uvnitř kostela byla v roce 1815 dostavěna kruchta, k níž vedlo provizorní schodiště. Z augustiniánského kláštera v Táboře byly

---

studentů; 1841 – 131 studentů; 1842 – 147 studentů; 1843 – 147 studentů; 1844 – 136 studentů; 1845 – 148 studentů. Srov. VEBER, Tomáš. *Českobudějovický biskupský kněžský seminář*, příloha č. 4.

⁷⁸ NOVOTNÝ, Miroslav. *Dějiny vyššího školství*, s. 115.

⁷⁹ KADLEC, Jaroslav. *Českobudějovická diecéze*, s. 68; SKALICKÝ, Karel. *Tradice teologického studia, Tradice teologického studia v Českých Budějovicích*. In MACHULÁ, Tomáš. (ed.). *Deset let Teologické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice* : Teologická fakulta JU, 2001, s. 84; NOVOTNÝ, Miroslav. *Dějiny vyššího školství*, s. 110-111.

⁸⁰ DVOŘÁK, Ladislav. *Biskupský kněžský seminář*, s. 46.

⁸¹ Kupř. v pražském arcidiecézním semináři měla českobudějovická diecéze deset míst. Viz DVOŘÁK, Ladislav. *Biskupský kněžský seminář*, s. 47. Tento fakt zdůrazňuje také NOVOTNÝ, Miroslav. *Dějiny vyššího školství*, s. 114-115. K platům a dalšímu zaopatření vyučujících více VEBER, Tomáš. *Českobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 39 a 49; DVOŘÁK, Ladislav. *Biskupský kněžský seminář*, s. 45.

přivezeny roku 1816 varhany. Konečně roku 1827 byla dokončena klasicistní zvonice se dvěma menšími zvony.⁸²

Dlouho očekávaná přestavba budovy biskupského kněžského semináře začala v roce 1843. Trvala rok a půl. V jejím průběhu bydlela většina studentů po domech ve městě. Růžička, který se obával toho, že tento stav povede ke zhoršení kázně, ustanovil jednoho z profesorů, aby dbal právě o mravy po domech ubytovaných alumnů. K posvěcení rekonstruované budovy došlo symbolicky čtyřicet let po otevření semináře, tj. 4. listopadu 1844. Samotný Růžička se ho pro nemoc nezúčastnil.⁸³ V nyní dvoupatrové budově mohlo být pohodlně ubytováno sto seminaristů se šesti profesory. Zvětšeny byly posluchárny, přibyla nová studovna i technické zázemí.⁸⁴

Seminář jako takový byl velkým přínosem nejen pro duchovní správu, ale také pro samotné město České Budějovice.⁸⁵ Spolu s filosofickým lyceem měl téměř 200 studentů, kteří rozvíjejícímu se městu přinášeli určitý kapitál.⁸⁶ Studium na lyceu a v semináři absolvovali i mnozí synové zdejších měšťanů. Nesporný přínos pro město měl seminář po stránce kulturní. Studenti se věnovali divadlu, v semináři založili knihovnu, která byla přístupná i měšťanům, zdatnější hráli po kostelích na varhany a jiné hudební nástroje, zpívali ve sborech nebo prováděli distribuci knih. Tomáš Veber tvrdí, že většinu těchto činností biskupové přímo neusměřňovali, ale pouze ji sledovali a podporovali.⁸⁷

Seminář se stal také místem, odkud se šířily české obrodné snahy. Vzdělávání v českém jazyce bylo bráno jako samozřejmost, protože tento jazyk byl jazykem značné části obyvatel diecéze – a tudíž pro práci v pastoraci nutností. Avšak pod krytím se touto „nutností“ se u česky hovořících studentů skrývala právě snaha po pozvednutí českého jazyka v diecézi. Jak jsem již zmínil výše, Josef Novák a Vojtěch Benedikt Juhn věnovali češtině značnou pozornost. Zájem o vše české narůstal zvláště od třicátých let devatenáctého století. Na seminární půdě lze sledovat aktivity Matice české. Podobně je možné postihnout i činnost Dědictví svatého Jana Nepomuckého, která je spojená s významnou osobností absolventa českobudějovického teologického studia Josefa Vlastimila Kamarýta.⁸⁸ V seminárním kostele sv. Anny bylo nadací jedné měšťanské rodiny z roku 1837 zřízeno místo pro českého kazatele.⁸⁹ Vrcholem obrodných snah se nakonec stal rok 1848. Ten však znamenal v souvislosti se středoevropskými událostmi

⁸² VEBER, Tomáš. *Českobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 46; DVORÁK, Ladislav. *Biskupský kněžský seminář*, s. 39.

⁸³ MÄRDETSCHLÄGER, Franz. *Kurz gefasste Geschichte*, s. 25; DVORÁK, Ladislav. *Biskupský kněžský seminář*, s. 35-37.

⁸⁴ Stavbu vedl c. k. krajský inženýr Antonín Krátký. Stavbu předal 30. září 1844, tj. za již zmíněných osmnáct měsíců. Náklady dosáhly výše 30 tisíc zlatých. Nová budova měla 41 místností. Seminaristé bydleli po 4-5 na jednom pokoji. Z technického zázemí se jednalo zejména o kuchyni a sklepy. Seminář měl také rozsáhlou zahradu. Viz VEBER, Tomáš. *Českobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 40 a 46; NOVOTNÝ, Miroslav. *Dějiny vyššího školství*, s. 111; DVORÁK, Ladislav. *Biskupský kněžský seminář*, s. 35-38.

⁸⁵ S městem byl seminář svázán v dobrém i zlém. Kupř. v letech 1832-1833 zasáhla České Budějovice, podobně jako celé Čechy, epidemie cholery. Prokazatelně stála život tři studenty. VEBER, Tomáš. *Českobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 39.

⁸⁶ Již samo založení semináře spolu s lyceem a jejich otevření znamenaly pro město, unavené z neustálých vojenských hrozeb, vítané oživení, vytržení z letargie. VEBER, Tomáš. *Českobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 42.

⁸⁷ VEBER, Tomáš. *Českobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 42-43.

⁸⁸ K této osobnosti v poslední době publikoval studii historik Miroslav Novotný. NOVOTNÝ, Miroslav. *Školství na jihu Čech v době Josefa Vlastimila Kamarýta*.

⁸⁹ KADLEC, Jaroslav. *Českobudějovická diecéze*, s. 69.

takový historický předěl v dějinách jižních Čech, města Českých Budějovic i samotného biskupského kněžského semináře, že si zaslouží samostatné zpracování v nové studii.⁹⁰

Závěrem

Výchova a vzdělávací kněží v biskupském kněžském semináři patřily k hlavním starostem prvních dvou českobudějovických biskupů. Věnovali jim obrovskou péči. Bylo především zásluhou druhého českobudějovického biskupa Arnošta Konstatnina Růžičky, že se nově založená instituce stabilizovala v průběhu jeho tři desítky let trvajících episkopátu po všech stránkách. Růžička po sobě zanechal výborně fungující seminář, který se stal jednou ze záruk zajištění kontinuity existence katolické církve v jižních Čechách.

Adresa autora:

ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D.

Teologická fakulta

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Kněžská 8, CZ – 370 01

e-mail: svobodar@tf.jcu.cz

---

⁹⁰ VEBER, Tomáš. *Českobudějovický biskupský kněžský seminář*, s. 74-76.

SPRAVOVANIE KOŠICKEJ DIECÉZY V 60-TYCH ROKOCH 20. STOROČIA

Tomáš Filip

ADMINISTRATION OF DIOCESE OF KOŠICE IN THE 60S OF THE 20TH CENTURY

Abstract: The aim of the article is to describe the 1960s of the Diocese of Košice, because the topic is very little worked out and lacks a clear description of this period in the region. On the basis of the archival documents such as circulars, directives, regulations and public notices, we can get a proper picture of the situation in the diocese. The article deals with those who managed the diocese such as bishop Čársky, vicar Onderko, Canons, the Diocese Tribunal and a new arrangement of deanship in the diocese. The article offers a number of previously unpublished information, based mostly on the selected archival documents and brings working-out of a selected historical period that has never been published before.

Keywords: Communism. Čársky. Diocese of Košice. Onderko. Priests. Tribunal.

Úvod

Jedným z trendov, ktorý je badateľný v súčasnej historiografickej literatúre, je snaha historikov prinášať takú interpretáciu dejín, ktorou sa snažia vyrovnávať sa s nedávnou minulosťou. To je úloha každej spoločnosti, ktorá prešla istou negatívnou etapou svojich dejín a kde je nutné prejsť procesom vyrovnávania sa. Aj naša spoločnosť musí nutne zaujať objektívne stanovisko k svojej minulosti a dokázať otvorene hovoriť o všetkých jej aspektoch bez toho, aby si pred niečím zakrývala oči. Príspevok sa teda zameriava na 60-te roky 20. storočia v Košickej diecéze, od ktorých nás delí už jedna generácia. Táto generácia je „nová“ a nezažila tieto roky, preto nemá na danú dobu subjektívny názor. Ľudia tejto generácie, vyrastajúci už v odlišných podmienkach, sa môžu odvolávať iba na dokumenty a iné písané pramene, nie na svoju pamäť, ktorá môže mať tendenciu subjektivizovať.

Cieľom príspevku je aj na základe doteraz nespracovaných dokumentov podať popis stavu diecézy a prispieť k budovaniu jej komplexného historického obrazu. Je potrebné povedať, že cieľom príspevku nie je vynášať sudy nad aktérmi udalostí v 60-tych rokoch, ani podávať vlastné interpretácie, ale poskytnúť overiteľné informácie, aby na ich základe bolo možné neskôr podávať hodnoverné výklady historických udalostí.

Dejiny tvoria ľudia a aj dejiny biskupstva sú dejinami osôb, ktoré tu pôsobili a vytvárali udalosti. Sú to predovšetkým postavy, ktoré stáli na čele tejto diecézy; biskup

Jozef Čársky do roku 1962, na dlhé roky potom Štefan Onderko ako kapitulný vikár od roku 1962 do roku 1990. Dôležitú úlohu mala aj Kapitula v Košiciach, jej členovia tvorili dôležitý poradný zbor pri mnohých rozhodnutiach biskupa a neskôr vikára. Rovnako je potrebné spomenúť členov diecézneho tribunálu, ale aj dekanov a vicedekánov nových dekanátov v diecéze, ktorí prispievali ku riadeniu a vytváraniu obrazu Košickej diecézy.

Jozef Čársky

Na čelo Košickej diecézy sa Jozef Čársky¹ dostal ako apoštolský administrátor šesť mesiacov po smrti predchádzajúceho košického biskupa Augustína Fischera-Colbrieho, ktorý zomrel 22. mája v roku 1925.² Čársky najprv pôsobil ako rožňavský apoštolský administrátor a titulárny biskup thagorský, za ktorých bol menovaný pápežom Piom XI. 30. marca 1925. Biskupskú vysviacku prijal 14. júna 1925 spolu s Pavlom Jantauschom v Trnave z rúk pražského arcibiskupa ThDr. Františka Kordáča. Za košického apoštolského administrátora bol Čársky menovaný 12. novembra 1925 a diecézu prevzal 6. decembra 1925.³

Jozef Čársky a jeho postoj ku komunistickému režimu

¹ Jozef Čársky (9. máj 1886 – 11. marec 1962) sa narodil sa v Gbeloch, štúdiá absolvoval na gymnáziu v Skalici, Bratislave, Ostrihome, teológiu študoval vo Viedni a Innsbrucku. Ordinovaný bol 26. júla 1909, ako kaplán pôsobil v Monoku, ako nemecký kaplán v Košiciach, potom ako slovenský kaplán v Košiciach, profesor náboženstva, od roku 1914 ako učiteľ slovenského jazyka na Vysokej škole bohosloveckej v Košiciach, od roku 1915 ako farár v Širokom, od roku 1921 bol členom konzistória, od roku 1923 pôsobil ako profesor morálky a pastorálky na Vysokej škole bohosloveckej v Košiciach a riaditeľ Katolíckeho stredoškolského konviktu. Po svojom menovaní za biskupa založil malý seminár a pozornosť venoval kňazskej výchove. Stal sa zakladajúcim členom Slovenského katolíckeho kruhu v Košiciach, horlivo spolupracoval so Spolkom svätého Vojtecha a od roku 1940 sa stal jeho predsedom. Dôležitou udalosťou z jeho života bolo pričlenenie Košíc a južnej časti Slovenska k Maďarsku, ktoré sa udialo 2. novembra 1938. Spolu s Košicami pripadlo k maďarskému územiu aj 33 farností. Pre zvyšok územia diecézy, ktorý naďalej patril Slovensku, bol ustanovený generálny vikariát so sídlom v Bardejove, na čele ktorého stál bardejovský farár Gejza Žebracký. Biskup Čársky zotrval v Košiciach. Bardejovský vikariát bol zrušený pápežskou bulou *Diocesium sine immutare*, z 19. júla 1939, ktorá zriadila košickú apoštolskú administratúru so sídlom v Prešove pre časť územia diecézy, patriacej do územia Slovenskej republiky. Za administrátora tejto administratúry bol menovaný Jozef Čársky, ktorý tento úrad začal vykonávať 4. októbra 1939. Na miesto košického biskupa bol menovaný Štefan Madarász, ktorý bol zároveň administrátorom Szatmárskej diecézy. Po oslobodení vo februári v roku 1945 odišiel Štefan Madarász na územie Maďarska na biskupský majetok v obci Hejce, kde v roku 1948 zomrel. Biskup Čársky sa do Košíc vrátil v apríli 1945 a spočiatku spravoval farnosť Košického aj Szatmárskeho biskupstva ako generálny vikár. Od februára 1946 bol menovaný za apoštolského administrátora Košického biskupstva a od decembra 1946 aj za apoštolského administrátora 13 farností Szatmárskej diecézy na území Slovenska. ČIŽMÁR, Marián. *Páslí zverené im stádo. Košické biskupi v rokoch 1804 - 2004*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006; HIŠEM, Cyril. *Košické presbyterium (1804 – 2006)*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006, s. 48; ZUBKO, Peter. – HROMJÁK, Ľuboslav. *Košické biskupi*. Vranov nad Topľou : Alfa printcentrum, 1998, s. 23-25.

² BABJAK, Anton. Život a dielo košického biskupa dr. Augustína Fischera - Colbrieho. In *Pútnik svätovojtešskej. Kalendar na rok 1993*. SSV : Trnava, 1992. s. 136 - 137; ČIŽMÁR, Marián. *Páslí zverené im stádo. Košické biskupi v rokoch 1804 - 2004*. s. 219-274; HIŠEM, Cyril. *Košické presbyterium (1804 – 2006)*, s. 68-70; CHALUPECKÝ, Ivan. Košický biskup Augustín Fischer - Colbrie a Cirkev na Slovensku v rokoch 1918 - 1920. In *Dvesto rokov Košickej diecézy. Zborník príspevkov z medzinárodného sympózia konaného pri príležitosti dvestého výročia erigovania Košickej diecézy*. Teologická fakulta Katolíckej univerzity : Košice, 2005. s. 53-60; MIHÓKOVÁ, Mária. *Košický biskup ThDr. Augustín Fischer - Colbrie 1863 - 1925. Život a dielo*. Verbum : Košice, 1996. s. 9-22; ZUBKO, Peter. – HROMJÁK, Ľuboslav. *Košické biskupi*. s. 23-25.

³ Archivum Archidieocesis Cassoviensis (AACass), *Personália – Čársky*, Životopis Jozefa Čárskeho, rím. kat. biskupa, apošt. administrátora v Košiciach, nedatované, nesign.; AACass, *Personália – Čársky*, Dáta k životopisu Jozefa Čárskeho rodáka gbelského – napísal Eudelit Čársky, 12. august 1945, nesign.; AACass, *Personália – Čársky*, Životopis z 9. júna 1959, nesign.; ČIŽMÁR, Marián. *Páslí zverené im stádo. Košické biskupi v rokoch 1804 - 2004*. s. 277-318; HIŠEM, Cyril. *Košické presbyterium (1804 – 2006)*, s. 48-49; ZUBKO, Peter. - HROMJÁK, Ľuboslav. *Košické biskupi*. s. 25-26.

Výraznú zmenu v živote Čárskeho a celej diecézy spôsobil nástup komunistickej moci po tzv. Víťaznom februári – správnejšie komunistickom puči v roku 1948, ktorá ovplyvňovala jeho ďalšiu činnosť. Je zrejmé, že Čársky nesúhlasil s praktikami ani ideológiou režimu, no nezvolil cestu aktívneho odporu, ako to urobil napríklad spišský biskup Ján Vojtaššák. Čársky sa snažil nadviazať s režimom istý dialóg, snažil sa vyjednať dohodu. Podobný postoj ku komunizmu možno nájsť aj u pápežov 20. storočia, ktorí boli s komunizmom konfrontovaní. V tých časoch prichádzali jednotlivé diecézy o svojich biskupov, ktorí nevyhovovali štátnej ideológii, a to Čársky nechcel v Košiciach dopustiť. Existovala uňho reálna obava, že v prípade aktívneho odporu bude odstránený a nebude mať kto svätitiť kňazov a legálna cirkevná hierarchia bude nahradená tzv. vlasteneckou. Za svoje ústupky požadoval Čársky prepustenie väznených kňazov a svojím postojom chcel dať príklad vytrvalosti aj v spôsobovanom príkorí.⁴

U Čárskeho badať niekoľko období, v ktorých sa menil jeho postoj k režimu. Tieto obdobia na základe spracovania predovšetkým archívnych dokumentov ohraničil profesor Peter Zubko. Prvým obdobím boli roky do februára 1948, kedy sa začal formovať Čárskeho postoj k režimu – bol to postoj spolupráce, kde však zohrávala dôležitú úlohu reálna potreba tejto kooperácie pre dobro vojnou zbedačeného národa. Práve táto počiatočná ochota spolupracovať mala byť dôvodom pre jeho výber za vhodnú osobu k ďalšej činnosti v záujme komunistov.

Druhé obdobie je obdobím aktívneho odporu v rokoch 1948 až do jesene 1950, ktoré je charakteristické jednotným postojom celého episkopátu na Slovensku. Biskupi boli znepokojení stavom, ktorý bol v krajine a otvorene proti nemu protestovali. Pri apoštolskej návšteve *ad limina apostolorum* v Ríme koncom roka 1948 biskupi informovali pápeža Pia XII. o situácii doma a ubezpečili ho o svojej oddanosti.

Tretím obdobím je doba od novembra 1950 do marca 1951, kedy bol odpor biskupa Čárskeho zlomený. V tomto čase mu Povereníctvo školstva, vied a umení prideliло vládného zmocnenca Pavla Šarana. Ten vystupoval arogantne a Čárskemu zneprijemňoval život, no biskup k nemu zaujal diplomatický postoj a často ho dokonca ignoroval. Po Šaranovi prišiel v auguste 1950 nový zmocnenec Vladimír Babylonský, ktorý bol kultivovanejší, čo dodalo Čárskemu nádej, že je ešte možné vyjednávať s vládou. Dohoda však nebola možná. V roku 1950 boli zrušené diecézne semináre a namiesto nich zriadený len jeden v Bratislave, ten však Cirkev neuznávala. V tejto situácii vláda žiadala biskupov, aby vydali odporúčanie bohoslovcom nastúpiť do tohto seminára, čo však biskupi odmietli. Len Čársky vydal pastiersky list bohoslovcom, v ktorom to odporučil. V tom istom čase boli zatknutí a odsúdení traja biskupi – Vojtaššák, Buzalka a Gojdič. Kontakt so Svätou stolicou bol prerušený a aj komunikácia medzi biskupmi na Slovensku bola obmedzovaná. To Čárskeho zlomilo a upevnilo v ňom presvedčenie, že odpor voči vláde je zbytočný a nič nevyrieši. V tomto stave dňa 12. marca 1951 zložili niektorí biskupi⁵ sľub vernosti republike, medzi ktorými bol aj Jozef Čársky. Ten po zložení sľubu predniesol dokonca slávnostný prejav, kde sľuboval

⁴ KMEŤ, Norbert. *Postavenie cirkvi na Slovensku 1948 - 1951*. Bratislava : Veda, 2000. s. 275-276; ZUBKO, Peter. Jozef Čársky a komunistický režim. In FIAMOVÁ, Martina. – JAKUBČIN, Pavol. (ed.). *Prenasledovanie cirkvi v komunistických štátoch strednej a východnej Európy. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2010. s. 494-508.

⁵ Boli to napríklad Móric Pícha - biskup kráľovohradecký, Štefan Trochta – biskup litoměřický, Ambróz Lazík – biskup a administrátor trnavský a Jozef Čársky z Košíc.

naplniť štátom dané podmienky. Je otázne, či sa dá tento krok hodnotiť ako prejav biskupovej slabosti voči režimu, alebo ako jediné možné východisko z danej situácie. Je pravdou, že po zložení sľubu žiadal o prepustenie 34 väznených kňazov Košickej diecézy, no nedočkal sa úspechu.⁶ Za štvrté obdobie sa považujú roky od marca 1951 do roku 1955, ktoré sa dá interpretovať ako obdobie spolupráce s režimom. V pastierskom liste z 19. decembra 1951 píše: „*Radujme sa...z krásnych výhľadov, ktoré máme pri budovaní našej vlasti...Radujem sa z rozkvetu náboženského života u nás tak, ako sme tobo boli svedkami behom tohto roku...radujme sa z toho, že náš štát v nebyvalej miere sa stará o potreby cirkvi...*“⁷ Realita však nebola ani zďaleka taká radostná. Čársky bol zároveň aktívny aj v spomínanom *Mierovom výbore katolíckeho duchovenstva*, neskôr premenovaného na *Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva*. Prorežimová orientácia hnutia tu bola od začiatku jasná. Motív svojho konania a postoja k režimu zdôvodnil Čársky v pastierskom liste pred parlamentnými voľbami z 12. novembra 1945, kde sa odvoláva na citát zo Svätého písma: „*Dávajte teda, čo je cisárovo, cisárovi, a čo je Božie, Bohu.*“ (Mt 22,21) Čársky tu pripomína, že človek je na zemi súčasne aj členom ľudskej spoločnosti a že má pozemskú vlasť, ku ktorej má isté záväzky a povinnosti.⁸ Z jeho ďalších obežníkov a listov vidno, že aj naďalej veril v možnosť spolupráce režimu s Cirkvou, aj keď bolo jasné, že režim za najjednoduchšiu spoluprácu považuje zatýkanie, súd, väznenie, vyhnanstvo a podobne. Udalosťou, ktorá mala vplyv na Čárskeho a v budúcnosti aj celú diecézu, bolo dosadenie nového generálneho vikára na biskupský úrad. Tým vikárom sa stal Štefan Onderko.⁹

Za posledné obdobie možno označiť roky 1955 až 1962, charakteristické zmenou postoja a pasívnym odporom. Kľúčovým momentom tohto obdobia bolo prijatie vysokého štátneho významu – *Rád republiky* v roku 1955. Táto udalosť spôsobila pohoršenie kňazov ako aj veriacich laikov, čo si zrejme Čársky uvedomil a zmenil svoj postoj k režimu. Je badateľné isté snahy o zastavenie kompromisov s režimom a akoby stiahnutie sa z verejných vystúpení.¹⁰ Dokonca spolu s biskupom Píchom napísali 15. novembra 1955 list pápežovi, v ktorom predostreli zlú situáciu Cirkvi v Československu. Na ich list odpovedal Dominik Tardini zo štátneho sekretariátu Svätej stolice dňa 22. februára 1956.¹¹

Čárskeho aktivity ku koncu života

Zaujímavý je Čárskeho posledný obežník z 15. januára 1962, ktorý sa už nedočkal publikovania. Keďže sa jedná o prvý obežník v roku, biskup v úvode ponúkal svoj

⁶ CHALUPECKÝ, Ivan. Biskup Jozef Čársky a komunistický režim. In *Štyridsiate výročie úmrtia biskupa Jozefa Čárskeho. Zborník príspevkov monotematického seminára z cirkevných dejín*. Košice : Teologický inštitút Košice, Katedra cirkevných dejín, 2002 s. 76-86; ZUBKO, Peter. Jozef Čársky a komunistický režim. In FIAMOVÁ, Martina. – JAKUBČIN, Pavol. (ed.). *Prenasledovanie cirkvi v komunistických štátoch strednej a východnej Európy. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. s. 494-508.

⁷ AACass, *Acta curiae Episcopalis Diocesis Cassoniensis, A.D. 1951*, Circulares, č. 1431/1951, Pastiersky list z 19.12.1951.

⁸ AACass, *Administratívne spisy*, sign. 2754/1954, s. 1-2.

⁹ CHALUPECKÝ, Ivan. Biskup Jozef Čársky a komunistický režim. In *Štyridsiate výročie úmrtia biskupa Jozefa Čárskeho. Zborník príspevkov monotematického seminára z cirkevných dejín*. s. 76-86; ZUBKO, Peter. Jozef Čársky a komunistický režim. In FIAMOVÁ, Martina. – JAKUBČIN, Pavol. (ed.). *Prenasledovanie cirkvi v komunistických štátoch strednej a východnej Európy. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. s. 494-508.

¹⁰ ZUBKO, Peter. Jozef Čársky a komunistický režim. In FIAMOVÁ, Martina. – JAKUBČIN, Pavol. (ed.). *Prenasledovanie cirkvi v komunistických štátoch strednej a východnej Európy. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. s. 494-508.

¹¹ AACass, *Episcopalia*, Čársky, Menovania, sign. 72 – kópia.

novoročný prejav. Ako istú metaforu k životu písal o vlaku, ktorý prichádza pomaly do cieľa a tým cieľom má byť pre každého Kristus. Cenzúra však toto miesto v obežníku vyškrtila.¹²

Kvôli svojmu členstvu v mierovom hnutí bol Čársky často nútený cestovať do Prahy a Bratislavy, čo oberalo starnúceho biskupa o sily. Ku koncu svojho života takéto akcie neraz odvolával kvôli zlému zdravotnému stavu, pastoračným povinnostiam a pravdepodobne aj nechote. Zrejme si bol vedomí toho, že totalitná moc režimu zneužíva toto mierové snaženie, ktoré mohlo vychádzať z čistého presvedčenia a dobrého úmyslu, na podporu svojich vlastných cieľov, nezlučiteľných s presvedčením veriaceho človeka. Mašinéria komunistického režimu ponúkala na výber tri možnosti: aktívny odpor, pasívnu rezistenciu, alebo koexistenciu. Je zaujímavé, že u biskupa Čárskeho badat' všetky tri možnosti, kde však prevláda istá snaha o spolužitie Cirkvi a štátu s touto totalitnou ideológiou. Bol si vedomí, že v jeho moci nie je zmeniť daný stav a že za odpor by nebol trestaný len on, ale aj jeho celá diecéza. A tak obetoval svoju slobodnú vôľu a slobodu, aby priniesol diecéze keď nie výhody, tak aspoň kompromisy v danej situácii.¹³

Je zaujímavé, že aj napriek rozšírenej predstave o Čárskom ako o oddanom spolupracovníkovi režimu, orgány ŠtB ho v roku 1962 charakterizovali ako jednu z hlavných osôb pri vykonávaní ilegálnej nepriateľskej činnosti na Slovensku v prospech Vatikánu a vybudovaní kanálu na Vatikán.¹⁴ Hodnotenie tejto osoby podáva aj historik František Vnuk: „*V tomto čase bol biskup Čársky už predčasne zostarnutý a chorľavý človek. Jeho konanie nemožno posudzovať prísnyimi normálnymi kritériami. Musel čeliť problémom, na ktoré ho jeho predchádzajúca činnosť nepripravila a pôsobil za okolností, ktoré boli bez precedensu. Vysilený bojom proti bezohľadnému a zákeřnému protivníkovi uviazol v osídlach, z ktorých sa nevládal vyslobodiť. Jeho tragédiou bolo, že po zložení sľubu musel slúžiť dvom pánom...*“¹⁵

Biskup Jozef Čársky zomrel 11. marca 1962 v Košiciach vo veku 76 rokov a je pochovaný v Dóme sv. Alžbety v Košiciach.¹⁶

Štefan Onderko

Svoje miesto v riadení diecézy má nepochybne aj Štefan Onderko,¹⁷ ktorý bol v deň pohrebu biskupa Čárskeho (15. marca 1962) zvolený Košickou kapitulou za kapitulného

12 AACASS, *Acta curiae Episcopalis Dioecesis Cassoviensis, A.D. 1962*, Obežník č. 1/1962, sign. 58/1962. – nepublikovaný. Pozri kapitolu Obežníky biskupa Čárskeho v rokoch 1960 - 1962.

13 SEDLÁK, Peter. Biskup Jozef Čársky a mierové hnutie v rokoch 1950 - 1963 (Vo svetle archívnych materiálov Arcibiskupského archívu v Košiciach). In *Štyridsiate výročie úmrtia biskupa Jozefa Čárskeho. Zborník príspevkov monoteematického seminára z cirkevných dejín*. Košice : Teologický inštitút Košice, Katedra cirkevných dejín, 2002, s. 87-101.

14 PEŠEK, Jan. – BARNOVSKÝ, Michal. *Pod kuratelou moci: Cirkvi na Slovensku v rokoch 1953 - 1970*. Bratislava : Veda, 1999, s. 42.

15 VNUK, František. *Vládni zmocnení na biskupských úradoch v rokoch 1949 - 1951*. Martin : Matica slovenská, 1999, s. 187.

16 ČÍŽMÁR, Marián. *Páslí zverené im stádo. Košickí biskupi v rokoch 1804 - 2004*. s. 277-318; HIŠEM, Cyril. *Košické presbyterium (1804 - 2006)*, s. 48 - 49; ZUBKO, Peter. - HROMJÁK, Ľuboslav. *Košickí biskupi*. s. 25-26.

17 Štefan Onderko, ThDr.h.c., (*22. január 1916 - †6. júl 2006), narodený v Humennom, študoval na gymnáziu v Michalovciach, teológii v Košiciach a na Spišskej Kapitule, kňazskú vysviacku mal 29. júna 1939, ako kaplán pôsobil v Ražňanoch, Terni, od roku 1940 Svinia, potom farár v Lenartove, od roku 1953 v Bardejove, kde sa stal dekanom. Od 15. januára 1954 pôsobil ako generálny vikár, od roku 1960 pôsobil zároveň ako farár v Košiciach - Dóme. Po smrti biskupa Čárskeho stál na čele diecézy od 15. marca 1962 ako kapitulný vikár až do roku 1990. Porov. HIŠEM, C. *Košické presbyterium (1804 - 2006)*. s. 186.

vikára.¹⁸ Onderko už od roku 1954 pôsobil ako generálny vikár. Okolnosti svojho vtedajšieho menovania za generálneho vikára komentoval: „V roku 1954 som prišiel do Košíc vybavovať pozostalosť po nebobom protonotárovi Gejzovi Žebrackom, farárovi bardejovskom, a pán biskup ma víta slovami: to Bob tak chcel, že ste práve dnes sem prišli. Pán generálny vikár Ján Tuleja sa vzdal pre svoju chorobu a vek svojej funkcie a ja som sa rozhodol, že vy budete jeho nástupcom. Kľučal som pred ním a plakal, že je to nad moje sily a schopnosti a po troch dňoch som musel povedať, že skúsím to na jeden polrok, ale že mám prosbu i podmienku zostať naďalej v Bardejove. A chodil som z Bardejova do Košíc na „týždňovku“ celých šesť rokov.“¹⁹ Ešte pred menovaním za kapitulného vikára sa Onderko v roku 1960 presťahoval do Košíc, keďže na mieste farára v Dóme sv. Alžbety v Košiciach vystriedal Štefana Benkóa, ktorý odišiel na Onderkovo miesto do Bardejova, kde pôsobil neskôr ako dekan. Onderko aj po prevzatí vedenia diecézy zotrval naďalej vo svojej funkcii v dóme.

Hneď v deň pohrebu biskupa Čárskeho sa konalo zasadnutie zboru kanonikov Sídelskej kapituly košického katedrálneho chrámu, ktoré malo riešiť situáciu s uprázdneným biskupským stolcom. Ešte počas života Čárskeho však pracovníci cirkevného oddelenia *Odboru SNR pre školstvo a kultúru* podnikli kroky, ktoré mali pripraviť priestor pre biskupovho nástupcu. Dňa 1. 3. 1962 predložili Ústrednému výboru KSS návrh na schválenie Štefana Onderka za budúceho kapitulného vikára. Východoslovenský krajský výbor KSS však presadzoval za kandidáta na kapitulného vikára Vojtecha Jančáryho. Po intervencii funkcionárov *Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva* A. Horáka a J. Lukačoviča sa ale preferovaným kandidátom stal Onderko a keď Východoslovenský krajský výbor KSS svoj návrh podporujúci Jančáryho napokon stiahol, stal sa Onderko jednoznačnou voľbou Ústredného výboru KSS. O svojej vôli informoval ústredný výbor aj kanonikov, aby túto vôľu poznali a podľa toho sa zriadili.²⁰

Na zasadnutí Kapituly v deň Čárskeho pohrebu boli prítomní Jozef Števek, kanonik a predseda zboru kanonikov v Košiciach, ktorý predsedal aj tomuto zasadnutiu, Vojtech Jančára, Eugen Kováts, Adam Repáši a Jozef Šesták – všetci sídelní kanonici. Po úvodnom otvorení zasadnutia a vyjadrení uznania zosnulému biskupovi Čárskemu sa pristúpilo k voľbe kapitulného vikára, ktorý mal viesť diecézu v čase jej biskupskej vakancie. Asi nikto z prítomných neodhadoval, že ten čas bude meraný desaťročiami. Po porade kanonikov bol za kapitulného vikára jednohlasne zvolený doterajší generálny vikár Štefan Onderko. Jeho zvolenie bolo odôvodnené tým, že počas šiestich rokov v službe generálneho vikára isto nadobudol bohaté potrebné teoretické vedomosti pre riadenie diecézy. Jozef Števek, predseda zasadnutia, o rozhodnutí kanonikov hneď upovedomil Onderka. Onderko dojatý poďakoval za prejavenú dôveru a vyhlásil, že voľbu prijíma.²¹ „Zvolený vyhlásil a uistil kanonicky sbor, že s pomocou sboru urobí všetko, aby s jeho nastávajúcou prácou bol spokojný Pán Bob a veriaci ľud, majúci pred očami i príslušné štátne zákony.“²²

¹⁸ HIŠEM, Cyril. *Košické presbytérium (1804 – 2006)*. s. 186.

¹⁹ ONDERKO, Štefan. Spomienky na môjho arcipastiera. In *Bulletin z príležitosti 100. výročia narodenia biskupa Jozefa Čárskeho a 150. výročia smrti Jozefa Ignáca Bajzu*. Prešov, Rožňava : ZKD PIT vo Východoslovenskom kraji, 1986. s. 4.

²⁰ Kanonici, okrem predsedu kapituly Števeka, sa však proti voľbe Onderka údajne bránili, pretože mali výhrady k jeho príliš svetskému životu. Onderko sa tým netajil a bolo o ňom známe, že má rád ženy. Nakoniec sa však naklonili na jeho stranu a súhlasili s jeho navrhnutím za kapitulného vikára. – Kolektív autorov. *Zločiny komunistov na Slovensku 1948 - 1989 I*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001, s. 241-242.

²¹ AACass, *Capitulum Cathedralae*, Voľba kapitulárneho vikára, Zápisnica. sign. 518/1968. s. 1.

²² AACass, *Capitulum Cathedralae*, Voľba kapitulárneho vikára, Zápisnica. sign. 518/1962. s. 2.

Podľa nepodpísaného svedectva z fondu Arcibiskupského archívu v Košiciach zo zložky o voľbe kapitulného vikára sa pri samotnej voľbe ukázalo napätie a ambície jednotlivých kanonikov. Toto svedectvo dôkladnejšie a podrobnejšie informuje o priebehu voľby, ako to v krátkosti opisuje oficiálna správa. Podľa tohto svedectva kapitula zasadala 15. marca 1962 od 16.30 do 19.30 hod., nejednalo sa teda o rýchle rozhodnutie. Pred samotným zasadnutím sa pošušovalo o troch kandidátoch na tento post. Favoritmi boli Štefan Onderko, dovtedajší generálny vikár, Vojtech Jančáry, dekan a farár v Košiciach-Juhu a Vojtech Šuhaj, dekan a farár v Trebišove. Bolo jasné, že k oficiálnemu menovaniu za kapitulného vikára bol podľa vtedajších platných zákonov potrebný aj štátny súhlas, podľa tejto správy bolo predsedovi zasadnutia Jozefovi Števekovi naznačené, že štátny súhlas najľahšie dostane práve Onderko. Jeho teda podporovali Jozef Števek, Eugen Kováts a Adam Repáši. Podľa platného kánonického poriadku by stačili na Onderkovo zvolenie aj tieto tri hlasy, keďže sa jednalo o nadpolovičnú väčšinu, no o zasiahanutie a zvrátenie tejto voľby sa pokúšali kanonici Vojtech Jančáry a Jozef Šesták, ktorí ašpirovali na tento post vikára. Keďže obaja videli, že nemajú šancu získať nadpolovičnú väčšinu hlasov, kapitulovali a pridali sa k voľbe Onderka, ktorý tak získal plný počet hlasov.²³ Práve pre toto nat'ahovanie sa bola voľba zdĺhavá, čo sa nepáčilo Onderkovi. Ten po oznámení jeho zvolenia odmietol túto voľbu, lebo mal pocit, že zvolenie jeho osoby je len výsledkom určitého kompromisu a nie jednoznačného rozhodnutia. „Na veľké pýtanie“ kanonikov predsa túto voľbu prijal a po zložení vyznania viery spolu s ostatnými plakal – nevedno „...či už zo žiaľu, či z radosti z nového kapitulného vikára.“²⁴ Tento dokument sa končí konštatovaním, že nemožno mať pochybnosti o legitímnosti tejto voľby, lebo boli pri nej dodržané všetky cirkevné a aj štátne zákony. Hoci ohlas voľby nebol medzi kňazmi príliš veľký, keďže prišlo pomerne málo gratulácií, Štefan Onderko sa právoplatne stal kapitulným vikárom v Košiciach.²⁵

Následne po voľbe katedrálna kapitula zaslala Posvätej Kongregácii sv. Officia správu, že biskup Čársky zomrel a že kapitula zvolila za kapitulného vikára Štefana Onderka, ktorý po zložení predpísaného vyznania viery obdržal právomoc a jurisdikciu nad územím diecézy.²⁶ V ten istý deň, keď prebehla voľba, informoval o nej predseda Sídelskej Kapituly Jozef Števek aj Odbor SNR pre školstvo a kultúru – cirkevné oddelenie a požiadal ho o udelenie predbežného štátneho súhlasu pre Onderka, aby sa mohol stať kapitulným vikárom, čo sa aj stalo.²⁷

Onderkove plány a vízie

Vo svojom úvodnom príhovore, ktorý uverejnil vo svojom prvom obežníku v roku 1962, Onderko načrtnol svoju predstavu o ďalšom chode diecézy. Bolo jasné, že to bude cesta istej spolupráce s komunistickou propagandou: „...každá doba vyžaduje nové formy dušpastierskej činnosti. I naša doba nevidaného pokroku, silného životného tempa, výstavby a premeny celého spôsobu nášho života okolo nás i v nás – v ľuďoch – vyžaduje od nás, aby sme jej splatili svoj dlh

²³ AACass, *Capitulum Cathedrale*, Voľba kapitulárneho vikára, sign. 518/1962. Neoznačený dokument.

²⁴ AACass, *Capitulum Cathedrale*, Voľba kapitulárneho vikára. sign. 518/1962. Neoznačený dokument.

²⁵ AACass, *Capitulum Cathedrale*, Voľba kapitulárneho vikára, sign. 518/1962. Neoznačený dokument.

²⁶ AACass, *Capitulum Cathedrale*, Voľba kapitulárneho vikára, Správa pre Posvätnú Kongregáciu Sv. Officia. sign. 518/1962.

²⁷ AACass, *Episcopatus*, Voľba kapitulného vikára – št. súhlas, sign 537/1962 .

*statočnou dušpastierskou práco, ale i prácou na poli občianskom.*²⁸ V predstavovaní svojho programu vikár ďalej píše: „*Žijeme vo veľkej dobe! Veľká doba potrebuje veľkých ľudí, veľkých na lásku, na obetavosť, veľkých v ochote pracovať pre spoločné dobro a blaho ľudstva. K takejto veľkosti musíme prevychovať seba i náš ľud... Zaisťte, služobník Krista – Kniežat'a pokoja musí stáť v prvých radoch bojovníkov za mier sveta i celého ľudstva! A tak kňaz Kristov nielen v našej vlasti, ale všade na svete si musí uvedomiť, že toto je úlohou dneška: modliť sa a pracovať za mier.*“²⁹ Mierové apely boli častou súčasťou rétoriky Štefana Onderka, tak ako aj mnohých iných predstaviteľov štátnej aj cirkevnej hierarchie. Je potrebné poznamenať, že ešte stále žili v povedomí ľudí hrôzy druhej svetovej vojny, a tak sa nedá s určitosťou povedať, že slová o mieri boli len prázdne frázy, hoci spojenie „bojovať za mier“ sa nám môže dnes zdať oxymoronom. Štefan Onderko zomrel 6. júla 2006 a pochovaný bol 10. júla 2006.

Kapitula kanonikov, diecézny tribunál a dekanáty v diecéze

Okrem biskupa Jozefa Čárskeho, neskôr vikára Štefana Onderka, mali na riadení diecézy určite podiel aj ďalšie osoby, ku ktorým môžeme pripočítať členov biskupskej kúrie, členov diecézneho tribunálu, dekanov jednotlivých dekanátov a samozrejme aj kňazov, ktorí v tom čase pôsobili v diecéze.

Kapitula kanonikov

S nástupom komunistickej moci Košická kapitula postupne upadala. Po smrti biskupa Čárskeho (v roku 1962) ju viedol Štefan Onderko ako kapitulný vikár, ktorý dal na rady Kapituly, aj keď s pribúdajúcimi rokmi jeho pôsobenia vo funkcii ustávali aj stretnutia členov Kapituly. Z archívnych prameňov máme záznam o činnosti kanonikov z rokov 1962 do roku 1965, po tomto roku bola Kapitula v Košiciach nečinná až do roku 1996.³⁰ Podľa záznamu zo zasadnutia z 30. novembra 1962 na sviatok sv. Ondreja, kedy bolo zvykom usporiadať zasadanie Kapituly, Kapitulu tvorili: Jozef Števek, Vojtech Jančáry, Eugen Kováts, Adam Repáši, Jozef Šesták, všetci ako riadni kanonici, Aladár Topitzer ako čestný kanonik a Štefan Onderko, ktorý nebol kanonikom, no zúčastňoval sa zasadnutí ako kapitulný vikár. Menovania týchto kanonikov sú datované k 15. februáru 1951.³¹ V tom istom zložení sa stretli kanonici aj na zasadnutí 11. júla 1963. Zasadania 30. novembra 1963 sa nezúčastnil Adam Repáši kvôli chorobe. Ten svojej chorobe dňa 18. marca 1964 podľahol. Na najbližšom ondrejskom stretnutí Kapituly 30. novembra 1964 sa zvyšní kanonici dohodli, že doplnenie uprázdneneho miesta v Kapitule po Repášovi nie je až také pálčivé, dôležitejšie bolo nájsť schopných kňazov, ktorí by zaplnili prázdne farnosti v diecéze. V roku 1965 sa Kapitula zišla na poslednom zasadnutí, iné oficiálne sa už nekonalo. Ani z tohto posledného stretnutia Kapituly sa nezachovala zápisnica, o jeho uskutočnení vieme z podkladových materiálov k zasadaniu.³² Po tomto roku nie sú

²⁸ AACass, *Acta curiae episcopalis diocesis Cassoviensis, A.D. 1962*, Obežník č. 1/1962, sign. 1202/1962.

²⁹ AACass, *Acta curiae episcopalis diocesis Cassoviensis, A.D. 1962*, Obežník č. 1/1962, sign. 1202/1962.

³⁰ ZUBKO, Peter. *Dejiny Košickej kapituly (1804 – 2001)*, Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003. s. 208.

³¹ ZUBKO, Peter. Vnútorne dejiny Košickej kapituly. In *Kapituly kanonikov. Zborník príspevkov monotematického seminára s medzinárodnou účasťou z cirkevných dejín*. Košice : Teologická fakulta Katolíckej univerzity, 2003. s. 7-16.

³² ZUBKO, Peter. *Dejiny Košickej kapituly (1804 – 2001)*, s. 209-211.

o činnosti Kapituly v Košiciach žiadne záznamy, svoju činnosť v novom zložení Kapitula obnovila až v roku 1996.³³

Diecézny tribunál

Tribunál, ktorý pôsobil v diecéze v 60-tych rokoch 20. storočia, bol tribunál, ktorý vymenoval biskup Čársky 25. novembra 1958. Tento tribunál mal takéto zloženie: oficiál Dr. Anton Harčár, viceoficiál a audítor Vojtech Jančáry, obhajca zväzku a promótor spravodlivosti Dr. Emil Stach, advokát chudobných Dr. Jozef Leščák, notár Dr. Alexander Topitzer. Sudcami sa stali: Ján Onderúv, prelát, Dr. Štefan Demeter, profesor, Melichar Zelený, farár, Ján Jacko, dekan a farár, Dr. Jakub Šefčík, farár, Dr. Štefan Hlaváč, farár a radca, Dr. Ján Švec, farár a radca, Dr. Ján Bubán, farár, Dr. Rudolf Siebert, dekan a farár, Dr. Jozef Machala, farár, Vincent Janitor, farár a František Cicholes, farár.³⁴

V tomto zložení bol menovaný posledný diecézny tribunál, za jeho menovaním stál biskup Čársky. Tento tribunál fungoval skoro 30 rokov, prakticky až do príchodu nového košického biskupa Alojza Tkáča. Keďže tribunál bol stále ustanovovaný na jedno decénium a ustanovovať ho mal biskup, ktorého v diecéze nebolo, dostal košický oficiál Dr. Anton Harčár od Najvyššieho Tribunálu Apoštolskej Signatúry trikrát splnomocnenie, aby on sám menoval členov súdu na ďalšie obdobie. Keď sa koncom 60-tych rokov končilo decénium tribunálu menovaného ešte biskupom Čárskym, Mons. Jozef Tomko, ktorý bol v Ríme, poradil A. Harčárovi obrátiť sa na najvyšší tribunál do Ríma. Tak sa zachovala kontinuita tribunálu. Je zaujímavé, že vzniknutý problém s končiacim sa funkčným obdobím tribunálu mal riešiť vikár Onderko, ten však prenechal túto starosť na tribunálneho oficiála A. Harčára. Košický diecézny tribunál, vymenovaný v roku 1958, bola jediná biskupom ustanovená cirkevná inštitúcia, ktorá riadne fungovala aj počas biskupskej vakancie v období, keď diecézu viedol vikár Onderko.³⁵ Samozrejme, že počas tohto obdobia došlo k istým personálnym zmenám v obsadení tribunálu. Niektorí členovia zomreli, alebo už nemohli vykonávať svoju funkciu pre zdravotné ťažkosti. Boli to Dr. Aladár Topitzer, ktorý zomrel 7. marca 1965 a Dr. Emil Stach, ktorý zomrel 25. októbra 1968. Od roku 1965 bol vo funkcii notára Alojz Tkáč, ktorý bol aj archivárom biskupského úradu. Aj keď pôvodným členom tribunálu vypršalo ich menovanie 1. decembra 1967, noví členovia boli navrhnutí až v roku 1972. Jednalo sa o Ladislava Bartka, Juraja Baleka, Jozefa Giča a Dr. Vojtecha Jenčíka. Okrem Jozefa Giča sa všetci od 1. októbra 1972 spolu s pôvodnými žijúcimi členmi stali členmi diecézneho tribunálu na obdobie ďalších desiatich rokov.³⁶

³³ ZUBKO, Peter. Vnútorne dejiny Košickej kapituly. In *Kapituly kanonikov. Zborník príspevkov monotematického seminára s medzinárodnou účasťou z cirkevných dejín*. s. 7-16.

³⁴ HOLEC, Peter. Diecézny súd v Košiciach za biskupa Jozefa Čárskeho. In *Štyridsiate výročie úmrtia biskupa Jozefa Čárskeho. Zborník príspevkov monotematického seminára z cirkevných dejín*. Košice : Teologický inštitút Košice, Katedra cirkevných dejín, 2002, s. 107 - 123; HOLEC, P. Diecézny súd Košického biskupstva v rokoch 1952 - 1992. In *Annales Diocesis Cassoviensis 1994. Zborník prác k dejinám Košického biskupstva*. Košice : Verbum, 1994, s. 43-80.

³⁵ HOLEC, Peter. Diecézny súd v Košiciach za biskupa Jozefa Čárskeho. In *Štyridsiate výročie úmrtia biskupa Jozefa Čárskeho. Zborník príspevkov monotematického seminára z cirkevných dejín*. s. 107 - 123; HOLEC, P. Diecézny súd Košického biskupstva v rokoch 1952 - 1992. In *Annales Diocesis Cassoviensis 1994. Zborník prác k dejinám Košického biskupstva*. s. 43-80.

³⁶ HOLEC, Peter. Diecézny súd Košického biskupstva v rokoch 1952 - 1992. In *Annales Diocesis Cassoviensis 1994. Zborník prác k dejinám Košického biskupstva*. s. 48-50.

Dekanáty

Veľký vplyv na delenie diecézy na dekanáty mala zmena administratívneho členenia Slovenska v roku 1960, kedy vznikli nové okresy s väčšou rozlohou. Na území Košickej diecézy vznikli okresy Bardejov, Humenné, Košice, Michalovce, Prešov a Trebišov. Tieto okresné mestá sa stali zároveň centrami nových dekanátov, aj keď nebolo pravidlom, aby v nich dekan aj reálne sídlil.³⁷ Na základe tohto nového rozdelenia biskup Čársky zrušil Dekanát Giraltovec a jeho farnosti rozdelil do Dekanátu Prešov a Bardejov.³⁸ Zrušený bol aj Dekanát Svidník a Dekanát Vranov-Stropkov a ich farnosti pripadli do Dekanátu Bardejov.³⁹ Ďalej boli zrušené aj dekanáty Humenné-Medzilaborce-Snina a vytvorený Dekanát Humenné, do ktorého patrili všetky farnosti v rámci hraníc okresu Humenné.⁴⁰ Rušenie dekanátov sa odohralo aj v novom Vranovskom okrese, zrušený bol Dekanát Veľké Kapušany a Sobrance. Farnosti týchto dekanátov boli prerozdelené podľa politickej mapy nových okresov.⁴¹ Na základe tohto delenia boli zrušené aj Dekanáty Sabinov a Košice-Sever, ktoré podobne ako Dekanát Giraltovec pripadli k novému Dekanátu Prešov.⁴² Zmeny neobišli ani Dekanát Trebišov, ku ktorému boli pridelené zrušené Dekanáty Kráľovský Chlmec a Sobrance-Veľké Kapušany.⁴³

Podľa *Výkazu duchovných staníc a ich obsadenia k 1. januáru 1970* mala Košická diecéza v 60-tych rokoch sedem dekanátov. Na čele Dekanátu Košice stál Jozef Jančáry, sídliači v Košiciach-Juh, vicedekanmi boli František Cicholes so sídlom v Haniske a Ján Qualich v Moldave nad Bodvou. Tento dekanát mal 42 farností: Košice-Dóm, Košice-Juh, Barca, Bohdanovce, Budimír, Buzica, Čaña, Čečejevce, Drienovec, Družstevná pri Hornáde, Haniska, Hraničná – Kechnec, Hýľov, Janík, Kavečany, Kecerovské Pekľany, Košická Belá, Košická Nová Ves, Košická Polianka, Košické Oľšany, Krásna nad Hornádom, Medzey, Moldava nad Bodvou, Myslava, Nižná Myšľa, Nováčany, Obišovce, Páňovce, Perín, Ploské, Poľov, Ruskov, Slanec, Svinica, Šaca, Trstené pri Hornáde, Ťahanovce, Valaliky, Veľká Ida, Veľká Lodina, Vyšný Klátov a Zlatá Idka.⁴⁴

Na čele Dekanátu Bardejov stál Jozef Šesták, pôsobiaci v Zborove, a miesto vicedekana zastával Jozef Mikloš, ktorý mal sídlo v Mokroluhu. Do tohto dekanátu patrilo spolu 23 farností: Bardejov, Gaboltov, Hankovce, Hažlín, Hertník, Hrabovec, Kobyly, Koprivnica, Kračúnovce, Giraltovec, Kurima, Lenartov, Mokroluh, Nižné Raslavice, Osikov, Richvald, Vyšná Voľa, Zborov, Duplín, Radoma, Stropkov a Turany nad Ondavou.⁴⁵

Dekanát Humenné mal 16 farností, ktoré patrili pod jurisdikciu dekana Andreja Marinka v Humennom a vicedekana Jána Tomka, sídliaceho v Dlhom nad Cirochou. Patrili tu: Humenné, Dlhé nad Cirochou, Hrubov, Jankovce, Kamenica nad Cirochou,

³⁷ HIŠEM, Cyril. *Prehľadné dejiny Košickej arcidiecézy*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2010, s. 237; ZUBKO, Peter. *Dejiny Košickej cirkvi v prameňoch (1803 – 2006)*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006. s. 54-55.

³⁸ AACass, *Archidiakonalia*, Zrušenie dekanátu Giraltovec z 10. augusta 1961, sign. 1898/1961.

³⁹ AACass, *Archidiakonalia*, Úprava dekanátov podľa územnej reorganizácie. sign. 1905/1961.

⁴⁰ AACass, *Archidiakonalia*, Úprava dekanátov podľa územnej reorganizácie politických okresov. sign. 1906/1961.

⁴¹ AACass, *Archidiakonalia*, Úprava dekanátov podľa územnej reorganizácie politických okresov. sign. 1907/1961.

⁴² AACass, *Archidiakonalia*, Úprava dekanátov podľa územnej reorganizácie politických okresov. sign. 1908/1961.

⁴³ AACass, *Archidiakonalia*, Úprava dekanátov podľa územnej reorganizácie politických okresov. sign. 1909/1961.

⁴⁴ AACass, *Acta curiae dioecesis Cassoviensis, A.D. 1970*, Výkaz duchovných staníc a ich obsadenia k 1. januáru 1970, s. 1-2.

⁴⁵ AACass, *Acta curiae dioecesis Cassoviensis, A.D. 1970*, Výkaz duchovných staníc a ich obsadenia k 1. januáru 1970, s. 2.

Lieskovec, Ľubiša, Medzilaborce, Ohradzany, Papín, Ptičie, Snina, Udavské, Vyšný Hrušov, Zbudské Dlhé a Ľubiša.⁴⁶

Dekanom Dekanátu Michalovce bol Ján Tokár, administrátor v Michalovciach a do jeho právomocí patrilo 18 farností: Michalovce, Budkovce, Jenkovce, Kopčany, Lekárovce, Malčice, Pavlovce nad Uhom, Remetské Hámre, Senné, Sobrance, Staré, Strážske, Tibava, Trhovište, Úbrež, Veľké Zalužice, Vinné a Žbince. Tento *Výkaz duchovných staníc* k Dekanátu Michalovce neuvádza nijakého vicedekana.⁴⁷

K tým väčším dekanátom, najmä čo sa týka počtu farností, patrilo Dekanát Prešov, kde bol dekanom Ján Jacko, administrátor v Petrovanoch. Vicedekanom bol Anton Ďurček v Sabinove. Dekanát mal tieto farnosti: Prešov, Bajerov, Brestov, Brezovica nad Torysou, Brezovička, Červenica, Drienov, Dubovica, Fričovce, Hermanovce, Hubošovce, Jarovnice, Kamenica, Kapušany, Kendice, Kokošovce, Krivany, Križovany, Lipany, Lipovce, Nižná Šebastová, Nižný Slavkov, Pečovská Nová Ves, Petrovany, Pušovce, Radatice, Ražňany, Rožkovany, Sabinov, Sedlice, Solivar, Svinia, Šarišské Dravce, Šarišské Michaľany, Široké, Terňa, Torysa, Tulčík, Veľký Šariš, Záhradné, Župčany, Ľubotín, Plaveč nad Popradom a Plavnica.⁴⁸

Dekanát Trebišov spravoval sečovský administrátor Andrej Kapušanský a pomáhal mu vicedekan zo Stredy nad Bodrogom Ján Krémer. Do tohto dekanátu patrilo 25 farností: Trebišov, Boľ, Bot'any, Brehov, Cejkov, Čerhov, Čičarovce, Hraň, Kazimír, Kráľovský Chlmec, Lastovce, Leles, Nižný Žipov, Parchovany, Plechotice, Rad, Ruská, Sečovce, Slivník, Streda nad Bodrogom, Veľké Kapušany, Veľké Ozorovce, Veľké Trakany, Veľký Kamenec a Zemplínsky Branč.⁴⁹

Menším dekanátom bol Dekanát Vranov, kde bol dekanom František Raffač, administrátor vo Vranove, sídlom jeho vicedekana Jozefa Mríza bol Nižný Hrušov. Patrilo sem 12 farností: Vranov, Hanušovce nad Topľou, Holčíkovec, Michalok, Nižný Hrušov, Ondavské Matiašovce, Sačurov, Skrabské, Slovenská Kajňa, Soľ, Vehec a Žalobín.⁵⁰

Záver

Od pádu totalitného komunistického zriadenia nás delí už viac ako dvadsať rokov slobody a života v demokratickom štátnom zriadení. Vysporiadanie sa s touto dobou a odhalenie pravdivého obrazu o jej aktéroch, ich aktivitách a mechanizmoch, ktoré tu fungovali, je stále aktuálnou výzvou pre dnešných historikov. Zhromažďovanie svedectiev a informácií, čo robí aj táto práca, je stále žiaduce a pre potrebu vyrovnania sa s minulosťou nesmierne potrebné. V rozvinutej spoločnosti, ktorá si ctí samu seba a pravdu ako jeden z jej základných princípov, nemá miesto odsúvanie alebo zahmlievanie vlastnej histórie. Tým sa ňou spoločnosť bude len ďalej zaťažovať, namiesto toho, aby sa priblížila k objektívnej historickej pravde. Tento príspevok sa snaží byť istým nástrojom,

⁴⁶ AACass, *Acta curiae diocesis Cassoviensis, A.D. 1970*, Výkaz duchovných staníc a ich obsadenia k 1. januáru 1970, s. 2-3.

⁴⁷ AACass, *Acta curiae diocesis Cassoviensis, A.D. 1970*, Výkaz duchovných staníc a ich obsadenia k 1. januáru 1970, s. 3.

⁴⁸ AACass, *Acta curiae diocesis Cassoviensis, A.D. 1970*, Výkaz duchovných staníc a ich obsadenia k 1. januáru 1970, s. 3-4.

⁴⁹ AACass, *Acta curiae diocesis Cassoviensis, A.D. 1970*, Výkaz duchovných staníc a ich obsadenia k 1. januáru 1970, s. 4-5.

⁵⁰ AACass, *Acta curiae diocesis Cassoviensis, A.D. 1970*, Výkaz duchovných staníc a ich obsadenia k 1. januáru 1970, s. 5.

ktorý slúži k porozumeniu histórie Košickej diecézy v 60-tych rokoch 20. storočia, aby sme boli pripravení zaujať stanovisko k vlastnej minulosti a nepodliehať súčasným tendenčným pokušeniam subjektívneho a príliš zgeneralizovaného hodnotenia doby.

Pri práci, ktorá sa viaže nielen na obdobie 60-tych rokov, ale aj doby komunizmu v našej krajine, tu je stále potreba empirického aj teoretického výskumu, najmä čo sa týka zhromažďovania archívnych prameňov a svedectiev pamätníkov. Určite veľmi cennú prácu by prinieslo dielo, ktoré by sa venovalo podrobným dejinám všetkých diecéz na Slovensku v tejto dobe a poukázalo tak na spoločné aj rozdielne črty ich vývoja. Kvalitne rozpracované dejiny nemajú všetky diecézy, košická k nim však nepatrí. No aj tak je tu stále potreba ďalšieho rozširovania poznatkov, aby ani táto generácia historikov nezostala minulosti nič dlžná.

Adresa autora:

ThLic. Tomáš Filip

Interný doktorand

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: mgr.tomas.filip@gmail.com

PASTORAČNÁ STAROSTLIVOSŤ PÁPEŽA PIA XII. O SVETOVÉ MISIE V ENCYKLIKE EVANGELII PRÆCONES

Štefan Lenčič

PASTORAL CARE OF POPE PIUS XII. OF WORLD MISSION IN THE ENCYCLICAL EVANGELII PRÆCONES

Abstract: The papal missionary encyclical letter Evangelii præcones was published in 1951 by Pope Pius XII. At that time life of the Catholic Church in Slovakia was strongly in captivity of totalism which resulted in the fact that Slovaks do not know much about this encyclical.

The content of this document reflects the spiritual zeal of Pope Pius XII for the expansion of missionary activity around the world. It was dedicated to mission superiors, priests, monks, but also to all the faithful. The aim of the encyclical was to restore the missionary activity after the tragic events of World War II. In this document Pope puts the accent on the important role of the laity in mission churches and the necessity of Catholic Action, establishment of schools, newspapers, health care and social assistance for all. Missionary work should hold a respect for local cultures and constantly increase responsibility of clergy and laity for life and development of the Church throughout the world.

Keywords: Encyclic. Gospel. Lay believers. Local culture. Missioner. Pope. Social Assistance.

Od vzniku Katolíckej cirkvi sa misijná činnosť chápala ako hlavné poslanie tých, ktorí sa rozhodli kráčať za Kristom. Najväčšiu zodpovednosť za túto úlohu si uvedomovali a niesli pápeži. V dejinách Cirkvi sa misijná činnosť uskutočňovala nepretržite s väčšími i menšími úspechmi. Za najplodnejšie obdobie misijnej aktivity sa považujú roky približne od polovice 19. do polovice 20. storočia, ktoré dostalo v misijných dejinách prívlastok „zlatá éra misii“.¹

Dôležitú úlohu v tejto činnosti zohrávali aj misijné encykliky, ktorými pápeži povzbudzovali a korigovali prácu misionárov, ale aj všetkých veriacich, ktorí mali tiež „niešť bremeno zodpovednosti“ za misie. Prostredníctvom encyklík zaznieval „blas Cirkvi“ pre tých, ktorí pracovali na rozširovaní svetových misií. Aj v období totality v 20. storočí bol tento hlas jasný. Ale Cirkev na Slovensku v tomto období mala veľmi sťažený prístup k Rímu, k jeho oficiálnym dokumentom i náboženskej literatúre. K takýmto dokumentom

¹ BUČKO, Ladislav. *Misijná a charitatívna činnosť*. Bratislava : VŠZSP sv. Alžbety, 2009, s. 121.

patrí aj pápežská misijná encyklika *Evangelii pracones*,² ktorá bola vydaná v roku 1951 pápežom Piom XII.³ pri príležitosti 25. výročia encykliky *Rerum Ecclesiae*.⁴

K pontifikátu pápeža Pia XII. (1939-1958) sa ozývajú aj neprajné hlasy, preto cirkevní historici v súčasnosti podrobne skúmajú jeho pontifikát a vychádzajú tak na svetlo sveta mnohé neznáme archívne dokumenty, ktoré len potvrdzujú veľkú osobnosť tohto pápeža v neľahkej politickej a spoločenskej situácii v polovici 20. storočia. Kardinál Miloslav Vlk – v spojitosti s týmto pápežom – sa rozhládene vyjadril, že „*pri hodnotení Pia XII. musíme rozlišovať jeho diplomatické pôsobenie od jeho učiteľskej a pastierskej činnosti*“. Z množstva aktivít, ktoré vykonal tento pápež, treba spomenúť napríklad aj skutočnosť, že za takmer jeho dvadsaťročného pôsobenia ako hlavy Cirkvi vydal až 40 encyklik.⁵

Misijná encyklika *Evangelii pracones*, vydaná v roku 1951, sa stala novým impulzom pre Katolícku cirkev aj napriek tomu, že krajiny žijúce v totalitnom systéme sa mohli do misijnej aktivity zapojiť jedine duchovnou pomocou – modlitbou a obetou.

Uvedená encyklika predstavuje veľmi jasne a zrozumiteľne, aký pohľad a záujem mal pápež Pius XII. k svetovým misiám. Radosť z úspešnej misijnej práce vyjadril hneď v úvode encykliky, keď napísal, že na audiencii 24. júna 1944 pred členmi predstavenstva Pápežského misijného diela mohol povedať: „*Katolícke misionárske hnutie v kresťanských aj pobanských krajinách nabralo na takej sile i obrate a nabralo také rozmery, aké pravdepodobne neboli doteraz v análoch katolíckych misií nikdy zaznamenané*.“⁶ Zároveň povzbudil biskupov, aby v bratskej spolupráci sa usilovali o odstránenie akýchkoľvek negatívnych vplyvov, ktoré by škodili misijnej práci. Pripomenul, že dôvodom je „*kresťanská viera a univerzálna kresťanská láska k bližnému, ktorá transcenduje všetky opozičné tábory a národné putá a siaba až na kraj sveta*“. Tieto motívy sú smerodajné pri úsilí o ustanovenie Božieho kráľovstva na celom svete.⁷ Pápež ďalej konštatoval, že misie zaznamenávajú úspechy, ktoré predstavil aj v konkrétnych číslach. Ako príklad použil rok 1926 a rok 1951, kedy vznikla samotná encyklika.

Rok/misia	Počet misií	Počet katolíkov	Počet misionárov	Počet seminaristov
1926	400	15 000 000	14 800	1 770
1951	600	20 800 000	26 800	4 300

Pápež Pius XII. sa na začiatku svojej encykliky venoval konkrétnemu predstaveniu misijných úspechov, keď konštatoval, že v roku 1926 boli na misiách všetci biskupi zo

² *Acta Apostolicae Sedis. Roma*. Typis Polyglotis Vaticanis MDGCCGXXXVI, Annus XXXXIII – SERIES II - Volumen XVIII, pagina 497–528. Ďalej len: *Acta Apostolicae Sedis, 1951*.

³ Pápež Pius XII. (lat. Pius Duodecimus), vlastným menom Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacelli (* 2. marec 1876 Rím - † 9. október 1958, Castel Gandolfo) bol v období rokov 1939 – 1958 rímskym pápežom v poradí 260.. Jeho pontifikát trval takmer dvadsať rokov. – RENDINA, Claudio. *Príběhy pápežů a dějiny a tajemství*. Praha 2003, s. 647-654.

Pius XII., okrem misijnej encykliky *Evangelii pracones* (1951), vydal v roku 1957 ešte ďalšiu misijnú encykliku *Fidei Donum*.

⁴ *Acta Apostolicae Sedis. Roma*. Typis Polyglotis Vaticanis MDGCCGXXXVI, Annus XVIII - Volumen XVIII, pagina 65-83. (Encykliku *Rerum Ecclesiae* napísal pápež Pius XI. v roku 1926).

⁵ ZIKMUND, Martin T. Papež Pius XII. - diplomat, učiteľ a pastýř. In *Katolíckej týdeník* 42/2008.

⁶ *Acta Apostolicae Sedis*, 1944, s. 209.

⁷ *Acta Apostolicae Sedis*, 1944, s. 207.

zahranica, ale počas posledných 25 rokov 88 misíí bolo zverených domácemu kléru; na niektorých miestach bola navyše ustanovená cirkevná hierarchia a biskupi vymenovaní z radov domáceho kléru. Pápež uviedol aj konkrétne príklady: v Pakistane a v niektorých častiach Afriky bola právne zriadená cirkevná hierarchia, uskutočnili sa tam tri veľmi dôležité plenárne rady, prvá v roku 1934 v Indočíne, druhá v roku 1937 v Austrálii a tretia v roku 1950 v Indii. Navyše pripojením ku *Kongregácii pre šírenie viery* v Ríme bol založený *Misijný inštitút*. V Ríme bolo zároveň zabezpečené, aby v *Kolégiu svätého Petra* boli dôkladnejšie a lepšie prispôsobené teologické, morálne a apoštolské školenia pre domorodých kňazov. Navyše boli založené dve univerzity a počet stredných škôl stúpol z 1600 (r. 1926) na 5000. Takmer sa zdvojnásobil počet základných škôl, rovnako aj počet lekární a nemocníc, kde sa ponúkala lekárska starostlivosť, napríklad liečenie malomocenstva.⁸

Veľkým prínosom sa stala *Misijná únia duchovenstva*, ktorá tiež zaznamenala svoje rozšírenie a bol založený aj spravodajský servis *Fides*. Narastal počet misionárskych periodík, konali sa mnohé misijné kongresy, medzi ktorými je potrebné zvlášť spomenúť misijný kongres konaný v Ríme počas Svätého roka. Uskutočnil sa aj Eucharistický kongres vo Wumasi na Zlatom pobreží v Afrike, ktorý bol pozoruhodný počtom a zbožnosťou svojich účastníkov. Pápež tiež stanovil špeciálny deň v roku, ktorý má pomocou modlitieb a milodarov pomôcť *Pápežským dielam Svätého detinstva Ježišombo*. Konštatoval, že všetky tieto udalosti ukazujú, že dielo apoštolátu sa zapojením nových a viacerých moderných metód prispôsobilo meniacim sa podmienkam a rastúcim potrebám dnešnej doby. K pozitívnym výsledkom bolo pridané aj konštatovanie, že počas tohto obdobia bolo riadne ustanovených päť apoštolských delegácií v rôznych regiónoch, ktoré boli dané pod jurisdikciu posvätej *Kongregácie Propaganda Fide*, navyše na niekoľkých územiach boli menovaní aj apoštolskí nunciovia alebo internunciovia.⁹ V závere hodnotenia 25-ročného úsilia v misijnom prostredí pápež vyjadril svoju radosť a vďačnosť slovami sv. apoštola Pavla: „*Lebo túžim vidieť vás a dať vám nejaký duchovný dar na vašu posilu, to jest, aby sme sa navzájom potešili spoločnou vierou, vašou i mojou.*“ (Rim 1, 11-12)

Pápež sa tešil všetkým misijným úspechom a pri pohľade na tých, ktorí ešte nepoznali Krista, adresoval prosbu k Bohu: „*Ako si sa na nás ukázal svätým pred ich pohľadom, tak zasa ukáž pred nami, aký vieš byť mocný proti nim, aby poznali teba, ako sme my poznali, že niet Boha okrem teba, Pane.*“ (Sir 36, 4-5)

Úspechy na misijnom poli však priniesli so sebou aj nemalé obety, ktoré v niektorých situáciách znamenali aj krv mučeníkov. Pápež konštatoval, že „*priebehu storočí nechýbalo v niektorých krajinách to najkrutejšie prenasledovanie rodiacej sa Cirkvi; v našej dobe sú to krajiny na Ďalekom východe, ktoré sú zaliate krvou mučeníkov z rovnakej príčiny. Dozvedeli sme sa, že mnoho veriacich aj reboľných sestier, misionárov, kňazov a dokonca aj domácich biskupov bolo vyhnaných zo svojich domovov, olúpili ich o majetok a teraz žijú v núdzi v exile, alebo boli zatknutí, uvrhnutí do väzenia a do koncentračných táborov, alebo niekedy pod krutosťou podmienok zomreli, pretože boli oddaní ich viere.*“ V tomto uvažovaní pápež uzatvára myšlienku slovami: „*Naše srdce je zaplavené žiaľom, keď premýšľame o protivestvách, utrpení a smrti týchto našich milovaných detí.*

⁸ *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, s. 499-500.

⁹ *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, s. 500-501.

Nielenže ich milujeme s otcovskou láskou, ale ctíme si ich s otcovskou úctou, pretože sme si plne vedomí, že ich vysoký zmysel pre povinnosť je niekedy korunovaný mučeníctvom“.¹⁰

V misijnom prostredí mnohí vydávali až hrdinské svedectvo viery. Ukázali sa však aj negatívne situácie, napríklad to, že niektorí odvádzali veriacich od Katolíckej cirkvi „*vyžadujúc akoby vlastenectvo a vernosť, ale katolíci boli a sú schopní podať na to úplne oprávnenú odpoveď, že pokiaľ sú na vysokej úrovni vo veci vlastenectva, zaslúžia si užívať pravú slobodu“.¹¹*

Autor encykliky reálne zhodnocuje situáciu vo svete a konštatuje, že vo svete je ešte asi jedna miliarda ľudí, ktorí nepoznajú Kristovo evanjelium. Preto je potrebné zvýšiť misijné úsilie. Na misijnom poli existujú mnohé nezdravé učenia („*prevláda u nich ateistický materializmus, alebo jedno z niektorých takzvaných kresťanských vyznaní, ktoré je nakažené princípom a chybami komunizmu“*), ktoré sú veľkým nebezpečenstvom pre ľudí. Aby bola práca misionárov na poli evanjelizácie ešte efektívnejšia, pápež pokladal za potrebné stručne vysvetliť princípy a normy, ktoré by mali riadiť horlivosť a činnosť katolíckych misionárov.¹²

V ďalšej časti encykliky pápež predstavuje niekoľko dôležitých a praktických rád pre lepšie misijné napredovanie. Prvým predpokladom pre misionára v jeho práci má byť to, aby „*mal veľmi veľké a vznešené povolanie od Boha“*. Pretože ním zasväcuje svoj život Bohu, aby rozšíril jeho kráľovstvo do najvzdialenejších končín zeme. Musí tiež poznať a prijať krajinu, ktorú ide evanjelizovať ako druhú vlasť a milovať ju nezištnou láskou. Pri tomto poslaní nemá hľadať žiadne pozemské výhody pre jeho vlastnú krajinu alebo náboženský inštitút, ale nech hľadá skôr to, čo môže prispieť k spásu duší.¹³

Kandidáti pre misijnú prácu by sa mali usilovať získať nielen duchovné a intelektuálne vedomosti, ale navyše by sa mali naučiť také predmety, ktoré im budú užitočné pri ohlasovaní evanjelia v cudzej krajine. Odporúča im, aby získali dobrú znalosť jazykov. Okrem toho by mali byť dostatočne poučení aj v odboroch: lekárstvo, poľnohospodárstvo, etnografia, história, zemepis a iné.¹⁴

Hlavným cieľom misijnej činnosti, ktorú určuje pápež, je „*vytvoriť zdravé základy Cirkvi medzi nekresťanskými národmi a umiestniť ich pod Hierarchiu“*. V tejto spojitosti pápež v liste z 9. augusta 1950, adresovanému Petrovi kardinálovi Fumasoni Biondimu, prefektovi Posvätnej Kongregácie Propaganda fide,¹⁵ napísal: „*Cirkev si kladie za cieľ nie nadvládu nad národmi alebo získanie svetského panstva, ona túži len po tom, aby nadprirodzeným svetlom viery boli osvietené všetky národy a aby boli presadzované záujmy civilizácie, kultúry a bratskej svornosti medzi národmi.“¹⁶*

¹⁰ Pápež okrem iných citácií uvádza aj sv. Cypriána, biskupa a mučeníka, ktorý utešoval a povzbudzoval kresťanov svojej doby týmito slovami: „*Pán chce, aby sme sa radovali aj v prenasledovaní, pretože ak dôjde k prenasledovaniu, môže byť korunovaná naša viera. Boží vojaci sú podrobení skúške a nebo je otvorené pre mučeníkov. Nevstúpili sme do armády iba na to, aby sme mysleli na pokoj a odmietli bitku, vidiac že Pán, majster pokory, tolerancie a utrpenia, sám zaujal prvé miesto v boji, aby On sám prvý robil to, čo nás učil, aby na sebe ukáza, ako znášať to, čo nás nabáda vydržať.“ – Acta Apostolicae Sedis, 1951, s. 503-504.*

¹¹ Acta Apostolicae Sedis, 1951, s. 504-505.

¹² Acta Apostolicae Sedis, 1951, s. 505.

¹³ Acta Apostolicae Sedis, 1951, s. 506.

¹⁴ Acta Apostolicae Sedis, 1951, s. 507.

¹⁵ Kongregácia pre šírenie viery (Sacra Congregatio de Propaganda fide) bola založená v roku 1622 pápežom Gregorom XV. s úmyslom vzdelávať kňazov, ktorí boli počas éry zámorských objavov vyslaní do novoobjavených misijných území. Od roku 1967 bola premenovaná na Kongregáciu pre evanjelizáciu národov.

¹⁶ Acta Apostolicae Sedis, 1951, s. 507.

V spätnom pohľade sa pápež vrátil k audiencii v roku 1944, kedy prijal riaditeľov misijných aktivít a okrem iného vyhlásil: „*Veľkorysé a ušľachtilé zámery, ktoré majú misionári, sú šírenie viery v nových krajinách tak, aby sa Cirkev stala ich pevnou súčasťou a čo najskôr prišla k takému stupňu vývoja, že môže aj naďalej existovať a prekvitať bez pomoci misijnej organizácie. Tieto misijné organizácie neslúžia vlastným zámerom, ale ich úlohou je využiť všetko svoje úsilie na realizáciu vznešených účelov, o ktorých sme sa už zmienili. Keď sa tieto ciele dosiahnu, nech sa radujú, že sa môžu zase vydat' do iných oblastí. Preto nech misionári neprijímajú žiadne trvalé bydlisko v miestach, kde dielo apoštolátu už dosiahol celkový rozvoj, pretože je na nich, aby evanjelizovali a posväcovali celý svet. Misionárskou úlohou je podporovať stále rýchlejši rast kraja po kraji, až kým posledný človek v najodľahlejšom kúte sveta nedosiahne kráľovstvo Božieho Spasiteľa, ktorý vstal víťazne z mŕtvych a komu je daná všetka moc na nebi i na zemi.*“¹⁷

Pápež sa v ďalšej časti odvoláva na encykliku *Rerum Ecclesiae* a zhodne s ňou konštatuje, že obsadenie jednotlivých misijných území domorodými biskupmi a kňazmi sa môže uskutočniť až po dôkladnej príprave, k čomu majú vhodne poslúžiť aj noví kandidáti v kňazských seminároch. Získanie nových domorodých kňazských a rehoľných povolaní zabezpečuje istú stabilitu misijnej práce, zvlášť v čase politických nepokojov, keď misionári neraz musia opustiť misijné územie a domorodý ľud zostáva tak bez duchovnej pomoci a vedenia.¹⁸

So smútkom pápež konštatoval, že niektoré misijné územia vykazovali veľmi pekné misijné ovocie (napr. Kórea a Čína), ale v súčasnosti sú pod ťarchou politického myslenia ochudobnení o misionárov. Vyjadril nádej, aby „*mohli čo najskôr byť oslobodení nielen od búrlivých straníckych bojov a vojen, ale aj od nepriateľského učenia, ktoré sa snaží hľadať len pozemské a pohŕda nebeským; a dúfame v to, aby mohli správne posúdiť kresťanskú lásku a cnosť zahraničných misionárov a kňazov, ktorí sa snažia svojou prácou o skutočné dobro na podporu domorodcov, a ak je to nevyhnutné, obetujú aj svoje životy*“. Pápež ďakoval Bohu zato, že v oboch krajinách pribudlo mnoho kňazov z ľudových radov a sú budúcou nádejou Cirkvi, že niekoľko diecéz tak mohlo byť zverených do starostlivosti domácich biskupov. Takýto stupeň vývoja bol dosiahnutý zásluhou zahraničných misionárov. Ak nastane situácia, že misijné územie je zverené do starostlivosti domorodého kléru, nemusia zahraniční misionári nutne odchádzať preč, ale nech naďalej pracujú pod novým domorodým vedením.¹⁹

Zaujímavý pohľad ponúka pápež v ďalšej časti tohto dokumentu, keď povzbudzuje nielen kňazov, ale aj misijných laikov, ktorí „*s veľkým srdcom a ocbotnou myslou*“ spolupracujú s misionármi v radoch Katolíckej akcie. Podľa pápeža Katolícka akcia existovala už od založenia Cirkvi. Veľkou pomocou apoštolom v ich misijnej práci boli laici, napr.: Apollo, Lydia, Aquila, Priscilla a Filemon. Evanjelium sa šírilo po veľkých rímskych cestách a bolo ohlasované nielen biskupmi a kňazmi, ale i verejnými činiteľmi, vojakmi a občanmi. Tisíce kresťanských novokrstencov, ktorých mená sú dnes neznáme, boli poháňané úsilím podporovať nové náboženstvo, ktoré prijali za svoje a snažili sa pripraviť cestu pre príchod evanjelia. To vysvetľuje, prečo kresťanstvo už asi po 100 rokoch od svojho vzniku preniklo do všetkých hlavných miest Rímskej ríše. Z mnohých možno spomenúť napr.: sv. Justína, Minucia Félix, Aristides, konzula Acilia Glabera,

¹⁷ *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, s. 507-508.

¹⁸ *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, s. 508-509.

¹⁹ *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, s. 509-510.

patricija Flávia Clemensa, sv. Tarzícia a mnohých ďalších mučeníkov, ktorí posilnili a obohatili rast Cirkvi svojou prácou a obetou vlastnej krvi, preto môžu byť v istom zmysle nazvaní predvojom a predchodcami Katolíckej akcie.²⁰

Veľmi silné svedectvo misijného apoštolátu môžeme vidieť aj v stredoveku, keď muži a ženy v kráľovskej hodnosti, dokonca aj robotníci a odvážne kresťanské ženy z obyčajných ľudí, ktorí sa snažili všemožným úsilím priviesť svojich spoluobčanov k viere v Ježiša Krista. Pápež uvádza aj konkrétne príklady veľkej statočnosti mnohých obetavých a zapálených ľudí za Kristovu cirkev, pretože „boli vedení akoby Božou inšpiráciou ke zjednoteniu sa s Apoštolskou stolicou najsilnejšími putami zbožnosti, vernosti a oddanosti“.²¹ Pápež túži, aby sa všade tam, kde je to možné, zakladali združenia mužov a žien, študentov, zamestnancov, umelcov, športovcov a ďalších spolkov a bratstiev, ktoré majú byť považované za nápomocné pre misionárov. Pri zakladaní a ustanovovaní týchto spolkov sa má dbať hlavne na ich povahu, cnosti a horlivosť, ako aj na ich množstvo.²²

Úspech misijnej činnosti sa dá dosiahnuť len vtedy, ak si misionári dokážu získať dôveru ľudí, predovšetkým keď sa venujú deťom. Ak je myseľ mladých ľudí formovaná pomocou kresťanských právd a ich osobnosti sú tvorené pomocou kresťanských cností, budú tým obohatení a rozdiel bude badateľný nielen v ich rodine, ale aj v celej komunite. Rovnaká pozornosť sa má venovať základným, stredným a vysokým školám, aby sa ich absolventom dostalo čo najlepšie vzdelanie, pretože oni budú vo veľkej miere ovplyvňovať budúcnosť. Školy a kolégiá sú veľmi nápomocné v naprávaní chýb, ktoré obzvlášť v súčasnosti viac a viac infikujú nekatolícke a komunistické aktivity a otvorene a verejne prenikajú do myslí najmä mladých.²³

Katolícka akcia má uplatňovať svoj vplyv hlavne v propagácii diela apoštolátu. Jej členom nech nie je bránený vstup do ďalších organizácií, ktorých cieľom je reforma spoločenského a politického života v súlade s princípmi a učením evanjelia. Angažovanie sa ako občanov aj ako katolíkov je ich právo, ktoré majú k dispozícii, a povinnosť, ktorou sú viazaní.

Dôležitou pomocou pre rozšírenie misijnej činnosti je aj dobrá tlač, ktorá pomáha rozširovať vzdelanie a zároveň upozorňovať na škodlivé a nebezpečné myšlienky.

Medzi najkrajšie plody misijného úsilia pokladá pápež starostlivosť o chorých, nemohúcich a postihnutých každého druhu, ktorí sa nachádzajú v nemocniciach, leprosáriách, ošetrovniach a domovoch pre starých, rodiace matky a detské domovy. Takéto výnimočné skutky lásky majú najvyššiu účinnosť pri evanjelizácii. Zdravotnícka starostlivosť rehoľných bratov a sestier je veľmi cenná a potrebná. Nech sa usilujú získať potrebnú odbornú kvalifikáciu, aby mohli ponúkať všetkým, bez rozdielu, čo najkvalitnejšiu službu. Pápež vysoko oceňuje zvlášť starostlivosť o malomocných ľudí a ubezpečuje ich, že „majú naše otcovské požehnanie a ich veľká láska vzbudzuje náš obdiv a chválu“. V tejto zdravotníckej oblasti nech sa využijú aj ponúkané služby laikov, ktorí majú odborné vzdelanie, sú ochotní opustiť svoju vlasť, aby pomáhali misionárom. Pri tomto výbere nech sa dbá, aby vydávali aj jasné svedectvo kresťanského života.²⁴

---

²⁰ *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, s. 510-511.

²¹ *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, s. 511-512.

²² *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, s. 514.

²³ *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, s. 514-515.

²⁴ *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, s. 516.

Dôležitou úlohou misionárov je prispieť svojou činnosťou aj k sociálnej reforme, ktorá je požadovaná spravodlivosťou a láskou. Predovšetkým propaganda komunizmu môže ľahko oklamať myseľ jednoduchých a nevzdelaných ľudí. Je potrebné zaviesť do praxe správne princípy, ktoré učí Cirkev v týchto veciach a s nadšením sa usilovať o ich dodržiavanie. Národy nech sú oslobodené od takého učenia, ktoré pôžitok z tohto sveta predstavujú ako jediný cieľ, ktorý môže človek dosiahnuť v tomto smrteľnom živote. Nech sú ľudia upozornení, že „*tým, že sa všetko podriaďuje do vlastníctva štátu a riadenia, znižuje sa dôstojnosť ľudskej osoby takmer na nulu. Je nutné vyhlásiť v súkromí, ale aj na verejnosti, že všetci sme len exulanti a že naša cesta vedie do nášho večného domova, že sme určení k večnému šťastiu, ku ktorému nás musí viesť pravda a cnosť. Kristus je jediným skutočným ochrancom ľudskej spravodlivosti, jediným skutočným tešiteľom ľudskeho utrpenia, ktoré je v tomto živote nevyhnutné. On sám upozorňuje, že je útočiskom mieru, spravodlivosti a večného šťastia, ktoré každý z nás, vykúpený jeho krvou, získka, keď ukončí svoju pozemskú púť*“. Kresťanská charita sa vo veľkej miere usiluje vyliečiť množstvo nespravodlivých sociálnych podmienok, ale nemožno zostať len pri tom. Na prvom mieste musí byť presadzovaná spravodlivosť a uvádzaná do najširšieho praktického života.²⁵

Neľahká úloha pripadá biskupom, pretože im je daná úloha opatrne nakladať s týmito ideálmi a uviesť ich do praktického života. Majú mať vždy na mysli špeciálne okolnosti a premenlivé podmienky času a miesta. Nech využívajú porady na biskupských stretnutiach, synodách a iných zhromaždeniach. Nech sa usilujú všetkými možnými spôsobmi stabilizovať rôzne sociálne asociácie, organizácie a spoločnosti. Aby sa misijná činnosť mohla rozvíjať čo najlepšie, je potrebné, aby jednotlivé územia misionárskej práce neboli limitované hranicami rôznych cirkevných oblastí, ani neboli poverené rôznymi náboženskými inštitútmi, ale aby spolupracovali súčasne s domácim klérom.²⁶

²⁵ K vážnej a dôležitej otázke spravodlivosti pápež cituje aj časť svojho príhovoru, ktorý adresoval kolégu kardinálov a biskupov vo vianočnom čase roku 1942: „*Cirkev odsudzovala mnohé formy marxistického socializmu; a odsudzuje ich aj dnes, pretože je to jej neustále právo a povinnosť zachraňovať ľudí od falošných argumentov a podvrátneho vplyvu, ktorý obrozjuje ich večné spásu. Cirkev ale nemôže ignorovať alebo prehladať fakty, kde pracujúci vo svojom úsilí majú stále viac je konfrontovaný s mašinériou, ktorá nie je len v nesúlade s prírodou, ale rovnako tak v nesúlade s Božím plánom a so zámerom, ktorým stvoril dobrá zeme. Napriek faktu, že cesty, ktoré nasledovali, sú falošné a budú odsúdené, vari kresťanstvo a obzvlášť kňaz môže byť hluchý voči vreľým nárekom, ktoré volali po spravodlivosti a duchu bratskej spolupráce, vo svete stvorenom spravodlivým Bohom? Takéto ticho by mohlo byť trestuhodné a nespravodlivé pred Bohom a v rozpore s inšpirovaným učením apoštola, ktorý keď vstúpil potrebu riešenia v boji proti omylu tiež vie, že musíme byť plní pochopenia pre tých, ktorí pochybili, a dať náležitý postoj k ich argumentom, povzbudiť ich a pomôcť im... Dôstojnosť ľudskej osoby potom, povedané všeobecne, požaduje ako prirodzený základ života právo používať dobrá zeme. Toto právo korešponduje so základnou povinnosťou priznať súkromné vlastníctvo majetku, ak je to možné pre všetkých. Pozitívna legislatíva, regulácia osobného vlastníctva môže zmeniť a viac alebo menej obmedziť jeho používanie. Avšak ak legislatíva zobráva svoju časť v upokojení spoločnosti, musí sa postarať o to, že pracujúci, ktorý je, alebo sa stane otcom rodiny, nie je odsúdený k ekonomickej závislosti a otroctvu, ktoré je nezlučiteľné s jeho právami ako osoby. Či sa toto otroctvo vynára zo skúmania súkromného kapitálu alebo štátneho absolutizmu, záver je ten istý. Vskutku pod tlakom štátu, ktorý dominuje všetkým a kontroluje celé pole verejného a súkromného života, dokonca zachádza do oblasti osobnej mienky, návrhov a subjektívnych názorov, strata slobody je taká veľká, že môže nasledovať stále viac dôsledkov, ako to dokazuje skúsenosť.*“ - *Acta Apostolica Sedis*, 1943, s. 16-17.

²⁶ Pápež Pius XII. k tejto problematike cituje svojho predchodcu Benedikta XV.: „*Opakujeme ich tu a potvrdzujeme, otcovsky vás napomíname, aby ste sa akceptovali a boli s nimi v náboženskej zhode a zostávali vo vašom dobre známom zápale za náboženstvo a spásu duší. Na týchto územiach, ktoré Apoštolská stolica zverila vášmu zápalu s cieľom získať pre nášho Pána Ježiša Krista, sa to občas stáva, pretože tieto územia sú často veľmi rozsiahle a počet misionárov, ktorý tam má každý z misijných inštitútov, je ďaleko menší, ako je potrebné. V podobných prípadoch, dokonca aj v plne ustanovených diecézach, pričbádzajú ďalší kňazi, bratia a sestry z rôznych náboženských rodín, aby pomohli biskupovi. Rovnako tak aj v misiách neváhajte zavolať na pomoc a k spolupráci misionárov, ktorí nepatria k vašej vlastnej náboženskej rodine, či už sú to kňazi, alebo patria k niektorému ustanovenému inštitútu. Títo môžu byť povolani, aby šírili vieru, vzdelávali domorodú mládež a vykonávali ďalšie misijné aktivity.*“

Misijná činnosť v sebe vždy prináša aj kontakt s domorodou kultúrou. Necitlivý prístup k nej by mohol narobiť veľké škody. Preto pápež pripomína, že Cirkev sa od počiatkov až po dnešnú dobu riadila múdrou praxou: „*nech Evanjelium, ktoré bolo prijaté na nejakom novom území, nezničí alebo neudusí to, čo tam ľudia považujú za prirodzene dobré, alebo aj len krásne*“. Cirkev pozýva ľudí k vyššej kultúre a k lepšiemu spôsobu života prostredníctvom inšpirácie kresťanským náboženstvom. Pri svojej činnosti sa neusiluje správať sa ako ten, kto „*nedbalo vytína a vykoreňuje prosperujúci les, ale ona štepí dobré výhonky a divoké rastliny, aby tie potom mohli priniesť oveľa chutnejšie ovocie*“.²⁷

Misionár sa pri svojej práci nutne stretáva aj s domorodou filozofiou a aj k nej je potrebné zaujať správny postoj. Aj keď kvôli pádu Adama je ľudská povaha poškvrnená prvotným hriechom, napriek tomu má každá duša v sebe niečo, čo je prirodzene kresťanské, a toto sa môže vhodným spôsobom a Božou milosťou nakoniec zmeniť na pravé a nadprirodzené cnosti. To je dôvod, prečo Katolícka cirkev nikdy neopovrhovala pohanskou filozofiou. Namiesto toho – po odstránení ich chýb a znečistenia – ich zdokonalila a dokončila cez kresťanské zjavenie. Tak aj Cirkev si vytvorila svoje vlastné umenie a kultúru, ktoré sa v niektorých krajinách vysoko rozvinuli. Cirkev ich povzbudila a dovedla do vyššej dokonalosti, ktorú by sami od seba pravdepodobne nikdy nemohli dosiahnuť. V žiadnom prípade ona nepotláča pôvodné zvyky a tradície, no dáva im určitý náboženský význam, dokonca mení aj niektoré sviatky a robí z nich také, ktoré slúžia na uctenie si pamiatky mučeníkov a oslavu tajomstiev viery.²⁸

Pre väčšie rozšírenie misijného zápalu sa podľa pápeža ukázalo aj zhromažďovanie rôznych misijných artefaktov, čím vznikajú možnosti pripravovať misijné výstavy. Jedna z nich sa konala za pápeža Pia XI. v jubilejnom roku 1925 a stretla sa s obrovským úspechom. Aj v jubilejnom roku 1950²⁹ pápež Pius XII. nariadil, aby sa zozbieralo čo najviac exponátov a vytvorila sa zbierka, ktorá bola verejne vystavená v blízkosti

---

Nech reboľné rády a kongregácie získajú oprávnenú hrdosť za činnosť v zabranených misiách, ktoré im boli zverené, pretože získali pre Kristovo kráľovstvo bohatú úrodu duší. Ale nech si uvedomia, že neprijali túto časť Pánovej vinice do súkromného vlastníctva a na večné časy. Skôr sa dá povedať, že si toto územie držia z vôle Svätej stolice, ktorej právom a povinnosťou je zaujímať sa o jej plné rozvinutie. Najvyšší rímsky veľkňaz nespĺni svoju apoštolskú povinnosť len tým, že podeli väčšie či menšie misijné územia medzi náboženské inštitúcie. Jebo ešte dôležitejšou úlohou je mať neustálu úzkosť a starostlivosť o tieto územia, mať starostlivosť o to, aby tam inštitúty vysielali dostatočný počet im zverených misionárov, ktorí budú mať dostatočné apoštolské kvality a aby úspešne oblasovali evanjelium na celom území.“ - Acta Apostolica Sedes, 1926, s. 81-82.

²⁷ Acta Apostolica Sedes, 1951, s. 517-518, 520.

²⁸ Pre lepšie pochopenie pápežových myšlienok je v texte použitá myšlienka sv. Bazila: „*Tak ako si farbiar látok vopred pripraví určitými procesmi materiál, ktorý ide farbiť, a až keď to je urobené, pustí sa do samotného farbenia purpúrom či inou farbou, tak aj pre obdivovanie nehybnúcej slávy musíme sa v týchto časoch najprv pripraviť vonkajšími obradmi a zdokonaľovať sa v učení a tajomstvách viery. Ak sme si zvykli pozerat' sa na odraz slnka vo vode, malí by sme obrátiť svoju tvár priamo k slnku... Základnou funkciou stromu je plodiť ovocie v daný čas jeho sezóny, no stále aj listy, ktoré nesú vetvy, zdočia strom. Rovnako sa dá povedať, že primárnym ovocím duše je pravda sama o sebe, no odev prirodzenej kultúry je tu vítaným doplnkom, rovnako ako odev z listia tvorí pre strom víťaný tieň pre ovocie a pridáva mu na kráse. Tak aj Mojžiš, známy pre svoju múdrosť, povedal, že ku kontemplácii Toho, ktorý je, prišiel až potom, čo sa vycvičil v poznaní egyptských tradícií. Neskoršie aj múdry Daniel povedal, že sa najprv cvičil v Babylone v múdrosti Chaldejcov a až potom spoznal Božie Zjavenie.“ - Acta Apostolica Sedes, 1951, s. 522-523.*

²⁹ Jubilejný rok – v Izraeli sa slávil každý 50. rok ako rok odpustkov (hebr. slovo jobel značí *baraní roh*); tento rok sa začínal trúbením na baraních rohoch; latinský preklad *jubileus* prešiel aj do slovenčiny ako jubilejný; v tomto roku sa odpúšťali dlžoby, vracali sa zálohy a oslobodzovali otrokov; na tomto základe zaviedol pápež Bonifác VIII. v r. 1300 v Katolíckej cirkvi jubilejný alebo svätý rok s plnými odpustkami; od r. 1475 sa opakuje každých 25 rokov, od r. 1500 so slávnostným otváraním „jubilejnej brány“ Chrámu sv. Petra a ďalších troch bazilik v Ríme, cez ne potom prechádzajú pútnici, brány sa po roku opäť slávnostne zatvárajú. – JUDÁK, Viliam. *Jubilejné roky*. Nitra, 1997.

Vatikánu. Cieľom tejto zbierky bolo ukázať, ako misionári zaviedli kresťanskú civilizáciu do rozvojových národov a menej rozvinutých kultúr. Ukázalo sa, ako veľmi prispela práca ohlasovateľov evanjelia k rozvoju výtvarného umenia a vysokoškolského štúdia. Tiež sa ukázalo, že Cirkev nie je prekážkou pre domorodý talent nejakého národa, ale zdokonaľuje ho v najvyššej možnej miere.³⁰

Pre úspešnú misijnú činnosť je veľmi prospešné, ak sa rôzne misijné aktivity usilujú o vzájomnú spoluprácu. Už encyklika *Rerum Ecclesiae* odporúčala *Misijnú úniu duchovenstva*, ktorej cieľom bolo zjednotiť mnohé aktivity diecéznych a rehoľných kňazov, ale aj aktivity horlivých veriacich študentov a podporovať misie. Táto Únia je zdrojom, od ktorého závisí úspech ďalších *Pápežských spoločností pre šírenie viery, Spoločnosti sv. Petra apoštola pre domorodé duchovenstvo a Spoločnosti detinstva Ježišovho*. Pápež informoval, že nedávno iniciovali špeciálny detský festival, ktorý by pomohol *Spoločnosti svätého detinstva* modlitbami a almužnami. Malé deti sú zvyknuté modliť sa úprimne za spásu neveriacich. Toto je potrebné vhodne využiť, pretože sa tak vytvára priestor pre siatie semena misijného povolania v ich nevinných srdciach a pre posilu jeho rastu.³¹ V tomto duchu adresoval pápež list Petrovi kardinálovi Fumasoni Biondimu, prefektovi Posvätnej Kongregácie pre Propaganda fide z 9. augusta 1950, a pripomenul mu nové nebezpečenstvo, ktoré v súčasnosti hrozí: „*Nech všetci veriaci ... pokračujú vo svojom rozhodnutí podporovať misie, v znásobovaní svojich aktivít, bez prestania sa za nich vrúcne modlia k Bohu, pomáhajúc tak misionárom a zabezpečujú ich potreby podľa toho, ako môžu*“.³²

Pápež pripomína, že Cirkev je mystické telo Krista, v ktorom „*ak trpí jedna časť, trpí s ňou aj zvyšok*.“ Pretože veľa členov Cirkvi v dnešnej dobe je mučených a sužovaných, je svätou povinnosťou veriacich, aby boli s nimi zjednotení v úprimnom a hlbokom spolucití. V niektorých častiach misií vojny bez milosti zničili kostoly a misijné stanice, školy a nemocnice. K vybudovaniu množstva potrebných budov bude sa usilovať celý katolícky svet poskytnutím svojej štedrej pomoci.³³

Veľkým nebezpečenstvom pre misie podľa pápeža sú aj nepriatelia kresťanov, preto napomína: „*Ctibodní bratia, dobre viete, že takmer celé ľudstvo v dnešnej dobe je tlačené do dvoch opozitných táborov – pre Krista, alebo proti Kristovi. Ľudstvo, ktoré je dnes vtiabnuté do veľkej krízy, bude buď vydané Kristovi, aby ho spasil, alebo bude vydané broznému zničeniu. Ohlasovatelia evanjelia využívajú svoj talent a energiu, aby šírili Kristovo kráľovstvo, ale sú tu aj iní kazatelia, ktorí, keďže ohlasujú materializmus a odmietajú všetku nádej večného štastia, sa pokúšajú stiahnuť ľudí do zatratenia*“.³⁴

V závere svojej encykliky pápež Pius XII. pripomína, že „*Katolícka cirkev, matka najviac milujúca všetkých ľudí*“, pozýva všetkých svojich veriacich k horlivosti za misijné dielo; svojimi obetami a podporou misijných povolaní. Povzbudzuje ich, „*aby sa zúčastnili, ak nie v činnom apoštoláte, tak aspoň horlivou spoluprácou*“ na misijnom diele. Potreba misií je úlohou celej Cirkvi, preto všetci, ktorí pomôžu priniesť svetlo a útechu viery aspoň jednému srdcu, nech vedia, že takto sa uvoľnila Božia moc, ktorá bude rokmi vzrastať. Ak pomôžu čo i len jednému adeptovi kňazstva, budú mať plný podiel na všetkých jeho

³⁰ *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, s. 524.

³¹ *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, s. 525.

³² *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, s. 526.

³³ *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, s. 527.

³⁴ *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, s. 527.

budúcich omšiach, na plodoch jeho svätosti a apoštolskom diele. V skutku všetci veriaci tvoria jednu a tú istú nesmiernu rodinu, ktorí sa ako členovia bojujúcej Cirkvi – trpiaci a víťaziaci – spolupodieľajú na svojich dobrách. Zdá sa, že nie je nič vhodnejšie, ako učenie o „*spoločenstve svätých*“; aby si ľudia osvojili užitočnosť a dôležitosť misií.³⁵

Pius XII. svoju encykliku ukončil úprimným prianím všetkým ľuďom, ktorých sa misijná činnosť akýmkoľvek spôsobom dotýka a udelil svoje požehnanie: „*V o vzájomnej nádeji udeľujeme každému z vás, ctihodní bratia, celému duchovenstvu i laikom, a najmä tým, ktorí podporujú túto svätú vec, či už z domu modlitbou a obetou, alebo svojou námahou v cudzine, ako zálohu nebeských milostí a našej otcovskej lásky, toto apoštolské požehnanie*“.³⁶

Obsah tejto encykliky dokumentuje duchovný zápal pápeža Pia XII. za rozvoj misijnej činnosti po celom svete. Bola určená pre predstavených misií, kňazov, rehoľníkov i všetkých veriacich ľudí. Jej cieľom bolo obnoviť misijnú činnosť po tragických udalostiach druhej svetovej vojny. Pápež v nej zdôraznil významnú úlohu laikov v misijných cirkvách a potrebu vzniku Katolíckej akcie, organizácií škôl, novín, zdravotnej starostlivosti a sociálnej pomoci pre všetkých. Misijná činnosť by mala spočívať v rešpektovaní miestnych kultúr a v neustálom zvyšovaní zodpovednosti kleru aj laikov za život a rozvoj Cirkvi v celom svete. Mnohé usmernenia a rady pápeža sa ukázali aj ako prorocký hlas, ktorý okrem iného potvrdili aj konciloví otcovia na II. vatikánskom koncile.

Adresa autora:

doc. PhDr. ThDr. Štefan Lenciš, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stefan.lencis@ku.sk

---

³⁵ *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, s. 528.

³⁶ Encyklika *Evangelii praecones* bola vydaná v Ríme u sv. Petra, 2. júna na sviatok sv. Eugena I., v roku 1951, v trinástom roku pontifikátu Pia XII. - *Acta Apostolicae Sedis*, 1951, s. 528.

TLAČENÉ PRAMENE K FARSKEJ ORGANIZÁCII OSTRIHOMSKEJ ARCIDIECÉZY 1000 – 1919 II. KALENDÁRIÁ A SCHEMATIZMY (1766 – 1919)

Albert Ivan Petreje

PRINTED SOURCES OF THE PAROCHIAL ORGANISATION OF ARCHDIOCESE OF ESZTERGOM 1000 – 1919 II. CALENDARS AND SCHEMATISMS

Abstract: Ecclesiastical schematisms in the 18th and 19th century originated from casual administrative necessity of dioceses. Nowadays they are a fine source of much invaluable information about the state and organization of the church life, especially of parishes. They provide much valuable information for regional history in the field of religiosity, development of settlement, architecture, education and also the development of transport and connections.

Keywords: Organisation. Parishes. Roman Catholic Church. Schematisms – statistical lists.

1. Najstaršie všeobecné kalendária a schematizmy (18.-19. storočie)

Začiatkom 18. storočia sa v Uhorsku uvádzali základné informácie o personálnom obsadení cirkevných inštitúcií (arcibiskupských a biskupských stolcov, arcibiskupských a biskupských kúrií, svetských a titulárnych kapitúl, opátstiev, prepoštstiev, rehoľných opátstiev a prepoštstiev) v rôznych kalendáriách (schematizmoch). Tieto sa vydávali v mestách, najmä v tých, kde boli univerzity, napr.: Bratislava, Budapešť, Jäger a Trnava. Z vydavateľskej produkcie týchto inštitúcií sú známe:

a) univerzitné kalendária:

- *Calendarium Tyrnaviense* (dosiaľ najstaršie dostupné vydanie na Slovensku je z roku 1736¹),

- *Calendarium Jaurinense* (dosiaľ najstaršie dostupné vydanie na Slovensku je z roku 1759²),

¹ *Calendarium Tyrnaviense, Ad Annum Jesu Christi M. DCC. XXXVI. Bissextilem Ad Meridianum Tyrnaviensem, Et Elevationem Poli 48. Graduum. 30. m. In Usuum Regni Hungariae, Ac Vicinarum Provinciarum, Opera Et Studio Cujusdam Astrophili è Societate Jesu, In Archi-Episcopali Universitate Tyrnaviensi In Hungaria. Cum Privilegio Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis. Tyrnaviae, Typis Academicis, per Leopoldum Berger. (dkni)*

² *Calendarium Jaurinense Titulare Et Historicum, Ad Annum Jesu Christi M. DCC. LIX. Qui tertius post Bissextilem est, Dierum 365. Annectitur huic Continuatio Historiae Pauli Orosii Presbyteri Hispani Sequentibus Anni Continuanda. Item Positionem Astrologicae ad Elevationem Poli 48. Grad. 58. m. ordinariam, Singulari industria exactae, de Eclipsibus item & diversis Coeli ac temporum vicissitudinibus. Juxta atque omnium per Hungariam &*

b) celouhorské kalendáriá (schematizmy), vydávané v Bratislave a v Budapešti:

- najskôr v maďarčine: *Magyar-Országi Státusok Titulusival Bővítettett* (dosiaľ najstaršie dostupné vydanie na Slovensku je z roku 1737³),

- potom v latinčine: *Ecclesiasticae Et Seculares Regni Hungariae Dignitates* (dosiaľ najstaršie dostupné vydanie na Slovensku je z roku 1763⁴), neskôr sa názov upravil na *Titulare In Regno Hungariae Constitutorum Dicasteriorum, Ejusdemque Tam Ecclesiasticarum, Quam Saecularium Dignitatum, Officiorum, Pro Anno ...* (dosiaľ najstaršie dostupné vydanie na Slovensku je z roku 1789⁵); napokon sa názov ustálil na *Schematismus Incliti Regni Hungariae, Partiumque eidem Adnexarum. Pro Anno ...* (dosiaľ najstaršie dostupné vydanie na Slovensku z roku 1793⁶; posledné vydanie je z roku 1847 v latinskej⁷ a maďarskej⁸ mutácii).

2.1. Všeobecná skladba ostrihomskeho diecézneho kalendária (schematizmu)

V 18. storočí sa vydávali v rámci diecéz jednotné pravidlá pre spoločné slávenie liturgie formou kalendárií. Od roku 1766 v Ostrihomskej arcidiecéze súčasťou týchto kalendárií boli aj zoznamy všetkých organizačných zložiek a ich personálnych obsadení. Toto kalendárium z roku 1766 je zatiaľ najstarším známym schematizmom (kalendárium) Ostrihomskej arcidiecézy⁹. Schematizmy mali štyri časti a od roku 1860-1895 ich bolo päť:

Transylvaniam Postarum Cursus ac stationes, Tabulae item quaedam Arithmeticae Politico, & civili statui omnino utiles. Addita Appendice. Qua debiti Ecclesiasticis; ac Saecularibus Reg. Hung. Dignitatibus, Politicis simul & Judiciariis Dicasteriis Honorum Tituli Justo Ordine consignati sunt. Cum Privilegio Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis. Jaurini, Typis Gregorii Joan. Streibig, Episc. Typ. (švkko)

³ Magyar-Országi Státusok Titulusival Bővítettett, új Kalendarium, Kristus Urunk Születése-Után M. DCC. XXXVII. Melly 365. napokból álló közönséges esztendő. A' Kiben A' szokott kalendáriomi materiákon – kívül, Magyar Ország Kronikájának Continuatója, és az esendő Sokadalmaknak Napjai találatnak; A' Magyar Ország, és szomszéd Tartományoknak könnyebb rendelésére, az Egnek 48. Grádicssa fel- emelése szerént, Neupart János, Philosoph. Doctora, és Astrologjának okos Mester által. Cum Privilegio Sac. Caes. Regiaeque Majestatis. Nyomtatott Posonyban, Spajzer Ferencz Költségével. (dkni)

⁴ Ecclesiasticae Et Seculares Regni Hungariae Dignitates Ac Honorum Tituli Quibus Accedit Status Personalis, Nobilis Turmae Praetorianae, Postarum, Tricesimalium, & Salis Officialium. Post Indicem Vero Specialem Cursus Postarum Viena Per Hungariam, Croatiam, Slavoniam, Transylvaniam, Et Banatum Temessensem. Bibliopega Franciscus Dominicus Speiszer, Titulorum etiam Calendariis annecti folitorum Impressione cum Privilegio Caesareo-Regio procurans protestatur in eo: quòd nullius Dignitati, Praerogativae, Praecedentiae, vel Praeëminentiae per hanc Titulaturam derogare, aur praejudicare intendit, verùm Cuius competentem Titulum (prout rescire valuit) dare studuerit; quòdsi nihilominùs alicubi defectus observaretur, supplicat: quatenùs talis, qualis is fuerit, etiam si mediantibus Literis occasione Postali sub Franco Tutto usque ad eum inviandis eidem benevolè significetur; Ut Auspice Deo pro sequenti Anno observati quidem defectus emendari, mediò autem tempore accedentes Promotiones ac Tituli priùs, quàm Opus Titularae per decursum Mensis Octobris elaborari folitum praelo committatur, consigandi in convenientem ordinem redigi, ac debitis in locis inferi possint[.] Posonii, Sumptibus Francisci Dominici Spaiszer, Ad Annum M. DCC. LXIII. (šobani)

⁵ Titulare In Regno Hungariae Constitutorum Dicasteriorum, Ejusdemque Tam Ecclesiasticarum, Quam Saecularium Dignitatum, Officiorum, Pro Anno 1789. Cum Privilegio Sac. Caes. et Reg. Apost. Majestatis. Budaë, Typis Regiae Universitatis. (šobani)

⁶ Schematismus Incliti Regni Hungariae, Partiumque Eidem Adnexarum. Pro Anno M. DCC. XCIII. Cum Privilegio Sac. Caes. et Reg. Apost. Majestatis. Budaë, Typis R[e]giae Universitatis Pesthiensis. (švkko)

⁷ Schematismus Literarius Seu Nomina Eorum Qui Per Regnum Hungariae Et Provincias Eidem Adnexas Rem Literariam Procurant Anno MDCCCXLVII. Budaë, Typis Reg. Scient. Universitatis Hungaricae. (dkni)

⁸ Magyarország És A' Hozzákapcsolt Részek Tiszti Névtára 1847-dik Évre. Budán, A' Magyar Királyi Tudományegyetem Betüivel. (pkja)

⁹ Egyházlátogatási jegyzőkönyvek katalógusa 9. Esztergomi főegyházmegye. Esztergom : 2000, I. kötet A-K, (Összeállította:) Hegedűs, András – Tóth, Krisztina, s. 25. (pkja)

- prvú časť tvoria zoznamy riadiacich a výkonných inštitúcií arcidiézy a ich personálneho obsadenia (vyšší klérus), neskôr sú zahrnuté aj údaje o najvyšších predstaviteľoch všeobecnej cirkvi;

- druhú časť tvoria zoznamy farností a ich personálne obsadenie. Tie sú najobjemnejšou časťou schematizmu, rešpektujú organizačnú štruktúru arcidiecézy, sú uvádzané podľa archidiakonátov a vicearchidiakonátov (dištriktov), v najstarších ročníkoch v rámci dištriktu zoznamy farností rešpektujú aj politickú príslušnosť do jednotlivých žúp. V rámci dištriktu (dekanátu) sú farnosti uvádzané abecedne;

- tretiu časť tvoria zoznamy duchovných, pôsobiacich na území Ostrihomskej arcidiézy v rôznych postoch a inštitúciách;

- štvrtú časť tvoria abecedné indexy (zoznamy);

- piatu časť tvorí školský schematizmus.

Kalendária (schematizmy) vychádzali do roku 1919 s ročnou periodicitou.

Názov *Calendarium* pre schematizmy Ostrihomskej arcidiecézy sa používal až po Kalendárium na rok 1814. Od roku 1815 sa začal používať názov *Schematismus*.

2.2. Štruktúra schematizmu – rok 1916

Prvá časť:

- duchovní patróni diecézy a štátu
- zoznam rímskych veľkňazov
- údaj o aktuálnom rímskom veľkňazovi a uhorskom panovníkovi
- kolégium kardinálov
- zoznam úradov Rímskej kúrie a ich predstavených
- zoznam ostrihomských arcibiskupov
- údaj o aktuálnom arcibiskupovi
- zoznam sufragánnych biskupov
- zoznam vikárov (vikariátov) Ostrihomskej arcidiecézy
- personálne obsadenie metropolitnej kapituly a kolegiálnych kapitúl
- personálne obsadenie existujúcich opátstiev na území arcidiecézy
- personálne obsadenie titulárnych opátstiev podliehajúcich jurisdikcii ostrihomského arcibiskupa
- personálne obsadenie existujúcich prepozitúr na území arcidiecézy
- personálne obsadenie titulárnych prepozitúr podliehajúcich jurisdikcii ostrihomského arcibiskupa
- personálne obsadenie úradov a inštitúcií podliehajúcich arcibiskupskej kúrii

Druhá časť:

- zoznam farností so základnými údajmi jednotlivých zložiek farností a ich personálnych obsadení

Tretia časť:

- zoznamy kňazov pôsobiacich na území Ostrihomskej arcidiézy na rôznych postoch a v inštitúciách, ktorí neboli zahrnutí v prvej a druhej časti
- zoznamy rehoľníkov a rehoľníc pôsobiacich na území arcidiecézy

- zoznamy svetských patrónov farností, jazyková skladba farností a štatistika vierovyznaní podľa jednotlivých dištriktov (dekanátov).

Štvrtá časť:

- abecedný zoznam osôb (duchovných)
- abecedný zoznam farností
- abecedný zoznam filiálok
- zoznam periodických hlásení
- zoznam zosnulých duchovných
- ostatné mimoriadne zoznamy a oznamy

Piata časť:

- školský schematizmus

3. *Vývoj a skladba hesiel o farnostiach*

V najstarších schematizmoch (kalendáriách) do roku 1812 je zloženie hesla farností veľmi jednoduché. Uvádza:

- názov farnosti,
- meno a priezvisko farára, pri niektorých príslušníkoch šľachty aj predikát.

Na záver v zozname každého dištriktu sa uvádza aj zoznam ostatných duchovných, ktorí pôsobia v dištrikte; administrátori, lokálni kapláni, farskí kapláni, beneficianti (oltárnici); neskôr sú uvádzaní domáci kapláni, kapláni poverení špeciálnou pastoráciou. Od Kalendária na rok 1781 sa pri mene a priezvisku kňazov dopĺňa informácia o ich ostatných záväzkoch v štátnych inštitúciách, o členstve a funkciách v školských a rôznych spoločenských inštitúciách (napr.: prísediaci v župných súdnych tabuliach atď. *I./II. Com. ... Tab. Jud. Assessor*).

Od Schematizmu na rok 1813 sa stavba hesla farností kvalitatívne zmenila; v podstate sa potom už nemenila, len informačne dopĺňala. Stavbu hesla farností tvorí súbor týchto informácií:

- názov farnosti
- meno a priezvisko, alebo názov svetského patróna farnosti
- meno a priezvisko farára – ak bol členom rádu alebo rehole, aj rehoľná príslušnosť

- štatistická tabuľka, v ktorej sa pre sídlo farnosti a všetky filiálky (obce a majere) uvádzajú štatistické údaje o vierovyznaní – počet rímskokatolíkov, gréckokatolíkov, evanjelikov, reformovaných, pravoslávnych a židov, ako aj sumárne počty za celú farnosť¹⁰.

Zároveň sa pri filiách uvádza vzdialenosť od farskej dediny v hodinách (pešej chôdze). Postupne sa dopĺňajú v štatistickej tabuľke aj ostatné obývané časti chotárov obcí; mlyny, pily, horárne, neskôr osady vznikajúce pri továrňach; koncom 19. storočia aj počet obyvateľov železničných zariadení – staníc, hlások, stavadiel atď.; ak sa nachádzali v extraviláne obcí.

---

¹⁰ Štatistické údaje z tohto Schematizmu sú publikované v Magyarország Történelmi Földrajza Nyitramegye (1773-1808) I, II. Budapest : 2001. (šobani)

Do Schematizmu na rok 1819 sa dopľňuje údaj o starobylosti farnosti (*Ant. Par.*). Obnovenie farnosti alebo rok jej vzniknu sa uvádza len v konkrétnych prípadoch. Tento údaj sa dopľňuje aj v ďalších ročníkoch. Zároveň sa do štatistickej tabuľky dopľňa pri sídliskách typizovanými značkami informácia o existujúcich kostoloch, kaplnkách a modlitebniach iných cirkví (luteráni: § *Augustinae Confessioni addictorum Oratorium*, kalvíni: * *Helveticae Confessioni addictorum Oratorium*, pravoslávni: † *Graeci Ritus non Unit. Ecclesiam*, židia: ○ *Judeorum Synagogam denotat.*). Zároveň v záhlaví je heslo doplnené údajom o hovorovom jazyku farnosti (*lingv. slav., lingv. hung., lingv. germ.*).

Od Schematizmu na rok 1832 sa uvádza údaj o dištriktuálnom školskom dekanovi (*Per Distr. ejusd. Nominis Schol. Nation. Inspector.*).

Od Schematizmu na rok 1841 sa záznam o farárovi rozširuje o jeho cirkevné funkcie v rámci dištriktu – dopľňa sa údaj o notároch dištriktov (*notarius districtualis*). Štatistická tabuľka sa dopľňa o počet žiakov ľudových škôl (*Schol. Adol.*).

Od Schematizmu na rok 1842 sa názov farnosti rozširuje o údaj o type sídliska (*pagus, oppidum, L. R. C.* atď); od Schematizmu na rok 1851 sa uvádza údaj len pri slobodných kráľovských mestách a pri ostatných mestách (*L. R. C., oppidum*). Od Schematizmu na rok 1842 sa dopľňajú údaje o kostoloch a kaplnkách, ich zasväteniach vo farskom sídlisku a vo filiách (*Eccl. ad S. ...*) – tento údaj sa pri filiách od Schematizmu na rok 1851 skrakuje len na poznámku o kostole alebo kaplnke (*Eccl., Sacell., Cap.*). Od Schematizmu na rok 1842 sa uvádza pri priezviskách príslušníkov šľachty pravidelne šľachtický predikát (napr. *Parochus: D. Franciscus Bokross, de Kis Vezekény, ...*).

Od Schematizmu na rok 1845 sa dopľňa časový údaj o vedení matriky vo farnosti (*Matr. hab. ab Anno ...*) – čo je veľmi dôležité, pretože mnohé najstaršie farské matriky sú dnes stratené, alebo zničené. Zároveň sa dopľňa pri názve farnosti aj jej župná príslušnosť (napr.: *Com. Nitr.*). Od Schematizmu na rok 1851 tento údaj sa už neuvádza.

Od Schematizmu na rok 1849 sa uvádzajú volení vicearchidiakoni (*Vicearchidiaconus Surrogatus*). Od Schematizmu na rok 1853 sa uvádza údaj o dištriktuálnom spirituálovi (*Spir. Distr.*).

Od Schematizmu na rok 1860 sa prestali v štatistikách uvádzať počty žiakov, lebo súčasťou schematizmov sa stali samostatné školské prílohy. Zoznamy škôl sú uvádzané abecedne podľa obcí v rámci archidiakonátov s uvedením mena a priezviska učiteľov. Ďalej je uvedené zaradenie učiteľa – ak učiteľ neučil v malotriedke, je uvedený aj odbor alebo trieda, v ktorom/jej učil. Od tohto roku boli vydávané dva typy schematizmov – so školskou prílohou a bez nej. Školské prílohy boli publikované až do Schematizmu na rok 1895.

Od Schematizmu na rok 1860 sa uvádza údaj o pošte v mieste, alebo o najbližšej pošte (*Posta in loco; Ult. posta: ...*).

Od Schematizmu na rok 1890 sa v záhlaví farnosti uvádzajú všetky kaplnky na území sídliska farnosti – pod štatistickými údajmi sa začala uvádzať najbližšia telefónna stanica (*st. tel. ...; st. tel in loco*). Od Schematizmu na rok 1891 sa znova uvádza župná príslušnosť (napr.: *C. Nyitra*).

Od Schematizmu na rok 1892 sa uvádza pri každej farnosti časový údaj jej existencie (*par. existit. a. ...*).

Od Schematizmu na rok 1908 sa uvádza pri obciach údaj o type školy – obecná, štátna, katolícka atď. (*sch. com., cath., staat.* atď).

Od Schematizmu na rok 1909 sa údaje o pošte a telefónnej stanici presunili do záhlavia k údajom o župnej príslušnosti. Pod štatistické údaje sa začali udávať názvy bratstiev a náboženských spolkov, ktoré pôsobili vo farnosti (*Confraternitates*). Od Schematizmu na rok 1914 sa údaje o vzdialenosti filií od farského sídliska uvádzajú v km.

4. Zoznam ostrihomských kalendárií (schematizmov) dostupných na Slovensku

Na Slovensku v žiadnej knižnici alebo archíve nie sú dostupné všetky schematizmy Ostrihomskej arcidiecézy, dokonca nie sú dostupné ani v Arcibiskupskej knižnici v Ostrihome. Z najstaršieho obdobia 1766-1809 je dostupných len 6 kusov. Z obdobia rokov 1810-1919 je dostupných 101 kusov zo 110. Preto uvádzam zoznam dostupných schematizmov na Slovensku v týchto knižniciach:

- Diecézna knižnica Nitra (dkni)
- Knižnica bývalého Štátneho oblastného archívu v Nitre-Ivanke (teraz Štátny archív) (šobani)
- Knižnica diecézneho seminára v Spišskom Podhradí (bývalá kanonická, teraz MS) (dssppo)
- Knižnica diecézneho archívu v Spišskom Podhradí (v budove biskupského úradu) (dasppo)
- Knižnica arcibiskupského archívu v Košiciach (aako)
- Knižnica bývalého Štátneho oblastného archívu v Košiciach (dnes Štátny archív) (šobako)
- Štátna vedecká knižnica v Košiciach (oddelenie historických tlačí) (švcko)
- Premonštrátska knižnica v Jasove (pkja)

Ostrihomské kalendáriá a schematizmy:

SchStr1772: Calendarium Archi-Dioecesanum Cleri Strigoniensis Ad Annum Jesu Christi M. DCC. LXXII. Bissextilem Dierum CCCLCVI. Tyrnaviae, Typis Collegii Academici S. Jesu, Anno Sup. [1772]; (dkni)

SchStr1781: Calendarium Archi-Dioecesanum Cleri Strigoniensis Ad Annum Jesu Christi M. DCC. LXXXI. Primum Post Bissextilem. Dierum CCCLXV. Tyrnaviae, Litteris Regiae Universitatis Budensis. [1781]; (dkni)

SchStr1795: Calendarium Archi-Dioecesanum Cleri Strigoniensis Ad Annum Jesu Christi M. DCC. XCV. Tertium Post Bissextilem Dierum CCCLXV. Tyrnaviae. Litteris Venceslai Jelínek, Privil. Typ. [1795]; (dkni)

SchStr1798: Calendarium Archi-Dioecesanum Cleri Strigoniensis Ad, Annum Jesu Christi M. DCC. XCVIII. Secundum Post Bissextilem Dierum CCCLXV. Tyrnaviae. Litteris Venceslai Jelínek, Privil. Typ. [1798]; (dkni)

SchStr1804: Calendarium Archi-Dioecesanum Cleri Strigoniensis Ad Annum Jesu Christi M. DCCCIV. Bissextilem Dierum CCCLXVI. Tyrnaviae. Litteris Venceslai Jelínek, Privil. Typ. [1804]; (dkni)

SchStr1809: Calendarium Archi – Dioecesanum Cleri Strigoniensis Ad Annum Jesu Christi M. DCCCIX. Primum Post Bissextilem Dierum CCCLXV. Tyrnaviae, Typis Venceslai Jelínek. [1809]; (dkni)

SchStr1812: Calendarium Archi-Dioecesanum Cleri Strigoniensis Ad Annum Jesu Christi M. DCCCXII. Bissextilem Dierum CCCLXVI. Tyrnaviae, Typis Venceslai Jelínek. [1812]; (dkni)

SchStr1814: Calendarium Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Ad Annum M. D. CCC. XIV. Secundum Post Bissextilem Dierum CCCLXV. Tyrnaviae, Sumptibus et Typis Venceslai Jelinek. [1814]; (dkni)

SchStr1815: Schematismus Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Ad Annum M. D. CCC. XV. Tertium Post Bissextilem Dierum CCCLXV. Tyrnaviae, Sumptibus et Typis Venceslai Jelinek. [1815]; (dkni)

SchStr1816: Schematismus Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Ad Annum M. D. CCC. XVI. Bissextilem Dierum CCCLXVI. Tyrnaviae, Sumptibus et Typis Venceslai Jelinek. (dkni, švkko)

SchStr1817: Schematismus Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Ad Annum M. D. CCC. XVII. Primum Post Bissextilem Dierum CCCLXV. Tyrnaviae, Sumptibus et Typis Venceslai Jelinek. [1817]; (dkni)

SchStr1818: Schematismus Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Ad Annum M. D. CCC. XVIII. Secundum Post Bissextilem Dierum CCCLXV. Tyrnaviae, Sumptibus et Typis Venceslai Jelinek. [1818]; (dkni)

SchStr1819: Schematismus Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Ad Annum M. D. CCC. XIX. Tertium Post Bissextilem Dierum CCCLXV. Tyrnaviae, Sumptibus et Typis Venceslai Jelinek. [1819]; (dkni)

SchStr1822: Schematismus Venerabilis Cleri Archi – Dioecesis Strigoniensis Ad Annum A Christo Nato M. D. CCC. XXII. Strigonii, Typis Josephi Beimel, Caesareo-Regii Privilegati et Primatialis Typographi. [1822]; (dkni)

SchStr1823: Schematismus Venerabilis Cleri Archi – Dioecesis Strigoniensis Ad Annum A Christo Nato M. D. CCC. XXIII. Strigonii, Typis Josephi Beimel, Caesareo-Regii Privil. Et Primatialis Typographi. (dkni, švkko)

SchStr1824: Schematismus Venerabilis Cleri Archi – Dioecesis Strigoniensis Ad Annum Bissextilem A Christo Nato M. D. CCC. XXIV. Strigonii, Typis Josephi Beimel, Caes. Reg. Privilegiati Et Primatialis Typographi. [1825]; (dasppo)

SchStr1825: Schematismus Venerabilis Cleri Archi – Dioecesis Strigoniensis Ad Annum A Christo Nato M. D. CCC. XXV. Strigonii, Typis Josephi Beimel, Caes. Reg. Privilegiati et Primatialis Typographi. [1825]; (dkni, dasppo)

SchStr1826: Schematismus Venerabilis Cleri Archi – Dioecesis Strigoniensis Ad Annum A Christo Nato M. D. CCC. XXVI. Strigonii, Typis Josephi Beimel, Caes. Reg. Privilegiati Primatialis Typographi. [1826]; (dkni, dasppo)

SchStr1827: Schematismus Venerabilis Cleri Archi – Dioecesis Strigoniensis Ad Annum A Christo Nato M. D. CCC. XXVII. Strigonii, Typis Josephi Beimel, Caes. Reg. Privil. Prim. Typographi Et Bibliopolae. [1827]; (dkni, pkja)

SchStr1828: Schematismus Venerabilis Cleri Archi – Dioecesis Strigoniensis Ad Annum Bissextilem A Christo Nato M. D. CCC. XXVIII. Strigonii, Typis Josephi Beimel, Caes. Reg. Privil. Prim. Typographi Et Bibliopolae. [1828]; (dkni, dasppo)

SchStr1829: Schematismus Venerabilis Cleri Archi – Dioecesis Strigoniensis Ad Annum Post Bissextilem Primum A Christo Nato M. D. CCC. XXIX. Strigonii, Typis Josephi Beimel, Caes. Reg. Privil. Prim. Typographi Et Bibliopolae. [1829]; (dkni, dasppo)

SchStr1830: Schematismus Venerabilis Cleri Archi – Dioecesis Strigoniensis, Ad Annum Post Bissextilem Secundum A Christo Nato M. D. CCC. XXX. Strigonii, Typis Josephi Beimel, Caes. Reg. Privil. Prim. Typographi Et Bibliopolae. [1830]; (dkni)

SchStr1831: Schematismus Venerabilis Cleri Archi – Dioecesis Strigoniensis Ad Annum Post Bissextilem Tertium A Christo Nato M. D. CCC. XXXI. Strigonii, Typis Josephi Beigel, C. R. Priv. Primatialis Typographiae Strigoniensis et unius e Pestanis Proprietarii. [1831]; (dkni)

SchStr1832: Schematismus Venerabilis Cleri Archi – Dioecesis Strigoniensis Ad Annum Post Biss Extilem A Christo Nato M. D. CCC. XXXII. Strigonii, Typis Josephi Beigel. [1832]; (dkni)

SchStr1833: Schematismus Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Ad Annum Primum Post Bissextilem A Christo Nato M. D. CCC. XXXIII. Strigonii, Typis Josephi Beigel. [1833]; (dkni)

SchStr1834: Schematismus Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Ad Annum Secundum Post Bissextilem A Christo Nato M. D. CCC. XXXIV. Strigonii, Typis Josephi Beigel. [1834]; (dkni)

SchStr1835: Schematismus Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Ad Annum Tertium Post Bissextilem A Christo Nato M. D. CCC. XXXV. Strigonii, Typis Josephi Beigel. [1835]; (dkni, dasppo, pkja)

SchStr1836: Schematismus Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Ad Annum Bissextilem A Christo Nato M. D. CCC. XXXVI. Strigonii, Typis Josephi Beigel, Caes. Reg. Privil. Prim. Typographi Et Bibliopolae. [1836]; (dkni, šobani, dssppo)

SchStr1837: Schematismus Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Ad Annum Primum Post Bissextilem A Christo Nato M. D. CCC. XXXVII. Strigonii, Typis Josephi Beigel, Caes. Reg. Privil. Prim. Typographi Et Bibliopolae. [1837]; (dkni)

SchStr1839: Schematismus Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Ad Annum Tertium Post Bissextilem A Christo Nato M. D. CCC. XXXIX. Strigonii, Typis Josephi Beigel, Caes. Reg. Privil. Prim. Typographi Et Bibliopolae. [1839]; (dkni, dasppo)

SchStr1840: Schematismus Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Ad Annum Bissextilem A Christo Nato M. DCCC. XL. Strigonii, Typis Jos. Beigel, Caes. Reg. Priv. Primatialis Typographi Et Bibliopolae. [1840]; (dkni, dssppo)

SchStr1841: Schematismus Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Ad Annum Primum Post Bissextilem A Christo Nato M. DCCC. XLI. Strigonii, Typis Jos. Beigel, Caes. Reg. Priv. Primatialis Typographi Et Bibliopolae. [1841]; (dkni, šobani, dssppo)

SchStr1842: Schematismus Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Ad Annum Secundum Post Bissextilem A Christo Nato M. DCCC. XLII. Strigonii, typis Jos. Beigel, Caes. Reg. Priv. Primatialis Typographi Et Bibliopolae. [1842]; (dkni, šobani)

SchStr1843: Schematismus Venerabilis Cleri Archi – Dioecesis Strigoniensis Ad Annum A Christo Nato MDCCCXLIII. Strigonii, Typis Jos. Beigel, Caes. Reg. Priv. Primatialis Typographi et Bibliopolae. [1843]; (dkni, šobani)

SchStr1845: Schematismus Venerabilis Cleri Archi – Dioecesis Strigoniensis Ad Annum A Christo Nato MDCCCXLV. Strigonii, Typis Jos. Beigel, Caes. Reg. Priv. Primatialis Typographi, et Bibliopolae. [1845]; (dkni, šobani, dssppo)

SchStr1847: Schematismus Venerabilis Cleri Archi – Dioecesis Strigoniensis Ad Annum A Christo Nato MDCCCXLVII. Strigonii, Typis Jos. Beigel, Caes. Reg. Priv. Primatialis Typographi, et Bibliopolae. [1847]; (dkni)

SchStr1848: Schematismus Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Ad Annum A Christo Nato MDCCCXLVIII. Budae, Typis Regiae Scientiarum Universitatis Hungaricae. 1848.; (dkni, šobani)

SchStr1849: Schematismus Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Ad Annum A Christo Nato MDCCCXLIX. Pestini, 1849. Typis Adolphi Müller.; (dkni, šobani, pkeja)

SchStr1850: Schematismus Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Ad Annum A Christo Nato MDCCCL. Strigonii, 1850. Typis Josephi Beimel.; (dkni)

SchStr1851: Schematismus Venerabilis Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Ad Annum A Christo Nato MDCCCLI. Strigonii, E Josephi Beimel, Typographa, Per Ejusdem Usufructuarium Aedium Horak. [1851]; (dkni, šobani, pkeja)

SchStr1852: Schematismus Hierarchiae Ecclesiae Hungaricae Item Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato MDCCCLII. Bissextili. Strigonii. Typis Josephi Beimel. [1852]; (dkni)

SchStr1853: Schematismus Hierarchiae Ecclesiae Hungaricae Item Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato MDCCCLIII. Strigonii. Typis Josephi Beimel. [1853]; (dkni, dasppo)

SchStr1854: Schematismus Hierarchiae Ecclesiae Hungaricae Item Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato MDCCCLIV. Strigonii, Typis Josephi Beimel. [1854]; (dkni, šobani, dasppo)

SchStr1855: Schematismus Hierarchiae Ecclesiae Hungaricae Item Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato MDCCCLV. Strigonii, Typis Josephi Beimel. [1855]; (dkni, šobani, dasppo)

SchStr1856: Schematismus Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato MDCCCLVI. Pestini, 1856. Typis Emiliu Müller, In Foro Servitarum Nro. 1.; (dkni, dasppo)

SchStr1857: Schematismus Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato MDCCCLVII. Strigonii, 1857. Typis Aegidii Horak.; (dkni, dasppo)

SchStr1859: Schematismus Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato MDCCCLIX. Strigonii, 1859. Typis Aegidii Horak.; (dasppo, švkeko)

SchStr1860: Schematismus Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1860. Strigonii, 1860. Typis Aegydiu Horak.; (dkni, šobani)

SchStr1861: Schematismus Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1861. Strigonii, 1861. Typis Aegidii Horak.; (dkni)

SchStr1862: Schematismus Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1862. Strigonii, 1862. Typis Aegidii Horak.; (dkni, šobani)

SchStr1863: Schematismus Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1863. Strigonii, 1863. Typis Aegidii Horak.; (dkni, dasppo)

SchStr1864: Schematismus Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1864. Strigonii, 1864. Typis Aegidii Horak.; (dkni, šobani, dasppo)

SchStr1866: Schematismus Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1865. Strigonii, 1865. Typis Aegidii Horak.; (dkni, šobani, dasppo)

SchStr1866: Schematismus Cleri Archi-Dioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1866. Strigonii, 1866. Typis Aegidii Horak.; (dkni)

SchStr1867: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1867. Strigonii, 1867. Typis Aegidii Horak.; (dkni, šobani)

SchStr1868: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1868. Strigonii, 1868. Typis Aegidii Horak.; (dkni, šobani, dasppo)

SchStr1869: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1869. Strigonii, 1869. Typis Aegidii Horak.; (šobani, šobako)

SchStr1870: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1870. Strigoniü, 1870. Typis Aegidii Horák.; (dkni, dasppo, pĕja)

SchStr1871: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1871. Strigoniü, 1871. Typis Aegidii Horák.; (dkni)

SchStr1872: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1872. Strigoniü, 1872. Typis Aegidii Horák.; (dkni, dasppo, pĕja)

SchStr1873: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1873. Strigoniü, 1873. Typis Aegidii Horák.; (dkni, šobani, dasppo, pĕja)

SchStr1874: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1874. Strigoniü 1874. Typis Aegidii Horák.; (dkni, šobani, pĕja)

SchStr1875: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1875. Strigoniü 1875. Typis Aegidii Horák.; (dkni, šobani)

SchStr1876: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1876. Strigoniü 1876. Typis Aegidii Horák.; (dkni, šobani)

SchStr1877: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1877. Strigoniü, 1877. Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, šobani)

SchStr1878: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1878. Strigoniü, 1878. Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, šobani)

SchStr1879: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1879. Strigoniü, 1879. Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, šobani, dsppo)

SchStr1880: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1880. Strigoniü, 1880. Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, dasppo, aako, pĕja)

SchStr1881: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1881. Strigoniü, 1881. Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, pĕja)

SchStr1882: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1882. Strigoniü, 1882. Typis Gustavi Buzárovits.; (šobani, dasppo)

SchStr1883: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1883. Strigoniü, 1883. Typis Gustavi Buzárovits.; (dasppo, pĕja)

SchStr1884: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1884. Strigoniü, 1884. Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, dasppo, pĕja)

SchStr1885: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1885. Strigoniü, 1885. Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, dasppo, pĕja)

SchStr1886: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1886. Strigoniü, 1886. Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, dasppo, pĕja)

SchStr1887: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1887. Strigoniü, 1887. Typis Gustavi Buzárovits.; (šobani, šobako)

SchStr1888: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1888. Strigoniü, 1888. Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, šobani, dasppo)

SchStr1889: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1889. Strigoniü, 1889. Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, aako)

SchStr1890: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1890. Strigoniü, 1890. Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, šobako, aako, pĕja)

SchStr1891: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1891. Strigoniü, 1891. Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, dasppo)

SchStr1892: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1892. Strigoniü, 1892. Typis Gustavi Buzárovits.; (dasppo, pĕja)

SchStr1893: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1893. Strigoniü, 1893. Typis Gustavi Buzárovits.; (dasppo, pĕja)

SchStr1894: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1894. Strigoniü, 1894. Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, šobani, dasppo, pĕja)

SchStr1895: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1895. Strigoniü, 1895. Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, dasppo, aako, pĕja)

SchStr1896: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1896. Strigoniü, 1896. Typis Gustavi Buzárovits.; (dasppo, dsppo, pĕja)

SchStr1897: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1897. Strigoniü, 1897. Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, dasppo, aako, pĕja)

SchStr1898: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1898. Strigoniü, 1898. Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, dasppo, pĕja)

SchStr1899: Schematismus Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno A Christo Nato 1899. Strigoniü, 1899. Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, dasppo, pĕja)

SchStr1900: Schematismus Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno Reparatae Salutis Communi 1900. Strigoniü, Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, dasppo, aako)

SchStr1901: Schematismus Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno Reparatae Salutis Communi 1901. Strigoniü, Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, aako, pĕja)

SchStr1902: Schematismus Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno Reparatae Salutis Communi 1902. Strigoniü, Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, dasppo, pĕja)

SchStr1903: Schematismus Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno Reparatae Salutis Communi 1903. Strigoniü, Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, pĕja)

SchStr1904: Schematismus Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno Reparatae Salutis Bissextili 1904. Strigoniü, Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, aako, pĕja)

SchStr1905: Schematismus Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno Reparatae Salutis Communi 1905. Strigoniü, Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, dasppo, pĕja)

SchStr1906: Schematismus Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno Reparatae Salutis Communi 1906. Strigoniü, Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, dasppo, pĕja)

SchStr1907: Status Personalis Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno Reparatae Salutis Communi 1907. Strigoniü, Typis Gustavi Buzárovits.; (dasppo, pĕja)

SchStr1908: Schematismus Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno Reparatae Salutis Bissextili 1908. Strigoniü, Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, dasppo, aako, pĕja)

SchStr1909: Schematismus Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno Reparatae Salutis Communi 1909. Strigoniü, Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, dasppo, dsppo, aako, pĕja)

SchStr1910: Schematismus Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno Reparatae Salutis Communi 1910. Strigoniü, Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, dasppo, dsppo, aako, pĕja)

SchStr1911: Schematismus Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno Reparatae Salutis Communi 1911. Strigoniü, Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, dasppo, aako)

SchStr1912: Schematismus Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno Reparatae Salutis Bissextili 1912. Strigoniü, Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, dasppo, aako, pĕja)

SchStr1913: Schematismus Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno Reparatae Salutis Communi 1913. Strigoniü, Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, dasppo, aako, pĕja)

SchStr1914: Schematismus Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno Reparatae Salutis Communi 1914. Strigoniü, Typis Gustavi Buzárovits.; (dssppo, aako, pkja)

SchStr1915: Schematismus Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno Reparatae Salutis Communi 1915. Strigoniü, Typis Gustavi Buzárovits.; (dkni, aako, pkja)

SchStr1916: Schematismus Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno Reparatae Salutis Bissextili 1916. Strigoniü, Typis Gustavi Buzárovits.; (aako, pkja)

SchStr1917: Schematismus Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno Reparatae Salutis Communi 1917. Strigoniü, Typis Gustavi Buzárovits.; (dssppo, pkja)

SchStr1918: Schematismus Venerabilis Cleri Archidioecesis Strigoniensis Pro Anno Reparatae Salutis Communi 1918. Strigoniü, Typis Gustavi Buzárovits.; (pkja)

Záver

Kalendáriá (schematizmy) diecéz z 18. a 19. storočia, ktoré vznikli z evidenčnej potreby, aj napriek svojim nedokonalostiam a strohosti údajov, sú neoceniteľným zdrojom informácií o stave a zmenách organizačnej štruktúry cirkevných inštitúcií a ich personálneho obsadenia. Schematizmy uvádzajú množstvo údajov o rozvoji sídlisk – miest, obcí, dedín, majerov, píl atď., tiež o architektonickom vývoji jednotlivých budov – kostolov, kaplniek, farských budov. Dôležité sú tiež údaje o technickom a technologickom rozvoji dopravy a spojov – železničné stanice, hlásky, stavadlá, miesta pôšt, telegrafov a telefónov; tiež štatistické údaje o počte a religionizite jednotlivých sídlisk – od roku 1813 každoročne; zároveň sú uvádzané neoceniteľné údaje k biografiam jednotlivých duchovných a pedagógov pôsobiacich v diecézach, reholiach a ostatných cirkevných inštitúciách – univerzitách, seminároch, cirkevných školách a ďalších výchovných ustanovizniach.

Skratky:

aako : Arcibiskupský archív v Košiciach

daspso : Diecézny archív v Spišskom Podhradí

dkni : Diecézna knižnica v Nitre

dssppo : Diecézny seminár v Spišskom Podhradí

pkja : Premonštrátska knižnica v Jasove

šobani : bývalý Štátny oblastný archív v Nitre, so sídlom v Ivanke, dnes Štátny archív

šobako : bývalý Štátny oblastný archív v Košiciach, dnes Štátny archív

švko : Štátna vedecká knižnica v Košiciach

Adresa autora:

Ing. Albert Ivan Petreje O.Praem.

Rehoľný dom premonštrátov

Hlavná 67, 040 01 Košice

e-mail: petreje.i@post.sk

BISKUPSKÁ KNIŽNICA V KOŠICIACH – HISTÓRIA, SÚČASNOŠŤ A BUDÚCNOŠŤ

Andrea Cibuláková

THE EPISCOPAL LIBRARY IN KOSICE – HISTORY, PRESENT AND FUTURE

Abstract: The origins of the Episcopal Library in Kosice are associated with the establishment of the diocese in Kosice in 1804. Today the holdings are kept mostly in the Theological faculty in Kosice and very rare pieces of a great historical value are deposited in the archives of the diocese. History of the library is also closely connected with history of its original funds. At present research activities in the library are not possible for objective reasons. It is possible to use the Episcopal archive. Plans are being made to allow an access to the library for research purposes in the future. It is necessary to make a list of the fund, to ensure its protection and to prepare the room.

Keywords: Episcopal library in Kosice. History of the Episcopal library. Primary holdings. Theological faculty. Theological library.

Úvod

Počiatky Biskupskej knižnice v Košiciach sa spájajú so založením Košického biskupstva v r. 1804. Fond knižnice je utvorený z knižných exemplárov, ktoré pochádzajú ešte z obdobia činnosti miestnej Jezuitskej akadémie (kolégia), z fondu Košickej farskej knižnice sv. Alžbety a pôvodného konventu dominikánov, ktorí začali pôsobiť v Košiciach pravdepodobne už pred r. 1300. Fond novovytvorenej biskupskej knižnice bol po prvý raz spracovaný až koncom 19. stor. Prvý súpis jej kódexov a prvotlačí bol vydaný v r. 1891 Viktorom Réczeim.

Fond sa nachádzal v priestoroch biskupského (od r. 1995 arcibiskupského) úradu do času, kedy sa jeho väčšia časť presťahovala do priestorov Kňazského seminára sv. Karola Boromejského (neskôr Teologickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku).¹

Príručná biskupská knižnica mala pôvodne súkromný charakter. Tvorila samostatnú sekciu odlišnú od arcibiskupského archívu. Dnes sa jej fond z väčšej časti nachádza v priestoroch TF KU (okrem veľmi vzácných exemplárov veľkej historickej

¹ ARCHÍV KNIŽNICE TEOLOGICKEJ FAKULTY KATOLÍCKEJ UNIVERZITY. Fond Historická knižnica. PETRÍK, Vincent. *Správa o súčasnom stave knižnice Biskupského úradu v Košiciach a o prácach vykonaných v priebehu roka. Strojopis*. Nedatovaný.

hodnoty, ktoré ostali v priestoroch archívu ABÚ). Majiteľom knižničného fondu je diecézny biskup, správcom fondu sa odo dňa spísania protokolu stal Kňazský seminár sv. Karola Boromejského (v súčasnosti ho spravuje Teologická fakulta v Košiciach Katolíckej univerzity v Ružomberku).²

Keďže sa nepochybne jedná o fond, ktorý má obrovský potenciál po historickej, kultúrnej a vedeckej stránke stať sa významným zdrojom bádateľského výskumu odborníkov z rôznych odborov, vo svojom článku som sa zamerala na históriu a aktualizáciu jeho terajšieho stavu s načrtnutím ďalších zámerov, ktoré by mohli tomuto potenciálu primerane napomôcť a čo najšetrnejšie využiť, aby sa hodnota a charakter fondu zachovali vo svojej kontinuite.

1. Počiatky Biskupskej knižnice a rozsah jej fondu

Biskupská knižnica je dnes považovaná za jednu z najväčších historických knižníc na východnom Slovensku. Okrem vyššie spomínaných fondov základ knižnice vytvárali aj dary jednotlivých košických biskupov, ktorí fond naďalej obohacovali. Zakladateľom Biskupskej knižnice je prvý košický biskup Andrej Szabó (1804-1819), ktorý k fondu bývalej jezuitskej knižnice a bývalej košickej farskej knižnice priradil aj svoju súkromnú zbierku.

História knižnice je teda úzko spojená aj s históriou jej pôvodných fondov a pôvod jednotlivých kníh je možné preskúmať podľa ich provenienčných záznamov. Po prvý raz bol fond usporiadaný a spracovaný počas pôsobenia biskupa Žigmunda Bubicša (1887-1907), ktorý ho ešte počas svojho života aj značne obohatil. Fond knižnice usporiadal Viktor Alfonz Réceši a z tejto práce bol v r. 1891 vydaný katalóg, ktorý obsahoval zoznam kódexov a prvotlačí knižnice. K ďalšiemu vytvoreniu nového súpisu došlo v 40-tych rokoch 20. stor., keď ho vypracoval Matej Fehér.

Na základe štúdií – pochádzajúcich z r. 1999 – (teda ešte pred presťahovaním knižnice), vykonaných odbornými pracovníkmi zaoberajúcimi sa odborom knihovníctva, podľa dobových prieskumov Júliusa Sopka má knižnica k dispozícii 9 stredovekých kódexov (Stredoveké latinské kódexy v slovenských knižniciach, vyd. v Martine v r. 1981) a 71 inkunábul (tieto sú spracované v diele Imricha Kotvana Inkunábuly na Slovensku, vyd. v Martine v r. 1979). Okrem týchto exemplárov fond Biskupskej knižnice nebol nateraz spracovaný, a preto sa počty tlačí dali určiť len približne:

- zo 16. stor. ich pochádza cca 1 000
- z 15. stor. cca 1 500
- zo 17. stor. cca 5 000
- z 18. stor. cca 9 000
- z 19. stor. cca 10 000
- z 20. stor. cca 5 000.

Štúdiá uvádza, že presná analýza fondu sa môže uskutočniť až po umiestnení fondu knižnice do zreštaurovaných priestorov arcibiskupstva a po jeho odbornom spracovaní. Čo sa týka tematického rozvrstvenia fondu, obsahuje exempláre z teológie, Biblie a biblické komentáre, homílie, misály, exempláre z oblasti náboženskej filozofie,

---

² ARCHÍV DEKANÁTU TEOLOGICKEJ FAKULTY KATOLÍCKEJ UNIVERZITY. Fond Historická knižnica. *Protokol o prevzatí fondu košického diecézneho biskupa do správcovstva Kňazského seminára Košice zo dňa 5.3.2001.*

teologického rozjímania, duchovných cvičení, z apologetiky, cirkevného práva, cirkevnej aj svetskej histórie, krásnej literatúry, exempláre z oblasti pedagogiky, filozofie a ekonómie.³

Medzi najvzácnejšie exempláre patria manuskripty (ručne písané knihy), ktoré boli vytvorené ešte pred vynálezom kníhtlače (pol. 15. stor.) a sú bezpečne uzamknuté v sídle arcibiskupstva. Väčšina kníh je napísaná v latinčine, menšie množstvo maďarsky a nemecky. V slovenčine je len nepatrné množstvo. Aj táto skutočnosť poukazuje na obdobie, v ktorých knihy vychádzali. Niekoľko exemplárov sa nájde aj v ďalších jazykoch.⁴

Výnimočnosť knižnice však nespočíva len v jej veľkosti a historickej a umeleckej hodnote jej diel, ale aj v jej historickej kontinuite. Pôvodné knižnice, ktoré tvoria súčasný fond arcibiskupskej knižnice, boli všetky pôvodne cirkevnými inštitúciami a ich správcovia (či majitelia) sa menili až neskôr pod vplyvom historických podmienok. Vplyvom týchto zmien sa potom časť ich fondov dostala aj mimo územia Slovenska.⁵

Čo sa týka pôvodných fondov Biskupskej knižnice, výskum v tejto oblasti vykonávali pracovníci zaoberajúci sa odborom knihovníctva a publikovali ho v odbornom časopise Knižnice a informácie. Týkal sa knižnice dominikánskeho konventu, farskej knižnice sv. Alžbety a knižnice jezuitského kolégia. História knižnice jezuitského kolégia a Košickej univerzity sa zaoberali aj súčasní cirkevní historici, ktorí potom svoj výskum publikovali v odborných zborníkoch.⁶

K tomu treba dodať, že na farách na Slovensku sa aj dnes nachádzajú vzácne knižnice zo 17.-18. stor., ktoré vznikali ešte za čias rekatolizačného pôsobenia jezuitov. Samotní jezuiti dbali, aby ich knižnice boli dobre zásobené najmä knihami s vychovávateľským charakterom. Kniha bola v danej dobe považovaná za prostriedok spásy. K rozvoju týchto knižníc prispievalo aj stredisko knižného obchodu vo Frankfurte nad Mohanom, kde rehoľa mala svojich stabilných agentov na kúpu kníh a ich

---

³ KOMOROVÁ, Klára. Historická knižnica v Košiciach. In: *Knižnice a informácie*. 1999, roč. VI., č. 2, s. 65-68; ZUBKO, Peter. Kunsthistorischer Überblick über Sigismund Bubics Einblick in die bischöfliche Bibliothek. In SZANISZLÓ, Inocent-Mária – UHÁL, Martin (ed.). *Bischof Sigismund Bubics. Zborník príspevkov rovnomennej konferencie usporiadanej na mieste historických koreňov biskupa Žigmunda Bubicsa, v Eisenstade v Rakúsku, spolková zem Burgenland, Konferencia bola usporiadaná Teologickou fakultou Košice, Katolíckej univerzity v Ružomberku, katedrou katolíckej morálky, sociálnej náuky Cirkvi a duchovného života*. Trausdorf : ZIGH, 2007, s. 41-49; ARCHÍV ARCIBISKUPSKÉHO ÚRADU V KOŠICIACH. Fond BACass (Knižnica). Arcibiskupská knižnica v Košiciach. *Catalogus Librorum Bibliothecae Episcopalis Cassoviens*. Nedatovaný latinský Index, ktorý sa nachádza v archíve ABÚ a bol vytvorený koncom 19. stor., sa zapisoval naraz, teda netvoril prírastkový zoznam jednotlivých biskupov. Uvádza tieto informácie o jednotlivých exemplároch: *thera, series, locus, auctor vel versor, titulus, libri, formatum, numerus voluminum, editionis (locus, annus)*. Pôvod kníh sa potom dá identifikovať podľa štítkov – za ktorého biskupa boli získané, a tak sa dá vystopovať ich pôvod.

⁴ BOŽINOVSKÁ, Andrea. Niektoré knihy majú hodnotu milión korún. In *Staromestské listy*. 2009, č. 6, s. 4.

⁵ KARABÍNOVÁ, Katarína. Vývoz vybraných košických historických knižníc. In *Knižnice a informácie*. 2002, roč. IX, č. 1-2, s. 62. Najstaršie a najvzácnejšie exempláre sa nachádzajú v zahraničí a sú relatívne dobre zmapované, niekedy však nie je možné vystopovať dôvod ich presunu z pôvodného fondu.

⁶ KARABÍNOVÁ, Katarína. Vývoz vybraných košických historických knižníc. In *Knižnice a informácie*. 2002, roč. IX, č. 1-2, s. 62-64; ZUBKO, Peter. Knižnica Košickej univerzity. In *340. výročie kráľovského potvrdenia Košickej univerzity. III. Zborník príspevkov monotematického seminára z cirkevných dejín, Košice 21. marca 2000*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000, s. 88-89; ELIÁŠ, Štefan. Košická univerzita. In CSONTOS, Ladislav (ed.). *Jezuitské školstvo viera a dnes. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie 12. októbra 2006 v Trnave*. Trnava : Dobrá kniha, 2003, s. 26; ARCHÍV KNIŽNICE TEOLOGICKEJ FAKULTY KATOLÍCKEJ UNIVERZITY. Fond Historická knižnica. PETRÍK, Vincent. *Správa o súčasnom stave knižnice Biskupského úradu v Košiciach a o prácach vykonaných v priebehu roka. Strojopis*. Podľa súpisu, ktorý bol v knižnici vykonaný v r. 1604, fond košickej farskej knižnice tvorilo 160 knižných exemplárov, inkunábulí (prvotlačí spred r. 1500) a starých tlačí.

rozosielanie po celej Európe, čo prispievalo k neustálemu a aktuálnemu skvalitňovaniu fondu.⁷

Okrem týchto fondov Biskupská knižnica disponovala aj exemplármi, ktoré pochádzali z knižnice košického Kňazského seminára. Po jeho likvidácii v r. 1950, ktorou bolo poverené cirkevné oddelenie Krajského národného výboru (KNV), priestory užívalo učňovské učilište, neskôr Východoslovenský oceľarsky kombinát HUKO (jeho neskoršie pomenovanie bolo VSŽ, dnes je to U.S. Steel), Trať družby a Dopravný podnik mesta Košíc (DPMK). Potom prešli budovy do vlastníctva Školskej správy, ktorá tu zriadila Konzervatórium a Domov mládeže. Takýto stav tu pretrval až do navrátenia priestorov Kňazskému semináru. Dnes je pôvodný fond knižnice Kňazského seminára stratený.⁸

V tejto oblasti nejestvuje ucelený výskum, ktoré exempláre, prečo a kedy sa z týchto fondov dostali do Biskupskej knižnice. Podľa jednotlivých kníh, ktoré sa vo fonde nachádzajú, dá sa však vystopovať ich pôvod. Z jezuitskej a dominikánskej knižnice sa zachovala len malá časť fondu a celý fond sa dnes nachádza v Štátnej vedeckej knižnici v Košiciach (oproti Miklušovej väznici).

2. Stav Biskupskej knižnice pred r. 1989

Do r. 2000 sa celý fond knižnice nachádzal ako už bolo spomenuté v priestoroch Biskupského (dnes Arcibiskupského) úradu. V dobe socializmu však nemal vytvorené vhodné podmienky a fondu sa nevenovala pozornosť, prostredie bolo vlhké a na niektorých exemplároch sa objavila pleseň či červotoč. Knihy boli zanesené aj hrubou vrstvou čierneho prachu.⁹

Biskupskú rezidenciu, kde sa knižnica nachádzala, ako to dosvedčujú aj spomienky prvého biskupa Košickej diecézy po r. 1989 Mons. Alojza Tkáča, prijal nový biskup v zúboženom stave – základy budovy boli podmáčané, miestnosti zapratané rôznym haraburdím, zablatený dvor, schátraná a neopravovaná budova. V takomto stave sa budova nachádzala kvôli chýbajúcim financiám, alebo chýbajúcemu štátnemu súhlasu k oprave, ktorý sa v predošlej dobe vyžadoval.¹⁰

Ešte v období po r. 1945 boli v Biskupskej knižnici uložené inkunábuly z knižnice košického Farského úradu a oba fondy boli v r. 1964 usporiadané a odborne spracované do jedného celku s vytvorením ich jednotnej signatúry a lístkového katalógu.¹¹

Podľa Správy o prevzatí archívu a knižnice Biskupského úradu štátom z r. 1956, ktorá sa nachádza v archíve Arcibiskupského úradu, bol v tom čase vstup do archívu povolený len povereným archívny pracovníkom, ktorým Biskupský úrad umožnil vstup do budovy, pričom kľúče od archívnych miestností boli odovzdané archívnemu oddeleniu

⁷ ZUBKO, Peter. Knižnica Košickej univerzity. In *340. výročie kráľovského potvrdenia Košickej univerzity*. III., s. 87-88, 92.

⁸ HIŠEM, Cyril. *Dejiny kňazského seminára v Košiciach (1918-1950)*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000, s. 198.

⁹ BOŽINOVSKÁ, Andrea. Niektoré knihy majú hodnotu milión korún. In *Staromestské listy*. 2009, č. 6, s. 4.

¹⁰ TKÁČ, Alojz. 20 rokov Košického arcibiskupstva. In MACÁK, Dominik (ed.). *Košická arcidiecéza počas 20 rokov od nadobudnutia slobody. Zborník z vedeckej konferencie, Košice, 6. máj 2010*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2000, s. 13-14.

¹¹ KOTVAN, Imrich. *Katalóg inkunábul. Výber z: Inkunábuly v Košiciach, Jasove a v Spišskej Kapitule*. Košice, 1967, s. 5-6. V r. 1965 sa inkunábuly v Košiciach nachádzali v Štátnej vedeckej knižnici a v knižnici Biskupského úradu. Najcennejšia zbierka sa v minulosti nachádzala v reholi dominikánov, menšia bola aj u jezuitov a františkánov. Veľké percento tohto fondu dominikánov sa po r. 1945 dostalo do bratislavskej univerzitnej knižnice. Taktiež zvyšné dve zbierky sa nezachovali v celku, ale sú roztrúsené v knižných fondoch aj mimo Košíc. V r. 1922 boli do košickej Mestskej verejnej knižnice premiestnené inkunábuly Právnickej akadémie, neskôr prešli do Krajskej ľudovej knižnice, až napokon ich 11.10.1963 prevzala Štátna vedecká knižnica.

Krajskej správy Ministerstva vnútra (KsMV). Bádaniu bol sprístupnený čiastočne podľa starších protokolov a indexov. Biskupský archív zbral do správy Štátny archív mesta Košice, pričom sa uvádza, že ostáva cirkevným majetkom. Okrem tejto správy sa v archíve ABÚ nachádza aj Správa o vykonaných prácach v knižnici.¹²

Ďalší dobový dokument – Pasportizácia historických knižných fondov na Slovensku – a cirkevné knižnice dosvedčujú, že Biskupskú knižnicu v tom čase spravoval Rímskokatolícky farský úrad sv. Alžbety v Košiciach. Katalogizácia fondu ešte nebola ukončená a počty exemplárov neboli zistené. V predtlačenom formulári, podľa ktorého sa zisťoval stav fondu, sa uvádza, že knihy vydané pred r. 1500 sa v knižnici nachádzajú, avšak kódexy a vzácne rukopisné pamiatky nie. Rovnako sa zisťovalo, či knižnica obsahuje aj tlač robotníckeho hnutia a SNP, čo Biskupská knižnica neobsahovala. Podľa doloženého záznamu aj v minulosti Biskupskú knižnicu spravoval farský úrad (menovite kaplán poverený vedením kancelárie). Správcovia sa často menili. Súpis kníh do toho času nebol urobený, inventárny zoznam sa práve robil. Tieto údaje sa vyžadovali aj pri spracovaní všetkých farských knižníc nachádzajúcich sa na území Košickej diecézy, ktoré boli rovnako evidované.¹³

V Biskupskej knižnici vypomáhali pri prácach aj brigádnic. Správa zo 14.8.1987 uvádza, že v čase od 1.7. do 15.8.1987 sa konala brigáda, ktorej sa zúčastnili bohoslovci 2.-4. roč. Košickej diecézy (celkovo 29, pričom 3 na brigádu nenastúpili bez ospravedlnenia). Správa obsahuje súpis prác, ktoré brigádnic vykonali a čo je ešte potrebné vykonať v budúcnosti. Ďalší zápis o brigáde zo 7.9.1988 potvrdzuje, že v tom čase všetky knihy ešte neboli spísané.¹⁴

V brigádach sa pokračovalo aj po r. 1989 a bohoslovci sa ich zúčastňovali počas letných prázdnin. Tak napr. v čase od 6.7.1993 do 9.7.1993 piati bohoslovci vybrali knihy pre budúci Kňazský seminár, ktorý v r. 1994 otvorili v Košiciach.¹⁵

2.1 Posledná predrevolučná revízia fondu

V septembri 1988 bol prácou v Biskupskej knižnici ako knihovník poverený p. Vincent Petřík SJ. Správa o jeho činnosti v knižnici podáva hodnotný sumár o stave a podmienkach, v akých sa Biskupská knižnica a jej fond v tom čase nachádzali.

Podľa Záznamu o pracovnej náplni, p. Petřík spĺňal predpoklady na túto pracovnú funkciu aj podľa odpracovaných rokov a vzdelania a bol zaradený do pracovného výkonu ako samostatný odborný pracovník – samostatný odborný bibliograf.¹⁶

Pri tejto príležitosti vykonal revíziu fondu a podal informácie o stave knižnice, návrhy na ďalšie spracovanie a zveľadenie knižnice a jej fondu.

¹² ARCHÍV ARCIBISKUPSKÉHO ÚRADU V KOŠICIACH. Fond BACass (Knižnica). Arcibiskupská knižnica v Košiciach. *Správa o prevzatí archívu a knižnice Biskupského úradu štátom z r. 1956.*

¹³ ARCHÍV ARCIBISKUPSKÉHO ÚRADU V KOŠICIACH. Fond BACass (Knižnica). Arcibiskupská knižnica v Košiciach. *Pasportizácia historických knižných fondov na Slovensku – cirkevné knižnice.* Je zaujímavé, že tieto dokumenty nevykazujú prítomnosť vzácných exemplárov v knižnici, hoci fond nebol do toho času nikdy premiestnený. Tu je otázne, ako sa tento súpis robil – či len formou náhodného zisťovania alebo kladenia otázok, ale je zrejme, že presným a hlbším výskumom v danom čase fond neprešiel.

¹⁴ ARCHÍV ARCIBISKUPSKÉHO ÚRADU V KOŠICIACH. Fond BACass (Knižnica). Arcibiskupská knižnica v Košiciach. *Správa o brigádach bohoslovcov v biskupskom archíve zo dňa 14.8.1987 a 7.9.1988.*

¹⁵ ARCHÍV AUTORA. *Korešpondencia s prof. ThDr. Cyrilom Híšemom, PhD. zo dňa 16.3.2012.*

¹⁶ ARCHÍV ARCIBISKUPSKÉHO ÚRADU V KOŠICIACH. Fond BACass (Knižnica). Arcibiskupská knižnica v Košiciach. *Záznam o pracovnej náplni Ing. Vincenta Petrika.*

Podľa doloženého Záznamu o stave Biskupskej knižnice bol knižný fond rozdelený nasledovne:

1 – knihy, ktoré stratili účelovú hodnotu (pôvodnú), ale majú obrovskú historickú a umeleckú hodnotu (inkunábuly, staré kódexy, rukopisy, výtlačky, knihy so špeciálnymi umeleckými iniciálkami a originálnymi kaligrafickými úpravami),

2 – knihy s úžitkovou hodnotou (knihy vedecko-náučného charakteru, knihy sekulárneho charakteru, kázne, liturgické príručky, časopisy).

Pritom presný počet exemplárov nebol p. Petríkovi známy – odhadom by to mohlo byť 30-35 000, no pravdepodobne je značne vyšší.¹⁷

Z rukopisného záznamu p. Petrika ďalej vyplýva, že fond bol v 40. rokoch spracovaný Matejom Fehérom na dobrej úrovni. Časť exemplárov bola uložená do regálov a označená latinskou abecedou a číslicami boli označené aj poličky. Zároveň boli vyhotovené anotačné záznamy, z ktorých bol potom zostavený systematický katalóg. Jednotlivé systémy boli roztriedené autorsky, podľa čoho potom boli knihy uložené v regáloch. Treba podotknúť, že vzhľadom na vtedajšiu dobu išlo o moderný spôsob triedenia. Tento spôsob systematizácie bol však neskôr porušený, knihy roztrúsené a dosvedčujú ho už len záznamy.

V r. 1943 Matej Fehér zostavil stručnú bibliografiu – A Kassai püspöki könyvtár kódexei és ősnymtatványai -, ktorá bola roztriedená nasledovne:

1 – Kódexek 1378-1467-ig (32 exemplárov)

2 – Régikéziratok 1700-1809-ig (33 exemplárov)

3 – A püspöki könyvtár ősnymtatványai 1526-ig (27 exemplárov)

4 – A plébánia könyvtár ősnymtatványai 1526-ig (27 exemplárov)

5 – Régi magyar könyvtár magyar nyelvű kiadványai 1711-ig (41 exemplárov)

6 – Régi magyar könyvtár latin nyelvű kiadványai 1711-ig (16 exemplárov).

V archíve sa nachádzal aj Katalóg inkunábul z r. 1967, podľa ktorého tu bolo uložených 67 inkunábul (najstarší rok exemplára je uvedený rokom 1378).

Fyzický stav knižných exemplárov Biskupskej knižnice bol prevažne veľmi zlý. Ich poškodenie (či zničenie) spôsobilo najmä neodborné ošetrovanie a uskladnenie. Časť fondu by sa mala prehodnotiť (ide najmä o liturgické príručky), podobne je to aj s časopiseckým fondom, ktorý obsahuje nekompletné ročníky.

Páter Petřík začal fond anotačne spracovávať, no nakoľko sa už v knižnici pre zimu nedalo pracovať, pokračoval v zaznamenávaní fondu do prírastkového zoznamu. Potom začal pripravovať príručnú knižnicu p. biskupa Čárskeho a fond bol anotačne spracovaný pre vytvorenie katalógov. Knihy boli zapísané do prírastkového záznamu a opatrené štítkami. Uložené boli podľa reči. Počas prázdninových brigád mu vypomáhali aj bohoslovci. Upratovali archívne priestory, ukladali knihy nachádzajúce sa na zemi do regálov a zaznamenávali ich do prírastkových záznamov. Pri tejto činnosti sa však objavil handicap spočívajúci v slabšej znalosti jazykov (latinský, nemecký, maďarský), čo vo viacerých prípadoch spôsobilo, že záznamy boli zapísané nepresne a nesprávne. Druhý nedostatok sa ukázal pri ošetrovaní kníh vodou, keď sa oprašovali, nakoľko chýbali

---

¹⁷ ARCHÍV KNIŽNICE TEOLOGICKEJ FAKULTY KATOLÍCKEJ UNIVERZITY. Fond Historická knižnica. *Správa o súčasnom stave knižnice Biskupskeho úradu v Košiciach a o prácach vykonaných v priebehu roka. Strojopis.* Nedatovaný.

špeciálne roztoky a pomôcky na túto činnosť. Urobili sa však len základné práce, ktoré v tej dobe nedovoľovali účelné využitie fondu pre študijné či vedecké účely. Pre tento cieľ by bolo nevyhnutné spracovať knižný fond do katalogizovaných registrov – vytvoriť aspoň menný a názvový katalóg. Vytvorenie systematického registra sa tak ukázalo ako nevyhnutné.

Okrem urgentnej potreby katalogizácie fondu, p. Petřík poukázal aj na skutočnosť, že fond obsahuje len mizivé percento po slovensky písanej literatúry. Tento nedostatok by sa mohol doplniť tak, že by sa vypracoval zoznam vydaných titulov, ktoré by knižnicu mohli obohatiť. Následne by sa vyzvali správcovia fár a ďalších ustanovizní, ktorí by mohli vypomôcť svojimi zbierkami. Knižnica by sa mohla zveľadiť aj zabezpečením nových knižných vydaní podľa zamerania a účelu knižnice.

Po materiálnej stránke je nevyhnutné zabezpečiť zatváranie zadného traktu knižnice a jej pravidelné upratovanie. Treba počítat' aj s rekonštrukciou miestností.

Zvláštnu pozornosť je potrebné venovať vyrad'ovaniu kníh. Túto činnosť by mala vykonať komisia kompetentná pre posúdenie, ktoré knihy môžu a majú byť vyradené. Kvôli vyššej odbornosti práce by pracovníci knižnice mali absolvovať aspoň základný kurz knihovníctva. Takéto kurzy by boli prospešné aj pre Bohoslovcov pri zriaďovaní a vedení farských knižníc.¹⁸

3. Biskupská knižnica v nových priestoroch košického Kňazského seminára

Už z predošlého výskumu je známe, že priestory a fond Biskupskej knižnice do r. 1989 značne schátrali. Aby sa zamedzilo ich ďalšiemu poškodzovaniu, bolo potrebné obe skutočnosti urgentne riešiť. Táto možnosť sa naskytla po r. 1989.

Názory na riešenie sa však rozchádzali. Zástancovia mienky, aby fond zostal na pôvodnom mieste, poukazovali na historickú kontinuitu fondu a jeho prípadné presťahovanie považovali za barbarstvo. Na druhej strane sa zástancovia jeho presunu snažili poukázať aj na ďalšie možnosti efektívneho využitia priestorov Arcibiskupského úradu v budúcnosti, ale aj na nevyhovujúce priestory, v ktorých boli exempláre v tej dobe uložené, a na potenciál a kontinuitu vedeckého výskumu, ktorý by mohla poskytnúť teologická vedecko-výskumná ustanovizeň.

Napokon zúčastnení rozhodli o jeho presťahovaní do priestorov vtedajšieho Kňazského seminára. Tento priestor v tom čase už prechádzal rekonštrukciou a poskytoval do budúca vhodné podmienky pre uloženie fondu, ktorý sa medzitým navyšoval počtom aj o knihy pochádzajúce z pozostalostí zomrelých kňazov diecézy. Priestory Arcibiskupského úradu by sa po presťahovaní fondu mohli následne začať rekonštruovať.¹⁹

Dňa 24.5.2000 vykonali ThLic. Jozef Ondovčák, vicerektor Kňazského seminára, s pracovníčkami knižnice Kňazského seminára za prítomnosti doc. Antona Fabiána,

¹⁸ ARCHÍV KNIŽNICE TEOLOGICKEJ FAKULTY KATOLÍCKEJ UNIVERZITY. Fond Historická knižnica. *Zpráva o stave knižnice biskupského úradu v Košiciach – rukopis p. Vincenta Petrika SJ*; ANDREJ, J.: *Dejiny Košického biskupstva latinského obradu*. Prešov : Petra, 1999, s. 27. O jazykovom zložení fondu vypovedajú dobové spoločensko-politické pomery. Koncom 19.-zač. 20. stor. vzrástol v bývalom Uhorsku národnostný útlak. Napr. biskup Bubits, veľký mecenáš umenia, ktorý knižnicu značne obohatil, bol tiež zástancom maďarského vlastníctva a presadzoval tieto myšlienky aj vo svojej diecéze, čo sa odzrkadľovalo najmä v mestách, a predovšetkým v Košiciach.

¹⁹ ARCHÍV AUTORA. *Osobné spomienky prof. ThDr. Cyrila Hišema, PbD. a Mgr. Olivera Hvizda. Zápis z osobného rozhovoru na Teologickej fakulte Katolíckej univerzity zo dňa 21.3.2012.*

riaditeľa Arcibiskupského úradu, obhliadku historickej knižnice a po zistení zásad o zachovávaní a ochrane historických fondov sa dňa 14.6.2000 Mons. Anton Konečný, v tom čase rektor Kňazského seminára, dohodli s doc. Fabiánom na presťahovaní kompletného fondu do priestorov KS so zachovaním pôvodného stavania kníh, hodnoty jednotlivých zväzkov a historickej hodnoty celej zbierky. Medzičasom boli z fondu vybraté niektoré exempláre väčšej historickej hodnoty a uložené v archíve Arcibiskupského úradu, ďalší výber mal byť vykonaný počas sťahovania. Podobne boli už skôr z knižnice vybraté a uložené v arcibiskupskom archíve aj inkunábuly.²⁰

Po rozhodnutí o presťahovaní fondu sa pristúpilo k jeho postupnému premiestneniu.

3.1 Fond Biskupskej knižnice po presťahovaní do priestorov KS a po vzniku Fakultnej knižnice

Musíme povedať, že aj seminárna budova si najprv vyžadovala rekonštrukčné práce. Aj v tejto súvislosti sa uvažovalo o dvoch alternatívach – investovať radšej do stavby úplne nového objektu, alebo nadviazať na historickú kontinuitu a pustiť sa do opráv schátralých objektov. Rozhodnutie padlo pre druhú možnosť. História týchto budov siaha do polovice 13. stor., keď sa tu po vpáde Tatárov usadili františkáni a postavili si prvé objekty kláštora z dreva. Neskôr bol vybudovaný kamenný kostol s komplexom, ktorý však tiež zničil požiar. Následne sa striedali obdobia opráv, prestavieb, zmien účelu budov, ale aj rôzni majitelia a nájomníci budov. Až zákon č. 289/1993 reštituoval majetok pôvodnému majiteľovi. V roku 1998 sa začalo s rekonštrukciou podkrovia. Na obnove seminára spolupracovali mnohé firmy, brigádnicí z farností celej arcidiecézy a počas prázdnin aj bohoslovci.²¹ Kňazský seminár sv. Karola Boromejského bol napokon slávnostne obnovený 4. októbra 1994 a začala sa výuka teologických disciplín.²²

V polovici r. 1996 tu vznikla aj Knižnica Kňazského seminára sv. Karola Boromejského, pri ktorom pôsobil Teologický inštitút Cyrilo-metodskej bohosloveckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Fakultnou knižnicou sa stala v r. 2003 po založení Katolíckej univerzity v Ružomberku a dovtedajší Teologický inštitút sa stal Teologickou fakultou. Fond knižnice bol od začiatku usporiadaný primárne pre pedagógov a študentov fakulty a v obmedzenom rozsahu aj pre ostatných záujemcov. Okrem knižničného a časopiseckého fondu mali klienti v priestoroch knižnice prístup aj k internetu a k domácim i zahraničným databázam. Fond bol a dodnes je otvorený a priebežne dopĺňovaný najmä z vlastných zdrojov, ale aj z príspevkov od domácich aj zahraničných sponzorov, z darov, z pozostalostí kňazov Košickej arcidiecézy, či medziknižničnou výmenou publikácií. Fakultná knižnica bola vo svojich začiatkoch situovaná v provizórnych priestoroch a od októbra 2003 sa nachádza v zrekonštruovaných priestoroch.²³

²⁰ ARCHÍV DEKANÁTU TEOLOGICKEJ FAKULTY KATOLÍCKEJ UNIVERZITY. Smernica dekana Teologickej fakulty 2000-2007. Fond A.2.a. *Presťahovanie historickej knižnice. List zo dňa 12.9.2000*; ARCHÍV KNIŽNICE TEOLOGICKEJ FAKULTY KATOLÍCKEJ UNIVERZITY. Fond Historická knižnica. *Presťahovanie historickej knižnice. List č. 335/2000 z 18.9.2000*.

²¹ ONDOVČÁK, Jozef. Rekonštrukcia budov Kňazského seminára v Košiciach. In: *Teologická fakulta Katolíckej univerzity*. Košice : Teologická fakulta Katolíckej univerzity, 2003, s. 18-19.

²² HIŠEM, Cyril. História teologického vzdelávania v Košiciach. In: *Teologická fakulta Katolíckej univerzity*. Košice : Teologická fakulta Katolíckej univerzity, 2003, s. 5-6.

²³ ULIČIANSKA, Bernadeta. Fakultná knižnica. In: *Teologická fakulta Katolíckej univerzity*. Košice : Teologická fakulta Katolíckej univerzity, 2003, s. 12.

Slávnostné otvorenie a posvätenie nových priestorov fakultnej knižnice sa konalo dňa 30. 11. 2003. Z bývalej knižnice Kňazského seminára a Teologického inštitútu sa tak stala knižnica Teologickej fakulty.²⁴

Pôvodná miestnosť fakultnej knižnice po zrekonštruovaní a rozšírení dnes slúži ako dvojúrovňový sklad historických kníh. Pre fakultnú knižnicu bola z hygienických dôvodov uvoľnená miestnosť v zrekonštruovanej časti Kňazského seminára.

Od septembra r. 2000 pribudla k seminárnej (fakultnej) knižnici aj Biskupská knižnica. Časť tejto historickej knižnice sa presťahovala do zrekonštruovaných priestorov Teologickej fakulty Katolíckej univerzity a ďalšia časť bola dočasne umiestnená pod strechou v priestoroch Kňazského seminára, kde boli tiež nevyhovujúce podmienky.²⁵

K decembru 2000 bolo z knižnice košického diecézneho arcibiskupa do Kňazského seminára takto prenesených 60 097 zväzkov kníh, taktiež jednotlivé čísla rôznych titulov novín a časopisov, tieto sú však bez možnosti kvantifikácie. Na presťahovaný fond bol vo februári 2001 urobený znalecký posudok. Komplexnému spracovaniu fondu historickej knižnice sa pozornosť mala venovať až po definitívnom umiestnení všetkých historických knižných zväzkov do zrekonštruovaných priestorov.²⁶

Kvôli rozhodnutiu o presťahovaní historických fondov a ich následnom spracovávaní, bolo v knižnici vytvorené ďalšie pracovné miesto, na ktoré nastúpil v r. 2000 Mgr. Oliver Hvizd, ktorý mal skúsenosti so spracovávaním historických kníh v Štátnej vedeckej knižnici v Košiciach. Sťahovanie sa začalo s prípravou kníh historického fondu ešte v budove ABÚ, kde bolo potrebné najprv vykonať antibiologické plynovanie kníh a mnohé knihy bolo nutné aj mechanicky očistiť od niekoľko centimetrovej plesne. Do júna 2002 sa postupnou rekonštrukciou budovy Kňazského seminára pripravovali priestory pre budúcu historickú knižnicu. Posledných 9 000 kníh sa z podkrovia seminára presťahovalo do súčasných priestorov fakultnej knižnice v r. 2003. Na katalogizáciu kníh historického fondu bol zakúpený knižničný program MASK, v ktorom je skatalogizovaných cca 700 zväzkov. Kvôli akútnemu nedostatku pracovných síl v knižnici sa od spracovania historického fondu upustilo. Sporadicky boli umožnené iba prezenčné výpožičky historických kníh v študovni so 4 študijnými miestami, vytvorenými pre bádateľov v priestoroch historickej knižnice. Treba však podotknúť, že vyhľadávanie titulov, ktoré žiadali niektorí bádatelia, bolo v nespracovanom fonde neuveriteľne prácne, takmer nemožné.²⁷

Kompletne bol fond Biskupskej knižnice do nových priestorov fakultnej knižnice uložený v júli 2005, kedy sa ukončila aj posledná fáza jeho presunu a uloženia.

4. Ochrana a zveľadovanie historického fondu Biskupskej knižnice

Podľa znaleckého posudku reštaurátora p. Vojtecha Klemu z r. 2001, historický knižničný fond Biskupskej knižnice obsahoval 60 097 exemplárov, pričom knižné väzby boli

²⁴ DOLINŠEK, Lucija. *Záverečná práca kurzu Knihovníckeho odborného minima CVTI SR*, Bratislava : Knižnica Teologickej fakulty Katolíckej univerzity, 2011, s. 10.

²⁵ DOLINŠEK, Lucija. *Záverečná práca kurzu Knihovníckeho odborného minima CVTI SR*, Bratislava : Knižnica Teologickej fakulty Katolíckej univerzity, 2011, s. 8.

²⁶ ARCHÍV KNIŽNICE TEOLOGICKEJ FAKULTY KATOLÍCKEJ UNIVERZITY. Fond Historická knižnica. *Protokol o prevzatí knižničného fondu košického diecézneho biskupa do správcovstva Kňazského seminára Košice zo dňa 5.3.2001.*

²⁷ DOLINŠEK, Lucija. *Záverečná práca kurzu Knihovníckeho odborného minima CVTI SR*, Bratislava : Knižnica Teologickej fakulty Katolíckej univerzity, 2011, s. 8.

uložené po presťahovaní bez zreteľa na ich historický vek. Pochádzajú z obdobia 16.-20. stor.. Celková hĺbková analýza fondu by však vyžadovala značné časové aj finančné prostriedky, preto sa táto analýza konala spôsobom fyzickej kontroly vybratých vzoriek.

Podľa posudku sú terajšie archívne podmienky odhadom vyhovujúce a klimatický stav vyhovuje na prechodné obdobie. Knižný fond je v regáloch odborne uložený. Spomedzi najstarších väzieb prevažujú celokožené, polokožené a pergamenové väzby a tvoria približne polovicu celého fondu. Ide o veľmi vzácne knižné väzby z typologického hľadiska, vyhotovené z ručne vyrobeného papiera, čo značne uľahčuje ich archiváciu až na obdobie niekoľkých sto rokov. Ostatné knihy kvôli tejto chýbajúcej vlastnosti podliehajú skoršej devastácii (kyslosť papiera a jeho zafarbenie, jeho krehkosť – tento problém žiaľ nie je nateraz riešiteľný dostupnými prostriedkami). Z celkového fondu je asi 0,4 % kníh ťažko poškodených (približne 93 kníh je veľmi vzácných), 80-90% fondu má ľahké poškodenie. Zvyšné percento tvoria knihy, ktorých väzba je poškodená stredne. Poškodenia sú spôsobené nevhodnými skladovacími podmienkami (prach, sucho, vlhko), alebo neodbornými opravami. Ako ochrana sa odporúča čistenie a konzervácia starých väzieb (toto je akútne), vhodná teplota a vlhkosť priestorov, ich vetranie, odborná renovácia exemplárov.²⁸

Po presťahovaní do priestorov Teologickej fakulty boli exempláre zbavené škodcov fosforovodíkovou metódou a dbá sa o ich údržbu. Majú vytvorené špeciálne podmienky, optimálnu vlhkosť a teplotu vzduchu. Hoci prešli odbornou očistou, niektoré exempláre sú naďalej poškodené a vyžadujú si reštaurovanie. Táto činnosť sa však vykonáva priebežne, nakoľko je finančne veľmi náročná. Finančná hodnota celého fondu nie je doteraz vyčíslená.²⁹

4.1 Možnosti výskumu

Hoci nateraz bádateľská činnosť v Biskupskej knižnici z objektívnych príčin nie je možná, ostáva stále veľkou túžbou. V súčasnosti je možné využívať archív Arcibiskupského úradu, kde sú stanovené hodiny pre uskutočňovanie bádateľskej činnosti.

Pre prácu historika je spracovanie odbornej bibliografie prioritnou záležitosťou. Urýchľuje a skvalitňuje jeho prácu, je to skúsenosť aj súčasných historikov. Druhou časťou jeho práce je možnosť túto bibliografiu aj študovať a pracovať s ňou, čo opäť predpokladá kvalitné zásobovanie knižnice. Knižnica Košického arcibiskupstva bezpochyby takéto nároky môže a má spĺňať ako základná báza, z ktorej bádateľ môže vychádzať. Takéto fondy obsahujú obrovské množstvá archiválií, neraz ešte neznámych a nespracovaných. Škoda, že Arcibiskupská knižnica bola mnohé roky zanedbaná a hoci knihy v nej boli systematicky uložené, predsa sa ich poriadok mohol pri presunoch narušiť. Preto prvou úlohou je fond usporiadať podľa kritérií, ktoré sa v odbornej archivácii celosvetovo používajú. Čo sa týka archívov ABÚ, ide o dva archívy – o vlastný archív arcibiskupstva a archív Košickej kapituly. Ďalšími sú archív biskupského seminára a hospodársky archív biskupstva.³⁰

²⁸ ARCHÍV KNIŽNICE TEOLOGICKEJ FAKULTY KATOLÍCKEJ UNIVERZITY. Fond Historická knižnica. *Znalecký posudok č. 1/2001 vyhotovený reštaurátorom p. Vojtechom Klemom.*

²⁹ BOŽINOVSKÁ, Andrea. Niektoré knihy majú hodnotu milión korún. In *Staromestské listy*. 2009, č. 6, s. 4.

³⁰ CHALUPECKÝ, Ivan. Dejiny Košického biskupstva. Úvahy o koncepcii diela. In POTE MRA, Michal (ed). *Annales dioecesis cassoviensis 1994. Zborník referátov na sympóziu k 190-tému výročiu Košického biskupstva, 22.2.1994.* Košice: Verbum 1994, s. 13-14.

Arcibiskupský archív je najvýznamnejším prameňom pre dejiny diecézy, no nie je jediným. Nezanedbateľné sú aj archívy farské, rehoľné a spolkové. Pre novšie obdobie sú dôležité aj dokumenty, ktoré sú uložené v košickom Štátnom oblastnom archíve.³¹

Jedinečným historickým prameňom je aj *Historia domus*, ktorá má v archívoch nezastupiteľné miesto.³²

Obdobie po r. 1989 vzbudilo aj nevídaný záujem o poznanie svojej obce či farnosti. Vznikajú hodnotné monografie, v ktorých sa autori snažia zhodnotiť jej minulosť z archívnych písomných prameňov. K tým najvýznamnejším prameňom patria kanonické vizitácie, ktoré sú zároveň aj najstarším prameňom. Sú napísané prevažne v latinskom jazyku. Ako úradné dokumenty pre potreby správy Cirkvi zachytávajú reálny skutkový stav čo sa týka miesta, osôb alebo vecí. Sú preto vierohodným prameňom s veľkou historickou a poznávacou hodnotou pre výskum danej doby a lokality. Aj tieto dokumenty možno nájsť v archívoch farností, diecéz a v archívnych fondoch feudálnych vlastníkov.³³

Historické knižnice patria medzi ďalší vzácny fond, obsahujú nielen diela svojej doby, ale umožňujú vykonávať výskum aj s ohľadom na ich autorov a kontext doby. Je to veľmi dôležité, najmä v komplikovaných historických obdobiach, kedy sa bádateľ snaží dopátrať cieľa výskumu podľa možnosti čo najväčšej objektivity. Ide o vernosť objektívnej pravde, čo je ťažké najmä vtedy, ak prevláda tendencia skresľovať fakty. Je potrebné nielen dodržiavať správne zásady historického dejepisectva, rozlíšiť tieň a jasné stránky historickej pravdy, ale myslieť aj na to, že sa týmto výchovne pôsobí na čitateľa, čo je najmä v historických odboroch nezanedbateľné.³⁴ V rukopisných dielach košických biskupov sa odzrkadľujú aj udalosti a problémy, s ktorými sa v živote stretávali s ohľadom na spravovanie diecézy. Takéto práce si vyžadujú pri bádani kritický prístup, preverenie ich správnosti, vierohodnosti a presnosti. Skresľovanie spôsobuje najmä neznalosť rečí pri preberaní textov z pôvodných prameňov, na čo upozorňujú viacerí súčasní bádatelia v tomto odbore.³⁵

V súčasnej dobe veľký záujem je sústredený aj na farské knižnice. V minulosti sa staré knihy, ktoré sa na farách nachádzali, neraz likvidovali, keďže boli poškodené a plesnivé. Často sa stávalo, že na farách chýbal kňaz, fary chátrali, a tak nebolo ani možné hovoriť o odbornom uchovávaní fondu. Ich skladovacie priestory neboli vyhovujúce a nevedelo sa, čo s nimi robiť. Veriaci potom v rámci upratovania všeličo povyhadzovali. Aj tejto oblasti bude potrebné v budúcnosti venovať zvýšenú pozornosť, aby sa predišlo ďalším stratám. Ideálne by bolo, keby sa aj farské knižnice postupne skatalogizovali.

---

³¹ CHALUPECKÝ, Ivan. Dejiny Košického biskupstva. Úvahy o koncepcii diela. In *Annales diocesis cassoviensis 1994*, s. 14-15. Doc. Chalupecký vo svojich úvahách ďalej pokračuje a načrtáva aj vízie ucelených monografií o výskume Košického biskupstva a vzťahov jeho predstaviteľov v rôznych nábožensko-spoločenských oblastiach, realizáciu odborných seminárov a konferencií ohľadom výskumu cirkevných dejín, či založenie pravidelného periodika, ktoré by sa tejto oblasti venovalo. Treba povedať, že od vydania tohto príspevku sa toto dielo obnovy a zveľaďovania vedeckého odboru cirkevných dejín v arcidiecéze už ujalo a úspešne sa realizuje.

³² ZUBKO, Peter. *Historia domus* – pamäť (nielen) Cirkvi. In *Verba theologica 6. Dvesto rokov Košickej arcidiecézy*, roč. III., č. 2, 2004, s. 63-64.

³³ OSTERTAGOVÁ, Alexandra. Kanonické vizitácie ako historický prameň. In *Kanonické vizitácie po Tridentskom koncile*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2007, s. 5-6.

³⁴ ŠPIRKO, Jozef. *Dejiny a umenie očami historika*. Bratislava : Lúč, 2001, s. 9-13, 26-27.

³⁵ MIHÓKOVÁ, Mária. *Košický biskup TbDr. Augustín Fischer-Collbrie 1863-1925*. Košice : Verbum, 1996, s. 5-6.

Záver

Nateraz je fond Biskupskej knižnice uzavretý a nedopĺňa sa. S jeho navrátením do pôvodných priestorov ABÚ sa už nepočíta. Plánuje sa jeho zveľaďovanie v terajších priestoroch TF a usporiadanie na efektívne využitie fondu. V budúcnosti by mal byť prístupný pre bádanie aj verejnosti, čoho predpokladom je jeho katalogizácia, keďže nateraz je fond len uložený. V súčasnosti sú priestory historickej knižnice prístupné len pre exkurzie, príp. záujemcov z radov vedeckých a pedagogických pracovníkov fakulty po dohode so správcom fondu.

V historickej knižnici sa za súčasných podmienok systematicky pracovať nedá. Čo sa týka katalogizácie celého fondu, tu sa otvára niekoľko otázok. Podľa akého kľúča fond usporiadať? S využitím súčasnej výpočtovej techniky však samotná katalogizácia poskytne široké možnosti usporiadania v digitálnej forme, hoci fyzicky by fond bol uložený akokoľvek. Druhou otázkou sú priestorové možnosti. Ako a o čo fond rozširovať? Nateraz to nie je možné z kapacitných dôvodov. Tretia otázka je spojená s prácami, ktoré by bolo potrebné vykonať, aby sa fond mohol sprístupniť. Zatiaľ sa táto otázka rieši prostredníctvom pracovníkov cez Úrad práce, ktorí potom vykonávajú niektoré činnosti. V budúcnosti sa počíta s vytvorením dlhodobšieho projektu.

Je nevyhnutné vykonávať aj renováciu poškodených exemplárov a dbať o udržiavanie vhodných podmienok pre ich archivovanie. Aj to si vyžaduje nemalé finančné prostriedky.

Súpis celkového fondu je v štádiu prípravy a presný počet exemplárov bude známy až po celkovej katalogizácii. Katalogizovaný a digitalizovaný fond je tak prvoradou nevyhnutnosťou.

Čo sa týka súčasných priestorov, kde je fond uložený, je potrebné ich zatiaľ pokladať za provizórne. Knižnica aj z toho dôvodu nie je prístupná bádateľským aktivitám. Potrebné je vhodne upraviť úložné priestory a pripraviť ich pre bádateľskú činnosť. Ďalej je potrebné vytvoriť pracovňu archivára, doplniť študovňu. Pri práci s exemplármi by sa mali používať špeciálne pomôcky – rukavice, lupa, dobré osvetlenie.

Ak by sa fond mal sprístupniť aj pre verejnosť, je nevyhnutné trvať na vysokej kultúrnej úrovni bádateľov, najmä z radov študentov a externých záujemcov. Z fakultnej knižnice sú totiž známe prípady, keď klienti vrátili knihu v zlom fyzickom stave, rozpadávala sa, bola popísaná farebnými fixkami, dokonca z niektorých kníh boli vytrhnuté celé 50-stránkové kapitoly, niektorí sa snažili aj nepozorovane vyniesť knihy z knižnice. Výchova klientov k vyššej kultúre je preto ďalšou úlohou a nevyhnutnou požiadavkou.

Čo sa týka výskumu samotného fondu knižnice, ucelené výskumy nie sú utvorené. V minulosti sa fondy katalogizovali jednorazovo (roztriedením a spísaním fondu). Kľúč určený pre katalogizáciu nebol jednoznačný, resp. nebol univerzálny, preto možnosti jeho katalogizácie podľa odborov, prameňov, pôvodu sú nevyčerpatelne. Takéto výskumy by prispeli aj k zisteniu skutkového stavu exemplárov z pôvodných fondov.

Doteraz sa už urobilo veľa na poli cirkevných dejín. Konajú sa mnohé konferencie, semináre, sú vydávané publikácie a monografie. Vznikol Inštitút cirkevných dejín a začal sa vydávať aj vedecký recenzovaný časopis, venovaný výskumu tejto oblasti. Cirkevné dejiny sú študijným teologickým odborom. Tieto skutočnosti sú zaiste veľkým potešením nielen pre súčasníkov, ktorí sa pričínajú o ich utváranie, ale aj pre ich predchodcov, ktorí

mali o tomto kedysi len sny a vízie a vidia, ako ich započatá práca úspešne napreduje cez ich pokračovateľov. Nepochybne v tomto smere bude pokračovať aj činnosť súvisiaca s revitalizáciou historických fondov v Košickej arcidiecéze.³⁶

Adresa autorky:

ThDr. Andrea Cibuláková, PhD.
Univerzitná knižnica, pracovisko Košice
Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: andrea.cibulakova@ku.sk

---

³⁶ Ďakujem týmto aj prof. ThDr. Cyrilovi Hišemovi, PhD., dekanovi TF KU, Mgr. Oliverovi Hvizdovi, knihovníkovi v knižnici TF KU, ktorý sa zúčastňoval sťahovania fondu Biskupskej knižnice, a tiež Mgr. Róbertovi Eliášovi, pracovníkovi archívu ABÚ za hodnotné informácie v súvislosti s touto problematikou

UKÁŽKA A PREKLAD TEXTU PÍSANÉHO V LITERÁRNEJ FORME KURIÁLNEJ LATINČINY

Jozef Pira

EXTRACT AND TRANSLATION OF A TEXT IN LITERARY FORM OF CURIAL LATIN

Vo vývoji latinského jazyka poznáme aj humanistické obdobie, v ktorom sa prinavracia k čistote jazyka podľa vzoru klasikov, t.j. zlatého obdobia latinskej literatúry. V tomto období na cirkevnom poli tiež badať ono vyššie spomenuté úsilie, ktoré napokon vyúsťuje do literárneho štýlu nazývaného kuriálna latinčina, charakteristického predovšetkým hutnosťou a väčším počtom myšlienok obsiahnutých v jednotlivých podradovacích súvetiach, ich rozvitosťou, kvetnatosťou, spojenou dakedy aj v jej metrickej či poetickej forme, čo, samozrejme, neraz robí text ťažším nielen na jeho bezprostredné prvé pochopenie, ale predovšetkým na jeho preloženie. Toto úsilie sa rozšírilo vďaka Rímskej kúrii nielen v jej jednotlivých dikastériách, ale aj do celého sveta tak, že prakticky počas dlhšieho obdobia sa týmto štýlom komunikovalo aj v bežných záležitostiach, o čom sa napríklad môžeme presvedčiť aj v nasledujúcom preklade listiny vydané Ľudovítom Balážom, rožňavským biskupom, ktorý udeľuje či potvrdzuje apoštolské privilegium – výsadu hlavnému oltáru farského kostola v obci Heľpa, a to na základe splnomocnenia Apoštolskej stolice.

Preklad listiny:

Ľudovít Baláž¹
zo Sipeku,
z Božej dobroty² a z milosti³ Apoštolskej stolice
rožňavský biskup.⁴

¹ Porov. Schématismus Rožňavskej diecézy 2012: Narodil sa 20.08.1855 v župe Nográd. Študoval vo Vacove a v Košiciach. Za kňaza bol vysvätený za diecézu Vacov 07.07.1878. V roku 1885 bol aulista, neskôr tajomník. V roku 1895 kanonik a v roku 1898 opát, potom prelát. Pius X. ho 17.10.1905 menoval biskupom a osobne ho konsekroval za biskupa v Sixtínskej kaplnke vo Vatikáne. Ako osobný dar mu odovzdal biskupský pektorál. 16.01.1906 bol uvedený do úradu rožňavského biskupa. V nasledujúcom roku značnú sumu venoval na stavbu Katolíckej jednoty a tiež pre spoločenstvo chorých kňazov. V roku 1912 zorganizoval v diecéze stálu adoráciu Oltárnej sviatosti. Na 10. výročie svojej konsekrácie založil pôžičkový fond vojnou poškodeným rodinám. Zaopatrený sviatosťami zomrel 18.09.1920.

² Doslovne: z Božieho zľutovania sa, z Božieho súcitu, čo by v slovenčine nevystihlo podstatu, preto sa prekladá z Božej dobroty, o ktorej v tomto kontexte je zrejme, že sa zľutúva.

³ Slovo gratia, æ, f. má množstvo významov, napr.: pôvab, krása, priazeň, láska, preukázaná láskavosť, vďaka, vďačnosť, no slovo gratia je aj predložka s významom: kvôli, pre, za a spája sa s genitívom, v tomto prípade s Apostolicae Sedis (Apoštolskej stolice či Apoštolského stolca) a práve pre skutočnosť, že môžu byť v tomto prípade obidve možnosti, používa sa ustálený, hore uvedený preklad.

⁴ Hneď z kontextu je zrejme, že ide o kuriálnu latinčinu, aká sa bežne používala v tých časoch nielen vo Večnom meste, ale aj, ako vidieť, v iných diecézach.

Čitateľom⁵ stály pozdrav⁶ v Pánovi!

Svätý Otec,⁷ pápež Pius X.,⁸ vikár Spasiteľa a nášho Pána Ježiša Krista na zemi, kvôli (dobru)⁹ v Krista veriaciach¹⁰ duší v očistci, ktoré spojené s Bohom odišli z tohto svetla,¹¹ prajúc si z pokladu Cirkvi zaobstarávať vhodnú pomoc, aby im, nakoľko sa to zapáči Božej добрote, bolo na osoh, žeby mohli dôjsť ľahšie do nebeskej vlasti, nám ráčil najľáskavejšie znova predĺžiť fakultu na nové sedemročné obdobie, a tak nás poctiť zo dňa 28. januára 1913 privilégiami, ktoré už vypršali, a ktoré boli udelené oltárom kostolov v diecéze prostredníctvom nás a účinnosťou apoštolského dekrétu zo dňa¹² 18. decembra 1905 – na základe našich najpokornejších žiadostí, v ktoromkoľvek farskom alebo kolegiálnom kostole práve na jeden oltár s apoštolským privilégiom pre duše v Krista veriaciach, ktoré treba oslobodzovať od očistcových trestov.

My teda, naklonení k prosbám rektora kostola v Helpe, mocou apoštolskej fakulty nám vyššie udelenej, oltár kostola *farského: blavný, úcte Nanebovzátia preblahoslavenej Panny Márie* zasvätený,¹³ ozdobujeme apoštolským privilégiom, či už, ak je ozdobený, ho potvrdzujeme pre duše v Krista veriaciach, ktoré treba oslobodzovať od očistcových trestov tak, aby akýkoľvek kňaz, akéhokoľvek rádu, kongregácie a rehoľného inštitútu, kedykoľvek by celebrol pri spomenutom nami označenom oltári omšu za ktorúkoľvek dušu v Krista veriacu, ktorá spojená s Bohom v láske z tohto svetla odišla, táto duša z pokladu Cirkvi obsiahne odpustenie na spôsob príhovoru a pre zásluhy nášho Pána Ježiša Krista i preblahoslavenej Panny Márie ako aj všetkých svätých, ktorými sa za ňu prosí, aby sa oslobodila od očistcových trestov, sa oslobodí, ak sa tak Bohu zapáči.

Dané v Rožňave,¹⁴ v sídle našej biskupskej¹⁵ rezidencie, dňa 28. mesiaca *októbra* v Milostivom roku¹⁶ 1913.

+ Ľudovít
biskup

pečiatka Ľudovíta Baláza
zo Šipeku,
rožňavského biskupa

ľáskavo vyhotovil:
Štefan ...,
biskupský kancelár

⁵ Doslovne: hodlajúcim čítať (datív plurálu particípa futúra aktíva).

⁶ Slovo *salus, utis*, f. má množstvo významov, napr.: zdravie, blaho, záchrana, spása, pozdrav, život atď. a keďže každá z nich by mohla byť použitá v tomto kontexte, používa sa ustálený, hore uvedený preklad.

⁷ Na označenie Svätého Otca sa bežne používa výraz *Beatissimus Pater*, ale aj, no aj keď oveľa podstatne menej, *Sanctissimus Pater*.

⁸ Do vlastného podstatného mena Pius X. medzi prvú časť a druhú časť, tvorenú číslovkou, je vložený prístavok pápež.

⁹ Doslovne duším ... existujúcim alebo nachádzajúcim sa v očistci.

¹⁰ *Christifidelis* je zložený termín doslovne označujúci veriaceho v Krista, ktorý v slovenčine sa jednoducho prekladá ako veriaci. Porovnaj napr.: Kódex kánonického práva, Konferencia biskupov Slovenska, Bratislava 1996, str. 74-75.

¹¹ *Lux* je termín, ktorý okrem ďalších označuje najmä svetlo alebo denné svetlo, deň, svetlo života, život, dokonca i verejnosť atď., no kontextuálne ho možno chápať v tomto prípade aj ako svet.

¹² V texte je skratka d.d., ktorá znamená de die, zo dňa, a používa sa kvôli neopakovaniu.

¹³ Kvôli presnosti prekladu v tomto prípade, ako je zrejme – na tlačive či predloženej forme – nemožno zmeniť slovosled v slovenčine.

¹⁴ *Rosnavia*, æ, f. – znamená mesto Rožňava, toto latinské slovo sa uvádza aj v: *Caroli Egger, Lexicon nominum locorum, Supplementum, Officina Libraria Vaticana, 1985.*

¹⁵ *Eppalis* je skratka adjektíva *episcopalis*, čo znamená biskupský, á, é.

¹⁶ Najvyšší veľkňazi – rímski pápeži môžu vyhlasovať Milostivé roky.

Original listiny:

LUDOVICUS BALÁS
DE SIPEK
DEI MISERATIONE ET APOSTOLICAE SEDIS GRATIA
EPISCOPUS ROSNAVIENSIS.

Lecturis Salutem in Domino Sempiternam!

Sanctissimus Pater, Pius PP. X, Salvatoris et Domini Nostri Iesu Christi in terris Vicarius, animabus Christifidelium in purgatorio existentibus, quae Deo in caritate coniunctae ab hac luce migrarunt, opportuna de thesauro ecclesiae auxilia subministrare studens, ut illis, quantum divinae bonitati placuerit, adiutae ad coelestem patriam facilius pervenire valeant, Nobis de die 28 Ian. 1913 — expiratis iam, quae altaribus ecclesiarum Dioeceseos per Nos vi Decr. Apost. d. d. 18 Dec. 1905 concessa sunt, privilegiis — facultatem erga humillimas preces Nostras denuo benignissime etiam dignatus est in quolibet Ecclesia Parochiali vel Collegiata unum dumtaxat altare privilegio Apostolico pro animabus Christifidelium a poenis purgatorii liberandis ad novum septennium decorandi.

Nos igitur precibus Rectoris Ecclesiae Helpa-Osis inclinati, vi facultatis Apostolicae Nobis supra concessae, altare Ecclesiae parochialis capale honoribus Wigorniani B. Mariae Virginis dedicatum privilegio Apostolico decoramus decoratumve pro animabus Christifidelium a purgatorii poenis liberandis designamus, ita, ut quandocumque sacerdos aliquis saecularis, seu cuiusvis Ordinis, Congregationis et Instituti regularis, missam pro anima cuiuscumque Christifidelis, quae Deo in caritate coniuncta ab hac luce migraverat, ad praedictum Altare per Nos designatum celebraverit, anima ipsa de thesauro Ecclesiae per modum suffragii Indulgentiam consequatur et Domini Nostri Iesu Christi ac Beatissimae Virginis Mariae Sanctorumque omnium meritis sibi suffragantibus a purgatorii poenis, si ita Deo placuerit, liberetur.

Datum Rosnaviae, in Aedibus Residentiae Nostrae Eppalis, die 28. mensis Septembris anno Salutis 1913.

+ Ludovicus Balás
Episcopus

Ad gratiosum mandatum:

Stephanus ...
Cancellarius

Adresa autora:

Litt.Lic. Jozef Pira
Katólická univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: jozef.pira@ku.sk

TEOLOGICKÁ A IKONOGRAFICKÁ KONCEPCIA HLAVNÉHO (ZÁPADNÉHO) PORTÁLU FRANTIŠKÁNSKEHO KOSTOLA V KOŠICIACH

Miroslava Fuhrman Maretta

THEOLOGICAL AND ICONOGRAPHIC CONCEPTION OF THE MAIN (WESTERN) PORTAL OF THE FRANCISCAN CHURCH IN KOŠICE

Abstract: The western entrance portal of the Franciscan church in Košice reflects in its architectural details and also in the iconographic representation the impact of Franciscan mysticism – the inner essence of the mendicant order. Rectangular portal architecture itself is uncommon and induces a parallel with the Gothic altar. The theological concept of the portal represents not only a beautiful style from around 1400 but also interesting inventive features analogical with the mural paintings of Gemer. As not all relief images of the portal niches have been preserved, only a complex and detailed look which accepts all well-preserved and expected parts in the context of a broader comparison can bring a relevant scientific interpretation of the effects of the particular guilds as well as clarification of iconography and theology of inspiration.

Keywords: Beautiful style. Conception. Gothic portal. Iconography. Invention. Theology.

Historický a slobový vývoj

Architektúra františkánskeho kostola v Košiciach sa svojím pôdorysom a obsahovou ideou radí k medikantským typom kostola, charakteristickým pre žobravé stredoveké rehole. Jednoduchosť, vyplývajúca z chudoby, sa prejavovala v interiéri aj exteriéri medikantských kostolov jednoduchosťou tvaroslovných prvkov. Paralelne s týmto stavebným typom architektúry sa rozvíjala ostatná sakrálna architektúra s bohatým invenčným tvaroslovím. Hlavná západná fasáda so vstupným portálom je orientovaná smerom do Hlavnej ulice a zo severu na ňu prilieha budova kňazského seminára s Katolíckou univerzitou. Južná fasáda smeruje do Františkánskej ulice, od ktorej je v súčasnosti oddelená dvorom. Svätyňa je tradične orientovaná na východ. V súčasnosti kostol uzatvára juhozápadnú radovú zástavbu domov.

Historický vývoj tejto pamiatky, spojenej so stredovekým františkánskym rádom, je predmetom skúmania. Nakoľko sa pôvodný pramenný materiál v Košiciach nezachoval, úvahy o tom, kedy a za akých okolností prišli františkáni do Košíc, sa častokrát pohyujú v rovine hypotéz vyjadrených na základe komparácie a analógie. Mnohí autori sa v datácii príchodu františkánov do Košíc rozchádzajú. J. Karacsonyi sa odvoláva na listinu z roku 1402, v ktorej sa košický mestský farár Štefan odvoláva do Ríma proti františkánom, ktorí bez jeho súhlasu konajú bohoslužby v mestskom farskom kostole. Na základe tejto žiadosti im pápež Bonifác IX. – pod trestom exkomunikácie – zakazuje spovedanie a kázanie v tomto kostole.¹ Z uvedeného by mohlo vyplývať, že františkáni v tom čase nemali svoj kostol ešte dostavaný a využívali farský kostol. Za relevantný by mohol byť považovaný súpis „*Confirमतotum libro*“ od Bartolomea de Rinonica z Pisy z roku 1383, ktorý zaznamenáva aj súpis kostolov a kláštorov vo františkánskych provinciách.² Košický

¹ KARACSÓNYI, János. *Szűt. Ferencz Redjének története Magyarországon 1711 – ig.* 1923, Budapest, s. 122.

² RUSNÁK, Rastislav. *Dve stredoveké parcely v Košiciach*, Slovenská archeológia 2011/1, Archeologický ústav SAV, Nitra, s. 150.

františkánsky kostol s patrocíniom sv. Mikuláša s kláštorm sa tu ešte neuvádzajú, ale v roku 1401 už áno. Ďalším prameňom je závet Doroty Saphar (Šafárovej), vdove po Pavlovi Peréniovi, ktorá si želá byť pochovaná pred oltárom v Kaplnke Panny Márie, a testamentárne zanecháva františkánom strieborný kríž, pozlátený strieborný omšový kalich, obraz Panny Márie, omšové rúcha a oltárne prikrývky.³ Stavebné práce môžeme teda ohraničiť poslednou dekadou 14. storočia a ich následným pokračovaním v priebehu 15. storočia.

Pohoršujúci život rehoľníkov v období reformácie viedol k ich otvorenému prenasledovaniu. V roku 1531 prišli do mesta na príkaz Ferdinanda III. kráľovskí komisári a aj zástupca uhorského palatína Štefan Nagy. V 50-tych rokoch 16. storočia boli františkáni z mesta vyhnaní, ale v roku 1554 sa opäť vrátili. V roku 1556 vypukol v meste požiar, v dôsledku ktorého museli opustiť mesto. Po následnom zakrytí strechy slúžil kostol ako skladisko zbraní a kláštor sa stal ubytovňou pre dôstojníkov a vojakov.⁴ Po obsadení Jágru Turkami v roku 1596 sa jágerská kapitula presťahovala do Košíc, odtiaľ do Jasova. V roku 1649 sa do Košíc vrátila a na bohoslužobné účely jej bola poskytnutá sakristia a veža františkánskeho kostola, pričom loď naďalej slúžila ako skladisko zbraní. Svätyňa bola od lode oddelená múrom a vstup bol cez južný portál. Zsvätená bola Blahoslavenej Panne Márii.⁵

Keď v roku 1650 požiadali františkáni mestskú radu o umožnenie ich príchodu do mesta, politickým a mocenským vplyvom Pálffyovcov sa tento úmysel podarilo zrealizovať, avšak v pôvodnom kláštore im bolo uvoľnených iba niekoľko ciel. Ostatný priestor naďalej slúžil ako dôstojnícke ubytovanie. Loď kostola slúžila ako sklad a svätyňu užívali jágerskí kanonici. Františkánom bol vyčlenený priestor medzi refektóriom a svätyňou, v ktorom si zriadili kaplnku a zasvätili ju sv. Antonovi Paduánskemu.⁶ Toto patrocínium pretrvalo až do súčasnosti. K prestavbe kostola pristúpili františkáni v roku 1718. Nad vstupný portál bol umiestnený mestský erb.⁷

Záver pôsobenia františkánov spadá do obdobia vlády Jozefa II., ktorý zrušil ich pôsobenie v Košiciach. V roku 1788 františkáni z mesta odišli. Od roku 1806 slúžil kostol aj kláštor kňazskému ústavu. V roku 1815 bola na príkaz panovníka zvolaná komisia, ktorá určila výšku škôd vzniknutých v kostole v čase, keď slúžil ako vojenský sklad. K samotnej oprave sa pristúpilo v roku 1819 a s prestávkami prebiehalo do roku 1862, kedy bol interiér kostola vymaľovaný. V roku 1838 bolo renovované jeho priečelie.⁸

Počas reštaurovania Dómu sv. Alžbety v 80-tych a 90-tych rokoch 19. storočia sa františkánsky kostol stal farským kostolom. Reštaurátorský sondážny výskum pod vedením H. Haberlandovej v roku 1981 priniesol nové poznatky o pôvodnom gotickom kostole s patrocíniom sv. Mikuláša, ktorý bol počas svojho ďalšieho vývoja (v priebehu 18. a 19. storočia) prestavaný v barokovom a klasicistickom slohu. Jedná sa predovšetkým

---

³ RUSNÁK, Rastislav. *Dve stredoveké parcely v Košiciach*, Slovenská archeológia 2011/1, Archeologický ústav SAV, Nitra, s. 152.

⁴ HABERLANDOVÁ, Helena. *Bývalý kostol františkánov – Pamiatkový výskum*. Projektový ústav kultúry, Úsek obnovy pamiatok, Bratislava 1981, s. 24.

⁵ HABERLANDOVÁ, Helena. *Bývalý kostol františkánov – Pamiatkový výskum*, s. 25.

⁶ HABERLANDOVÁ, Helena. *Bývalý kostol františkánov – Pamiatkový výskum*, s. 26.

⁷ HABERLANDOVÁ, Helena. *Bývalý kostol františkánov – Pamiatkový výskum*, s. 29.

⁸ HABERLANDOVÁ, Helena. *Bývalý kostol františkánov – Pamiatkový výskum*, s. 34.

o dlhú svätyňu, dlhú a pomerne úzku loď, pôvodné, pravdepodobne sieňové dvojloдие.⁹ Túto hypotézu naznačuje výskum H. Haberlandovej, s nálezom osekaných prípor na západnom múre lode.¹⁰ V jej prospech svedčí aj šírka víťazného oblúka a kompozičné riešenie západnej gotickej fasády s pôvodným vstupným gotickým portálom, objavenej pri sondážnom výskume vyššie uvedeného tímu H. Haberlandovej v roku 1981.¹¹ Podobne na južnej fasáde bol sondážou objavený starší bočný južný vstupný portál, ktorý bol sčasti zamurovaný už v 17. storočí, kedy slúžil ako vojenský sklad.

Charakteristika a opis západného portálu

Kamenný vstupný portál v západnej fasáde kostola je po stranách členený pilastrami rešpektujúcimi tvar stĺpov portika. Ukončený je polkruhovým oblúkom, v strede ktorého je na vrchole volútový klenák. Pilastre po stranách majú kompozitnú hlavicu, hladký driek a toskánsku pätku, ktorá plynulo dosadá na sokel. Kamennú šambránu portálu pretína kamenná profilovaná rímsa. Samotné kladie je dvojstupňové a nesie rovnú kryciu dosku zdobenú zuborezom. Okrem vyššie popísaných pilastrov, je nesené dvoma stĺpmi tvorenými kompozitnou hlavicom, driekom s kruhovým prierezom a toskánskou pätkou, dosadajúcou na podstavec v tvare hranola, ktorého horná výška je v úrovni sokla pilastrov.¹²

Torzo pôvodného gotického portálu sa nachádza nad rímsou portika. Je stupňovito členené a prebieha v dvoch rovinách. Spodná dosadá na kladie a pôvodne sa pravdepodobne skladala z piatich obdĺžnikových polí v pravouhlých profilovaných rámoch, kolmých na kladie. Reštaurátorský výskum z roku 1989 ich dispozíciu jasne potvrdil.¹³ Ako uvedený výskum uvádza: „*Objavený vstupný západný portál bol „sčasti deštruovaný s osekanou profiláciou prečnievajúcou z plochy fasády. Zosekané boli bočné šambrány vnútorného ostenia, všetky bočné vystupujúce fialy, rímasy, plytké reliéfy anjelov bočných reliéfov Bičovania a Korunovania i dekorujúce cimburia nad a pod bočnými reliéfmi. V tympanóne sú znehodnotené všetky v priestore vybiehajúce pruty, kružby, rímasy. Chýbajú plastiky, z dvoch figurálnych konzol je jedna silno poškodená. Centrálny reliéf alebo plastika chýba.*“¹⁴ V súčasnosti tieto články nie sú v architektúre jasne definovateľné z dôvodu nemožnosti reštaurovania ich pôvodného stavu.

Vrchný pás je členený na tri zvislé obdĺžnikové polia, ktoré kompozične symetricky dosadajú na spodný pás. Nad ním sú horizontálne rímasy, pod ktorými je vlys vytvorený z cimburia. Reliéf v strede má hlbokú profilovanú niku, bočné reliéfy majú niky plytsšie. Pod nikami bočných reliéfov opäť pás cimburia oddeľuje od profilácie portálovej niky. Vodorovná spodná rímsa stredného reliéfu pôvodne končila v spadajúcom bankále a ten vytváral striešku pre baldachýn či cibórium nad centrálnou plastikou v nike portálu. Kresebný, mäkký profil niky portálu má v strede vystupujúcu hrušku. Výžľabky a oblúky tvoria ďalšiu časť profilu ostenia. Pruty ostenia padajú vertikálne na šambránu a vytvárajú

⁹ Pozri tiež RUSNÁK, Rastislav. *Dve stredoveké parcely v Košiciach*, Slovenská archeológia 2011/1, Archeologický ústav SAV, Nitra.

¹⁰ HABERLANDOVÁ, Helena. *Bývalý kostol františkánov – Pamiatkový výskum*, s. 88.

¹¹ HABERLANDOVÁ, Helena. *Bývalý kostol františkánov – Pamiatkový výskum*, s. 90.

¹² VILLARD - REŠTAURÁTORSKÁ FIRMA. *Kostol sv. Antona Paduánskeho, Reštaurátorský výskum, Návrh na reštaurovanie*. 2010, s. 17.

¹³ VILLARD - REŠTAURÁTORSKÁ FIRMA. *Kostol sv. Antona Paduánskeho, Reštaurátorský výskum, Návrh na reštaurovanie*. 2010, s. 10.

¹⁴ HABERLANDOVÁ, Helena. *Bývalý kostol františkánov – Pamiatkový výskum*, s. 107.

časť bočného plytkého ostenia. V západnom pláne niky boli pôvodne osadené štyri figurálne konzoly – predstavujúce bradatých mužov s napísanými páskami v ruke. Na zachovanej páske je gotickou minuskulou napísané Jeremiáš čiernym monochrómnym písmom.¹⁵ Uvedený popis ďalej uvádza, že vrchný záklenok končil v bočnej šambráne. V mieste styku záklenku so šambránou bol položený jasne modelovaný list akantu. Zo spodnej hrany záklenku viseli oblúčikové kružby, ktorých nosy boli ukončené ľaliami. Za záklenkom bol výžľabok, do ktorého boli vložené baldachýny s malými fialami. Koncha baldachýnu bola dekorovaná hlavičkami. Predný plán niky bol z oboch strán vyplnený kružbami v podobe okien a po oboch stranách baldachýnu viseli profilované pruty, ktoré zachytávala trojlístová šambrána.¹⁶ Pravouhlá kompozícia vstupného portálu západnej fasády v istom zmysle pripomína členenie gotického oltára. Opiera sa o geometrické vyjadrenie harmónie, a to v architektonickom celku aj v detaile. Gotická architektúra na Slovensku využívala kvadraturu, trianguláciu, ale aj iracionálne proporčné vzťahy. Ako uvádza Struhár – „*ich architektonická hmota je harmonicky vyvážená a s ňou sú neoddeliteľne zladené priečelia a ich detaily.*“¹⁷

Teológia a ikonografia portálu

Po celý stredovek prevládalo augustiniánsko-novoplatónske presvedčenie, že umenie môže stvárniť iba vzdialený obraz Boha. Preto cirkev – ako zadávateľ – interpretovala didaktický obsah iluzívnou formou. K základným ikonografickým scénam patrili mariologicko-christologické cykly, eschatologické scény a hagiologické motívy. Reliéfná výzdoba portálu františkánov v sebe implicitne nesie znaky františkánskej mystiky, predovšetkým sv. Bonaventúru.

Ako bolo popísané vyššie, pôvodný gotický portál pozostával z dvoch horizontálnych rovin tak, že horná bola tvorená tromi výklenkovými nikami. Spodný pás tvorilo päť ník, ktoré v súčasnosti nie sú rozpoznateľné a ich obsah sa nezachoval. Z tohto dôvodu si vytvorenie predstavy o komplexnej ikonografickej koncepcii vyžaduje veľmi dôkladnú komparáciu s pamiatkami v strednej a západnej Európe, a to sochárskej, ako aj maliarskej produkcie. V strede hornej horizontálnej roviny torza portálu dominuje reliéf s ikonografickou témou „Ukrižovanie“. Scéna je kompozične koncipovaná vertikálne. V jej centre sa nachádza štíhla a mierne disproporčná postava Krista. Hlava, korunovaná trňovou korunou, sa nakláňa na pravú stranu a opiera sa o pravé rameno. Vlasy sú polodlhé a vlnité, oči zatvorené a pootvorené ústa ohraničené plnofúzom. Tvár Ukrižovaného nesie vo svojej expresivite znaky nedávneho bolestného utrpenia a umierania. Vypnuté ruky s pootvorenými dlaňami sú prebité klincami. Celá postava je mierne astenická, so zvýraznenou „kresbou“ rebier a ranou po kopiji pod pravým rebrovým oblúkom. Okolo bedier má Kristus opásanú rúšku. Spodná časť postavy rotuje doprava, pričom pravé koleno je mierne ohnuté, a ľavé chodidlo spočíva pod pravým. Spoločne sú prebité jedným klincom o drevo kríža. Suppedaneum sa tu nenachádza. Modelácia svalov a žíl je cielene zvýraznená. Korpus nápadne pripomína drevo kríža,

¹⁵ HABERLANDOVÁ, Helena. *Bývalý kostol františkánov – Pamiatkový výskum*, s. 112.

¹⁶ HABERLANDOVÁ, Helena. *Bývalý kostol františkánov – Pamiatkový výskum*, s. 113.

¹⁷ STRUHÁR, Alojz. *Geometrická harmónia historickej architektúry na Slovensku*, Pallas, Bratislava 1977, s. 28, 70; o geometrickej harmónii a vzájomných proporčných vzťahoch západného františkánskeho portálu pojednáva tiež štúdia: KRCHO, János. – SZEKÉR, György. *Adalékok a kassai ferences templom középkori építés történetéhez, Koldulólendű építészet a középkori Magyarországon*, Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Budapest 1994.

takže Kristus spolu s krížom vytvárajú jeden nedeliteľný celok, tzv. Strom života a Pravý vinič. Horizontálne a vertikálne ramená kríža vytvárajú tvar písmena „Y“. Ukrižovaný na kríži v tvare písmena „Y“ sa objavuje už v 12. storočí, predovšetkým v knižnej maľbe. V 14. storočí sa s ním stretávame už aj v monumentálnejšej forme. Typickým príkladom je známy Přemyslovský kríž. Kristovo utrpenie je zobrazené a vyjadrené veľmi expresívne. Táto forma bola veľmi obľúbená v Čechách, v Sliezske aj na Slovensku a vyjadruje stredovekú predstavu Kríža ako Stromu života nachádzajúceho sa v Raji. Prvá kniha Mojžišova (Genezis) uvádza: „...a Pán, Boh dal vyrásť zo zeme stromom všetkých druhov, na pohľad krásnym a na jedenie chutným, i stromu života v strede raja a stromu poznania dobra a zla. (Gn 2, 9); „...a Pán, Boh, prikázal človekovi: „Zo všetkých stromov raja môžeš jesť. Zo stromu poznania dobra a zla nejedz! Lebo v deň, keď by si z neho jedol, istotne zomrieš.“ (Gn 2, 16-17).

Podľa legendy bol kríž, na ktorom bol Kristus ukrižovaný, vytesaný zo stromu života a vztýčený na Golgote. Tento spôsob ikonografie sa vzťahoval predovšetkým na kríž v tvare „T“ a stretávame sa s ním už v 10. storočí v knižnej maľbe. Avšak pod vplyvom mystiky, predovšetkým sv. Bonaventúru, sa objavuje kríž v tvare „Y“, ako je uvedené vyššie. Kristus je vyobrazený ako trpiaci človek a jeho utrpenie vedie k hlbšej nábožnosti a zbožnosti veriacich, ako aj k osobnému prežívaniu jeho vykupiteľskej obety. Kríž – vyobrazený ako tzv. Arbor crucis (Stromový kríž) –, niekedy zobrazovaný s výhonkami viniča, s listami a hroznom, odkazuje na symbol Krista ako pravého viniča, ktorý transsubstanciou premieňa víno na svoju krv a jej spasiteľský účinok prechádza Kristovou zásluhou na ratolesti, ktorými sú veriaci.¹⁸ Tento silný motív umocňuje aj vyobrazenie lotrov po Kristovej pravici a ľavici podľa apokryfných evanjelií (predovšetkým Nikodémovo evanjelium), nazývaných Dismas a Gestas. Práve kajúci lotor Dismas sa stal prvým človekom, ktorý vstúpil spolu s Ježišom do Božieho kráľovstva.¹⁹ Je prvým svätým. Drevo kríža, na ktorom visel Dismas, sa údajne dostalo až na Cyprus i do Talianska, kde je Dismas veľmi obľúbený zvlášť vo františkánskom ráde.²⁰ Jeho „zakorenenie“ sa do pravého viniča a podiel na Božom kráľovstve, ktorý mu bol prisľúbený a daný samotným Kristom pre jeho úprimnú ľútosť a vyznanie viery v Ježišovo kráľovstvo,²¹ je ikonograficky naznačený ľavou „vetvou“ priečneho ramena kríža, cez ktorý je prehodené jeho telo, ktoré sa premieňa v konár a vinie sa až ku Kristovej hlave, naklonenej na pravú stranu. Kristus a Dismas vytvárajú tichý dialóg kríža, veľmi intímny a dôverný, nenápadný, ale hlboko mystický. Dismas vstupuje do dejín kresťanstva ako archetyp nádeje a viery, že Bohu nič nie je nemožné. Jeho skrútené a dolámané telo, ktoré nebolo ušetrené trestu pre jeho skutky, je symbolom starého, toho, čo umiera, avšak zároveň nádejou nového, oživujúceho a trvalého, reprezentovaného Kristovou mocou. Telo je prehodené cez priečne rameno kríža v tvare „T“, a to tak, že horná časť tela visí hlavou nadol *an face* tak, že sa prehýba v drieku a spodná časť prechádza na opačnú stranu kríža, takže telo vytvára akúsi parabolou. Ľavá ruka spočíva na jeho srdci a pravá objíma pravé rameno kríža (z pohľadu diváka) odspodu smerom nahor

¹⁸ Jn 15, 1-6: „Ja som pravý vinič a môj Otec je vinohradník. On každú ratolesť, ktorá na mne neprináša ovocie, odrezáva, čistí, aby prinášala viac ovocia. Vy ste už čisti pre slovo, ktoré som vám povedal. Ostaňte vo mne a ja vo vás. Ako ratolesť nemôže prinášať ovocie sama od seba, ak neostanete na viniči, tak ani vy, ak neostanete vo mne. Ja som vinič, vy ste ratolesti. Ak niekto neostane vo mne, vybodí ho von ako ratolesť a uschne. Potom ich pozberajú, bodia do ohňa a zhoria.“

¹⁹ Lk, 23, 39-38.

²⁰ <http://www.abcsvatych.com/mesice/3/brezen25.htm>

²¹ Lk, 23, 42.

a toto – pokračuje ako uvedené vyššie – je ako živá vetva stromu až k Ukrižovanému Kristovi. Telo lotra je zobrazené v hieratickej perspektíve, teda je oproti Kristovi menšie a celá scéna ukrižovania lotra je kompozične stvárnená pod pravým ramenom Kristovho kríža, ktorý ju vlastne ohraničuje. Po Kristovej ľavici nachádzame vyobrazenie druhého lotra v zrkadlovom obraze oproti lotrovi po pravici. Aj jeho telo spočíva diagonálne prevesené cez priečne rameno kríža v tvare „T“. Spodná časť tela spočíva pred krížom vľavo a horná polovica je neprirodzene zrotovaná v drieku. V „prirodzenom“ prehnutí tela by sa nám naskytol pohľad na chrbát a záhľavie, avšak zrotovanie figúry poskytuje pohľad na prednú polovicu tela *an face*, pričom hlava je obrátená napravo, teda sa od Krista odvracia. Ľavá ruka spočíva nedefinovateľne na prehnutom drieku, pravá je prehodená cez pravé rameno kríža, nohy sú spustené, prekrížené a dolámané. Kríž stojí samostatne, izolovane, aj napriek Kristovej pravici, ktorá sa v ponuke spásy vystiera nad pravú kompozíciu scény. Drevo kríža neklíči a aj odvrátená tvár lotra v kontraste s hlavou Krista, naklonenou na opačnú stranu, naznačuje mŕtvu ratolesť, zánik, smrť. Na vertikálnom ramene Kristovho kríža je vyobrazený rozvinutý rotulus, tabuľka viny s nezachovaným písmom. Podobný rotulus je umiestnený aj po stranách lotrov, rovnobežne s vertikálnym ramenom kríža, so zachovaným nápisom oboch mien gotickým monochrómym minuskulným písmom.

Zaujímavým faktom je – a zaiste nie náhodným –, že vyobrazenia krížov lotrov a Kristovho kríža sú rozdielne. Kým lotri sú ukrižovaní na kríži v tvare „T“, Kristov kríž kopíruje písmeno „Y“. Hypotéza o strome života, ktorým je iba Kristov kríž, je opodstatnená aj vzhľadom na drobný, ale významný náznak pučiacej vetvy ramena kríža kajúceho lotra. Pokrútené a prehodené telá lotrov cez horizontálne rameno kríža možno porovnať so stredovekou nástennou maľbou 15. storočia na Spiši a Gemeri.²²

V spodnej časti kompozície scény Ukrižovania, po Kristovej pravici stoja pod krížom tri Márie. Ako uvádza evanjelista Ján – „*Pri Ježišom kríži stála jeho matka, sestra jeho matky, Mária Kleopasova, a Mária Magdaléna.*“²³ Z Písma nie je jednoznačne jasné, či sa pod krížom nachádzali tri, alebo štyri ženy. Ak bola sestrou jeho matky Mária Kleopasova, tak boli tri. Každopádne v ikonografii sa ustálila schéma troch Márií pod krížom, a to aj napriek tomu, že jednotlivé evanjeliá sa v interpretácii odlišujú. V strede troch žien je vyobrazená Mária, Matka Ježišova. Jej hlava je naklonená na pravú stranu, kopírujúc polohu hlavy Krista. Postava je zobrazená *an face*, mierne esovito prehnutá, s rukami zloženými v modlitbe priložených na prsiach. Drapéria rúcha je hladká a hromadí sa nelogicky až pri nohách v kaligrafických krivkách svedčiacich pre krásny sloh okolo roku 1400. Vrchný plášť lemuje tvár Márie vo voľných záhyboch a padajúc okolo ramien sa riasi na rukávoch v bohatých záhyboch, graficky vrysovaných, od pásu dole v diagonálnych paralelných krivkách, realisticky popisných a verných. Rovnaký štýl drapérie rúch majú ďalšie dve Márie. Mária – stojaca po pravici Ježišovej Matky – ju nežne podopiera pod laktom a jej tvár odráža hlbokú účasť. Postavenie Panny Márie pod krížom je nežne expresívne, predstavujúce Máriu, Matku trúchliacu, teda jeden z typov ikonografie Mater Dolorosa (Matka Bolestná). Tretia Mária – stojaca po ľavici Ježišovej Matky mierne vzadu, vyobrazená z profilu – upiera svoj pohľad na Krista.

²²TOGNER, Milan. *Stredoveká nástenná maľba v Gemeri*. Tatran, Bratislava 1989, s. 79. - Príkladom je tu Ochtiná.

²³ Jn 19, 25.

Posledná dvojica postáv po Kristovej ľavici predstavuje sv. Jána apoštola a stotníka (centuria) Longina v stoji. Postava sv. Jána je v zrkadlovej polohe k postave Panny Márie. Predstavuje mladého muža s polodlhými zvlnenými vlasmi, ako si ľavou rukou podopiera tvár, v ktorej sa zrkadlí bolesť, ľútosť a bezmocnosť. V pravej ruke, len mierne ohnutej v lakti, drží knihu. Po jeho ľavici, zrkadlovo k postave Márii podopierajúcej Máriu Matku Ježišovu, je umiestnená z troj štvrtinového profilu postava vojaka Longina, držiaceho štít a kopiju ukazujúc pozdvihnutou pravou rukou na kríž ako svedectvo. Brnenie nesie prvky stredovekého odevu vojakov. Tradícia spája Longina s vojakom, ktorý kopijou prepichol Ježišov bok, z ktorého následne vytiekla krv a voda.²⁴

Pod zvislým ramenom kríža je umiestnená lebka. Latinský význam slova calva znamená lebka (odtiaľ kalvária) Golgota, avšak hlbší význam sa odvoláva na Adama. V ranom stredoveku sa lebka objavuje pri päte kríža ako vyjadrenie predstavy, že Adam bol na tomto mieste pochovaný. Tak ako Adam svojím skutkom priniesol na svet smrť, Kristus – nový Adam, skrze svoju obeť na kríži a smrť, vykupuje ľudstvo a dáva mu nový život. V staršej ikonografii sa môžeme stretnúť s vyobrazením celej postavy Adama ležiaceho v hrobe. Františkánska mystika vychádza z teológie sv. Augustína, podľa ktorého meno Adam súvisí so štyrmi svetovými stranami (Arctos, Dysis, Anatole, Membra), a preto je Kristov kríž stredom, osou universa, tzv. „axis mundi“.

Odlíšnymi od „Ukrižovania“ sa javia dve bočné scény. Z pohľadu diváka vľavo je umiestnené „Bičovanie Krista“, napravo „Korunovanie trním“. Vyobrazenie figúr a drapérií je mäkké a vykazuje úplne odlišný autorský rukopis, než scéna Ukrižovania. Naskytá sa preto hypotéza o práci dvoch majstrov. Ak by sme nazvali prvého majstra – Majstrom Ukrižovania, potom je predpoklad (vychádzajúci zo spôsobu modelovania drapérií, ale aj anatomických prvkov), že tento Majster, okrem Ukrižovania, je autorom hlavy Krista v scéne Bičovanie Krista, a ostatné je dielom druhého Majstra. Podobne v kompozícii Korunovanie trním pravdepodobne celú sediacu postavu Krista modeloval Majster Ukrižovania, pričom bočné postavy bičujúcich s dynamicky neobvyklými záklonmi hláv sú dielom druhého Majstra. S podobným vyobrazením – časovo spadajúcim do obdobia krátko po roku 1400 – sa stretávame v Kocel'ovciach na Gemeri, v mieste styku severnej lode s víťazným oblúkom.²⁵

„Bičovanie Krista“ predstavuje kompozíciu troch postáv. Centrálna je umiestnený Kristus s rukami prekríženými nad hlavou a privityzanými o stĺp. Jeho telo je opásané len bedrovou rúškou a na hlave má trňovú korunu. Jedná sa teda o tzv. Druhé hanobenie Krista,²⁶ ako popisuje evanjelista Ján – „*Vtedy Pilát Ježiša vzal a dal ho bičovať. Vojaci uplietli z trnia korunu, položili mu ju na hlavu a odeli ho do purpurového plášťa.*“²⁷ Nohy Krista sú bosé, čo v hlbšej symbolike odkazuje na tzv. „planta nuda“ – bosá noha, symbol božstva. Figúra je v zrotovanom kontraposte, takže v prednom pohľade vidíme tvár v hľbokej bolesti a driekovú časť s rebrovým vyrysovaním, zároveň so zrotovanou zadnou časťou z troch štvrtín. Bičujúci po Kristovej pravici je zobrazený spredu, jeho odev je priliehavý, rozoznateľný vďaka gombíkom po celej dĺžke až po pás a okolo bedier má opásanú rúšku. Na nohách má dobovú obuv, vlasy sú polodlhé, splývavé, bez pokrývky hlavy, nad

²⁴ Jn 19, 34.

²⁵ TOGNER, Milan. *Stredoveká nástenná maľba v Gemeri*. Tatran, Bratislava 1989, s. 79.

²⁶ K prvému hanobeniu porovnaj - Mk 14, 65.

²⁷ Jn 19,1-2

ktorou drží v oboch rukách palicu. Palicovanie či bičovanie je prevedené dynamicky, v pohybe a pôsobí veľmi autenticky. Podobne postava druhého strážcu nesie v anatómii rovnaké znaky. Je zobrazený zozadu so zaklonenou hlavou v rozohnaní sa palicou pred úderom.

Protiľahlá scéna „Korunovanie trnám“ je zaujímavá, priam karikatúrnym vyobrazením trýzniteľov, ktorých uši sú veľké a nosy smerujú nahor. Ich tváre majú individualizované črty. Odev je rovnaký ako v protiľahlej scéne. V rukách zvierajú palice, ktorými nasadzujú na Kristovu hlavu trňovú korunu. Jeho postava je umiestnená centrálné v sede s previazanými rukami. Oproti scéne „Bičovanie“ je odetý v plášti,²⁸ s drapériou modelovanou rovnako ako v „Ukrižovaní“ u postáv stojacich pod krížom. Ruky sú zviazané, prekřížené na hrudi, a spod plášt'a, padajúceho v drapériách až na zem, vyčnieva len ľavá bosá noha. Pod hornou trojicou ník bolo pôvodne pravdepodobne ďalších päť,²⁹ ale ich predpokladaná ikonografická schéma si vyžaduje hlbší komparatívny výskum. Vyššie uvedené fakty, ako aj objavenie stredovekej fresky s vyobrazením sv. Krištofa s vílou na ľavej strane nad portálom, svedčí o rozvinutom ikonografickom programe. Na mieste je aj predpoklad možnosti ďalšej nástennej maľby na prednej fasáde, ako aj predpoklad vnútornej freskovej výzdoby kostola.

Záver

Stále otvorenou otázkou je štýlová komparácia západného františkánskeho portálu so severným portálom Dómu sv. Alžbety v Košiciach. Nevyhnutnou je predovšetkým veľmi široká architektonická a ikonografická komparácia súdobých františkánskych kostolov.³⁰ Expresivita a individualizácia postáv predstavuje invenciu s paralelou v nástennej maľbe. Kompozícia a modelácia naznačuje skúseného majstra sochára s hlbokým citom pre detail. Západný vstupný portál františkánskeho kostola je svojou pravouhlou dispozíciou ojedinelý a vo svojich architektonických detailoch, ale aj v ikonografickom vyobrazení prezrádza silný vplyv františkánskej mystiky ako vnútornej podstaty medikantskej rehole. Avšak až komplexný, detailnejší pohľad akceptuje všetky dochované i nedochované (baldachýn, hlavičky a listy), ale aj predpokladané architektonické články, nástennú maľbu a sochársku výzdobu vo vzájomnom kontexte, v historických súvislostiach čo v najširšej komparácii môže priniesť vyhodnotenie vplyvov jednotlivých hýt, ako aj relevantnú interpretáciu použitých ikonografických schém.

Adresa autorky:

PhDr. Miroslava Fuhrman Mareta
externá doktorandka na FF UP v Olomouci,
Škola úžitkového výtvarníctva, Jakobyho 15, Košice
Gymnázium sv. Tomáša Akvinského v Košiciach
e-mail: fuhrman.mareta@gmail.com

²⁸ Jn 18, 1

²⁹ VILLARD - REŠTAURÁTORSKÁ FIRMA. *Kostol sv. Antona Paduánskeho. Reštaurátorský výskum, Návrh na reštaurovanie*, 2010, s. 20.

³⁰ K tomu pozri MAROSI, Ernó. *Architektúra prvej polovice 15. storočia na Spiši a východnom Slovensku. Dóm sv. Alžbety v Košiciach*, s. 206 – 223. In *Gotika, Dejiny slovenského výtvarného umenia*. SNG, Bratislava 2003.

ROZHOVOR SO VZÁCNÝM ČLOVEKOM | INTERVIEW WITH AN EXQUISITE PERSON

Sú ľudia, v spoločnosti ktorých sa veľmi dobre cítime – radi ich vidíme a počúvame. V ich blízkosti sa pohľad na mnohé životné situácie akosi mení, nie je už taký zložitý a ťažký, ba v ich spoločnosti získavame aj novú životnú silu. Len skutočné osobnosti oslovujú druhých... Medzi takýchto vzácných ľudí, dovoľm si tvrdiť, patrí aj doc. ThDr. Ivan Chalupecký. História nás učí, že nielen veľa „silných“ slov mení ľudský život, ale predovšetkým dobrota a pokora v srdci človeka.

Pred 80-timi rokmi sa v Spišskej Novej Vsi narodil doc. PhDr. Ivan Chalupecký. Jeho život nebol ľahký, napriek tomu, že životných polien sa mu dostalo neúrekom. Stal sa dobrým manželom, otcom, archivárom, historikom, pedagógom, odborníkom ..., ale predovšetkým dobrým človekom. Tak sme ho spolu s inými vnímali aj my – jeho žiaci a dnes už aj niektorí spolupracovníci.

Náš jubilant nemalý úsek svojho života prežil – okrem inej odbornej práce – aj ako pedagóg na Spišskej Kapitule, v Ružomberku a Košiciach. Tešili sme sa na jeho prednášky, cvičenia i posedenia pri káve a zaujímavých rozhovoroch nielen na tému histórie, ale o všetkom, čo so sebou prinášal život. To bola škola! Výsledkom tejto školy bolo aj to, že z tých mnohých študentov sa desiaty začali intenzívne venovať štúdiu cirkevných dejín. Vďaka nemu sa mnohým nám dostalo veľa cenných vedomostí z oblasti dejín a zároveň aj životných skúseností z bežného ľudského i kresťanského života.

Nášmu vzácnemu profesorovi Ivanovi Chalupeckému z Levoče sme položili niekoľko otázok, ktoré sa viažu predovšetkým k jeho pedagogickej práci, počas ktorej odovzdával vedomosti a formoval študentov teológie.

V roku 1991 ste dostali ponuku vyučovať cirkevné dejiny na Teologickom inštitúte v Spišskej Kapitule – Spišskom Podhradí. Ako ste prijali túto ponuku?

Pre mňa, ale aj pre mnohých iných, bol pád komunizmu nesmiernym prekvapením a radosťou. Vedel som, v akom položení je naša Cirkev. Priemerný vek kňazov bol okolo 65 rokov, starí postupne vymierali, potom bola veľká medzera a po nej nebolo mnoho kňazov stredného a mladšieho veku. Preto som sa nesmierne potešil, keď náš otec biskup otvoril v Spišskej Kapitule seminár. Pravda, nebolo preň kvalifikovaných učiteľov. Preto sa skupina okolo profesora Hanusa, Jána Magu, Jozefa Jaraba, Štefana Sečku a iných snažila vyriešiť tento problém. Ja som sa raz pred nimi vyjadril, že ak treba, pomôžem. Vychádzal som z toho, že odborníci na cirkevné dejiny u nás nie sú a ja som mal po dlhoročnej práci v archíve aspoň základný vzťah k dejinám, odborné skúsenosti, tak som si myslel, že aj to môže pomôcť. Pravda, znamenalo to podstatnú zmenu mojej orientácie v rámci histórie. Napokon som už mal 58 rokov a ešte stále som bol zamestnaný v archíve a vyučovacie hodiny som musel v práci nahradiť, takže som pracoval aj v sobotu. Nemálo času mi zabrali prípravy na jednotlivé hodiny. Spočiatku som bol sám a mal som trikrát po tri hodiny cirkevných dejín týždenne v troch ročníkoch. A aj po rokoch môžem povedať, že som sa za celý čas ani jediný raz nepostavil za katedru bez predchádzajúcej prípravy.

Uvedomoval som si, že cirkevné dejiny to nie sú len nejaké roky a mená, ale že sa cez ne dajú študenti aj formovať, či už charakterovo alebo duchovne. Láska k Cirkvi sa totiž prehlbuje poznaním jej dejín. A o to som sa snažil, okrem vedomostí, ktoré som učil.

Akú literatúru ste používali pri príprave na svoje prednášky? V tomto období na Slovensku takmer nebolo odbornej literatúry k cirkevným dejinám.

My sme poznali len práce Jozefa Špirku a skriptá Antona Bagina. Okrem uvedenej obmedzenej literatúry treba vziať do úvahy aj to, že som cirkevné dejiny neštudoval, dokonca ani vlastnú históriu, len archívniectvo a pomocné vedy historické. Pravda, na gymnáziu sme mali jeden rok z cirkevných dejín, čo mi pomohlo aspoň zhruba sa v nich orientovať. Svoje poslanie som však bral vážne. Až natoľko, že keď si ma raz otec biskup Tondra pozval do kancelárie a oznámil mi, že ma Konferencia biskupov Slovenska chce navrhnúť za veľvyslanca do Vatikánu, odpovedal som mu, že výchovu kňazov považujem za dôležitejšiu a za návrh som sa poďakoval. Pri prednáškach som vychádzal zo Špirkových cirkevných dejín. Tie však vyšli o pol storočia skôr a napriek tomu, že svojho času boli na slovenské pomery až príliš pokrokové, medzi časom sa aj výskum cirkevných dejín pohol hodne dopredu a aj prístup k nim sa po Druhom vatikánskom koncile podstatne zmenil. Preto som túto základnú literatúru musel dopĺňovať početnou novšou literatúrou. Boli to najmä rôzne nemecké vydania cirkevných dejín autorov ako North, Schuchert, Lortz, ďalej Hertlingove Dejiny Katolíckej cirkvi, ktoré vyšli aj v slovenčine, rakúske Cirkevné dejiny, Neussove Dejiny Cirkvi v novoveku, Cirkevné dejiny Guy Bedouella, ale aj maďarské cirkevné dejiny a cirkevné dejiny od Šmálika, ktoré som mal k dispozícii ešte v samizdatovom vydaní, a iné. Pravda, mal som k dispozícii aj viaceré české skriptá a vydania cirkevných dejín. Veľmi mi v mnohom pomohlo vydanie Franzenových Malých cirkevných dejín, ako aj nemecký Slovník cirkevných dejín. Pomohlo mi aj vydanie Dokumentov k cirkevným dejinám, Atlas cirkevných dejín a podobné pomôcky. Okrem toho som si však objasňoval mnohé problémy cirkevných dejín v špecializovanej literatúre. Patrilo k nim viacero vydaní dejín pápežov, ďalej napr. Němcove Dejiny kresťanského staroveku, viaceré práce o križiakoch a križiackych výpravách, knihy z patológie, Lawrencove Dějiny středověkého mnišství, špeciálne práce o inkvizícii, o jednotlivých bludoch, napr. Gnosis od Matuška a pod. Vyšli viaceré knihy o Husovi a husitizme. Pri výklade reformácie mi pomohli životopisy Martina Luthera či Erazma Rotterdamského, pri výklade o islame dokonca aj Korán. Pre Druhý vatikánsky koncil boli dôležité najmä práce O. H. Pescha. Pravda, robil som aj vlastný výskum, predovšetkým v oblasti reformácie a rekatolizácie na Slovensku, ktorého výsledky som nielen publikoval, ale aj používal pri prednáškach. Takže príprava bola skutočne náročná a vyžadovala si oveľa viac času, ako samotné prednášky.

Prednášaním tohto predmetu ste sa začali viac profilovať na výskum cirkevných dejín. Prinieslo toto „profilovanie“ do Vášho osobného života aj nejakú zmenu?

Isteže. Celý život som sa pripravoval na to, že napíšem dejiny osídľovania Spiša, k čomu som aj 40 rokov zhromažďoval materiál. To muselo ustúpiť, podobne ako aj iné

veci, ktoré som plánoval, napr. prepis Sperfoglovej Levočskej kroniky, na ktorú som dostal dokonca aj ponuku.

Je o Vás známe, že ste svojimi prednáškami nielen učili študentov, ale ich aj formovali. Prezradte nám, ako treba postupovať, aby sme dokázali ponúknuť študentom viac, ako len množstvo vedomostí.

Myslím, že u mňa hralo úlohu aj to, že som otcom detí. Aj tie je potrebné formovať, snažiť sa ukázať im pravú cestu. Preto mám k mládeži blízko. Pri cirkevných dejinách je skutočne možnosť dotknúť sa mnohých vecí týkajúcich sa života. Aj Cirkev – jej ľudská stránka – robila chyby, podobne ako jednotlivci. Aj tie treba priznať a snažiť sa ich vyvarovať a naprávať. Na tom, aby moji klerici sa stali nielen vzdelanými ľuďmi, ale aj dobrými kňazmi, mi nesmierne záležalo. Dnešný svet potrebuje práve takých kňazov. Práve v tom bol zmysel celej mojej práce. A keď sa mi podarilo vychovať nielen múdrych, ale aj dobrých kňazov, podarilo sa mi vlastne všetko. Aj preto som nevyžadoval od študentov, aby mi sypali dátumy a mená, aby recitovali naspamäť naučené veci, ale snažil som sa predovšetkým o to, aby veciam rozumeli, aby ich dávali do súvislostí, aby boli schopní stáročnú skúsenosť Cirkvi preniesť do každodennej praxe. A aby si túto Cirkev aj s jej prešľapmi zamilovali a prenášali tú lásku ďalej.

Štúdium cirkevných dejín na Slovensku po zmene totalitného systému sa postupne rozšírilo a začalo prinášať so sebou veľa nových, nepoznaných a zaujímavých poznatkov. Ako vidíte rozvoj bádania cirkevných dejín na Slovensku v súčasnosti?

Je potešiteľné, že na Slovensku máme toľko a dobrých cirkevných historikov. Myslím, že v tejto oblasti je ešte hodne práce. Nazdávam sa však, že pri tejto práci by bolo treba viac koordinácie. Mal by vzniknúť celoslovenský spolok cirkevných historikov, mal by vychádzať jeden spoločný časopis venovaný cirkevným dejinám. Malo by to omnoho väčší efekt, ako keď každé pracovisko vydáva vlastné ročenky a pod. Nazdávam sa, že okrem koordinácie práce by to prinieslo aj ten úžitok, že by sa cirkevní historici z celého Slovenska dostali k sebe ľudsky bližšie, že by sa mohli spoločne radiť, navzájom si pomáhať, povzbudzovať sa, hľadať spoločné témy na spracovanie a niektoré by mohli spracovať aj kolektívne, prostredníctvom grantov a pod. Napokon by sa malo diskutovať aj o forme vyučovania cirkevných dejín. Pred mnohými rokmi mal prof. Bagin v pláne spracovať s niekoľkými kolegami moderné trojzväzkové cirkevné dejiny. Nazdávam sa, že tá téma je ešte stále otvorená.

Akým otázkam a témam by sa mali cirkevní historici v súčasnosti zvlášť venovať?

Ide najmä o naše cirkevné dejiny. Núkajú sa tu biografie zaujímavých osobností, a to nielen biskupov a kňazov, ale aj výnimočných laikov, ďalej dejiny našich rehoľných komunít, našich novších náboženských hnutí, dejiny vzdelávania v oblasti náboženstva od základných až po vysoké školy. Aj v oblasti reformácie či rekatolizácie je ešte mnoho práce, v spracovaní dejín nášho pravoslávia, nevieme veľa ani o prechode našich pravoslávnych na gréckokatolícke náboženstvo, ďalej sú zaujímavé aj dejiny našich protestantských cirkví. Nik sa ešte nezaoberal správou cirkevných majetkov od

stredoveku až po súčasnosť. Otvorené sú mnohé otázky charitatívnej služby, alebo napríklad aj otázky vývoja vzťahu Cirkvi a štátu. Tém je skutočne mnoho.

Hlavným zdrojom pri výskume cirkevných dejín sú archívy. Ako hodnotíte ich stav na Slovensku a ich prístupnosť pre bádanie?

Naše cirkevné archívy sú naším najbolestnejším bodom. Stále nevieme definovať, čo je napr. biskupský archív. O farských archívoch ani nehovorím. Bohužiaľ, ani doterajšie synody tomu nevenovali pozornosť, hoci v dokumentoch synod, napr. poľských diecéz, je všade stat' o cirkevných archívoch. V archívoch zamestnávame ľudí, tí ale nerobia svoju prácu, ale často sa používajú ako dievčatá pre všetko. To je náš najväčší problém, ktorý bude nutné vyriešiť. Nechápem, prečo sa tá oblasť u nás tak zanedbáva, hoci, napr. na Pápežskej akadémii v Krakove je Katedra archívnictva a pomocných vied historických, poľskí i maďarskí cirkevní archivári majú svoje stavovské organizácie a pod. Je na cirkevných historikoch (sú medzi nimi aj dvaja biskupi!), aby tú vec pohli dopredu, lebo bez dobre prístupných archívov sa práca historika robiť nedá.

Aké vedomosti a vlastnosti by podľa Vás mal mať dobrý cirkevný historik?

Predovšetkým by mal byť dobre jazykovo vybavený. Latina – jej dobré ovládanie – by mala byť samozrejmosťou. Aj nemčina a maďarčina. A potom len poctivosť, serióznosť, rozhľad a prehľad v cirkevných, ale aj vo svetových dejinách a tzv. „sitzfleisch“, teda usilovnosť v práci.

Pán profesor, dovoľte mi, aby som Vám v mene svojom, ako aj v mene všetkých ostatných, pre ktorých ste naozaj vzácnym človekom, poprial pri príležitosti Vašich 80-tin predovšetkým veľa Božieho požehnania, pokoja, radosti, zdravia a potrebných síl. Prajeme Vám ešte veľa pekných, radostných a spokojných rokov jesene života.

Za rozhovor ďakuje Štefan Lenčíš

SVOBODA, Rudolf. *Arnošt Konstantin Růžička: Josefinista na českobudějovickém biskupském stolci. České Budějovice : Jih, edice Středoevropské dějiny, sv. 4, 2011, 244 s. (ISBN 978-80-86266-57-2).*

Recenzovaná kniha mladého nadějného církevního historika Rudolfa Svobody se zaměřila, jak sám název monografie napovídá, na profil osobnosti a působení druhého českobudějovického biskupa Arnošta Konstantina Růžičky (1761-1845). Na okraj považují za nutné ve stručnosti připomenout, že českobudějovický biskup Arnošt Konstantin Růžička se narodil již za vlády císařovny Marie Terezie a své první významné kroky v církevní kariéře učinil za samostatného panování jejího syna, císaře Josefa II. Poté stál dlouhá léta po boku prvního českobudějovického biskupa Jana Prokopa Schaaffgotsche, jemuž pomáhal organizovat nově založenou diecézi v nelehkých časech napoleonských válek. Po jeho smrti se téměř na třicet let postavil do jejího čela.

Recenzovaná monografie je přínosná již samou skutečností, že její téma dosud z větší části historiky zpracováno nebylo a v dostupné odborné literatuře zatím druhému českobudějovickému biskupu Růžičkovi a českobudějovické diecézi v první polovině devatenáctého století nebyla věnována odpovídající pozornost. Vesměs se jedná o pouhá hesla v encyklopediích či krátké medailónky popularizačního charakteru. Autor monografie si proto vytkl za cíl především objasnit životní osudy biskupa Arnošta Konstantina Růžičky a postihnout dynamiku jeho působení coby vyššího duchovního v církevně-politickém systému josefinismu a působení v českobudějovické diecézi. Dále si historik Svoboda vytkl ve své monografii za úkol zmapovat myšlenkový svět Arnošta Konstantina Růžičky, tj. jeho teologické a filosofické zdroje a orientace, a také zasadit osobnost biskupa Arnošta Konstantina Růžičky do duchovních proudů jeho doby.

Je mou povinností kladně ohodnotit skutečnost, že autor si pro svou monografii vyvolil téma nejenom velmi zajímavé a z hlediska církevních dějin vysoce přínosné, ale je nutno ocenit, že pro svou monografii vybral téma i náročné co do obsažnosti. V monografii zpracované téma také požaduje hlubokou znalost dané problematiky, která vychází jak ze studia pramenů, tak také četné odborné literatury. Velice bohatý seznam použitých zdrojů dokazuje náročnost heuristické fáze při tvorbě této monografie. Bylo zcela přirozené, že autor monografie se musel nejdříve věnovat několik let velice serióznímu archivnímu výzkumu v domácích i zahraničních archivech. Nejrozsáhlejší dokumentace k životu a působení Arnošta Konstantina Růžičky se nachází ve Státním oblastním archivu v Třeboni, zejména ve fondu Biskupský archiv České Budějovice, v Archivio Segreto Vaticano, v Österreichisches Staatsarchiv Wien – Allgemeines Verwaltungs-, Finanz- und Hofkammerarchiv a Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Dílčí poznatky se nalézají v dalších místních archivech, především v Národním archivu Praha, v Oberösterreichisches Landesarchiv – Diözesanarchiv Linz či ve Státním okresním archivu České Budějovice. Je velice chválné, že historik Svoboda využil také množství tištěných pramenů, uložených porůznu v archivech či knihovnách a dobový tisk. Znalost pramenné základy autor monografie osvědčil opravu brilantním způsobem v celé své práci. Ostatně na stránkách pojednávajících o stavu zpracování pramenů a jejich

popisu nalezneme čtenář velmi zasvěcený komentář k problematice pramenné základny této monografie. Je jisté, že autor při zpracovávání svého tématu musel též tu ve větší, tu v menší míře i konzultovat již vydané monografie a vědecké studie.

Monografie „*Arnošt Konstantin Růžička: Josefínista na českobudějovickém biskupském stolci*“ je koncipována do osmi kapitol. V první kapitole autor nejdříve přibližuje duchovní a společenské milieu doby Arnošta Konstantina Růžičky, tj. mapuje zejména církevně-politickou a duchovní realitu Evropy, potažmo habsburského soustátí druhé poloviny osmnáctého a první poloviny devatenáctého století. Zvláštní pozornost pak věnoval vědeckým diskusím o chápání osvícenství a josefinismu. Druhá kapitola čtenáři přibližuje Růžičkovo mládí, studia a počátkům kariéry. Ukazuje mimo jiné podrobněji prostředí jeho duchovní formace, pražský generální seminář, založený císařem Josefem II. Ve třetí kapitole autor pojednává o Růžičkově práci ve Lvovském generálním semináři v letech 1785-1792, ve kterém působil nejprve jako vicerektor a od roku 1787 dokonce jako rektor. Čtvrtá kapitola zachycuje osobnost Růžičky od okamžiku jeho penzionování ve funkci rektora generálního semináře po jeho zrušení. Relativně brzo však následovalo jmenování Arnošta Konstantina Růžičky českobudějovickým sídelním kanovníkem. Tím začal Růžičkův nový kariérní vzestup, neboť již roku 1797 byl jmenován generálním vikářem prvního českobudějovického biskupa Jana Prokopa Schaaffgotsche. V této vysoké funkci působil až do Schaaffgotschovy smrti v roce 1813 a poté byl pověřen řízením diecéze v čase sedisvakance. Pátá kapitola podrobněji pojednává o událostech spojených s jmenováním Arnošta Konstantina Růžičky do funkce českobudějovického biskupa v roce 1815 a pokračuje až k jeho slavnostní intronizaci v roce 1816. Na tuto kapitolu plynule navazuje šestá kapitola, která tvoří nejrozsáhlejší celek z recenzované práce a ukazuje různé oblasti Růžičkova působení v čase jeho episkopátu. Sedmá kapitola se věnuje tématice konce života a odkazu druhého českobudějovického biskupa. Pozornost směřuje nejen k událostem spojeným bezprostředně se smrtí biskupa Růžičky, ale také k jeho takzvanému „druhému životu“. V poslední kapitole se historik Svoboda úspěšně pokouší poukázat na Růžičkovo místo v duchovních a společenských proudech jeho doby.

S potěšením mohu konstatovat, že recenzovaná monografie historiky Svobody „*Arnošt Konstantin Růžička: Josefínista na českobudějovickém biskupském stolci*“ je dobře členěna a jasně strukturována. Obsah jednotlivých kapitol je na sebe navazující a vyvážený a autor nikde nezachází do zbytečných podrobností ani neodbočuje od stanoveného tématu monografie. Závěrem nutno konstatovat, že recenzovaná monografie je napsána čtivým jazykem a jistě bude velkým přínosem pro všechny, kdo se zajímají o význačné období církevních dějin konce 18. a počátku 19. století.

Adresa recenzenta:

prof. PaedDr. ThLic. Martin Weis, ThD.

Teologická fakulta

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Kněžská 8, CZ – 370 01

e-mail: weis@tf.jcu.cz

***Stav a vízie cirkevných dejín na Slovensku.* Štefan Lenčiš (Ed.). Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2011, 236 s. ISBN 978-80-7165-865-8.**

Novozaložený Inštitút cirkevných dejín pri Teologickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku 9. novembra 2011 usporiadal vedeckú konferenciu na tému *Stav a vízie cirkevných dejín na Slovensku*. Zborník s rovnomeným názvom, ktorý zostavil Štefan Lenčiš a vydalo Vydavateľstvo Michala Vaška v roku 2011, je v mierne modifikovanej podobe výstupom z tejto konferencie. Autori sa zaoberali otázkou predmetu a zaradenia cirkevných dejín, cirkevnou historiografiou, interpretáciou či editovaním historických dokumentov, vybranými udalosťami z cirkevných dejín a perspektívou ďalšieho rozvoja v tejto špecifickej vednej oblasti.

Filozofické a metodologické otázky zaoberajúce sa povahou cirkevných dejín boli obsahom úvodných príspevkov od Konštantína Daniela Boleša (*Dejiny Cirkvi – cirkevné dejiny*) a Petra Zubka (*Teológia a cirkevnosť cirkevných dejín*). Obaja autori zdôraznili podriadenosť cirkevných dejín teológii (nie histórii) a z toho vyplývajúce požiadavky na ich obsahové zameranie.

Najväčší priestor v zborníku tvorili príspevky, ktoré v prehľadnej forme popisovali stav cirkevnej historiografie z provenienčného hľadiska. Peter Borza (*Význam komplexného spracovania histórie gréckokatolíckej cirkvi pre poznanie regionálnych dejín Slovenska*) sa zmienil o niektorých zásadných historických prácach k dejinám Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku, publikovaných po roku 1989, a zároveň predstavil edičný plán, ktorý do roku 2018 ráta s vydaním niekoľkozväzkovej edície týchto dejín. Cyril Hišem (*Stav historiografie Košickej arcidiecézy a jej vízie*), okrem historických prác z ostatného obdobia k dejinám Košickej (arci)diecézy spomenul aj vedecké konferencie týkajúce sa cirkevných dejín, uskutočnené na pôde Teologickej fakulty v Košiciach. Ďalší priestor pre výskum videl aj v rámci Inštitútu cirkevných dejín, ktorý by sa stal platformou pre širšiu vedeckú spoluprácu historikov a teológov venujúcich sa cirkevným dejinám. Tomáš Filip (*Cirkevní historici Košickej diecézy a ich práce*) predstavil tvorbu staršej generácie cirkevných historikov, ktorí boli životom alebo tvorbou spojení s Košicami. Výsledok vedeckej a pedagogickej činnosti v podobe obhájených záverečných študentských prác z cirkevných dejín prezentoval Pavol Kollár v príspevku *Odborný prínos katedry cirkevných dejín Teologického inštitútu sv. Františka Xaverského v Banskej Bystrici – Badanie v rokoch 1995 – 2011*. Ľuboslav Hromják v príspevku *Stav historiografie Spišskej diecézy do roku 1989 a jej nové vízie* podrobne popísal vedeckú činnosť cirkevných historikov – kňazov, v minulosti pôsobiacich v Spišskej diecéze. V závere načrtol priestor pre ďalší výskum v tejto oblasti, zameraný na Spišské prepošstvo, spišských biskupov, martyrológiu kňazov diecézy, najnovšie dejiny diecézy, historický schematizmus Spišskej diecézy a poukázal aj na veľký priestor v spracovaní a publikovaní rukopisných prác spišských cirkevných historikov. Podobne vyčerpávajúcim spôsobom priblížil tvorbu cirkevných historikov z rádu premonštrátov. Angelus Štefan Kuruc v príspevku *Historické práce jasonských premonštrátov (18. - pol. 20. stor.)*, v ktorom spomenul tiež veľké množstvo rukopisov historických prác. Martin Weiss vzdal hold českému cirkevnému historikovi Jaroslavovi Kadlecovi (*Jaroslav Kadlec – Historiker, der*

die Heimat und Kirche liebt), život a niektoré vedecké práce Juraja Macáka priblížila Lenka Lapošová v príspevku *Juraj Macák – osobnosť, ktorá prispela k rozvoju cirkevných dejín*.

Priestor v zborníku si našli aj príspevky venované vybraným historickým udalostiam, respektíve ucelenému historickému obdobiu. Viliam Štefan Dóci (*Príspevok reboľných dejín k cirkevným dejinám na príklade košických dominikánov v 18. storočí*) priblížil kompetenčný spor dominikánov a mestskej fary v Košiciach v 18. storočí, cirkevných dejín mesta sa týkal aj príspevok Štefana Lenciša (*Začiatky jezuitskej misijnej činnosti v Košiciach vo svetle archívnych dokumentov*), ktorý uviedol prepis relácií jezuitov pôsobiacich v Košiciach z rokov 1614, 1615 a 1619. Dejinám Katolíckej cirkvi na Slovensku v období represii zo strany komunistického štátnej moci sa venovala Tatiana Janočková v príspevku *Stav Katolíckej cirkvi v Československu v rokoch 1948 – 1989*.

Rekonštrukcia farskej organizácie Ostrihomskej arcidiecézy – na základe najstarších zoznamov – viedla Alberta Ivana Petreje ku kritickému skúmaniu ich doterajšieho citovania a editovania v príspevku *Pramene k farskej organizácii Ostrihomskej arcidiecézy 1000 - 1919*. Keďže podrobný kritický rozbor vizitácie Ostrihomskej kapituly z roku 1397 a registrov (inštitúcií, respektíve kléru) Ostrihomskej arcidiecézy z rokov 1516, 1562 a 1629 viedol autora k odlišným záverom, ako boli akceptované v historickej obci, príspevok má preto potenciál vyvolať širšiu vedeckú diskusiu. V obsahovej nadväznosti na tento príspevok navrhol autor v sekcii *Diskusné príspevky* zostavenie *Historického zemepisu Ostrihomskej arcidiecézy*. Jozef Šimončič zaslal do diskusie *Návrh na súpis kanonických vizitácií do roku 1850*, ktorý by bol súčasťou či základom sprievodcu - inventára biskupských archívov a ako taký by sa stal vhodným nástrojom na koordináciu výskumu cirkevných dejín. Súčasťou zborníka je tiež diskusný príspevok Antona Semeša pod názvom *Regionálne dejiny Katolíckej cirkvi Východného Slovenska* a recenzie vedeckých prác s tematikou cirkevných dejín. Zaradením tejto sekcie zostavovateľ netradičným spôsobom urobil krok od konferenčného zborníka k periodickej vedeckej publikácii a poodhalil tým zámer Inštitútu cirkevných dejín založiť takéto periodikum. Nepriamo na to odkazuje aj Ivan Chalupecký, ktorý sa vo svojom príspevku venoval časopisu *Cirkevní dějiny*, vydávanom Centrom pro studium demokracie a kultury pri Masarykovej univerzite v Brne. Okrem vnútornej štruktúry časopisu poukázal na jeho zameranie a na doposiaľ publikované štúdie. Príspevok tak môže poslúžiť ako vhodná inšpirácia pri vydávaní vlastného časopisu k cirkevným dejinám.

Na záver je teda potrebné položiť si dve zásadné otázky. Aký je stav a perspektíva ďalšieho vývoja v cirkevných dejinách na Slovensku a akú výpovednú hodnotu má v tomto smere uvedený konferenčný zborník? Na základe obsahu zborníka je možné predpokladať, že výskum v oblasti cirkevných dejín sa bude naďalej vyvíjať izolovane na úrovni vedeckých pracovísk, respektíve samotných bádateľov. Až na výnimky (v edičnej oblasti) nebola dostatočne využitá možnosť prezentovať (zo strany zúčastnených aj nezúčastnených historikov) vlastné návrhy na koordináciu výskumu a tiež na pomenovanie bielych miest v cirkevných dejinách – tak kontroverzných, ale aj neznámych. Na tomto mieste sa dostávame k otázke „historickosti“ a „cirkevnosti“ cirkevných dejín zodpovedanej v úvodných príspevkoch v teologickej dimenzii. Súčasná cirkevná historiografia však pri svojej činnosti využíva všetky metódy vlastnej historickej vede a navonok sa javí skôr ako historická, než teologická vedecká disciplína. Na druhej strane sa pre význam Cirkvi v uhorských a slovenských dejinách cirkevnými dejinami

aspoň sporadicky zaoberá takmer každý historik, pričom časť z historikov sa im venuje aj systematicky. Ťažko predpokladať, že by mohlo dôjsť k oddeleniu cirkevných dejín od dejín Cirkvi na základe teologického, respektíve historického hľadiska, rovnako ako je za dnešných okolností a stavu cirkevnej historiografie (na Slovensku) ťažko predstaviteľné ich unikátne prepojenie. Volanie po teologickom výklade (slovenských?) dejín je preto neaktuálnou výzvou, pričom ako spomenul aj P. Zubko či niektorí z autorov; skvalitneniu výskumu cirkevných dejín by pomohlo, ak by boli do praxe uvedené aspoň niektoré konkrétne a praktické návrhy. Na druhej strane profánna história kladie na cirkevné dejiny „pod jej kuratelou“ nároky spojené s nadkonfesionálnym skúmaním dejín kresťanstva a miesta náboženstva v dejinách spoločnosti.

Pri hodnotení formálnej stránky zborníka je potrebné spomenúť, že autori príspevkov sa neriadili podľa jednej citačnej normy platnej pre celý zborník. Aj keď je tento postup neobvyklý, je rozhodne praktickejší, ako upravovanie odkazov podľa podmienok stanovených v slovenských historických časopisoch a zborníkoch, keďže ešte stále neexistuje dohodnutá a hlavne v rámci historickej obce na Slovensku akceptovaná jednotná citačná norma. Kriticky však hodnotíme jazykovú stránku, ktorej niektorí autori nevenovali dostatočnú pozornosť, a tak zbytočne znížili kvalitu ich príspevkov. Nakoniec môžeme konštatovať, že konferenčný zborník *Stav a vízie cirkevných dejín na Slovensku* je vhodným príspevkom do slovenskej historiografie a má potenciál podporiť jej napredovanie v oblasti cirkevných dejín.

Adresa recenzenta:

Mgr. Peter Fedorčák

Katedra histórie FF UPJŠ v Košiciach

Petzvalova 4, 040 11 Košice

e-mail: fedorcakp@gmail.com

KRITICKÝ POHLED NA RIEŠENIE INTERIÉRU KOSTOLA SV. DONA BOSCA V PREŠOVE

Výtvarné umenie (architektúra, maliarstvo a sochárstvo) je pevnou súčasťou kresťanskej Cirkvi od jej počiatku. Je súčasťou sveta profánneho aj sakrálneho, ale predovšetkým sveta človeka. V histórii sa mnohokrát stala predmetom teologických sporov a dišpút otázka možností zobrazovania podoby Boha. Poslanie a význam, ale aj otázka pravdy, krásy a krásna v umení boli v priebehu histórie predmetom skúmania filozofov a teológov. Aká je úloha umenia v sakrálnom priestore v súčasnosti? Je podstatná otázka kvality umeleckého diela? Ak áno, aká je teda umelecká hodnota insitného umenia? Opodstatnenie umenia a jeho výtvarnej formy a prevedenia predstavuje širokú tému, ktorú je nevyhnutné konfrontovať s aktuálnym historickým obdobím a súdobým teologickým a filozofickým názorom. Upustiť od hlbšej historickej analýzy, ktorá by zodpovedne odpovedala na vyššie uvedené otázky, je potrebné zväziť, nakoľko je prípadná odpoveď relevantná pre súčasné výtvarné umenie v sakrálnom priestore.

O vzťahu Cirkvi, umenia, umelcov a umeleckého diela pojednáva konštitúcia II. vatikánskeho koncilu, Sacrosanctum concilium, O posvätnnej liturgii v bode 122 – 128, kde uvádza: „*Medzi najvznešenejšie činnosti ľudského ducha sa plným právom počítajú výtvarné umenia, predovšetkým umenie náboženské a jeho vrchol – sakrálne umenie. Svojou povahou sa zameriavajú na nekonečnú Božiu krásu, ktorú majú nejakým spôsobom vyjadriť v ľudských dielach, a sú tým viac zasvätené Bohu, jeho chvále a sláve, čím viac majú za cieľ iba to, aby svojimi dielami čo najviac prispeli k nábožnému zameraniu ľudských myslí na Boha. Dobrotivá matka Cirkiev bola preto vždy priateľkou výtvarných umení. Neprestajne sa uchádzala o ich vznešenú službu a sama vychovávala umelcov hlavne preto, aby veci patriace k posvätnému kultu boli naozaj dôstojné a vkusné ako znaky a symboly nadprirodzených skutočností. Cirkiev sa okrem toho vždy oprávnenne pokladala za ich posudzovateľa, keď rozhodovala, ktoré umelecké diela sú v súlade s vierou, nábožnosťou a zákonmi posvätnnej Tradície, a preto sa pokladajú za vhodné na posvätnú službu“.*

Slovensko vo svojom historickom vývoji preberalo tradície národov, ktoré sa v rôznych historických etapách stali spolutvorcami jeho kultúry a umenia. Politické a kultúrno-spoločenské udalosti po roku 1918, 1948 a následná nútená limitácia vplyvu intelektuálov v otázkach výtvarného umenia mali v dôsledku dlhodobého nepriaznivého kultúrneho prostredia za následok veľmi slabú formáciu spoločnosti s kvalitným výtvarným názorom. Táto vážna absencia sa bez zveličovania dotýka strany zadávateľa výtvarného diela, teda Cirkvi, ako aj prijímateľa, teda toho, komu je dielo určené ako „konzumentovi“. Výtvarné dielo je definované svojou originalitou, invenciou a pokiaľ je určené pre vznešenú úlohu komunikácie v liturgickom priestore, je na mieste predovšetkým táto jeho schopnosť komunikácie, ktorá je voči ostatným nadradená. Otázka krásy či škaredosti, originality, resp. gýču, je zaiste dielo od diela individuálna. Práve z tohto dôvodu je nevyhnutné pripravovať, vzdelávať a formovať kňazstvo aj veriacich a uvádzať ich do kompetentného a objektívneho poznania, vyhodnotenia a posúdenia krásneho a vznešeného, rozlíšiteľného od gýčového paškvilu manufaktúrnej produkcie. Nakoniec o potrebe takéhoto vzdelania pojednáva aj konštitúcia Sacrosanctum

consilium: *“Cirkev nepokladala nijaký umelecký štýl za svoj vlastný, ale podľa povahy a životných podmienok národov, ako aj podľa požiadaviek rozličných obradov pripúšťala umelecké formy každého obdobia. Tak počas stáročí vytvorila umelecký poklad, ktorý treba opatrovať so všetkou starostlivosťou. Aj umenie našej doby a všetkých národov i krajín má mať v Cirkvi slobodu tvorby, ak s náležitou vážnosťou a úctou slúži posvätným priestorom a posvätným obradom....“ a ďalej: „Pri posudzovaní umeleckých diel majú si miestni ordinári vypočítať mienku diecéznej komisie pre sakrálné umenie, prípadne aj iných odborných znalcov, ako aj komisií...“ o ktorých sa hovorí v článkoch 44, 45 a 46.*

Otázka konfrontácie „starého“ a „nového“, aktuálne nastáva pri obnove presbyterií kostolov podľa II. vatikánskeho koncilu, resp. pri akejkoľvek úprave interiéru. Všeobecný pohľad na krásu a krásno nie je schopný akceptovať invenčné poňatie sakrálny témy, respektíve ho akceptuje len veľmi ťažkopádne. Súčasné umenie sa pre súčasníka stáva paradoxne nečitateľným, nezrozumiteľným, neuchopiteľným a je posunuté do role akéhosi „triedneho nepriateľa“.

Jedným z dôvodov, prečo je to tomu tak, je aj vedomé zotrúvanie v zaužívaných symboloch a naratívach prebratých zo stredovekého, renesančného či barokového umenia. Tieto symboly zohrávajú významnú úlohu vo formácii národa, čo je nakoniec oprávnené pre svoju previazanosť s historickou tradíciou a samozrejme pre svoj hlbší náboženský význam. Príkladom je aktuálna téma 1150. výročia príchodu solúnskych bratov sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu. História slovenského národa hľadá svoju oporu a obhajobu identity národa a náboženstva v cyrilo-metodskej tradícii. Bez ohľadu na odpoveď, do akej miery môžeme na Slovensku hovoriť o cyrilo-metodskej tradícii (táto otázka je stále predmetom vedeckého skúmania) je nesporné, že títo majú svoje neodmysliteľné miesto vo výtvarnom umení na území Slovenska, ktoré sa historicky, kultúrne aj nábožensky hlási k dedičstvu Veľkej Moravy. Nakoľko však ostáva dogmatickou a neporušiteľnou symbolika a ikonografia sv. Cyrila a Metoda a na aké historické pramene sa táto viaže a odvoláva? Do akej miery je stredoveké ikonografické poňatie svätých bratov čitateľné a pochopiteľné súčasnému človeku? Jubileá, spojené s významnými historickými udalosťami, sú celkom logicky dôvodom realizácie pomníkov či pamätníkov. Svojím výtvarným jazykom žiaľ lavírujú v rozpačitom virtuálnom priestore insity a goticizmu so symbolmi, odvolávajúcimi sa na historickú pravdu. Snaha o invenčné poňatie témy sa žiaľ poväčšine miňa obsahu slovíčka „invenčia“ a v nemálo prípadoch by bolo lepším riešením zotrúvanie v tradičnej ikonografickej schéme. Zaiste by bolo možné a iste aj opodstatnené namietat', či je vôbec nutné hľadať nové možnosti výtvarného riešenia „historickej“ témy. Odpoveď je v podstate jednoduchá. Cirkev bola počas celej svojej histórie v oblasti umenia konfrontovaná s možnosťami a principiálnymi hranicami umeleckého stvárnenia a je správne jedným dychom dodať, že v tom skutočne – aj za cenu obetí – obstála. Nemálo z toho, čo dnes s uchvátením obdivujeme v zmysle uplatnenia umeleckého diela v sakrálnom priestore, si svoju cestu razilo len veľmi ťažko a nebyť skutočných znalcov, niekedy priam vizionárov spomedzi predstaviteľov Cirkvi, mnohé odvážne „dobové“ diela by ostali zabudnuté, alebo nerealizované.

Obdobná situácia nastáva veľmi často aj v súvislosti s kultom Panny Márie, ktorej ikonografické stvárnenie je dogmaticky spájané s tradičnými schémami. Nové výtvarné riešenia v zmysle ikonografie aj umeleckého poňatia autora sú prijímané veľmi ťažko a s veľkou nedôverou. Kult Panny Márie je spojený s jej ikonografiou, ktorá má naozaj veľké množstvo stvárnení, atribútov a symbolov. Tieto sú namieste a nie je dôvod ich

spochybňovať, práve naopak. Avšak je dôležité vedieť a mať odvahu vytvárať nové výtvarné realizácie a hľadať vlastnú, aktuálnu ikonografiu. Ako príklad skutočne invenčného prístupu k riešeniu sakrálneho priestoru je výtvarné prevedenie presbytéria Kostola sv. dona Bosca v Prešove. Stavba sa realizovala počas rokov 2009 – 2010. Ideou bol sen dona Bosca z roku 1962 o osude Cirkvi a dvoch stĺpoch v mori.

Realizácie tejto témy sa zhostila mladá košická výtvarníčka a keramička Andrea Čepiššáková. Architektom stavby kostola je Ing. arch. Marián Sitarčík. Je potrebné oceniť snahu spolupráce architekta s výtvarným umelcom v priebehu realizácie stavby. Práve v tomto čase (v priebehu výstavby objektu) je dôležité zjednotiť predstavu všetkých zainteresovaných na koncepcii a umeleckom prevedení interiéru. Žiaľ, takýto príklad je väčšinou osamotený. Mladá keramička zvládla výtvarné riešenie obsahovo zložitej a náročnej témy veľmi citlivo a bez zbytočnej záťaže priestoru. Výtvarnému riešeniu dominuje farebná abstrakcia drobných keramických fragmentov symbolizujúcich more a vlny narážajúce na lode, sústredených okolo stĺpov a obetného stola tak, že priestor dopĺňajú, zvyrazňujú jeho obsah, avšak nepreberajú na seba pozornosť. Modrá farba symbolizuje v kresťanskej ikonografii duchovno, nebo, a je aj farbou rúcha Ježiša Krista a Panny Márie. V tomto prípade dodáva navyše priestoru hĺbku.

Centrom, stredom kňazišťa je oltár. Architektonické riešenie dvoch stĺpov, ktoré ho svojou decentnou monumentalitou ohraničujú, je jednoduché a dômyselné. Pochvalu si zaslúži aj výtvarné prevedenie kríža a svietnikov v čistom kove, ich optimálna výška a premyslené umiestnenie.

Žiaľ, aj tento priestor, ktorý má snahu ostať kvalitným a takpovediac „nepreplácaným“, zlyháva v detaile, akým je napríklad zakončenie dlažby. Jej farebnosť je nešťastná a pripomína interiér školskej kuchyne. Najväčším nedostatkom je však ambona. V kontexte celkového výtvarného riešenia presbytéria pôsobí ako päť na oko. Z pohľadu dizajnu aj obsahu lavíruje v osemdesiatych rokoch 20. storočia. Motív knihy je síce pochopiteľný a čitateľný, avšak prvoplánový a v súčasnosti už prekonaný. Ambona je miestom čítania zo Svätého písma, ale aj miestom, odkiaľ sa ľudu prihovára kňaz ako ten, ktorý zvestuje posolstvo o spásu. Toto Slovo je živé. Ono samotné je formou, obsahom aj symbolom. Ambona pokojne znesie neurčitú abstrakciu. Hmota je druhotná. Ako taká slúži a podriaďuje sa obsahu. Motív knihy sa prítomnosťou liturgických kníh zduplicitňuje. Liturgický priestor je oživovaný obetou Ježiša Krista na oltári. To je podstata, ktorá nepotrebuje nič dodať. Preto každý výtvarný prvok, aj keď je odrazom hlbokého úcty, zbožnosti a v neposlednom rade aj radosti kresťanského spoločenstva, je potrebné voliť s nežnou opatrnosťou a decentnou premyslenou koncepciou.

Výtvarné riešenie sna dona Bosca pokračuje umiestnením sochy Panny Márie a svätostánku na ľavom a pravom stĺpe. Don Bosco označuje Panu Máriu ako Pomocnicu kresťanov, tzv. Auxillium christianorum. Tradícia tohto pomenovania Panny Márie siaha do roku 1571, kedy ju s dôverou vzývali kresťanskí vojaci v bitke proti tureckej flotile pri Lepante, v ktorej sa rozhodovalo o budúcom osude Európy. Víťazstvo bolo pripísané Panne Márii ako Pomocnici kresťanov. Matka Božia býva vyobrazovaná ako kráľovná s atribútom koruny na hlave, žezlom v jednej ruke, s dieťaťom Ježiškom v náručí.

Mladá autorka upustila od obvyklých atribútov a hľadala inšpiráciu pre vytvorenie podoby Panny Márie vo vlastnom vnútornom svete, v hľadaní čo najčistejšej

a najjednoduchšej formy. V jej podaní pôsobí postava Márie, umiestnenej na stúpe v presbytériu, nežne, étericky, duchovne a žensky. Toto odvážne riešenie bolo staršou generáciou miestnej komunity prijaté so značnou nevôľou. Dôvodom sú práve chýbajúce overené tradičné atribúty so schématickým prevedením drapérie. Je pravdou, že prevedenie Andrey Čepiššákovvej upúšťa od tradičného riasenia drapérie a snaží sa o najjednoduchšiu splývavú siluetu s minimálnou štylizáciou, s akcentom na prirodzenú farebnosť materiálu, ktorým je pálená hlina, dodávajúci soche potrebnú hĺbku a podporujúci jej vnútornú reč. Toto dielo predstavuje príklad nepochopenia a neprijatia invenčného poňatia témy.

Slovenský národ je vo svojej podstate hlboko prepojený s kresťanskou tradíciou, ktorá ho skrze liturgický priestor nepretržite teologicky formuje. Avšak zanedbateľnou nie je ani umelecká stránka riešenia, ktorá v globále nie je schopná prekročiť tradičné, konzervatívne schémy. Bazálne umelecko-historické znalosti kléru sú objektívne nedostatočné a pohybujú sa na okraji teologického záujmu. V deklarácii o evanjelizácii, podpísanej Mons. Alojzom Tkáčom, arcibiskupom, dňa 25. novembra 2006 sa ale uvádza: *„Veriaci nech si cenia a strážia hodnoty kresťanského umenia vo svojich farnostiach, či už je to literatúra, hudba, maliarstvo, sochárstvo alebo architektúra, lebo krása umenia je akoby odrazom Božieho Ducha, je kľúčom k tajomstvu a pozvaním dopátrať sa Božej tváre. Boh je najhlbším inšpirujúcim zdrojom, ktorý v celých dejinách spásy kultivuje človeka“.*

Hľadanie koncenzu medzi slobodným umeleckým prevedením a často oportunistickým vkusom „väčšiny“, je otázkou dlhodobého vzdelávania verejnosti aj kléru. Nie je možné obhájiť dôležité rozhodnutie náklonnosťou k umeniu. Ak si má Cirkev aj v súčasnosti zachovať svoje neodmysliteľné miesto v dvetisícročnej tradícii kresťanského umenia, je nevyhnutné pristupovať k súčasnej sakrálnej tvorbe a jej hodnoteniu vysoko profesionálne. Duch Boží vane, kde chce a ako chce, a skrze umelca tajomne oživuje a umožňuje komunikáciu s hmotou v podobe umeleckého diela, avšak len ako prostriedku k vyjadreniu pravdy a krásy.

Adresa kritičky:

PhDr. Miroslava Fuhrman Mareta
externá doktorandka na FF UP v Olomouci,
Škola úžitkového výtvarníctva, Jakobyho 15, Košice
Gymnázium sv. Tomáša Akvinského v Košiciach
e-mail: fuhrman.maretta@gmail.com

Recenzenti príspevkov:**prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD.**

Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: cyril.hisem@ku.sk

prof. ThDr. Gabriel RAGAN, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: gabriel.ragan@ku.sk

doc. ThDr. Ing. Vladimír Inocent SZANISZLÓ OP

Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: vladimir.szaniszlo@ku.sk

ThDr. Jaroslav CORANIČ, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity
ul. biskupa Gajdiča 2, 080 01 Prešov
e-mail: jaroslav.coranic@unipo.sk

ThDr. Peter BORZA, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity
ul. biskupa Gajdiča 2, 080 01 Prešov
e-mail: peter.borza@unipo.sk

ThDr. Norbert KOTOWSKI, Pfr.

Eichelgasse No 1
912 57 Pegnitz
BRD / Bayern

ThDr. HELic. Pavol KOLLÁR, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave
Kňazský seminár sv. Františka Xaverského
Banská 28, Banská Bystrica – Badín
976 32 Badín
email: mosovce@fara.sk

ThDr. Juraj FIGULA, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: juraj.pigula@ku.sk

Mgr. Michal OPATRŇY, Dr. theol.

Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích
Kněžská 8, 370 01 České Budějovice
e-mail: mopatrný@tf.jcu.cz

Mgr. Peter TAJKOV, PhD.

Technická univerzita v Košiciach
Fakulta umení
Letná 9, 042 00 Košice
e-mail: tajkov@yahoo.co.uk

PhDr. Imrich DEGRO

Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: Imrich.degro@ku.sk

Mgr. Viliam Štefan DÓCI OP

Dominikanerkonvent
Postgasse 4
A-1010 Wien
e-mail: vsdoci@gmail.com

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*

Adresa vydavateľa | *Address of Editorial Publisher:*

© 2012 Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku
Námestie Andreja Hlinku 60, 034 01 Ružomberok
web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Address of Editorial Office:*

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta Košice
Katolícka univerzita v Ružomberku
Hlavná 89, 041 21 Košice
web: www.icd.ktfke.sk
email: icd@ktfke.sk

Tlač | *Print:*

Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov

ISSN 1338-9572

Evidenčné číslo: EV 4697/12

Pokyny pre autorov | *Instructions for Authors*

www.icd.ktfke.sk.

Fotografie na zadnej strane obálky predstavujú pohľad na reliéfnu výzdobu hlavného západného portálu seminárneho (predtým františkánskeho) Kostola sv. Antona Paduánskeho v Košiciach. Vľavo „Bičovanie Krista“, vpravo „Korunovanie tŕním“. Na prednej strane obálky je pohľad na scénu „Ukrižovanie“ toho istého portálu.

Foto na obálke: Stanislav Vinter